

Doelenboek ZNBL

zonnebloemschool

Christelijk Speciaal Onderwijs

De Zonnebloemschool

Christelijk Speciaal Onderwijs

Inhoudsopgave:

Leerroute 1: Plancius

- Stamlijn A en B
- Sociaal-emotionele ontwikkeling
- Sensomotoriek
- Spelontwikkeling
- Taakontwikkeling
- Communicatie
- Zelfredzaamheid
- + De 1^e 3 niveaus van ZNBL 2017

Leerroute 2 t/m 5 voor SO en

Leerroute 2 t/m 6 voor VSO:

ZNBL 2017

- Zintuiglijke en motorische ontwikkeling
- Spelontwikkeling
- Sociale Competentie
- Leren leren: werkhouding en aanpakgedrag
- Omgaan met media
- Taal: ondersteunende methodes om tot lezen te komen
- Taal: mondelinge taal
- Taal: technisch lezen
- Taal: begrijpend lezen
- Taal: spellen en stellen
- Engels
- Rekenen: hoeveelheidbegrippen
- Rekenen: rekenhandelingen
- Rekenen: tijd
- Rekenen: meten en wegen
- Rekenen: geld
- Oriëntatie op ruimte
- Oriëntatie op tijd
- Oriëntatie op natuur en techniek
- Wonen en vrije tijd
- Bewegingsonderwijs
- VSO-vakken:
 - Dieren
 - Fietstechniek
 - Houtbewerken
 - ICT
 - Jeugdexamen EHBO
 - Kaarsen maken
 - Kas / tuin
 - Klussen
 - Koken / catering
 - Media
 - Metaal
 - Repro / administratie
 - Veilig werken met de bosmaaier
 - ZeDeMo
 - Zelfverzorging en hygiëne
 - Zorg voor wonen

Leerroute 1 -

Plancius niveau 1 t/m 6; deze niveaus zijn GEEN CED-niveaus!!

Stamlijn A en B
Sociaal-emotionele ontwikkeling
Sensomotoriek
Spelontwikkeling
Taakontwikkeling
Communicatie
Zelfredzaamheid

Stamlijn niveau A

merkt zintuiglijke stimulatie op (aanraking, vibratie, smaken, muziek, licht)
uit lust- en onlustgevoelens
kijkt gericht enkele seconden naar een voorwerp of een gezicht in het midden van zijn blikveld
kijkt gericht enkele seconden naar een voorwerp of gezicht aan de rand van zijn blikveld
volgt bewegingen die direct in het gezichtsveld komen
volgt bewegingen tot de middellijn
volgt een horizontale beweging (van voorwerp of persoon) vanuit het midden van het blikveld
accepteert lichamelijke aanraking en bewegingen
accepteert ADL (baden, douchen, gezicht wassen, haren kammen, zich verschonen, neus schoonmaken, aan- en uitkleden)
zuigt en slikt reflexmatig
zuigt vloeibaar voedsel op of slikt het door
opent zijn mond als voedsel wordt aangeboden
geeft een (glim)lach als een vertrouwd gezicht in het blikveld verschijnt
reageert op nauw contact met een bekende volwassene
laat zich kalmeren door lichamen contact
laat zich kalmeren wanneer behoeften bevredigd worden (eten, verschonen, lichamen ongemak verzachten)
laat zich kalmeren door een vertrouwde stem (gedrag verandert in reactie op een stem)
reageert als een persoon tegen hem/haar praat
lacht als een ander tegen hem/haar praat
vocaliseert klinkergeluiden (ooh, aaah)
trapt krachtig ongericht met beide benen
draait het hoofd opzij vanuit rugligging
houdt het hoofd vast in de middellijn
beweegt het hoofd mee wanneer hij aan zijn armen wordt opgetrokken
tilt het hoofd een stukje op vanuit buikligging
draait het hoofd opzij vanuit buikligging
valt terug vanuit zijligging op de rug of buik
steunt op de onderarmen in buikligging
tilt het hoofd een stukje op vanuit rugligging
houdt de rug minder krom als hij geholpen wordt in de zithouding
brengt de handen naar de mond
houdt de handen iets geopend
houdt een voorwerp vast dat in de hand gegeven wordt
brengt de handen in de middellijn bij elkaar

Stamlijn niveau B

reageert op verschillende prikkels (geluiden) door het hoofd (of de ogen) te draaien
draait hoofd/ogen richting een geluid dat vlakbij wordt gemaakt
volgt een verticale beweging (van voorwerp of persoon) vanuit het midden van het blikveld
volgt een bewegend voorwerp met de ogen van links naar rechts en kijkt het voorwerp na in de richting waarin het verdwijnt
merkt in een prikkelarme ruimte meerdere grote kleurige voorwerpen op binnen zijn totale blikveld

wisselt zijn blik van het ene voorwerp/persoon naar het andere
 grijpt/reikt naar voorwerpen die net buiten bereik zijn
 merkt personen op die door bewegen (zwaaien) aandacht proberen te trekken
 merkt bij een eentonig geluid een variatie op
 reageert op verschillen in smaken (zoet, zuur, zout en bitter)
 reageert op verschillen in temperatuur (warm en koud) eten/drinken
 reageert op verschillen in temperatuur op de huid (water, aanraking)
 reageert op verschillen in textuur (glad, hard, ruw, zacht)
 reageert met geluiden, mimiek en/ of glimlach op gezichtsuitdrukkingen van volwassenen
 kijkt verbaasd of boos als de volwassene ineens een andere gezichtsuitdrukking heeft
 reageert anders op een bekend persoon dan een onbekend persoon
 geeft blijk van herkenning bij toenadering door een vertrouwd persoon
 laat zich kalmeren door een stem van een willekeurig persoon (gedrag verandert in reactie op een stem)
 reageert met een glimlach op een lachend gezicht
 herhaalt geluiden die hij zelf maakt
 vocaliseert om beurten met een volwassene
 vocaliseert gevarieerde geluiden: klinkers, medeklinkers en niet-Nederlandse klanken (bijvoorbeeld de lippen laten trillen)
 speelt met verschillende toonhoogtes en geluidssterktes
 steunt actief op onderarmen vanuit buikligging
 richt kin en schouders op in buikligging, waarbij lichaamsgewicht op onderarmen rust
 rolt vanuit rugligging tot zijligging en terug
 rolt vanuit rugligging tot buikligging
 strekt de rug als hij geholpen wordt in de zithouding
 zit met steun (ander houdt hem in zit)
 heeft een goede controle over het neerleggen van het hoofd
 kijkt naar/speelt met eigen handen
 onderzoekt een voorwerp met de mond
 grijpt/reikt vanuit rugligging naar voorwerpen in het midden van zijn blikveld
 pakt met zijn handen zijn voeten
 bekijkt een voorwerp voor het in de mond te stoppen
 werkt mee met aan- en uitkleden door een lichaamsdeel op te tillen of in de juiste richting te bewegen

Sociaal-emotionele ontwikkeling

1 Emotioneel

laat merken dat hij ergens angstig voor is (huilen, afwenden, opwindig)	01
laat merken dat er iets gebeurt dat hij fijn vindt (opwindig)	01
is te beïnvloeden/kalmeren bij angst en/of woede door een vertrouwd persoon	01
laat zich kalmeren door een vertrouwd persoon die op afstand toespreekt	01
merkt op wanneer een vertrouwd gezicht verdwijnt en er terugkeert	01
geeft zijn voorkeur voor bepaalde prikkels aan (wil aan bepaalde dingen ruiken of ze aantikken, produceert bepaalde geluiden)	01
ontdekt bewegingen die hij met zijn lichaam kan maken (wiegen)	01
ontdekt dat hij met zijn lichaam dingen in gang kan zetten (geluiden maken, bewegingen)	01
lacht tegen zijn spiegelbeeld	01
laat merken dat hij iets niet wil of niet leuk vindt (door jammeren, afwenden, voorwerp wegduwen, hoofd wegdraaien, mond dichthouden bij eten)	02
verdraagt het verblijf in een omgeving met meerdere prikkels (lawaaierige omgeving)	02
verdraagt de overgang van de ene ruimte naar een andere ruimte	02
laat zich kalmeren door een bekende gewoonte (aai over het hoofd)	02
weet wat er er komt bij het uitvoeren van een bepaalde handeling (rammelaar maakt geluid bij schudden)	02
laat merken dat hij verwacht dat een ander terugkomt nadat hij is verdwenen (blijft richting de deur kijken)	02
is actief bezig in een vertrouwde omgeving als een vertrouwd persoon nabij is	02
duidt aan dat hij een object dat hij wil hebben (kijken, reiken)	02
toont interesse voor de bewegingen die hij in de spiegel ziet	02

drukt verschillende basale emoties uit (blijdschap, verdriet, boosheid, angst)	03
laat zich kalmeren door een vertrouwd voorwerp die een ander aanreikt (knuffel, lapje)	03
gaat op zoek naar een voorwerp/persoon die zojuist uit zijn gezichtsveld is gehaald	03
geeft een consequente reactie op iets dat hij wel/niet wil (bepaald speelgoed altijd wegduwen)	03
wijst naar een object (op afstand) dat hij wil hebben	03
herhaalt handelingen die reactie opleveren	03
herkent zichzelf in de spiegel (voelt aan zijn pet als hij in de spiegel ziet dat hij hem op heeft)	03
is te beïnvloeden bij verdriet, angst, pijn, door een minder vertrouwd persoon (andere leerkracht)	04
zoekt iets vertrouwds om zichzelf gerust te stellen (knuffel, lapje)	04
doet iets vertrouwds om zichzelf gerust te stellen (wiegen, afwenden, naar rusthoek gaan)	04
ontdekt mogelijkheden met zijn lichaam in de omgeving (rennen, stampen)	04
gaat door met zijn activiteit wanneer een vertrouwd persoon uit zijn omgeving gaat	04
gaat op onderzoek uit in een vertrouwde omgeving wanneer een vertrouwd persoon even weg is	04
schudt nee om zijn wil uit te drukken	04
doet meerdere pogingen om zijn zin te krijgen/aan zijn behoeften te voldoen	04
protesteert wanneer hij niet krijgt wat hij wil	04
maakt een keuze tussen iets lekkers of niets (wel of geen banaan)	04
verdraagt de afwezigheid van een vertrouwd voorwerp/handeling in een vertrouwde omgeving	05
om tot rust te komen (korte tijd zonder knuffel/lapje)	05
durft een stukje bij een vertrouwd persoon vandaan te gaan (de klas uit, naar buiten)	05
is te beïnvloeden om de eigen wil los te laten	05
maakt een keuze tussen iets lekkers en iets niet-eetbaars (jam of lego)	05
maakt een keuze tussen iets lekkers en iets vies (citroen of suiker)	05
laat een gevoel van trots zien als hem iets lukt (klapt in zijn handen, wijst, lacht)	06
zoekt enige tijd naar verstopte voorwerpen (ongeveer een minuut)	06
gebruikt de woorden 'ik' en 'jij' (nog niet consequent)	06
noemt zijn eigen naam of wijst op zichzelf om aan te geven dat hij iets wil of dat iets van hem is	06
maakt een keuze tussen twee lekkere dingen (pindakaas of jam)	06

2 Sociaal

doet de gezichtsuitdrukking/beweging van een bekende volwassene na (mond open, tong uitsteken)	01
trekt actief de aandacht van een vertrouwd persoon in zijn blikveld met gericht kijken, (hard)	01
geluid maken, bewegen, en/of aanraken	01
merkt personen op die de ruimte binnen komen	01
reageert op de eigen naam als een vertrouwd persoon hem roept/aanspreekt	01
trekt de aandacht of wendt zich af wanneer een persoon in zijn blikveld komt	02
duwt de hand van een ander weg als hij een voorwerp wil houden	02
herhaalt activiteit/geluid/beweging bij (positieve) reactie van een ander	02
reageert op zijn eigen naam	02
trekt actief de aandacht van een vertrouwd persoon buiten zijn blikveld met gericht kijken, geluid maken, bewegen en/of aanraken	03
maakt op een gepaste manier fysiek contact (aaien)	03
staat op verzoek een voorwerp af	03
kijkt verwachtingsvol wanneer hij een voorwerp aan een persoon geeft	03
houdt de aandacht van een ander vast	04
kijkt naar andere leerlingen	04
imiteert begroetings- en afscheidsrituelen (terugzwaaien)	04
voert een bekende alledaagse opdracht uit (op stoel gaan zitten)	04
luistert als een vertrouwd persoon zegt dat iets niet mag	04
legt beslag op gewenste voorwerpen	04
trekt actief de aandacht van andere leerlingen	05
brengt een boodschap over aan een ander (non-verbaal/verbaal)	05
voert op verzoek begroetings- en afscheidsrituelen uit (zwaaien, handgeven)	05
imiteert/doet mee met dagelijkse handelingen (huishoudelijke taakjes)	05
zet de ander in om eigen wens te vervullen (ander als verlengstuk van zichzelf)	05

maakt zijn wil duidelijk aan andere leerlingen	06
maakt duidelijk dat hij hulp nodig heeft	06
voert uit zichzelf begroetings- en afscheidsrituelen uit (zwaaien, hand geven)	06
imiteert gedrag van volwassenen (in speelgoedtelefoon brabbelen)	06
voert een minder bekende opdracht uit (iets terug leggen op aangewezen plaats)	06

Sensomotoriek

1 Grote motoriek – houding en mobiliteit

steunt op één arm als hij op zijn buik ligt, waardoor de andere vrij is om iets te pakken	01
rolt gericht om iets te pakken/ergens te komen	01
draait liggend rond zijn as	01
zit met brede steun	01
staat als zijn handen worden vastgehouden	01
glijdt op zijn buik vooruit door arm- en beenbewegingen	01
beweegt vanuit kruiphouding het lichaam voor- en achteruit	01
zit met smalle basis	02
trekt zich aan stoel omhoog en houdt zich vast	02
staat korte tijd los	02
kruipt of schuift zittend door de ruimte	02
draait zich vanuit zit tot kruippositie	02
loopt als hij aan beide handen wordt vastgehouden	02
kruipt over een laag obstakel	02
loopt langs meubels	03
loopt achter een loopkar	03
loopt een paar stappen los	03
gaat een trap kruipend op	03
loopt korte afstanden zonder hulp	04
trekt bij het lopen iets achter zich aan of duwt iets (speelgoed)	04
stapt aan de handen een klein opstapje op	04
loopt stabiel	05
loopt achteruit	05
rent zonder zweefmoment	05
gooit een voorwerp ongericht	05
klimt op diverse objecten	05
gaat met handen en voeten de trap op	05
gaat met behulp van de leuning de trap op met een aansluitpas	05
springt met handen vast van een laag voorwerp	06
gooit/rolt een bal in een richting	06
rent soepel zonder struikelen	06
gaat met handen en voeten de trap af	06
gaat met handen en voeten achterwaarts de trap af	06
gaat met behulp van de leuning de trap af met een aansluitpas	06

2 Fijne motoriek

laat een voorwerp los als een ander voorwerp wordt aangeboden	01
pakt voorwerpen over van de ene hand naar de andere hand	01
pakt kleine dingen vast in vuistgreep	01
beweegt een voorwerp met de hand heen en weer	01
pakt een voorwerp met twee handen tegelijk	01
slaat twee voorwerpen (blokken, deksels) tegen elkaar	01
houdt twee voorwerpen tegelijk vast	02
trekt een voorwerp aan een touw horizontaal naar zich toe	02
stopt vingers in gaten (pennenbord)	02
drukt op een grote knop (big mack, elektrische deurknop)	02
pakt kleine voorwerpen tussen duim en vingers	03
doet een voorwerp in/uit een ander groot voorwerp (blok in een doos)	03
speelt met knopen en andere onderdeeljes aan zijn kleding	03

wijst met de wijsvinger of hand iets aan	03
houdt ongericht een kopje of lepel vast	03
slaat bladzijden van een (kartonnen) boek om	03
gebruikt één of beide handen om verschuiven van voorwerpen tegen te gaan	04
scheurt papier van een verpakking (cadeau uitpakken)	04
laat gericht kleine voorwerpen los om ze in ergens in te stoppen (kleine dingen in een doosje)	04
maakt sporen met de vingers (streep in zand, vingerverf op papier)	04
gebruikt beide handen om een voorwerp te manipuleren	04
zet enkele blokken op elkaar	04
slaat bladzijden van een boek om	05
scheurt stukjes papier	05
maakt krabbels op papier	05
maakt strek- en buig bewegingen met de vingers	05
houdt een glas drinken in één hand	05
klapt in de handen	05
maakt wapperende bewegingen vanuit de pols	06
speelt graag met kleine voorwerpen, zoals kralen, autootjes of steentjes	06
stapelt zes tot acht blokken	06
tekent cirkelvormige strepen	06
maakt puzzels met geometrische basisvormen (vierkant, cirkel, driehoek)	06
doet de deurklink omlaag	06
haalt de deksel van een pot	06

3 Horen (auditief)

reageert (met lachen) op rare lipgeluiden als smakken of proesten	01
merkt op welk geluid hij zelf met materiaal (papier, rammelaar) produceert	01
doet geluiden na die hij een ander hoort maken (klakken met de tong, smakken met lippen, blazen)	02
draait hoofd/ogen richting een geluid dat in dezelfde ruimte wordt gemaakt	02
houdt zijn aandacht 10 seconden op een geluid gericht (in een prikkelarme omgeving)	02
herkent signalen in de vorm van woorden als nee, eten	03
luistert geïnteresseerd naar geluid dat uit de hoorn van de telefoon komt	03
imiteert geluiden die een ander met materiaal maakt (belletjes rinkelen, schudden)	03
draait hoofd/ogen richting een geluid dat in een aangrenzende ruimte wordt gemaakt	03
volgt een geluid dat in traag tempo van richting verandert	03
zoekt een verstopt stuk speelgoed als hij het geluid ervan hoort (piepbeest, kan ook door gericht om zich heen te kijken vanuit de rolstoel)	04
luistert naar kleine, zachte geluiden als het tikken van een horloge	04
merkt bij een geluid variatie in geluidsterkte op (grote verschillen in hard en zacht)	04
gaat op zoek in een aangrenzende ruimte waar een geluid vandaan komt	04
associeert geluiden met een activiteit (borden op tafel is eten)	05
houdt de aandacht 10 seconden op een geluid gericht in een prikkelrijke ruimte	05
herkent veel herhaalde liedjes	05
wijst de juiste persoon aan als namen van gezinsleden en andere bekenden worden genoemd	06
geeft aan wie er aan komt als hij het stemgeluid van een bekende hoort (broer, juf, klasgenoot)	06
associeert geluiden met een afbeelding/voorwerp (boe hoort bij een koe)	06
associeert liedjes met bepaalde activiteit (melk drinken)	06

4 Zien (visueel)

volgt rondlopende personen met zijn blik als die zijn aandacht vragen	01
volgt een voorwerp dat in een cirkel wordt bewogen vanuit het midden van het blikveld	01
grijpt/reikt naar voorwerpen aan de rand van zijn blikveld	01
haalt een voorwerp tevoorschijn dat de leerkracht voor zijn ogen heeft verstopt en dat nog half zichtbaar is	02
haalt een voorwerp tevoorschijn dat de leerkracht voor zijn ogen heeft verstopt	03
toont interesse in grote, gekleurde plaatjes in een plaatjesboek door te bladeren, wijzen of het boek te betasten	03
herkent voor hem bekende ruimtes (binnen school)	03

wijst het juiste voorwerp op afstand aan (stoel, fiets, auto)	04
zoekt een voorwerp tussen andere voorwerpen	04
herkent persoonlijke bezittingen (eigen rolstoel, jas)	04
wijst op verzoek een voorwerp met dezelfde basiskleur als het voorbeeld aan	05
wijst details aan bij een voorwerp (wielen van een fiets, ogen van een pop)	05
legt de relatie tussen een persoon en een activiteit (logopedist)	05
herkent voor hem bekende personen op een foto	05
legt twee dezelfde vormen bij elkaar (rondjes, blokjes, driehoekjes)	06
wijst op een plaatje herkenbare figuren aan (hond, poes, paard)	06
wijst bekende pictogrammen die op school gebruikt worden aan die de ander benoemt	06
legt de relatie tussen concrete verwijzers/foto's van het dagritme en een activiteit	06

5 Proeven en ruiken

maakt met mimiek, gebaren of geluiden duidelijk dat hij iets vies vindt ruiken/ smaken (hoofd wegdraaien)	01
reageert op verschillen in structuur in eten (taai, zacht, hard)	01
reageert op verschillende geuren	01
reageert consequent op een bepaalde smaak (citroen uitspugen)	01
maakt met mimiek, gebaren of geluiden duidelijk dat hij iets lekker vindt ruiken/ smaken	02
beweegt zijn hoofd naar iets toe om te proeven	02
reageert consequent op een bepaalde geur	02
beweegt zijn hoofd naar iets toe om te ruiken	03
geeft na ruiken aan wat hij wil proeven	03
wijst na ruiken en zien aan wat hij lekker of vies vindt ruiken	04
maakt onderscheid tussen etenswaar en niet eetbaar materiaal	04
associeert geuren met bepaalde personen	04
geeft bij zien van verschillende etenswaren zijn voorkeur voor een bepaald etenswaar aan (weet welke smaak hij kan verwachten)	05
associeert geuren met bepaalde etenswaren (door wel/niet accepteren)	05
associeert geuren met bepaalde ruimtes (binnengaan of juist vermijden)	06
associeert geuren met bepaalde activiteiten	06
koppelt één geur aan één voorwerp (zeep, sinaasappel)	06

6 Voelen (tactiel)

manipuleert sensopathische materialen (scheerschuim, rijst, zand, water)	01
reageert op vibraties die op het hele lijf lichaam worden aangeboden	01
reageert op vibraties die plaatselijk worden aangeboden	02
geeft voorkeur aan voor materiaal (brengt zachte stof naar het gezicht, gaat op trilmat liggen)	02
geeft voorkeur aan voor temperatuur (brengt koud washandje naar het gezicht)	03
onderscheidt tastprikkel die veel van elkaar verschillen (warm en koud, hard en zacht)	03
onderscheidt tastprikkel die weinig van elkaar verschillen (ruw en glad)	04
geeft consequent aan wat hij wel en niet prettig vindt om te voelen	04
wijst aan wat hij gevoeld heeft bij uiteenlopende tastprikkel (zachte knuffel, harde bal)	05
probeert niet-prettige tactiele prikkels te vermijden (ruwe muur)	05
wijst het juiste materiaal aan als hij het gevoeld heeft (mag ondersteund worden door kijken: zand, water, scheerschuim)	06

7 Evenwichtsgevoel (vestibulair)

houdt het hoofd rechtop in zithouding	01
beweegt het hoofd soepel tijdens doorrollen	01
zit even los en probeert te blijven zitten door iets vast te pakken	01
leunt voorover vanuit zit	02
beweegt vrij met het hoofd in zithouding	02
beweegt het hoofd soepel tijdens kruipen	02
zit zelfstandig tijdens het spelen en andere activiteiten	02
gaat vanuit stand gecoördineerd op een stoel (goede hoogte) zitten (laat zich niet vallen)	03
gaat vanuit stand gecoördineerd op de grond zitten (laat zich niet vallen)	03
varieert zelfstandig in houdingen (van staan naar zitten en omgekeerd)	03

knielt zonder om te vallen	03
beweegt uit stand met één van de benen (om te schoppen) met vasthouden	03
bukt zich en komt weer tot staan	04
komt vanuit stand tot hurkzit	04
loopt een hoek om en staat plotseling stil zonder om te vallen	04
raapt een voorwerp van de grond zonder om te vallen	05
draagt een aangegeven voorwerp in de handen mee	05
steekt zijn armen uit als hij dreigt te vallen	05
beweegt uit stand met één van de benen (om te schoppen)	05
trapt tegen een bal vanuit stand	06
pakt een voorwerp van de grond op en neemt het mee	06
draait zich in het rond (bij muziek) zonder om te vallen	06
doet een poging rechtop te blijven staan op een bewegende ondergrond (bal, wiebelplank)	06
vertoont een opvangreactie wanneer een ander hem uit evenwicht brengt/duwt (handen uitsteken, terugduwen)	06

Spelontwikkeling

1 Spelontwikkeling

reageert wanneer hij met een speeltje een geluid veroorzaakt	01
reageert wanneer een ander een handeling verricht	01
reageert wanneer een handeling van een ander stopt (mimiek, spierspanning, geluid)	01
voelt aan sensopathische materialen (hand door water/zand laten glijden, knijpen in klei)	01
verkent een speeltje/voorwerp door het uitvoeren van handelingen die niets te maken hebben met de aard van het voorwerp (likken aan een bal)	01
kijkt/reikt verwachtingsvol naar een persoon/materiaal/activiteit	02
merkt op dat een voorwerp/speeltje weg is	02
onderzoekt met meerdere zintuigen een voorwerp/sensopathische materialen (ronddraaien, weggoeien)	02
laat zijn afkeer zien voor voorwerpen/materialen (afwenden, huilen)	02
ontdekt meerdere mogelijkheden van een voorwerp (schudden, schuiven)	02
brenkt bewust twee voorwerpen/speeltjes met elkaar in contact (geluid maken door het tegen elkaar aan te slaan)	02
verwacht een reactie uit de omgeving (blokje weggoeien en dit terug verwachten)	03
gaat op zoek (kijken/toenaderen) naar voorwerp/ persoon die zojuist uit zijn gezichtsveld is gehaald	03
imiteert bewust geluiden, eenvoudige gebaren en mimiek	03
laat zijn voorkeur op dat moment zien voor voorwerpen/materialen (kijken/reiken naar; voorkeur kan per moment verschillen)	03
herhaalt een handeling met een voorwerp die het ontdekt heeft (op tafel slaan)	03
onderzoekt en probeert meerdere mogelijkheden van een voorwerp uit (doos op zijn kop, vinger ergens in steken)	03
speelt met meerdere materialen/voorwerpen	03
vraagt actief om een reactie uit de omgeving (geluiden, gericht kijken)	04
imiteert eenvoudige spelbewegingen (liedje met beweging, klap-eens-in-je-handen)	04
geeft op eigen initiatief een voorkeur aan voor materialen/voorwerpen (bij vrij spel zelf de bal pakken)	04
stopt voorwerpen ergens in en haalt ze er weer uit (knijpers in en uit een doos)	04
speelt uit zichzelf met grote spelmaterialen (poppenwagen, grote blokken)	04
accepteert spelinmenging door een volwassene	04
speelt 'geven en nemen' spelletjes (blokje geven, kind geeft blokje weer terug) met een volwassene	04
speelt eigen spel naast een andere leerling	04
imiteert eenvoudige spelhandelingen (tegen bal duwen)	05
stopt voorwerpen gericht ergens in en uit (dieren in boerderij, vormen in vormenstoof, eenvoudige insteekpuzzels)	05
voert de handeling uit die bij een speeltje hoort (rijden met auto)	05
speelt met concrete dagelijkse gebruiksvoorwerpen zoals het bedoeld is (pan, telefoon)	05

staat open voor geïntroduceerd nieuw speelgoed/materiaal (kijkt naar, voelt)	05
reageert op spelinmenging door een volwassene (meedoen)	05
kijkt naar het spel van een andere leerling	05
laat speelgoed niet zomaar van zich afpakken	05
imiteert een reeks spelhandelingen (auto in de garage, rijden, auto uit de garage)	06
brengt meerdere speeltjes/voorwerpen bij elkaar (toren bouwen, roeren in pan)	06
ontdekt nieuw spel materiaal zonder dat het is geïntroduceerd	06
accepteert variatie op een spel (zelfde handeling-divers materiaal; bal rolt naar beneden- auto rijdt naar beneden)	06
accepteert variatie in spel (ander materiaal en handeling; pop in bed – auto rijden)	06
speelt onder begeleiding met een ander kind met concreet materiaal (de bal naar elkaar rollen, blokjes stapelen)	06
speelt hetzelfde spel als de leerling naast hem	06

Taakontwikkeling

1 Taakontwikkeling

reageert wanneer hij met een voorwerp een geluid veroorzaakt	01
reageert wanneer een ander een handeling verricht	01
reageert wanneer een handeling van een ander stopt (mimiek, spierspanning, geluid)	01
voelt aan sensopathische materialen (hand door water/zand laten glijden, knijpen in klei)	01
verkent een voorwerp door het uitvoeren van handelingen die niets te maken hebben met de aard van het voorwerp (likken aan een bal)	01
kijkt/reikt verwachtingsvol naar een persoon/materiaal/activiteit	02
merkt op dat een voorwerp weg is	02
onderzoekt met meerdere zintuigen een voorwerp/sensopathische materialen (rond draaien, weggoeien)	02
laat zijn afkeer zien voor voorwerpen/materialen (afwenden, huilen)	02
ontdekt meerdere mogelijkheden van een voorwerp (schudden, schuiven)	02
brengt bewust twee voorwerpen met elkaar in contact (geluid maken door het tegen elkaar aan te slaan)	02
verwacht een reactie uit de omgeving (blokje weggoeien en dit terug verwachten)	03
gaat op zoek (kijken/toenaderen) naar voorwerp/ persoon die zojuist uit zijn gezichtsveld is gehaald	03
imiteert bewust geluiden, eenvoudige gebaren en mimiek	03
laat zijn voorkeur op dat moment zien voor voorwerpen/materialen (kijken/reiken naar; voorkeur kan per moment verschillen)	03
herhaalt een handeling met een voorwerp die het ontdekt heeft (op tafel slaan)	03
onderzoekt en probeert meerdere mogelijkheden van een voorwerp uit (doos op zijn kop, vinger ergens in steken)	03
voert handelingen uit met meerdere materialen/voorwerpen	03
vraagt actief om een reactie uit de omgeving (geluiden, gericht kijken)	04
geeft op eigen initiatief een voorkeur aan voor materialen/voorwerpen (op vrij moment zelf een zacht kussen pakken)	04
stopt voorwerpen ergens in en haalt ze er weer uit (knijpers in en uit een doos)	04
voert handelingen uit met grote materialen (kar, grote dozen)	04
imiteert eenvoudige bekende handelingen van een bekende persoon met een voorwerp (lepel in kopje)	04
accepteert het wanneer een persoon een onbekende handeling met materiaal voordoet	04
blijft eigen handeling/activiteit uitvoeren zolang begeleider in zicht is	04
voert eigen activiteit uit naast een andere leerling	04
stopt voorwerpen gericht ergens in en uit (bestek in bestekbak)	05
voert met concrete dagelijkse gebruiksvoorwerpen de handeling uit waarvoor het is bedoeld (vegen met een doekje)	05
staat open voor geïntroduceerd nieuw materiaal (kijkt naar, voelt)	05
imiteert eenvoudige onbekende handelingen van een bekende persoon met een voorwerp (doos opzij schuiven)	05
kijkt naar een handeling van een andere leerling	05
voert eigen activiteit uit in een groepje leerlingen	05

gaat door met eigen handeling/activiteit wanneer de begeleider uit zicht is	05
laat materiaal niet zomaar van zich afpakken	05
brenkt meerdere voorwerpen bij elkaar (spullen in een doos, roeren in pan)	06
ontdekt nieuw materiaal zonder dat het is geïntroduceerd	06
accepteert variatie op een opdracht (zelfde handeling-divers materiaal; kaarsen in een doos – handdoeken in een doos)	06
accepteert variatie in een opdracht (ander materiaal en handeling; kaarsen in een doos – tafels afvegen met een doekje)	06
imiteert eenvoudige onbekende handelingen van een willekeurige volwassene met een voorwerp (doos opzij schuiven)	06
imiteert een reeks bekende handelingen (in de doos, deksel op de doos, doos opzij)	06
voert onder begeleiding met een andere leerling een activiteit uit (gevouwen handdoek op de handdoek van de ander leggen)	06
voert dezelfde handeling uit als de leerling naast hem	06

Communicatie

1 Communicatieve voorwaarden

richt kort zijn aandacht op de persoon die tegen hem praat in een prikkelarme omgeving	01
richt kort zijn aandacht op de persoon die tegen hem praat in een prikkelrijke omgeving	02
behoudt oogcontact als de ander spreekt	02
maakt een keuze tussen twee voorwerpen/ afbeeldingen	03
houdt de aandacht gericht op een voorwerp/ plaatje dat een ander laat zien	03
maakt een keuze tussen drie of meer voorwerpen/ afbeeldingen	04
kijkt samen met een persoon naar de omgeving door ernaar te wijzen, het te benoemen	04
kijkt in de richting waar een ander heen wijst	04
blijft op zijn stoel zitten bij het luisteren naar een kort verhaaltje	05
luistert aandachtig naar een kort verhaaltje met plaatjes	06
verplaatst zijn aandacht naar degene die praat (in de kring)	06

2 Voorwaarden voor de spraakontwikkeling

slikt vloeistoffen en dun gepureerd voedsel	01
blaast ongericht door de mond	01
slikt dikker gepureerd voedsel (zonder stukjes)	02
kan lippen ronden (bijv. voor 'oo' 'oe' of 'uu')	02
kauwt op tube, kauwborsteltje o.i.d. als dit tussen de kiezen wordt aangeboden (i.g.v. sondevoeding)	02
eet fijn geprakt voedsel (slikken)	03
drinkt slokjes aangeboden met een gewone beker (dik- of dun vloeibaar)	03
blaast naar een watje dat voor de mond wordt gehouden	03
eet gepureerd voedsel met stukjes erin (slikken)	04
eet grof geprakt voedsel en stukjes vlees (slikken)	04
heeft speekselcontrole rechtop zittend in rust	05
drinkt door een rietje	06
kauwt alle soorten voedsel	06
blaast op een fluitje	06
heeft speekselcontrole zittend / staand tijdens inspanning	06

3 Inhoud: Passief

reageert op de eigen naam als een vertrouwd persoon hem roept/aanspreekt	01
vindt (pakt, kijkt naar, wijst) een voor hem bekend voorwerp als dit genoemd wordt	02
vindt (gaat naar, kijkt naar, wijst) een bekende persoon in de ruimte als de leerkracht de naam noemt/ het gebaar maakt	02
reageert op de eigen naam	02
begrijpt het begrip nee (gebaar, woord, intonatie, correctie): bij duidelijk 'nee' stopt hij even met waar hij mee bezig is	02
reageert adequaat op een dagelijks terugkerende opdracht in één- of tweewoordzinnen aangevuld met ondersteunende communicatie in een vertrouwde omgeving	03

reageert op een bevestiging/beloning (doorgaan als het mag, blij zijn)	03
herkent waar een concrete verwijzer/afbeelding naar verwijst binnen de context	03
herkent bij welke activiteit een vast voorwerp / afbeelding hoort binnen de context	03
reageert adequaat op een dagelijks terugkerende opdracht in één- of tweewoordzinnen in een vertrouwde omgeving	04
vindt (gaat naar, kijkt naar, wijst) een minder bekende persoon (therapeut) in de ruimte als de leerkracht de naam noemt/ het gebaar maakt	04
wijst een benoemd voorwerp aan bij twee keuzemogelijkheden	04
wijst één benoemd lichaamsdeel aan	04
voert eenvoudige opdrachten uit die niet dagelijks voorkomen aangevuld met ondersteunende communicatie (bijvoorbeeld 'beer op de stoel' , 'pop op tafel')	05
herkent waar een concrete verwijzer/afbeelding naar verwijst buiten de context	05
haalt op verzoek een bekend voorwerp uit een andere bekende ruimte	05
wijst een benoemd voorwerp aan bij drie keuzemogelijkheden	05
wijst vier benoemde lichaamsdelen aan	05
reageert adequaat op verschillende één of tweewoordzinnen	06
begrijpt een basiswoordenschat van ongeveer 75 woorden/gebaren	06
wijst een benoemd voorwerp/afbeelding aan bij vier keuzemogelijkheden	06

4 Inhoud: Actief

maakt een herkenbaar geluid of gebaar als een bekende persoon in zijn blikveld verschijnt	02
gebruikt een vaste uiting om een bepaald voorwerp aan te duiden (oot = brood, zelfbedacht gebaar)	03
gebruikt een woordenschat van drie of meer woorden/gebaren/afbeeldingen (namen/ zelfstandige naamwoorden, ontkenningen, weigeringen, kenmerken, plaatsaanduidingen, herhalingswoorden, actiewoorden)	04
gebruikt woorden die een gevraagde handeling beschrijven	05
gebruikt het woord NEE wanneer een voorwerp of activiteit aangeboden wordt	05
gebruikt het woord JA wanneer een voorwerp of activiteit aangeboden wordt	05
gebruikt 2-woorduitingen / gebaren om aan te geven dat iets er is of juist niet (juf daar, sap op)	05
gebruikt 2-woorduitingen / gebaren om aan te geven dat hij iets nog een keer wil of dat iets opnieuw gebeurt / te zien is (nog koek, juf weer)	05
gebruikt 2-woorduitingen / gebaren om bezit aan te geven (boek mij, auto papa)	05
gebruikt 2-woorduitingen / gebaren om actie aan te geven (juf lezen, koekje eten)	05
gebruikt een basiswoordenschat van ongeveer 50 woorden/ gebaren/afbeeldingen	06
gebruikt 2-woorduitingen / gebaren om richting aan te geven (in doos, lopen buiten)	06
gebruikt tweewoordzinnen/gebaren om aan te geven waar iets is of waar iets is gebeurd (mama thuis, doos op tafel)	06
gebruikt 2-woorduitingen / gebaren om eigenschappen aan te geven (mooie auto, grote bal)	06

5 Gebruik

reikt/kijkt/gaat naar een voorwerp om aan te duiden dat hij het wil hebben (bijvoorbeeld een beker om drinken te krijgen)	01
behoudt contact als een ander spreekt	01
wijst naar een voorwerp om aan te duiden dat hij het wil hebben (bijvoorbeeld een beker om drinken te krijgen)	02
reageert adequaat op de introductie en afsluiting van een bekende activiteit	02
reageert op de onderbreking van een bekende activiteit	02
trekt de aandacht van een bekende volwassene met roepgeluiden of gebaren	02
wijst een voorwerp of dienst af door een bepaald geluid of gebaar	02
vraagt om een herhaling van een handeling (kijkt verwachtingsvol)	02
reageert op duidelijke intonatie toonhoogtes, zoals vragend, streng, rustig	03
neemt een ander mee naar een voorwerp/plaats om een wens duidelijk te maken	03
gebruikt een concrete verwijzer om een wens duidelijk te maken	03
vraagt zonder woorden waar iets is (zoekende / vragende mimiek)	03
zwaait bij begroeting en afscheid	03
deelt informatie met de leerkracht	04
geeft aan waar hij naar toe wil binnen de ruimte	04

reageert op een verandering van gevoelsuiting van een persoon (verdrietig naar blij)	04
roept iemand door de naam te noemen, een gebaar te maken, een communicatieknop of belletje in te drukken of met een spraakcomputer	04
gebruikt een uitroep om verbazing uit te drukken (oh, oeps, oei) eventueel via een spraakcomputer	04
gebruikt een niet-specifiek woord, gebaar of symbool om de aandacht op iets te vestigen (die, daar, kijk, hoor)	04
gebruikt specifieke gebaren (drinken, jas aantrekken) om een voorwerp of dienst te verkrijgen	05
vestigt de aandacht van een ander op iets in de omgeving	05
maakt duidelijk dat hij hulp nodig heeft	05
gebruikt een niet-specifiek woord, gebaar of symbool om een wens uit te drukken (die, zo, nog)	05
weigert iets met woorden, gebaren of symbolen	05
vraagt om een activiteit met een woord, gebaar, symbool, spraakcomputer	05
geeft aan waar hij naar toe wil buiten de ruimte	06
kan groeten en afscheid nemen met een woord of spraakcomputer	06
begeleidt handelingen met routinewoorden (oeps, boem, huppekee)	06
zegt in 1-op-1 contact wat hij waarneemt of doet	06
geeft met woord, gebaar, symbool of spraakcomputer antwoord op een vraag naar 'wie', 'wat' of 'waar'	06

6 Vorm

herhaalt de geluiden die hij zelf maakt	01
maakt brabbelgeluiden (dada)	01
herkent wanneer een ander zijn klank imiteert	02
imiteert lettergrepen of geluiden uit de omgeving	02
doet eenvoudige veel voorkomende gebaren na (handen klappen)	03
imiteert woorden van bekende volwassenen in de omgeving	03
gebruikt één-woorduitingen	04
gebruikt 2-woorduitingen	05
combineert 2-woorduitingen om meer informatie te geven	06

Zelfredzaamheid

1 Hygiëne

herkent een kam en/of haarborstel als verwijzers voor verzorgen van de eigen haren	01
herkent een washand/doekje als verwijzer voor het wassen	01
herkent luier of wc-rol als verwijzers voor toiletgang	01
herkent tandenborstel en -pasta als verwijzers voor tanden poetsen	02
associeert een zakdoek met een vieze neus of mond	02
steekt handen onder een stromende kraan	02
maakt was-bewegingen over zijn hoofd en lichaam	03
maakt kambewegingen met een aangereikte kam of borstel	03
geeft het verbaal of non-verbaal aan wanneer hij nat of vies is	03
stopt zelf een tandenborstel in de mond	03
imiteert het afvegen van de neus wanneer het hem wordt voorgedaan	03
maakt poetsbewegingen met een tandenborstel (nog niet echt poetsen)	04
maakt zelf was- en poetsbewegingen rond de neus met aangereikte zakdoek/washand	04
accepteert/verdraagt de douchestraal op de lichaamsdelen	04
ervaart een vieze neus als onprettig	04
accepteert zitten op het toilet	04
steekt een washand onder de kraan en knijpt overtollig water er een beetje uit	05
maakt een was-beweging met de handen	05
blijft staan/zitten onder de douche	05
wrijft shampoo in zijn haren	05
houdt de tandpasta in de mond i.p.v. door te slikken	05
zit op het toilet en doet af en toe een plas	05
maakt na het tandenpoetsen een spuugbeweging	05
maakt een droogbeweging bij het wassen van de handen en het gezicht	05

draait een kraan open en dicht	06
spoelt zijn mond met een aangereikte beker water	06
gebruikt een spiegel bij het wassen van zijn gezicht	06
gebruikt een spiegel bij het kammen	06
maakt afdroogbewegingen over zijn hoofd en lichaam met een handdoek	06
vult zelf een beker met water	06
veegt een vieze neus oppervlakkig af	06
snuit (blaast door de neus)	06
is klokkindelijk (plast op vaste tijden, draagt geen luier)	06
gebruikt zelf zeep bij het (handen) wassen	06
spuugt tandpasta uit na het tandenpoetsen	06

2 Eten en drinken

slikt fijn gemaakt gewoon voedsel door	01
kauwt zacht voedsel (banaan, brood)	01
herkent concrete verwijzers voor eten en drinken	01
opent de mond wanneer een lepel bij de mond wordt gehouden	01
eet zelf met de handen (stukjes brood)	02
maakt hapbewegingen (banaan afhappen)	02
maakt beweging met bestek van bord naar mond (hoeft bestek niet te vullen)	03
houdt zelf een beker vast met twee handen	03
drinkt zelf uit een aangepaste beker	03
zuigt door een rietje	03
kauwt harder voedsel (appel, cracker)	03
geeft een leeg bord terug aan de leerkracht	04
drinkt uit een beker die een ander vasthoudt	04
brenkt gevulde vork naar de mond	04
vult zijn lepel en eet van de lepel (knoeien mag)	05
prikt stukjes brood aan een vork	05
eet een boterham-uit-het-vuistje	05
drinkt uit een gewone beker zonder te morsen	05
eet doorgaans met een gesloten mond	06
eet met een lepel (zonder knoeien)	06
houdt een beker drinken in één hand	06
maakt een smeerbeweging met een mes	06
eet zijn mond eerst leeg en neemt vervolgens een nieuwe hap	06
pakt zijn eigen brooddoosje en beker uit zijn tas/kast	06

3 Aan- en uitkleden

werkt mee door verschillende lichaamsdelen actief te gebruiken (doet wat hij kan om mee te helpen)	01
trekt samen met een ander een kledingstuk naar beneden of omhoog	01
trekt zelf een makkelijk kledingstuk uit (sok, muts)	01
herkent verwijzers voor het aan- en uittrekken van kleding	01
trekt uit zichzelf een aangetrokken kledingstuk naar beneden of omhoog	02
begint op verzoek een kledingstuk aan of uit te trekken, waarna een ander verder helpt	02
trekt op verzoek een kledingstuk uit, mits voorbereid (trui over het hoofd)	03
trekt samen met een ander een grote rits omhoog of los	03
gooit op verzoek een uitgetrokken kledingstuk in de waszak	03
pakt een aan te trekken kledingstuk	03
vindt zijn eigen jas op de kapstok	03
trekt op verzoek een kledingstuk aan, mits voorbereid (trui over het hoofd)	04
trekt na beginnetje van een volwassene zelf een grote rits los	04
trekt veters los	04
helpt met het uitkleden door (losgemaakte) schoenen uit te doen	04
trekt zelf een makkelijk zittend kledingstuk aan en uit (mag binnenstebuiten)	05
trekt na beginnetje van een volwassene zelf een grote rits omhoog	05
hangt zijn jas op de juiste plek op de kapstok	05

sluit een klittenbandsluiting (van een schoen)	05
gooit uit zichzelf uitgetrokken kledingstukken in de waszak	05
trekt zelf een kledingstuk aan en uit (mag binnenstebuiten)	06
maakt zelf zijn rits los	06
maakt grote knopen los en vast	06
maakt, als de situatie dat vereist, zelf aanstalten om kleding aan of uit te trekken	06

Plancius + ZML:

Dit zijn de Planciusleerlijnen + de 1^e 3 niveaus van de CED-leerlijn voor ZML. Deze krijgen dan niveau 7, 8 en 9.

Leerroute 2, 3, 4, 5 voor SO en 2, 3, 4, 5, 6 voor VSO.

CED-niveau 1 t/m 16

Zintuiglijke en motorische ontwikkeling

Grove motoriek

loopt stabiel	01
loopt met rotatie in de romp	01
maakt strek- en buigbewegingen met armen, benen en romp	01
beweegt soepel armen en benen (trapt soepel tegen een bal)	01
gaat de trap op door zijn been bij te trekken en houdt zich aan de leuning vast	01
pakt een voorwerp van ene hand over in de andere hand	01
loopt stabiel met iets in zijn handen	02
heeft een correcte zithouding	02
staat vanuit vaart plotseling stil	02
gaat de trap af door zijn been bij te trekken	02
springt op de platte voet	02
springt van de ene voet op de andere	02
rent zonder struikelen	02
loopt op de tenen	03
springt van een stoel af	03
loopt op de tenen (2)	03
loopt op de hakken	03
maakt asymmetrische bewegingen (huppelen met één been voor, ongelijk draaien van de armen)	03
anticipeert met armbeweging om bewegende objecten af te weren	03
vermindert vaart of versnelt bij rennen	03
loopt met gekruiste armbeweging	04
staat 3 sec op het voorkeursbeen	04
springt met twee voeten tegelijk	04
maakt symmetrische bewegingen vanuit schouder en elleboog (rondjes draaien met twee armen tegelijk)	04
komt vlot vanuit buig tot stand en andersom	04
loopt een trap afwisselend met rechter- en linkervoet op zonder leuning	04
staat 3 sec op het niet-voorkeursbeen	05
komt vloeiend tot zithouding vanuit rugligging	05
rent rechtop	05
staat 10 seconden op gecoördineerd en stevig op één voet	06
loopt een trap afwisselend met rechter- en linkervoet af zonder leuning	06
vertraagt en versnelt een bekende beweging (zwaaien, zwembeweging)	06
hinkelt kort op het voorkeursbeen (3 sec)	06
loopt en klapt tegelijkertijd in de handen	07
springt symmetrisch op de tenen	07
anticipeert met armbeweging om bewegende objecten op te vangen	07
maakt rennend een sprong	07
hinkelt kort op zowel het voorkeursbeen als het niet-voorkeursbeen (3 sec)	07
voert complexe bewegingen uit die veel coördinatie vragen (fietsen, rolschaatsen)	08
raakt met de handen de hielen aan bij springen	08
maakt met armen en benen tegelijk verschillende (ritmische) bewegingen (rondjes draaien met armen, tikken met benen)	08

Fijne motoriek

maakt strek- en buig bewegingen met de vingers	01
klapt in de handen	01
maakt wapperende bewegingen vanuit de pols	02
stopt blokken in een figurenstoof	02
zet afwisselend vuisten op elkaar	02

beweegt de vingers los van elkaar	02
maakt grote draaibewegingen vanuit de pols (roeren)	03
drukt grote knop aan de muur in met de hand (elektronische deur openen, bel)	03
stapelt grote voorwerpen op elkaar (speelblokken)	03
maakt draaibewegingen met vingers	04
drukt een kleine knop in met de hand	04
gebruikt een enkele vinger om een grote knop in te drukken (spatiebalk, muis, stopknop bus)	04
stapelt kleine voorwerpen op elkaar (blokjes)	04
kruist de middellijn van zijn lichaam (twee handen aan honkbalknuppel, hand op andere schouder leggen)	05
tikt duim en wijsvinger tegen elkaar (bladzijde omslaan)	05
maakt fijne draaibewegingen vanuit de pols (windt garen op een klos)	05
gebruikt een enkele vinger om kleine knoppen in te drukken (telefoon, toetsenbord, deurbel)	05
pakt kleine voorwerpen op (lucifers, rozijnen)	05
"speelt piano" op de tafel door afwisselend met de vingers te tikken	06
geeft met duim en wijsvinger aan hoe groot iets ongeveer is (hoeft niet juist te zijn)	06
tikt met de tenen op de grond en houdt de hak op de grond	06
stopt kleine voorwerpen in een doosje (lucifers, rozijnen)	06
voert nauwkeurige handeling uit met zwaar voorwerp (inschenken, pan op pit, plant water geven)	06
heeft een duidelijke voorkeurshand	07
tikt afwisselend alle vingers van een hand tegen de duim	07
raakt met gesloten ogen de neus aan	07
geeft met duim en wijsvinger precies variërende groottes van voorwerpen aan	07
heeft een voor hem passende pengreep	07
maakt verschillende knopen, haakjes en ritsen los/ vast, open/ dicht	07
strikt veters	07
maakt verschillende bewegingen met linkerhand en rechterhand (één hand knijpt, de ander zwaait)	08
pakt een voorwerp met zijn tenen op (doekje, potlood)	08
slaat vanuit de pols gericht op een voorwerp (spijker inslaan, vliegenmepper)	09
voert een precieze handeling met beide handen uit (ei breken, ketting vastmaken)	09

Voelen

wijst het juiste materiaal aan als hij het gevoeld heeft (zand, water, scheerschium)	01
wijst het juiste bekende voorwerp aan als hij het gevoeld heeft (knuffel, auto, bal)	02
geeft na voelen aan of iets koud of warm is	03
geeft na voelen aan welk voorwerp groot is en welk voorwerp klein	03
geeft na voelen aan of iets nat of droog is	03
benoemt of hij geduwd, geaaid, gekieteld wordt of een tikje krijgt	03
geeft na voelen aan welk voorwerp hard en welk voorwerp zacht	04
geeft de plek aan waar hij wordt aangeraakt als zijn ogen dicht zijn	04
geeft na voelen aan of iets ruw of glad is	05
geeft na voelen aan welke strook lang is en welke kort	05
wijst na geblinddoekt voelen van voorwerpen aan welk voorwerp hij gevoeld heeft	06
beschrijft geblinddoekt hoe een voorwerp voelt (glad, koud, harig, zacht)	07
beschrijft een voorwerp dat hij geblinddoekt voelt (kopje, potlood, sleutel)	07
wijst bij geblinddoekt voelen aan welke bakjes met materialen hetzelfde voelen (2 bakjes zand, snippers, slijpsel, wol draadjes, watjes)	07
beschrijft overeenkomsten tussen twee gevoelde voorwerpen (wol en watjes, allebei zacht)	08

Proeven

laat met mimiek, geluiden of gebaren zien of hij iets lekker of vies vindt smaken	01
wijst na geblinddoekt proeven van twee etenswaren de juiste aan als hij ze vooraf heeft gezien (hagelslag, chips)	02
zegt of hij iets lekker of vies vindt smaken	02
wijst na geblinddoekt proeven van vier etenswaren de juiste aan als hij ze vooraf heeft gezien (jam, chips, hagelslag, appel)	03

wijst na geblinddoekt proeven van meerdere etenswaren de juiste aan zonder ze vooraf te zien (jam, kaas, banaan)	04
benoemt na proeven of iets zoet of zout smaakt	05
benoemt na proeven of iets zuur is of niet	06
benoemt bij geblinddoekt proeven meerdere verschillende bekende etenswaren	06
benoemt na proeven of iets bitter smaakt of niet	07
onderscheidt één smaak in een gerecht (preisoep, aardbeien vla)	07
benoemt verschillende smaken in een gerecht (wortel en vlees in de soep)	08

Ruiken

ruikt ergens aan door te snuiven	01
laat met mimiek, geluiden of gebaren zien of hij iets lekker of vies vindt ruiken (parfum, eten)	01
geeft aan of geuren die hij na elkaar ruikt hetzelfde zijn of niet (koffie-koffie, koffie-zeep)	02
zegt dat hij iets lekker of vies vindt ruiken	02
wijst na geblinddoekt ruiken van twee bekende geuren de juiste aan (zeep, soep)	03
benoemt na ruiken bij bekende gerechten wat er gemaakt wordt zonder dit te zien (ei, taart, nasi)	04
wijst na geblinddoekt ruiken van vier bekende geuren de juiste aan (soep, zeep, koffie, snoep)	05
benoemt na ruiken of er iets hartigs wordt gekookt of iets zoets wordt gebakken (bouillon, koekjes)	06
benoemt bij geblinddoekt ruiken van vijf verschillende geuren welke hij heeft geroken (jam, zeep, soep, koffie, boter)	07

Luisteren

wijst de juiste persoon aan als papa of mama wordt genoemd (luistert naar het onderscheid in klanken)	01
luistert naar klanken als fff, sss, mmm en imiteert deze	01
zoekt in een ruimte waar het geluid vandaan komt	01
luistert naar eenvoudige woordjes als die, bah, boek, pop en imiteert deze	02
reageert adequaat op dingen die hij hoort (bij schoolbel naar huis, bij gekletter van borden aan tafel komen)	02
gaat op zoek in een aangrenzende ruimte waar een geluid vandaan komt	02
benoemt wie er aan komt als hij het stemgeluid van een bekende hoort (broer, juf, klasgenoot)	03
wijst het juiste dier aan bij het geluid dat hij hoort	03
benoemt geluiden uit de directe omgeving als de telefoon, piano, water dat uit de kraan stroomt, fluitketel	04
geeft aan of een geluid dat hij hoort uit de klas komt of daarbuiten (dichtbij of veraf)	05
kiest bij het luisteren naar geluiden uit zes plaatjes, drie plaatjes die horen bij de geluiden	06
zet tijdens het luisteren naar een serie geluiden bijbehorende plaatjes in de juiste volgorde (bijv. dierengeluiden, geluiden van vervoersmiddelen)	07

Kijken

kijkt een paar seconden gericht naar een voorwerp	01
zoekt een voorwerp tussen andere voorwerpen	01
wijst op een plaatje herkenbare figuren aan (hond, poes, paard)	02
zoekt twee dezelfde plaatjes bij elkaar	02
wijst de pictogrammen die op school gebruikt worden aan die de leerkracht benoemt	02
sorteert de primaire kleuren	02
herkent eenvoudige lijnfiguren op kleurplaten	03
zoekt een voorwerp en een plaatje van het voorwerp bij elkaar	03
wijst de primaire kleur aan die de leerkracht benoemt	03
sorteert basisvormen (rond, vierkant, driehoek)	03
legt een boekje of plaatje goed dat op zijn kop ligt	04
wijst de basisvorm aan die de leerkracht benoemt	04
sorteert gelijke vormen van groot naar klein (vierkanten)	04
combineert een zwart-wit voorstelling van een voorwerp met een gekleurde afbeelding hiervan	05
geeft in een reeks van vier plaatjes aan welk plaatje hetzelfde is als het voorbeeld	05

sorteert de secundaire kleuren (legt groen, oranje, paars, roze en grijze papiertjes bij elkaar)	05
sorteert vijf concrete voorwerpen van groot naar klein	05
geeft in een reeks van vier symbolen aan welk symbool hetzelfde is als het voorbeeld	06
wijst de secundaire kleuren aan, die de leerkracht benoemt	06
wijst de juiste vorm aan als de leerkracht een rechthoek of ovaal benoemt	06
wijst de juiste figuur aan als een vorm en kleur worden genoemd (blauwe driehoek)	06
legt gekleurde papieren op volgorde van licht naar donker in drie toonwaarden	07
geeft in een reeks van vier gedraaide plaatjes aan welk plaatje hetzelfde is als het voorbeeld	07
geeft bij vier blokjes in een rij aan welk blok het verst weg is en welke het dichtst bij	08
legt gekleurde papieren op volgorde van licht naar donker bij meer dan drie toonwaarden	08
geeft in een reeks van vier plaatjes aan welk plaatje anders is	08
geeft verschil aan tussen twee gelijke afbeeldingen, waarvan bij één afbeelding iets is weggelaten	08
wijst drie verschillen aan tussen twee plaatjes waar kleine verschillen in zitten	09
wijst het juiste plaatje in een serie plaatjes aan als hij een stukje ervan te zien krijgt	09
wijst een voorwerp aan tegen een onrustige achtergrond (verscholen voorwerpen in drukke plaatjes)	09

Knutselen en bouwen

herkent veel gebruikte knutsel-materialen (schaar, prikpen, kwast)	01
gebruikt veel gebruikte knutsel-materialen (schaar, prikpen, kwast)	02
bouwt met duplo of blokken een simpel gebouw/figuur	03
toont dat voorwerpen uit zijn omgeving bestaan uit verschillende onderdelen	03
slijpt zijn eigen potloden met een puntenslijper	04
bouwt met duplo of blokken een simpel voorbeeld na	04
tekent eenvoudige vormen van mensen, heuvels, bomen	05
tekent herkenbare figuren (figuren mogen nog zeer abstract zijn)	06
plakt met een kwastje	06
prikt een figuur uit langs een lijn	06
maakt gerichte knipbewegingen	06
tekent details in figuren (vingers bij handen, vogels/ appels in de boom)	07
knipt eenvoudige figuren uit	07
vouwt papier netjes diagonaal en dubbel	07
bouwt en knutselt voorwerpen met verbeeldingskracht	07
plakt zonder (al te veel) te knoeien	08
plakt netjes en gericht op een vooraf bepaalde plek	08
bouwt lego in elkaar met behulp van instructie afbeeldingen	08
knipt figuren met moeilijke rondingen	08
bouwt simpele figuren van technisch lego in elkaar met behulp van instructie afbeeldingen	09
knipt figuren met moeilijke scherpe hoeken in de tekening	10
verft een stuk hout egaal	11
zet een meubel of een plank waterpas	11
voert kleine reparaties en werkzaamheden uit in het huis (vastzetten, ophangen, rechtzetten, in elkaar zetten)	12
benoemt de functie van losse onderdelen	12

Spelontwikkeling

Leren (samen)spelen

imiteert spontane spelhandelingen van een ander	01
kijkt naar spel van anderen	01
houdt zich gericht bezig met het manipuleren van (speelgoed)voorwerpen	01
combineert verschillende materialen zonder dat er sprake is van functioneel gebruik (knijpers in en uit een doos)	01
speelt kiekeboespelletjes	01
imiteert eenvoudig aangeboden spel (liedje met beweging)	02

speelt eigen spel naast een andere leerling	02
laat zich leiden door uitnodigend spelmateriaal (klossen, voorwerp aan trektouw)	02
houdt zich bij eenvoudig spel aan de regels (wel/ niet overlopen)	02
richt zijn aandacht op dezelfde activiteit als een andere leerling	03
speelt functioneel vanuit ervaringen met speelgoed (dieren in de wei zetten, blokken wegbrengen met een auto)	03
speelt doe-alsof spelletjes (pop voeren, in telefoon brabbelen, rond rennen als politieauto)	03
speelt zoekspelletjes met een volwassene (verstoppertje)	03
speelt even zelfstandig (in de poppenhoek)	03
wacht op zijn beurt tot de leerkracht die aangeeft	03
speelt naast andere leerlingen zijn eigen rol (samen in de keuken als moeder)	04
doet uit zichzelf mee met het spel van anderen (hoeft nog niet te vragen of hij mee mag doen)	04
gebruikt bekende voorwerpen om een situatie na te bootsen (stoelen als trein, knuffel uitlaten als hond)	04
deelt materiaal met een ander	04
vervult een beperkte rol in een gezelschapsspelletje met volwassene (dobbelsteen gooien)	04
wacht op zijn beurt bij een spelletje met één medespeler	04
vraagt bij spel of hij mee mag doen (of geeft dit non-verbaal aan)	05
speelt met een ander kind doe-alsof spelletjes uit de directe beleving (vadertje en moedertje, winkeltje)	05
neemt bewust een rol aan in spel (ik ben de chauffeur, meester)	05
speelt eenvoudige spellen met medeleerlingen onder begeleiding (tikkertje, samen toren bouwen)	05
speelt met een volwassene een gezelschapsspel (domino, lotto)	05
verzint eigen regels bij spelletjes	05
wacht op zijn beurt bij een spelletje met meerdere medespeleers	05
kiest een leerling met wie hij prettig samenspeelt	06
vraagt om echte materialen (geen speelgoed) bij fantasiespel (echte bon, geld, boekje)	06
speelt samen met materiaal dat samen gebruikt moet worden (bal, wip)	06
benoemt het wanneer een ander zich niet aan de regels houdt (voor de beurt gaan)	06
speelt fantasiefiguren na (sprookjes, tekenfilm)	06
deelt materiaal waarmee hij eigenlijk zelf wil spelen (nu mag jij even)	07
speelt gezelschapsspelletjes uit met andere leerlingen (memory)	07
speelt een verzonnen situatie uit (brandweer komt, blust, vertrekt)	07
speelt zonder materiaal, maar met gebaren en verbalisaties (denkbeeldig bloemen plukken, visite binnen laten)	07
spreekt met ander kind af wat ze in een (doe-alsof) spel gaan spelen (we gaan spelen dat we in een boot zitten en dat het waait)	07
kiest een ander op basis van gemeenschappelijke interesses (om iets leuks mee te doen)	08
speelt op een ander moment zijn spel verder	08
accepteert winst en verlies in spelletjes met een geluksfactor (mens-erger-je-niet)	08
kent een aantal spelletjes om te spelen	08
wijst een ander op de regels als die zich er niet aan houdt	08
kent de basisspelregels van veel gespeelde spellen	08
houdt zich aan de afspraak om eerst iets te doen wat de een leuk vindt, daarna iets wat de ander leuk vindt	09
'onderhandelt' met een medeleerling om een activiteit te vinden die beiden willen uitvoeren	10
bedenkt een eenvoudige spelstrategie en past deze toe (2 zetten vooruit bij dammen, andere route kiezen)	11

Sociale Competentie

Jezelf kennen en waarderen

reageert op eigen naam	01
herkent eigen ouders en medeleerlingen en wijst deze aan (in het echt en op een foto)	01
kijkt blij en trots na een succeservaring	01
kiest na hints (over grootte, zwaarte) uit twee voorwerpen het voorwerp dat te tillen is	01
richt de aandacht op dezelfde activiteit als een andere leerling	01

kijkt, luistert, voelt, proeft en ruikt gericht naar en aan een voorwerp	01
reageert op een prettige of onprettige ervaring	01
geniet bij het zien en beleven van blijdschap door lachen, zingen of huppelen	01
wijst een lichaamsdeel aan en laat zien wat hij/ zij er mee kan	01
geeft aan of iets nat of droog is	02
geeft aan dat hij/ zij handen en armen heeft en toont op verzoek hiermee één of meer (sociale) functies	02
benoemt de namen van eventuele broers en zussen	02
geeft op verzoek zijn/ haar mening over zijn/ haar eigen voorkeur	02
kiest uit twee of meer dagelijkse activiteiten wat hij/ zij leuk vindt om te doen	02
doet dingen zelfstandig en vraagt meestal hulp wanneer dat nodig is	02
toont een prestatie aan anderen en laat, na het krijgen van complimenten, zien dat hij/ zij trots is	02
kan gevoelens uiten (actief en/of passief) en wijst naar de aanleiding	02
maakt verbaal of non-verbaal duidelijk wat de eigen leeftijd is	03
kiest een activiteit en nodigt hier een leerling voor uit in opdracht van een volwassene	03
kiest gepaste kleding voor een dagelijkse situatie	03
vertelt dat hij/ zij lief is of iets goed kan	03
zet door zodra er een fout is gemaakt na aansporing van een volwassene	03
laat met trots zien wat hij/ zij kan	03
geeft aan wanneer hij/ zij gevoelens van angst ervaart	03
geeft aan welke situaties gevoelens bij hem/ haar op kunnen wekken (bang, blij)	03
geeft aan hoe hij/ zij zich voelt en dat een ander niet perse hetzelfde voelt	03
herkent op de tast wat iets is en controleert of de eigen waarneming juist is (door kritisch te kijken)	03
geeft aan dat hij/ zij benen en voeten heeft en toont op verzoek één of meerdere functies ervan	03
vertelt wat de eigen leeftijd is	05
vertelt over een meegemaakte gebeurtenis	05
geeft aan wat hij/ zij mooi, leuk of lekker vindt wanneer hiernaar gevraagd wordt	05
kiest geschikte kleding voor een situatie	05
kiest een haalbare taak uit de keuze tussen een niet-haalbare en een haalbare taak	05
is blij wanneer hij/ zij slaagt en neemt complimenten in ontvangst	05
geeft aan wat hij/ zij kan en moeilijk vindt bij een dagelijkse redzaamheidstaak	06
toont een ander met trots wat hij/ zij geleerd heeft	06
vertelt wat voor geloof hij/ zij heeft	08
vertelt wat de eigen nationaliteit en afkomst is en die van zijn/ haar ouders	08
reageert adequaat op kritiek of correctie en doet er iets mee	09
heeft zelfvertrouwen doordat hij/ zij trots is op eigen kunnen	09
geeft aan welk aandeel hij/ zij heeft gehad bij een probleem/gebeurtenis	10
accepteert dat de ander een andere overtuiging kan hebben	10
handelt naar eigen geloof/overtuiging	10

Goed voor jezelf zorgen

wast de handen	01
geeft aan wat hij/ zij wil hebben of wil doen (keuze uit twee of drie dingen)	01
geeft aan of iets eetbaar is en of hij/ zij het lekker vindt door te kijken, ruiken of te proeven	01
gaat tandenpoetsen in opdracht van een volwassene	02
herkent een onprettige situatie en trekt zich eruit terug	02
weigert uit zichzelf een onredelijk verzoek	02
kiest uit twee voorwerpen het voorwerp waar hij/ zij bij kan	03
geeft tijdens het eten aan wat hij/ zij wel en niet aan kan	03
vraagt uit zichzelf om een pleister of een andere medische handeling	03
zegt het de ander als deze onaardig is	05
geeft aan wanneer een taak te moeilijk is	05
verzorgt eigen haren na aansporing van een volwassene	05
zegt 'nee' tegen een onredelijk verzoek, ook na aandringen	06
geeft aan of hij/ zij een activiteit alleen of samen wil doen en met wie	06
geeft aan wat hij/ zij wil hebben of doen	06

geeft op een gepaste wijze kritiek	06
besteedt tijd aan leuke dingen, zoals een hobby	07
eet en drinkt goed (voldoende, gezond, volgens dieet, regelmatig)	07
wast zichzelf en trekt na aansporing van volwassene schone kleding aan	07
poetst de tanden, verzorgt haren na aansporing van een volwassene	07
toont verschil in omgang met familie, vrienden, kennissen, collega's en vreemden	08
komt voor eigen mening uit	09
heeft een juiste lichaamshouding (zitten, lopen en tillen)	09
vermijdt zaken, die slecht zijn voor de gezondheid: alcohol, drugs, roken, gokken	09
zorgt voor voldoende lichaamsbeweging	09
gebruikt deodorant	10
neemt voldoende frisse lucht	10
gebruikt medicijnen volgens voorschrift	11
slaapt voldoende en neemt genoeg rust en ontspanning	12

Omgaan met gevoelens

toont blijdschap door springen, juichen of klappen zonder anderen daarmee vervelend te storen	02
verwoordt en uit gevoelens van verdriet en vraagt om te troosten	03
uit gevoelens van boosheid op een gewenste manier en zet zich erover heen	03
doet een ander geen pijn en maakt geen dingen kapot	04
geeft aan of een andere leerling zich boos, blij, bang of verdrietig voelt	04
reageert na voordoen op een blij, verdrietig, boos of angstig gevoel van een ander	04
deelt trots gevoel met anderen (blijdschap tonen)	05
doet iets voor of geeft iets aan iemand van wie hij/ zij houdt	05
zorgt ervoor dat hij/ zij alleen is wanneer hij/ zij daar behoefte aan heeft	06
geeft op een gewenste manier aan dat hij/ zij behoefte heeft aan aandacht of gezelschap	06
toont medeleven, bijvoorbeeld door troosten (kan zich in de gevoelens van anderen verplaatsen)	06
geeft adequaat aan dat hij/ zij zich wel of niet prettig voelt	07
brengt gevoelens onder woorden	07
vertelt dat anderen dezelfde gevoelens kunnen hebben en kan deze waarnemen	07
geeft een ander gelegenheid zijn gevoelens te uiten	07
kan tegen zijn/ haar verlies	07
uit gevoelens van verlegenheid en onzekerheid op adequate wijze	07
uit gevoelens van jaloezie op adequate wijze	07
gaat adequaat om met gevoelens van verlegenheid	09
gaat adequaat om met gevoelens van verlies en rouw	09
geeft aan wanneer hij/ zij behoefte heeft aan privacy	09
houdt zich voldoende in bij de neiging tot schelden en vloeken	09
gaat adequaat om met gevoelens van nervositeit, onrust: heeft geduld	09
vertrouwt de juiste mensen: luistert naar diegene die anderen als betrouwbaar aanwijzen	09
kent en gebruikt een oplossing om negatieve spanning kwijt te raken	10
geeft niet te snel op: gaat om met gevoelens van frustratie en onmacht	10
vertelt waarom eerlijk zijn belangrijk is	10
is eerlijk in situaties waarin dit moet	10
deelt ervaringen/gevoelens met een vertrouwd persoon	10
signaleert zelf dat er ruzie dreigt	10
gaat adequaat om met gevoelens van schuld en spijt	12
gaat adequaat om met gevoelens van eenzaamheid	12
gaat adequaat om met gevoelens van haat	12
zegt het als hij op dat moment niet over zijn gevoelens wil praten	14

Aardig zijn voor en rekening houden met de ander

biedt een ander materiaal aan in opdracht van een volwassene	03
houdt zich aan regels rond boeren, niezen en hoesten die thuis en in de klas gelden	04
is beleefd (bedankt als hij/ zij iets krijgt, maakt excuses)	04
helpt op de juiste manier een andere leerling	04

gaat bij ruzie naar volwassene en gebruikt geen verbaal of lichamelijk geweld	05
biedt excuses aan	05
troost op eigen initiatief een verdrietige medeleerling	05
helpt op eigen initiatief een medeleerling waar dit wenselijk is	06
vertelt wat liegen en eerlijk zijn is	07
stoort anderen niet	07
komt voor een ander op	07
wacht op iemand	07
geeft een compliment	07
neemt een boodschap aan en geeft deze duidelijk over in een rustige situatie, (zoals tijdens een les)	07
toont interesse voor de ander	09
luistert naar de ander als deze zijn gevoelens kenbaar maakt	09
houdt rekening met de gevoelens van de ander	09
biedt de ander een luisterend oor aan	09
houdt rekening met eigenschappen en wensen van bekenden	09
heeft respect voor de gevoelens van een ander	12
vertelt over enkele gebruiken, gewoonten en feesten van andere religies en volken	12
accepteert dat ieder andere gewoonten heeft (bijvoorbeeld geen varkensvlees eten, bidden, bepaalde kleding dragen)	12
reageert adequaat als door hem iets is misgegaan (excuses aanbieden, proberen oplossingen te vinden)	13
troost een leerling die gepest wordt	13
reageert op een leuk voorstel van een ander door samen een plan te maken	13
is blij voor de ander, ondanks gevoelens van jaloezie	14
biedt zijn excuses aan als hij een ander gekwetst heeft	14
herkent verschillende gevoelens bij een ander	14
maakt samen goede afspraken over ruilen en lenen en houdt zich hieraan	14
helpt medeleerlingen die hij minder aardig vindt wanneer dit gevraagd wordt	15
toont respect voor de gevoelens van een ander	15
komt op voor een leerling die gepest wordt	15
gaat aardig om met leerlingen die anders zijn dan anderen (niet pesten, betrekken bij activiteiten, complimenten geven)	15
reageert vriendelijk wanneer een ander hem iets voorstelt wat hij niet leuk vindt	16
merkt het wanneer een ander zich gekwetst voelt en stemt zijn gedrag hierop af	16
zorgt dat hij een ander niet kwetst	16
geeft zijn mening over 'wat hoort en wat niet hoort'	16
komt op voor een leerling die in groepsverband gepest wordt (haalt hulp, probeert te bemiddelen)	16

Positieve relaties

herkent en kent de naam van bekenden (wijst de juiste persoon aan)	01
noemt ouders (papa, mama) broers, zussen en vriendjes bij de naam	02
beeldt uit of vertelt of wat ruzie is	04
vraagt bij spel of hij/ zij mee mag doen	04
blijft rustig bij een conflict	05
heeft positief contact met medeleerlingen	05
vertelt dat en waarom hij/ zij ruzie heeft of wanneer anderen ruzie hebben	05
vraagt bij ruzie advies aan een volwassene en voert dit uit	05
noemt de naam van een bekende in een functionele situatie ("van wie is dat?")	06
geeft aan of hij/ zij een persoon wel of niet kent	06
doet een voorstel aan een medeleerling voor een gezamenlijke activiteit	06
onderneemt iets met een medeleerling en heeft daarbij weinig sturing nodig	06
zoekt en kiest een oplossing voor een (dreigend) conflict	08
voert een oplossing uit bij (dreigende) conflicten	08
bekijkt of de ruzie goed is opgelost of is voorkomen	08
maakt onderscheid tussen wat iemand als grapje bedoelt of echt meent	08
kent bepaalde eigenschappen en wensen van bekenden	08
maakt onderscheid tussen de werkelijkheid en een verzonnen wereld	08

maakt een grapje of heeft plezier met anderen	09
doet een voorstel om samen iets te ondernemen	10
overlegt met een ander	11
zegt een afspraak tijdig af of verzet deze	11
maakt afspraken over wie wat doet (in het huishouden) en houdt zich hieraan	11
praat met iemand over iets dat ze samen hebben meegemaakt	11
gedraagt zich in situaties waarin geen expliciete regels zijn genoemd	11
spreekt een ander er op aan als deze zich niet aan de afspraak houdt zonder ruzie te maken	12
maakt samen met een ander een plan	12

Omgaan met de taak

vraagt op eigen initiatief hulp van de leerkracht	02
gaat zorgvuldig met materiaal om	02
deelt materiaal met een ander	04
wacht op zijn/ haar beurt in een spelsituatie	04
luistert en kijkt naar de uitleg van een opdracht	04
voert een opdracht uit als dit wordt gevraagd	04
doet wat de leerkracht persoonlijk of in een klein groepje vraagt	04
ruimt eigen spullen netjes op na een werkje	04
begint op tijd aan een taak	04
begint zelfstandig aan een bekende taak	04
maakt kenbaar dat hij/ zij hulp nodig heeft	04
wacht uit zichzelf enkele minuten om hulp wanneer de leerkracht in gesprek is	05
zet op eigen initiatief door wanneer een taak niet meteen lukt (probeert de taak nogmaals uit te voeren)	06
wacht rustig totdat de leerkracht aangeeft dat hij aan de beurt is	06
wacht met hulp vragen tot een geschikt moment	06
maakt een taak af binnen de beschikbare tijd	08
controleert eigen taak	08
voert een taak zelfstandig uit met visuele ondersteuning bij de handelingen (picto's of geschreven)	08
voert op eigen initiatief een taak nogmaals uit	08
luistert naar een voorstel of een idee van de ander	08
vertelt wat een afspraak is	09
houdt zich aan afspraken (Doet wat hij belooft, komt op tijd wanneer dit van toepassing is)	09
is beleefd en toont respect voor gezaghebbende	09
vertelt dat er meerdere manieren zijn om met dingen om te gaan/zaken aan te pakken	10
maakt een afspraak	10
reageert adequaat op een opdracht of correctie van een gezaghebbende	10
vertelt wanneer regels gelden	11
maakt bewust keuzes in vrijetijdsbesteding en in werk	12

Gesprek- en luistervaardigheden

loopt niet weg als er tegen hem/ haar gesproken wordt	01
imiteert geluiden of gebaren	01
zit of staat een minuut stevig in een één-op-één-situatie	02
spreekt duidelijk	02
kijkt de ander aan als die spreekt	03
ziet en begrijpt opvallende bewegingen bij simpele uitdrukkingen zoals 'hallo' en 'lekker'	04
praat niet door het verhaal van een ander heen	04
steekt zijn/ haar vinger in de lucht en wacht tot hij/ zij de beurt krijgt om antwoord te geven	04
maakt contact met de ander en vraagt of hij / zij iets mag vertellen	04
kan een duidelijke vraag stellen	04
wacht een minuut tot de leerkracht vrij is om een vraag te stellen	05
onthoudt een enkelvoudige boodschap en geeft deze door	05
geeft een boodschap aan de juiste persoon door	05

schat tijdens een kringgesprek in op welk moment er kan worden geantwoord	06
zegt "Ik weet het niet" wanneer hij/zij een antwoord niet weet	06
geeft aan wanneer er een onduidelijkheid is door een vraag uit te spreken	06
schat in op welk moment hij/ zij een boodschap kan doorgeven	08
stelt een vraag op het juiste moment tijdens een kringgesprek	08
geeft adequaat aan dat hij/ zij iets wil vertellen en schat het moment in waar-op dit kan (tijdens een kringgesprek)	08
kijkt de ander aan en laat de ander uitspreken tijdens een kringgesprek	08
spreekt duidelijk tijdens het kringgesprek	08
antwoordt op een vraag en laat op adequate wijze weten dat hij het antwoord weet	08
bekijkt of de ruzie goed is opgelost of is voorkomen	08
wijkt niet van het gespreksonderwerp af	10
houdt de lijn van zijn/ haar verhaal vast	12

Seksuele vorming

kan van zichzelf aangeven of het een jongen of een meisje is	01
kan van een ander aangeven of het een jongen of meisje is	01
toont interesse voor de ander	01
troost iemand of stelt iemand op zijn/haar gemak (aai of kus)	02
kan de lichamelijke verschillen tussen jongens en meisjes benoemen	02
toont verschil in omgang met familie, vrienden, kennissen, collega's en vreemden	03
beleeft zijn lichamelijke en die van anderen als vanzelfsprekend	03
gaat adequaat om met gevoelens van schaamte	03
luistert naar de ander als deze zijn gevoelens kenbaar maakt	03
kan op een gewenste manier aangeven dat hij/zij behoefte heeft aan aandacht of gezelschap	04
kan aangeven wanneer hij/zij behoefte heeft aan privacy	04
weet wat puberteit is	05
vertelt dat hij/zij in de puberteit lichamelijke veranderingen zal doormaken	05
kent de uiterlijke lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit avn een jongen en meisje	05
weet wat verliefdheid is	05
geeft adequaat aan dat hij/zij zich wel of niet prettig voelt	06
gaat adequaat om met gevoelens van verliefdheid	06
kan zijn/haar gevoelens verwoorden	07
vertelt dat anderen dezelfde gevoelens kunnen hebben als hij/haarzelf	07
houdt rekening met de gevoelens van de ander	08
heeft respect voor de gevoelens van een ander	08
geeft aan hoe hij/zij zich voelt en dat een ander niet perse hetzelfde voelt	08
vertelt dat anderen dezelfde gevoelens kunnen hebben en kan deze waarnemen	08
herkent een onprettige situatie en trekt zich eruit terug	09
weigert uit zichzelf een onredelijk verzoek	09
valt een ander niet lastig met zijn/haar verliefdheid/seksuele gevoelens	14
komt voor zichzelf op in een relatie of verkering	15
komt voor zichzelf op bij ongewenste intimiteiten door dit te zeggen	16

Omgaan met conflicten

corrigeert zijn gedrag als hij weet dat hij ongewenst gedrag vertoont	13
benoemt verschillende oorzaken en oplossingen bij (het ontstaan van een) ruzie	13
wacht met het oplossen van ruzie tot zijn emoties zijn bedaard	13
gaat adequaat om met gevoelens van afkeer	13
benoemt wat een roddel is	13
luistert naar een medeleerling wanneer de ander een voorstel doet over een oplossing	14
noemt voor- en nadelen van ruzie	14
toont begrip voor de gevoelens van een ander bij ruzie	14
blijft rustig wanneer een ander boos reageert of hem beschuldigt	14
schat juist in wanneer hij zich beter niet met een ruzie van anderen kan bemoeien	14
probeert bij een roddel de waarheid te achterhalen	14
onderhandelt met een medeleerling over een oplossing bij ruzie	15
vertelt bij navraag welk aandeel hij heeft gehad bij onenigheid	15

gaat adequaat om met gevoelens van haat (erkent haatgevoelens en reageert agressie op een andere manier af)	15
gaat adequaat om met gevoelens van schuld en spijt (probeert recht te zetten, accepteert situatie waaraan niets te veranderen is)	15
benoemt vormen van hulp bij ruzie tussen anderen (voorstel doen, zeggen wie gelijk heeft, een derde erbij halen)	15
benoemt wat hij bij een ruzie acceptabel gedrag vindt en wat hij te ver vindt gaan	16
bedenkt een compromis	16
benoemt dat een meningsverschil niet tot ruzie hoeft te leiden	16
benoemt hoe iemand die kritiek of een negatieve reactie krijgt zich kan voelen	16
verwoordt beide standpunten bij ruzie tussen zijn partij en een tegenpartij	16
voorkomt ruzie door de ander tijdig aan te geven dat hij te ver gaat	16
bemiddelt bij een ruzie tussen anderen	16

Een gesprek voeren met een ander

houdt zijn standpunt vast	13
vat een ander standpunt in eigen woorden samen	13
voert een gesprek met een onbekende, waarbij informatie uitgewisseld wordt (bijv. bij de huisarts of aan een loket)	13
voegt wezenlijke informatie toe aan informatie die een ander gaf (dat is omdat)	13
maakt zichzelf goed verstaanbaar wanneer hij spreekt in het openbaar door te variëren in volume of toonhoogte	13
begint en eindigt een gesprek met een onbekende op een gepast manier	13
overtuigt iemand in een situatie met bekenden	13
past meerdere spreekstrategieën toe (oogcontact maken, reageren op gesprekspartner)	13
haakt aan bij het gespreksonderwerp van een andere leerling	14
voert gesprekken om informatie en meningen uit te wisselen, uitleg of instructie te geven en te volgen	14
vertelt waarom hij het wel of niet eens is met de mening van de ander uit de groep	14
vergelijkt meningen	14
verheldert een probleem tijdens een discussie of een overleg	14
herkent het spreekdoel van anderen en schat de reacties in	15
verzamelt en verwerkt informatie tijdens het houden van een vraaggesprek	15
vraagt aan een ander of hij zijn mening wil toelichten	16
hanteert formeel taalgebruik in de gewenste situatie	16
weegt argumenten in een discussie tegen elkaar af en stemt er mee in of keurt af	16
geeft commentaar op de visie van anderen (instemming of afkeuring)	16
stelt een reactie uit totdat hij de bijdrage van een ander beoordeeld heeft	16

Sociale routines

is zich bewust van lichaamstaal van de ander tijdens een gesprek	13
wisselt op een passende manier informatie uit in een informeel gesprek	13
beantwoordt een uitnodiging van onbekende	13
geeft ongelijk toe aan zowel docent als medeleerling	13
wisselt informatie uit tijdens een formeel gesprek	13
hanteert gespreksregels om op een beleefde manier aan het woord te komen	13
vraagt in een gesprek naar de gevoelens van de ander (vind jij dat ook?)	14
stelt een reactie uit tot hij de bijdrage van de ander geïnterpreteerd en beoordeeld heeft	15
uit zijn mening in een groep en luistert naar de ander om zo tot een besluit of compromis te komen	16

Leren leren: Werkhouding en aanpak gedrag

Taakaanpak

pakt een voorwerp in opdracht van de leerkracht	01
zet een voorwerp terug in opdracht van de leerkracht	01
volgt de betekenis op van een verwijzer na een aanwijzing van de leerkracht (voorwerp, picto, foto)	

	02
zet een voorwerp terug op de juiste plek	02
gaat zorgvuldig met materiaal om	03
luistert en kijkt naar de uitleg van een werkopdracht	03
wijst aan waar hij moet beginnen	03
geeft aan dat hij klaar is met een taak (puzzel, werkblad)	03
begint zelfstandig te werken aan een bekende taak	04
begint direct na de uitleg met zijn taak	04
herhaalt de opdracht die hem is gegeven (wat ga je nu doen?)	04
pakt zijn spullen in opdracht van de leerkracht	05
ruimt zijn spullen op de juiste plek op in opdracht van de leerkracht	05
begint aan een taak pas na de gehele instructie van de leerkracht	05
werkt van links naar rechts en van boven naar onder	05
durft een onbekende taak te beginnen	05
herhaalt een eenvoudig 3-stappenplan	05
bedenkt welke spullen nodig zijn voor een taak en verzamelt deze	06
kijkt hoe de leerkracht een taak aanpakt, en neemt deze aanpak over	06
voert alle delen van een taak volgens een eenvoudig stappenplan uit (slaat niets over)	06
maakt een korte opdracht af	06
voert twee taken achter elkaar uit	07
plant met hulp van de leerkracht, twee verschillende taken vanuit 1 vakgebied	07
controleert na een verwijzer aan het einde van de taak of alles is uitgevoerd (of ingevuld)	07
voert drie taken achter elkaar uit	08
bedenkt en vertelt hoe hij de taak gaat aanpakken (maakt een eigen stappenplan)	08
controleert aan het einde van de taak of alles is uitgevoerd (of ingevuld)	08
controleert of zijn werk aan één vooraf gestelde concrete eis voldoet (aantal, grootte)	08
plant met hulp van de leerkracht het eigen werk voor twee uur voor verschillende taken	09
verzamelt en ruimt tussendoor spullen (op) voor meerdere taken	09
controleert tijdens de taak of alles wordt uitgevoerd (of ingevuld)	09
kiest uit twee manieren om een taak aan te pakken de beste manier	09
kijkt hoe medeleerlingen de taak aan-pakken en neemt de strategie over	09
verbetert de manier waarop hij een taak uitvoert nadat hem getoond of verteld is hoe dat moet	09
plant met hulp van de leerkracht, het eigen werk voor een dagdeel voor verschillende taken (taal, techniek)	10
maakt een eigen stappenplan over hoe hij een grote taak uitvoert	10
zet aan de hand van een taakbeschrijving alle benodigde spullen voor de hele taak klaar (recept, schoonmaakwerk)	10
zoekt bij een fout naar een oorzaak (cake is mislukt, oven te hoog)	10
controleert of zijn werk aan één vooraf gestelde kwaliteitseis voldoet (helemaal glad)	10
stelt zichzelf een doel qua tijd van een bekende taak (hoeveel werk in een uur)	11
houdt bij meerdere taken het overzicht van wat wanneer moet gebeuren (agenda, actielijstje)	11
kijkt na een taak of hij alles goed heeft gedaan en herstelt fouten	11
loopt naar begeleider toe voor nieuwe taak wanneer taak is afgerond	11
controleert of zijn werk aan meerdere vooraf gestelde eisen voldoet	11
geeft aan wat hij wel en niet verwacht te kunnen	11
stelt zichzelf een doel qua tijd (hoeveel werk in een uur)	12
stelt prioriteiten wanneer er meerdere dingen tegelijk moeten gebeuren	12
bedenkt zelf hoe een echte werктаak moet worden voorbereid en uitgevoerd	12
stelt zijn vooraf gemaakte stappenplan bij tijdens het werk	12
vertrouwt zichzelf om alle onbekende taken na uitleg zelfstandig en met succes uit te voeren	12

Reflectie op werk

Vertelt aan de hand van een foto wat hij eerder heeft gedaan	04
Is trots op een taak die hij heeft afgerond	04
Geeft aan wat voor taak hij leuk vindt om te doen	05
Geeft aan wanneer een taak voor hem te moeilijk is	05
Geeft aan welke onderdelen van een taak hij leuk vond om te doen	06
Geeft aan wat hij kan en moeilijk vindt bij een bekende taak	06

Is betrokken bij het nabespreken van eigen werk	07
Zoekt een fout op als de leerkracht vraagt nog eens goed te kijken	07
Vertelt na afloop van een taak wat hij heeft gedaan	08
Beoordeelt achteraf met hulp van stappenplannen, alle deelstappen van de gemaakte taak	08
Beoordeelt de kwaliteit van de gemaakte taak (goed, bijna goed, niet goed)	08
Beoordeelt achteraf alle deelstappen van de gemaakte taak	09
Vertelt waarom de taken die hij uitvoert belangrijk zijn om te leren	09
Onderbouwt zijn mening over de kwaliteit van de gemaakte taak (goed, omdat)	09
Vertelt in een paar stappen hoe hij zijn taak heeft aangepakt	09
Reageert zonder boos te worden op kritiek op zijn werk	10
Kijkt naar en praat over overeenkomsten en verschillen tussen eigen en andermans werk	10
Vertelt wat er beter ging dan de vorige keer (stelt vorderingen bij zichzelf vast)	10
Vertelt waarom iets fout is gegaan	10
Achterhaalt verschillende oorzaken voor succes of falen	11
Beoordeelt de kwaliteit van zijn eigen werk schriftelijk (portfolio)	11
Vertelt of hij zijn eigen gehanteerde planning moet bijstellen of niet (sneller, beter)	12

Hulp vragen

Vraagt de leerkracht om hulp als hij niet verder kan	03
Vraagt hulp aan verschillende bekende volwassenen in een bekende omgeving (overblijfskracht, andere leerkracht)	04
Hanteert de afgesproken regel om hulp te vragen (vinger opsteken, naar tafel van leerkracht lopen)	04
Wacht rustig enkele minuten op hulp wanneer de leerkracht heeft aangegeven dat hij zo komt	05
Wacht rustig totdat de leerkracht aangeeft dat hij aan de beurt is	05
Brengt duidelijk onder woorden wat hij wil weten	06
Wacht rustig enkele minuten om hulp te vragen wanneer de leerkracht in gesprek is	06
Vraagt een medeleerling om hulp als hij niet verder kan	07
Schat in wanneer iemand om hulp gevraagd kan worden en wanneer je moet wachten	07
Vraagt van te voren uitleg wanneer de taak niet duidelijk is	08
Geeft aan dat hij een uitleg niet begrijpt	08
Geeft aan wat hij in een uitleg niet begrijpt	10
Geeft aan dat en hoe hij graag geholpen wil worden	13
Spreekt mensen er op aan als ze te veel hulp bieden	13
Doet zelf wat hij zelfstandig kan (geeft niet te snel iets uit handen)	13
Praat met vertrouwde personen op een open manier over zijn handicap	13
Weet aan welke personen hij het beste hulp kan vragen (eerder caissière dan klant, eerder buschauffeur dan passagier)	13
Zoekt een oplossing als iets door zijn handicap niet lukt (inzet andere zintuigen, lichaamsdelen, hulpmiddelen)	14
Accepteert hulp van een minder bekende persoon	14
Geeft verschillen in karakter aan tussen hemzelf en anderen (geduldig, eerlijk)	14
Deelt ervaringen en tips met mensen die dezelfde moeilijkheden tegenkomen als hij	15
Vertelt wat zijn beperking / stoornis inhoudt wanneer hij in de klas werkt dat hij dit heeft	15
Praat met minder bekende personen op een open manier over zijn beperking / stoornis	15
Vraagt hulp aan de juiste persoon (iemand die hem echt kan helpen)	15
Vraagt collega's om hulp over hoe hij iets kan aanpakken	15

Zelfstandig (door)werken

Werkt 2 tot 3 minuten zelfstandig aan een taak	03
Beseft tijdens een taak dat hij een probleem heeft (blad is vol)	03
Zet door nadat hij een fout heeft gemaakt na aansporing van een volwassene	04
Maakt een bekende taak zelfstandig af (puzzel, kleurplaat)	04
Praat niet tijdens uitvoeren van een taak als dit hem gevraagd wordt	04
Werkt 5 minuten zelfstandig aan een taak	04
Maakt een korte, voor-gestructureerde opdracht af zonder te stoppen	05
Werkt 10 minuten zelfstandig aan een bekende taak	05
Voert een bekende, steeds terugkerende taak zelfstandig uit	06

Vertelt in welke tijd een taak af moet zijn (kleurenklok, time-timer)	06
Maakt taken af die hij niet leuk vindt	06
Zoekt een oplossing of ander werk als hij vastloopt (wachtwerkje, stuk over slaan)	06
Maakt voor-gestructureerde opdrachten zonder te stoppen af (alles ligt klaar)	07
Probeert de taak nog een keer wanneer deze de eerste keer niet lukt	07
Wil een taak afmaken tot het helemaal klaar is	07
Lost een klein materiaalprobleem op zonder anderen te storen (potlood, slijpen, achterkant van vel)	07
Werkt harder door om een taak af te krijgen als de leerkracht dit aangeeft	08
Maakt een langdurige opdracht af als daar af en toe aanwijzingen voor worden gegeven	08
Werkt een half uur zelfstandig aan een taak	08
Beoordeelt een oplossing die hij of een klasgenoot vindt op bruikbaarheid	08
Kiest een andere oplossing wanneer de gekozen manier niet werkt	09
Volgt een stappenplan (in picto's of geschreven) om een grotere taak uit te voeren	09
Geeft aan op welk gebied een probleem zich voordeed en welke oplossing gekozen is (bij materiaal, taak of samenwerking)	09
Schakelt soepel wanneer een ander onverwacht zijn taak wijzigt	10
Voert nieuwe werkzaamheden uit zonder tegensputteren	10
Blijft vriendelijk als hij lang achter elkaar moet werken	10
Zet zich langere tijd in voor werk dat hij niet leuk vindt / dat niet lukt (houdt stage vol)	10
Kiest uit diverse oplossingen de beste	10
Houdt zelf de tijd in de gaten om op tijd het werk af te krijgen	11
Werkt netjes en / of snel afhankelijk van de eisen die aan de taakuitvoering gesteld worden	11
Slaat een deel van het werk over als ze niet verder kunnen en gaat vervolgens verder (indien mogelijk)	11
Kiest een andere oplossingsstrategie als de bedachte strategie niet werkt	11
Beginnt aan een volgende taak waarvan hij weet dat hij deze zelfstandig mag en kan doen	12

Samenwerken

Voert met een medeleerling een opdracht uit	06
Helpt uit eigen initiatief anderen bij het uitvoeren van een taak (even helpen tillen)	07
Werkt langere tijd samen met medeleerlingen bij het uitvoeren van een gezamenlijke opdracht	08
Accepteert dat hij een minder leuk deel van een grote groepsopdracht moet doen (tafels schoonmaken bij het opruimen van de klas)	09
Voert zonder aansporing zijn deel van de taken uit bij het samenwerken met een medeleerling/collega	09
Maakt met medeleerlingen een taakverdeling en neemt hierbij ook minder leuke taken op zich	10
Doet aan een ander voor hoe de taak gedaan moet worden	10
Luistert naar een ervaren collega wanneer samen een taak moet worden uitgevoerd	11
Helpt uit zichzelf een ander die hulp nodig heeft bij het uitvoeren van een taak	11
Maakt afspraken over wie wat doet en houdt zich hier aan	12
Vertelt een collega waarmee hij samenwerkt dat deze een taak nog moet doen	12
Geeft aanwijzingen aan iemand die het niet goed doet	12

Ervaringen delen

deelt met een ander ervaringen met een moeilijke situatie (ik weet niet wat ik moet doen als) 13

Opkomen voor jezelf

vertelt op een rustige manier dat hij onterecht wordt beschuldigd	13
vertelt wat hij voelt als een ander (collega) on aardig doet of hem ten onrechte beschuldigt	13
zegt op een adequate manier tegen een volwassene dat hij aan de beurt is (in een winkel, aan loket)	14
maakt op zijn stageplaats zijn eigen mening duidelijk en geeft een motivatie voor zijn mening	14
spreekt een begeleider er op een adequate manier op aan als deze zich niet aan de afspraken houdt	16
durft in een groep collega's een afwijkende mening te geven	16

Omgaan met media

Computer hanteren

herkent een computer en bekijkt afbeeldingen op een computer	01
klikt op één grote knop om een beweging in gang te zetten op het beeldscherm (actie – reactie, bijvoorbeeld met een schakelaar: buddy button, big red)	01
zet de computer aan en uit	02
raakt met de hand een knop op een touchscreen aan	02
klikt met de muis wanneer deze op de juiste plek staat	02
stuurt de muis naar de gewenste plek op het beeldscherm en klikt (oog- handcoördinatie)	03
sleept met de muis een plaatje naar de gewenste plek op het beeldscherm	04
speelt eenvoudige spelletjes door te reageren op bewegingen en aan te wijzen met de muis	04
speelt eenvoudige spelletjes door te reageren met de pijl- en cijfertoetsen	05
start zelfstandig een spel vanaf een icoon op de desktop	06
drukt op het kruisje om een venster te sluiten of programma af te sluiten	06
gebruikt letters van het toetsenbord om simpele woorden in te vullen (naam)	07
sluit de computer op de juiste wijze af	07
weet verantwoorde keuzes te maken in welke website bezocht worden	07
doet een cd-rom en een diskette op de juiste wijze in de computer	08
start zelfstandig een spel vanaf een cd-rom of diskette	08
tikt woorden in (bij educatieve spelletjes)	08
weet waar te klikken bij bekende (kinder/zml)pagina's op het internet	08
gebruik een tekstverwerkings-programma om korte zinnen mee te schrijven	09
vindt en opent een bestand op een bekende plek van de harde schijf	09
weet waar te klikken bij bekende internetpagina's	09
start Windows programma's op vanuit het startmenu	10
komt op bekende internet-adressen (mag ook via favorieten)	10
vindt op een internetpagina zijn weg door te klikken op linken	10
slaat een bestand op	10
gebruik een tekstverwerkings-programma om stukjes tekst mee te schrijven	11
verstuurt e-mail naar familie of vrienden	11
vertelt dat hij nooit de eigen naam of het eigen adres/telefoonnummer in een chat-ruimte mag gebruiken	11
zoekt met kernwoorden naar nieuwe websites (google/ startpagina)	12
verstuurt berichten met het chatprogramma	12
kopieert bestanden door knippen of plakken of te slepen	12
geeft mappen en bestanden een andere naam	12
gooit bestanden en mappen weg	12
vindt en opent een bestand op de hele harde schijf	12

Televisie en DVD

zet de school tv aan en uit	02
wisselt op de tv van kanaal (met of zonder afstandsbediening)	03
zet een televisie harder of zachter	04
herkent de verschillende zenders	05
benoemt zijn favoriete dvd	05
benoemt zijn favoriete tv-programma's	06
zet een dvd recorder aan en uit	07
kiest één programma om naar te kijken	07
zet een dvd aan en stopt deze weer met een afstandsbediening	08
herkent de zendersymbolen op de tv en de tv-gids	08
wisselt een dvd'tje	09
kent verschillen tussen programma's (kinderprogramma's en programma's voor volwassenen)	09
leert de kijkwijzersymbolen	10
spoelt een dvd verder of terug	10
neemt een programma op met de recordknop	11
stelt de dvd recorder in om een programma dat nog moet komen op te nemen (datum, tijd en net)	

	12
drukt juiste cijfercombinaties in om pagina's te wisselen op teletekst	12

Telefoon

houdt de hoorn van een speelgoedtelefoon bij zijn oor	01
drukt nummers in op een speelgoedtelefoon en houdt de hoorn bij zijn oor	02
herkent het geluid van de telefoon	02
herkent een telefoon in alle vormen, kleuren, afmetingen, namaak of echt	03
belt en spreekt door de hoorn met een speelgoedtelefoon (iemand in dezelfde ruimte)	04
spreekt met een ander door een echte telefoon	05
drukt aangewezen nummers in op een echte telefoon	05
herkent de kiestoon en de ingesprektoon	05
herkent een bekende aan zijn naam en zijn stem en houdt een kortgesprek aan de telefoon	06
neemt de telefoon op met "hallo" en zijn naam	06
houdt er rekening mee dat degene aan de andere kant van de lijn niet kan zien wat hij ziet	06
laat de ander uitpraten	07
belt een bekende op en zegt hallo/goede morgen, middag, avond en zijn naam	07
legt de hoorn naast de telefoon als er iemand gehaald/ geroepen moet worden	07
zet een mobiele telefoon aan en uit	07
vraagt met wie hij spreekt	08
vraagt beleefd "wat zegt u" als het onduidelijk is	08
zegt beleefd "een ogenblikje alstublieft ik haal even iemand" als iemand gehaald moet worden	08
vertelt dat bellen geld kost en je niet te lang mag bellen	08
belt een bekende op met het gebruik van snelkeuzenummers	09
gebruikt de menu's van een mobiele telefoon	09
stuurt een sms met mobiele telefoon	09
tikt een telefoonnummer van schrift in op de telefoon	09
voert een door de telefoon gegeven opdracht uit	09
luistert een antwoordapparaat/ voicemail af	09
zoekt een nummer op in een eigen telefoongids en belt (op eigen initiatief) een bekende op	10
geeft een door de telefoon gestelde vraag door aan de juiste persoon	10
spreekt een voicemail of antwoordapparaat in na de piep	10
belt een bekende op om een vraag te stellen	10
neemt de telefoon op met "hallo", zijn naam en de naam van de school	10
laadt een mobiele telefoon op voordat de telefoon leeg is	11
verbindt de telefoon door aan de juiste persoon in een (school)centrale	11
zet een gesprek in de wacht en meldt dit aan de beller	11
zet een mobiele telefoon uit en aan met zijn pincode	11
vertelt het verschil tussen zakelijke en privégesprekken	12
zoekt een nummer op in de telefoongids	12
vult het beltegoed op een mobiele telefoon aan	12

Relevante informatie zoeken en gebruiken

herkent logo's van bekende bedrijven/merken (Mac Donalds, Albert Heijn)	03
volgt de picto's en signaalwoorden in de school	04
herkent pijlen en veelvoorkomende logo's (wc, uitgang) in openbare gelegenheden	05
herkent wegwijsborden langs de weg en straatnaamborden in een straat	06
zoekt in tijdschriften en kranten plaatjes voor een werkstuk of voor vrije tijd	07
zoekt in folders de prijs op bij speelgoed/ artikelen die hij leuk vindt	07
herkent een genoemde plaats- of straatnaam op een wegwijsbord	07
leest in zijn agenda welke activiteiten er bij een datum staan	08
zoekt een passende kaart uit bij een gebeurtenis (geboorte, beterschap, verjaardag)	08
vindt in een simpele index (rond 10 woorden) een onderwerp	09
bekijkt nieuwtjes op een favoriete internet- of krantenpagina (voetbalpagina, kinderpagina)	09
maakt in de bibliotheek onderscheid tussen informatieve en strip/leesboeken	09
leest een aangepast tijdschrift (TOF, Okee-krant)	09
vindt een onderwerp in een uitgebreidere index (vanaf 10 woorden)	10

zoekt voor een werkstuk of spreekbeurt in de bibliotheek informatie over een bepaald onderwerp	10
zoekt in een tv-gids op wat voor programma's er komen	11
vindt de juiste pagina na het lezen van een inhoudsopgave	11
zoekt via een vast ingestelde zoeksite meer informatie over een onderwerp	11
zoekt informatie over een onderwerp door op een gegeven website links aan te klikken	11
belt een informatienummer dat in de krant/ op een poster of op tv genoemd wordt	11
leest in de krant voor hem interessante stukjes	11
zoekt in een tv-gids op hoe laat een programma komt	12
zoekt via zoeksites informatie voor een werkstuk of vrije tijd	12
zoekt op de site van de spoorwegen op hoe laat treinen vertrekken	12
zoekt op hoe laat de trein vertrekt in een treintijdentabel	12
gebruikt teletekst om informatie op te zoeken (nieuws/ sportuitslagen)	12
maakt onderscheid tussen een informerende en wervende folder (informatie over de wijk/ school of een advertentie)	12

Taal: Ondersteunende methodes om tot lezen te komen

Klankenboek: klank - gebaar koppeling en klanksynthese

maakt de juiste klank bij het gebaar; aa, ee, oo, uu	03
maakt de juiste klank bij het gebaar; au, ei, eu, ie, oe, ou, ui, ij	03
maakt de juiste klank bij het gebaar; a, e, i, o, u	03
maakt de juiste klank bij het gebaar; b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, v, w, z	03
koppelt 2 klanken tot een woord en geeft daar betekenis aan	04
koppelt 3 klanken tot een woord en geeft daar betekenis aan	05
koppelt 4 klanken tot een woord en geeft daar betekenis aan	06
koppelt langere klankzuivere woorden (staart, straat)	07
koppelt klankzuivere woorden met meerdere lettergrepen	07
koppelt woorden waarin ook een klankloze e in voorkomt	07

Zeggen wat je ziet: pictolezen

volgt de leesrichting van een pictozin (bijwijzen)	02
herkent en benoemt de persoonspicto's	03
herkent en benoemt de werkwoordpicto's	03
herkent en benoemt de lidwoordpicto's	03
herkent en benoemt de (zelfstandig) naamwoordpicto's	03
herkent en benoemt de toekomstige tijd als picto; bv ik ga slapen	03
herkent en benoemt de voorzetselpicto's	03
leest pictozinnen met 2 woorden	03
leest pictozinnen met 3 woorden	04
leest pictozinnen met de "ik ga - constructie"	04
leest pictozinnen met 4 woorden	04
leest pictozinnen met 5 woorden	05
leest pictoverhalen	05

Vormenboek: vormen herkennen en benoemen

herkent en benoemt de vorm: rondje	02
herkent en benoemt de vorm: lange stok	02
herkent en benoemt de vorm: poort	02
herkent en benoemt de vorm: streep	02
herkent en benoemt de vorm: punt	02
herkent en benoemt de vorm: open rondje	03
herkent en benoemt de vorm: korte stok	03
herkent en benoemt de vorm: kuiltje	03
herkent en benoemt de vorm: schuine lijn	03
herkent en benoemt de vorm: boogje	03
kent de begrippen bovenaan, onderaan en erboven	04

Lezen wat je kunt: letterkennis en woordsynthese, deel A t/m D

deel A: herkent en benoemt de letter aa	05
deel A: herkent en benoemt de letter p	05
deel A: herkent en benoemt de letter oo	05
deel A: herkent en benoemt de letter m	05
deel A: herkent en benoemt de letter ee	05
deel A: herkent en benoemt de letter t	05
deel A: herkent en benoemt de letter ui	05
deel A: herkent en benoemt de letter l	05
deel A: herkent en benoemt de letter ij	05
deel A: herkent en benoemt de letter s	05
deel B: herkent en benoemt de letter r	05
deel B: herkent en benoemt de letter k	05
deel B: herkent en benoemt de letter au	05
deel B: herkent en benoemt de letter n	05
deel B: herkent en benoemt de letter b	05
deel B: herkent en benoemt de letter oe	05
deel B: herkent en benoemt de letter g	05
deel B: herkent en benoemt de letter ie	05
deel C: herkent en benoemt de letter z	05
deel C: herkent en benoemt de letter a	05
deel C: herkent en benoemt de letter f	05
deel C: herkent en benoemt de letter o	05
deel C: herkent en benoemt de letter h	05
deel C: herkent en benoemt de letter e	05
deel C: herkent en benoemt de letter j	05
deel C: herkent en benoemt de letter i	05
deel C: herkent en benoemt de letter w	05
deel C: herkent en benoemt de letter u	05
deel D: herkent en benoemt de letter uu	05
deel D: herkent en benoemt de letter v	05
deel D: herkent en benoemt de letter ei	05
deel D: herkent en benoemt de letter d	05
deel D: herkent en benoemt de letter eu	05
deel D: herkent en benoemt de letter ch	05
deel D: herkent en benoemt de letter ou	05
deel D: herkent en benoemt de hoofdletters	05
leest pictozinnen in combinatie met eenletterwoorden	06
koppelt 2 letters tot een woord en geeft daar betekenis aan	06
leest zinnen vanaf picto-niveau tot en met tweeklankwoorden	06
koppelt 3 letters tot een woord en geeft daar betekenis aan	07
leest zinnen vanaf picto-niveau tot en met drieklankwoorden	07
koppelt 4 letters tot een woord en geeft daar betekenis aan	08
leest zinnen vanaf picto-niveau tot en met vierklankwoorden	08
leest samengestelde woorden zoals kaassaus (vanaf deel B)	09
leest woorden met 3 medeklinkers achter elkaar (vanaf deel B)	09
leest meerlettergrepige klankzuivere woorden (vanaf deel B)	09
leest woorden die eindigen op -nk en -ng, zoals bank en bang (deel C)	10
leest woorden die eindigen op -i, zoals mooi (deel C)	10
leest woorden die eindigen op -uw, zoals leeuw (deel C)	10
leest woorden met een zogenaamde stomme e, zoals lekker (deel C)	10
leest woorden met het achtervoegsel -je, zoals voetje (deel C)	10
leest woorden die eindigen op -ig, zoals aardig (deel C)	10
leest eenlettergrepige woorden met een open a, o, of u, zoals spa (deel C)	10
leest woorden met het voorvoegsel be-, zoals bezet (deel D)	10
leest woorden met het voorvoegsel ge-, zoals gevaar (deel D)	10
leest woorden met het achtervoegsel -lijk, zoals heerlijk (deel D)	11
leest woorden met het achtervoegsel -heid, zoals eenheid (deel D)	11
leest woorden die eindigen op -d, zoals goud (deel D)	11

leest woorden met een open lettergreep, zoals water (deel D)	11
leest vreemde, niet klankzuivere woorden, zoals computer (deel D)	11

Kijken en Kiezen: ondersteunend pc-programma bij Lezen moet je Doen. Blauw - Geel - Groen - PLUS

Blauwe module: beheerst niveau 1, 6 persoonspicto's in eenwoordzinnen	06
Blauwe module: beheerst niveau 2, 10 werkwoordpicto's in tweewoordzinnen	06
Blauwe module: beheerst niveau 3, 20 picto's eten en drinken in driewoordzinnen	07
Blauwe module: beheerst niveau 4, 20 werkwoordpicto's en de 'ik' picto (ik kijk, oma kijkt, enz)	07
Blauwe module: beheerst niveau 5, 20 dingen, 'de' en 'en', zinnen van 2 tot 5 woorden	07
Blauwe module: beheerst niveau 6, 'naar', 'in' en 'een', de 'ik ga'-constructie, zinnen tot 6 woorden	08
Blauwe module: beheerst niveau 7, 'op' en 'uit', dieren en hun verblijfplaatsen, zinnen tot 6 woorden	08
Blauwe module: beheerst niveau 8, nog 7 voorzetsels en 6 naamwoorden, zinnen tot 7 woorden	08
Gele module: beheerst niveau 9, alle letters uit Lezen Wat Je Kunt deel A	09
Gele module: beheerst niveau 10, klanksynthese en woorden lezen met de letters uit LWJK deel A	09
Gele module: beheerst niveau 11, alle letters uit LWJK deel B	09
Gele module: beheerst niveau 12, klanksynthese en woorden lezen met de letters uit LWJK deel B	09
Gele module: beheerst niveau 13, alle letters uit LWJK deel C	10
Gele module: beheerst niveau 14, klanksynthese en woorden lezen met de letters uit LWJK deel C	10
Gele module: beheerst niveau 15, alle letters uit LWJK deel D	10
Gele module: beheerst niveau 16, klanksynthese en woorden lezen met de letters uit LWJK deel D	10
Groene module: beheerst niveau 17, drieklankwoorden, de namen van de kleuren en woorden met sch-	10
Groene module: beheerst niveau 18, vierklankwoorden en woorden op -uw en -i	10
Groene module: beheerst niveau 19, vierklankwoorden en woorden op -ng	10
Groene module: beheerst niveau 20, lezen van niet klankzuivere maar nuttige woorden	10
K&K PLUS: beheerst niveau 21, twee en drielettergrepige woorden, open lettergrepen	11
K&K PLUS: beheerst niveau 22, verkleinwoorden, woorden op -ig en -lijk	11
K&K PLUS: beheerst niveau 23, be- en ge- woorden, het voltooid deelwoord	12
K&K PLUS: beheerst niveau 24, thema's: boodschappen, gezondheid, formulieren	12

Taal: Mondelinge taal

Communicatieve voorwaarden

richt zijn aandacht enkele seconden op gesproken taal, gebaren en/of mimiek	01
loopt niet weg als er tegen hem gesproken wordt	01
maakt geluiden of gebaren met een communicatieve intentie (om bijv. iets voor elkaar te krijgen)	01
zit vijf minuten stil op een stoel bij een één-op-één gesprek	02
kijkt of luistert gericht en minstens 10 seconden naar gesproken taal, gebaren en/of mimiek	02
gebruikt woorden met communicatieve intentie (om bijv. iets voor elkaar te krijgen: die, eten)	02
zit vijf minuten stil op een stoel bij het luisteren naar muziek of gezamenlijke instructie	03
zit vijf minuten stil op een stoel bij het luisteren naar medeleerlingen (in een kringgesprek)	04
kijkt een ander aan bij luisteren in een één-op-één situatie	04
laat een ander uitspreken tijdens een gesprek	05
laat een ander merken dat hij hem hoort (knikken, opkijken)	05
luistert en reageert op het juiste moment in een één-op-één gesprek	06
kijkt de ander aan bij het zelf spreken in een één-op-één gesprek en bij kringgesprekken	06
kijkt andere leerlingen aan wanneer zij spreken, switcht tussen verschillende sprekers (in een kringgesprek)	06
luistert en reageert tijdens een kringgesprek op het juiste moment	07
schat in een vrije situatie in wat een juist moment van beginnen, luisteren en reageren is (op de gang of op het schoolplein)	08

Non-verbale communicatie

reageert op gezichtsuitdrukkingen en lichaamshoudingen die gevoelens uitdrukken (boosheid, verdriet en blijheid)	01
gebruikt gebaren en gezichtsuitdrukkingen om gevoelens kenbaar te maken (verdriet, boosheid en blijheid)	01
knikt als hij ja bedoelt en schudt met zijn hoofd als hij nee bedoelt	01
begrijpt minstens 10 ondersteunende of natuurlijke gebaren	02
trekt de schouders op en gebruikt een vraagmimiek als hij het niet begrijpt	03
gebruikt gebaren die bij een bepaalde uitdrukking horen (joepie!, het is zó groot)	03
begrijpt 2 ondersteunende of natuurlijke gebaren in combinatie met elkaar om te communiceren (iemand aanwijzen en eetgebaar maken -> kom je eten?)	04
gebruikt 2 ondersteunende of natuurlijke gebaren in combinatie met elkaar om te communiceren (iemand aanwijzen en armzwaai maken -> kom eens hier)	05
reageert op de lichaamshouding van een medeleerling ((on)geïnteresseerde houding)	06
geeft een boodschap door, zoals verveling of verbazing d.m.v. eigen lichaamshouding en mimiek	07
maakt d.m.v. eigen lichaamshouding en mimiek duidelijk dat iets belangrijk voor hem is	08

Woordvorming

past op bekende woorden de regelmatige meervoudsregel toe met -en (kip, kippen)	03
past op bekende woorden de regelmatige meervoudsregel toe met -s (varken-varkens)	04
past de regelmatige meervoudsregel toe op alle woorden	05
past op bekende woorden de verkleinwoordregel toe (-je, -kje, -pje, -tje, -etje)	06
past de verkleinwoordregel toe op alle woorden (-je, -kje, -pje, -tje, -etje)	07
gebruikt regelmatige vormen van de vergrotende en overtreffende trap (slim, slimmer, slimst)	08
gebruikt onregelmatige vormen van de vergrotende en overtreffende trap (meer, meest)	09
past de klankveranderende meervoudsregel toe (dag-dagen)	10

Zinsbouw

gebruikt ja en nee	02
gebruikt losse woorden (mamma, pop, bah)	02
gebruikt tweewoordzinnen (Tom drinken, Sanne spelen)	03
maakt driewoordzinnen in tegenwoordige tijd met onderwerp en werkwoord (hoeft nog niet altijd correct: Erik spelen niet)	04
gebruikt de ontkenning 'niet'	04
maakt vierwoordzinnen	05
gebruikt de persoonlijke voornaamwoorden ik en jij	05
maakt zinnen met een voltooid deelwoord (ik heb gefietst)	05
gebruikt zinnen met gebiedende wijs (geef die auto terug)	05
gebruikt bijvoeglijke naamwoorden (Tom heeft blote voeten)	05
maakt vijfwoordzinnen	06
gebruikt de bezittelijke voornaamwoorden mijn en jouw	06
gebruikt de ontkenningen geen en niemand	06
maakt zinnen in de verleden tijd met ovt met regelmatige vormen (ik fietste)	06
gebruikt de derde persoon enkelvoud (hij/zij) in zinnen	07
gebruikt de bezittelijke voornaamwoorden hem/zijn en haar	07
gebruikt de ontkenning 'niets'	07
gebruikt nu, vanochtend, vanmiddag, vanavond met de juiste werkwoordstijd	07
gebruikt de persoonlijke voornaamwoorden wij, jullie en zij	08
gebruikt de ontkenning 'nooit'	08
maakt zinnen in de verleden tijd met ovt met onregelmatige vormen (ik blies, dronk, viel)	08
gebruikt tijdsaanduidingen als morgen, gisteren, vandaag met de juiste werkwoordstijd	08
gebruikt de bezittelijke voornaamwoorden onze, jullie en hun	09
gebruikt de ontkenning 'nergens'	09
gebruikt zinnen met een toekomstige tijd (hij zal gaan fietsen)	09
gebruikt eerst, straks, dan, daarna, eerste, laatste, volgende met de juiste werkwoordstijd	09

gebruikt zinnen met een meewerkend voorwerp	10
gebruikt bijzinnen	10
gebruikt middel-doelrelaties met het woord 'om'	10
gebruikt zo meteen, na, ervoor met de juiste werkwoordstijd	10
gebruikt zinnen met een bepaling van tijd (morgen kom ik langs)	11
gebruikt oorzaak-gevolgrelaties (dat komt doordat, dus)	11
gebruikt verschillende voegwoorden (zoals, want, omdat, als, waardoor, voordat, nadat)	11
herkent en gebruikt voorzetsels	13
herkent bijvoeglijke naamwoorden die van een werkwoord zijn gemaakt	13
vervoegt werkwoorden in de v.v.t. en v.t.t.	13
herkent en vormt samenstellingen, opgebouwd uit zelfstandig naamwoorden	13
herkent en benoemt lijdend voorwerp	13
leidt de woordenboekvorm af van scheidbare werkwoorden	14
ontleedt zinnen in onderwerp, persoonsvorm en hele werkwoord	14
herkent en benoemt meewerkend voorwerp	14
maakt van passieve zinnen actieve zinnen en andersom	14
onderscheidt en benoemt werkwoordelijk gezegde in zin	14
verdeelt een enkelvoudige zin in persoonsvorm, onderwerp, gezegde en andere zinsdelen en noemt	
persoonsvorm, onderwerp en gezegde	14
herkent en gebruikt de juiste woordvolgorde in hoofd- en bijzin	14
herkent en gebruikt een aantal frequent voorkomende voor- en achtervoegsels (-loos, on-)	15
vertoont een redelijke grammaticale beheersing	15
maakt samengestelde zinnen samen met een aantal voegwoorden c.q. verbindingswoorden	
(en, want, maar, dus, omdat, terwijl) en scheidt deze zinnen weer	16
past de leerstof over ontleden en benoemen van zinsdelen veelvuldig toe (herhaling)	16
kent het verschil tussen samenstellingen en afleidingen (waterpomp, schoonheid)	16

Voorzetsels en locatie aanduiden

begrijpt in en uit	01
begrijpt op en af	02
benoemt in en uit	02
begrijpt voor en achter	03
benoemt op en af	03
begrijpt naast, onder, naar, hier	04
benoemt voor en achter	04
benoemt op en onder	04
begrijpt voorbij, verder, middenin	05
benoemt naast, onder, naar, hier	05
benoemt boven, beneden, van, naar	06
begrijpt links en rechts	06
benoemt tussen, bovenin, onderin, in het midden van	07
gebruikt links en rechts	07
benoemt dichtbij, veraf, dichterbij, verder af	08
gebruikt voorzetsels in combinatie met rechts en links (rechtsachter, linksvoor)	08
vindt de weg in een bekende omgeving na een aanwijzing met tijd en plaats (de eerste weg links)	09
benoemt even ver, dichtst bij, verst af	10
legt de weg uit in een bekende omgeving m.b.v. een aanwijzing met tijd en plaats (de eerste deur links)	10
vindt de weg in een bekende omgeving na een uitleg van een ander met meerdere plaats- en tijdsbepalingen (eerst naar links, dan naar rechts)	11
legt de weg uit in een bekende omgeving m.b.v. meerdere plaats- en tijdsbepalingen (eerst naar links, dan naar rechts)	12

Articulatie en mondmotoriek

imiteert eenvoudige klanken (fff, sss, ggg, mmm, oe, aa)	01
spreekt 10 eenvoudige woorden uit, maar mag hier nog fouten in maken (poek i.p.v. boek)	02
spreekt 10 km- en mkm-woorden met meest eenvoudige klanken zoals k, p, t, l, s, n goed uit	

(boek, kop, loop, sop)	03
beweegt de kaak, lippen en tong bewust in zeer eenvoudige oefeningen (mond open en dicht, tong uitsteken, etc.)	03
sprekt 10 woorden met eenvoudige medeklinkercombinaties goed uit (sp, kl, pl, sl)	04
sprekt verstaanbaar voor de directe omgeving	04
beweegt de kaak, lippen en tong bewust in oefeningen als tong naar boven, naar de zijkant, etc	04
sprekt de r en ng goed uit	05
sprekt enkele complexe medeklinkercombinaties goed uit (zw, kn, sch)	05
houdt de lippen een halve minuut gesloten	05
sprekt goed verstaanbaar voor onbekenden	06
houdt de lippen een paar minuten gesloten	06
sprekt klanken en medeklinkercombinaties in de goede volgorde uit	07
sprekt alle zeer complexe medeklinkercombinaties goed uit, (fst, schr)	08
sprekt met het juiste volume	08

Auditieve analyse en synthese

voegt woorden samen tot één woord (deur-bel)	03
geeft aan welk woord het langst is, objectivatie (kabouter - reus)	03
verdeelt woorden op het gehoor in lettergrepen	03
voegt lettergrepen samen tot een nieuw woord	04
analyseert (hakt) losse lettergrepen	04
benoemt de eerste en de laatste klank van een woord	04
vult een lang woord aan waarbij een deel ontbreekt (potloo..., ...otlood)	04
voegt woorden samen tot een zin	05
legt een blokje voor ieder woord in een 4-woordzin (hakt)	05
analyseert (hakt) mkm-woorden (bal, som)	05
voegt (plakt) losse klanken van twee- en drie-letterwoorden samen tot een woord (op, ga, bal, som)	06
analyseert (hakt) mkmm-woorden in fonemen	06
analyseert (hakt) mmkm-woorden in fonemen	07
voegt (plakt) losse klanken van woorden met medeklinkercombinaties samenvoegen tot een woord	07
analyseert (hakt) woorden met verschillende medeklinkercombinaties in fonemen	08

Auditieve discriminatie en rijm

reageert op eigen naam	01
onderscheidt klanken en geluiden	01
herkent woord in reeks	02
geeft aan of twee woorden hetzelfde of verschillend zijn	02
herkent klank in reeks	03
herkent dezelfde klank in twee woorden	03
rijmt op een éénlettergrepig woord (boek-broek)	04
onderscheidt kleine verschillen in woorden (pak-zak)	05
onderscheidt de veranderende klank in wisselrijtjes (slechts één klank verandert)	05
geeft in een reeks van drie of vier woorden aan welke twee woorden rijmen	05
rijmt op een meerlettergrepig woord (bomen-komen)	05
hoort het verschil tussen lange en korte woorden	05
geeft aan of zinnen rijmen	06
wijst aan of vertelt welke woorden rijmen of wat de rijmende woorddelen zijn	07
rijmt zelf zinnen	08
maakt een rijmend versje van vier regels	09
maakt een rijmend versje van acht regels	10

Auditief geheugen

imiteert klanken	01
imiteert eenvoudige km-, mk- en mkm-woorden (ik, ga, pop)	01
herhaalt twee-lettergrepige woorden	02

imiteert twee woorden	02
herhaalt een reeks van drie woorden	03
hoort hetzelfde woord in twee zinnen	03
geeft aan wat het eerste woord is in een reeks van 3-5 woorden	04
geeft aan wat het laatste woord is in een reeks van 3-5 woorden	04
benoemt de eerste en laatste klank van een woord	05
herhaalt een zin van 4-6 woorden	06
herhaalt een zin van 4-6 woorden na 5 minuten	07
herhaalt een zin van 7-10 woorden na 5 minuten	08
herhaalt de globale inhoud van een zin van 7-10 woorden na een half uur	09
herhaalt de globale inhoud van een korte tekst of boodschap na een halve dag	10
onthoudt eenvoudige afspraken (zoals de tijd van een stagegesprek) minstens twee dagen	11

Zins- en verhaal begrip

reageert zichtbaar op verschillende intonatie toonhoogtes, zoals vragend, streng, rustig	01
kijkt gericht naar de leerkracht als deze vertelt wat we gaan doen	01
begrijpt door de toon van de stem of hij iets wel of niet mag	01
begrijpt losse woorden (heet, drinken, schoenen, zitten)	01
begrijpt driewoordzinnen	02
voert enkelvoudige opdrachten uit bij dagactiviteiten als ze 1 op 1 aangeboden worden (Joris, ga zitten)	02
begrijpt vijfwoordzinnen	03
voert enkelvoudige opdrachten uit wanneer ze niet 1 op 1 worden aangeboden (pak je gymspullen)	03
begrijpt logische opdrachten (gekoppeld aan de huidige, actuele situatie)	03
begrijpt zinnen met aanduidingen als nu, eerst, dan, straks, daarna	04
begrijpt zinnen met tijdsaanduidingen als vanochtend, vanmiddag, vanavond	04
begrijpt zinnen met aanduidingen als eerste, laatste, volgende	04
begrijpt niet logische opdrachten (opdrachten/zinnen buiten de actuele situatie)	04
geeft een juiste reactie op een korte mondelinge tekst rondom een dagelijkse activiteit	04
begrijpt zinnen met aanduidingen als later, eerder, vorige (we gaan eerder naar binnen, de bus komt later)	05
begrijpt zinnen met tijdsaanduidingen als vandaag, gisteren, morgen	05
voert een meervoudige opdracht uit binnen het hier en nu (ga naar juf Els en vraag krijt)	05
begrijpt zinnen met aanduidingen als wanneer en erna (eerst mag Stan, jij mag erna)	06
voert meervoudige niet alledaagse opdrachten uit	06
begrijpt de hoofdzaak in een mondelinge tekst	06
begrijpt zinnen en bijzinnen met de voegwoorden als, zodat, waarmee, wanneer	07
begrijpt zinnen en bijzinnen met de voegwoorden en, dan, waarna, toen, nadat, voordat	07
geeft een aantal onderwerpen aan die in een mondelinge tekst voorkomen	07
begrijpt zinnen en bijzinnen met de voegwoorden, zoals, want, omdat, als, waardoor	08
geeft aan dat een eenvoudige tijdsordening in een mondelinge tekst begrepen is	08
begrijpt een aantal zinnen die met elkaar samenhangen	09
begrijpt middel-doelrelaties met het woord om	09
onderscheidt hoofd- en bijzaken in een eenvoudige mondelinge tekst	09
begrijpt oorzaak-gevolgrelaties	10
onderscheidt eenvoudige verbanden in een mondelinge tekst (oorzaak-gevolg, middel-doel)	10
maakt onderscheid tussen fantasie, feiten en meningen in mondelinge teksten	11
onderscheidt meerdere meningen in een mondelinge tekst, zowel van anderen als van zichzelf	12
luistert naar een gesproken tekst op de radio en legt een ander de boodschap uit	13
luistert naar een presentatie/volgt een cursus/workshop over een onderwerp dat nieuw is voor de leerling	14
stelt bij verschillende tekstsoorten zelfstandig en op eigen initiatief tekstdoel (informatie opnemen, mening horen) vast en stemt hier zijn manier van luisteren op af	14
luistert naar een gesproken tekst via het internet en beschrijft de boodschap met zijn eigen mening	15
herkent beeldspraak en ironie	16
verwoordt een oordeel over de waarde van een tekst(deel) of tv- of radioprogramma en licht dit onderdeel toe	16

Denkrelaties

wijst twee identieke voorwerpen aan als er vier voorwerpen liggen	01
herkent de kleuren rood, geel, blauw, groen	02
wijst aan of een voorwerp groot of klein is	02
koppelt de begrippen prettig en niet prettig aan verschillende voorwerpen en situaties	03
wijst aan of een voorwerp (het)zelfde, anders of verschillend is	03
wijst aan wat er niet bij hoort bij voorwerpen met grote waarneembare verschillen	03
beoordeelt of iets raar is (in de winter geen jas, maar een bikini aandoen)	04
begrijpt eenvoudige afspraken en regels	04
legt een logische reeks van drie plaatjes in tijdopbouw op goede volgorde	05
benoemt het verschil tussen vroeg-laag, kort-lang en weinig-veel	05
legt een logische reeks van vier plaatjes in tijdopbouw op volgorde	06
legt na een voorbeeld drie plaatjes met oorzaak-middel-doel op volgorde	07
begrijpt meer complexe oorzaak en gevolg redeneringen (eerlijk-oneerlijk)	07
legt drie plaatjes met oorzaak-middel-doel op volgorde en geeft een toelichting	08
begrijpt genuanceerde en abstracte begrippen rond oorzaak, gevolg en oplossing (slim-dom, aardig-onaardig, oud-nieuw, erg-niet erg)	08
generaliseert en sluit uit en geeft een toelichting (een paard en een koe zijn boerderijdieren, een hond is geen boerderijdier, maar een huisdier)	09
motiveert een antwoord	10
vertelt hoe een gegeven situatie kan aflopen	11
maakt een samenvatting van de inhoud	12
legt een relatie tussen tekst en beeld	13
verwoordt de bedoeling van de spreker of doel van de maker van het programma	13
verwoordt eigen mening en onderbouwt deze met argumenten	13
begrijpt een helder gestructureerde les over vertrouwde onderwerpen binnen het eigen vak- of interessegebied	14
interpreteert informatie en meningen	14
vat een voorgelezen tekst samen, mondeling of schriftelijk	14
legt relaties tussen tekstdelen	15
begrijpt de hoofdpunten van (nieuws)berichten over vertrouwde onderwerpen	13
haalt na een vooraf duidelijk gestelde vraag de benodigde informatie uit korte berichten op bijvoorbeeld een telefoonbeantwoorder, (openingstijden, adres)	13
geeft een oordeel over een tekst(deel) of tv- of radioprogramma	13
maakt onderscheid tussen hoofd- en bijzaken	13
geeft de hoofdgedachte van een tekst weer	13
kan de bedoeling van de tekst zelf verwoorden	14
geeft informatie gestructureerd weer	14
formuleert in eigen woorden tegenover staande gezichtspunten	14
haalt belangrijke informatie uit de tekst en stemt hierbij verschillende begrijpende luisterstrategieën op af (globaal, precies, selectief en kritisch)	14
herkent en benoemt aangeboden tekstsoorten (zoals informeren, verhalen, instructief en betogend)	14
luistert selectief naar een tekst (herhaalt het tekstgedeelte dat voor hem relevant is)	14
luistert actief tot 15 minuten naar een tekst	15
herkent meningen die impliciet in een gesproken tekst voorkomen	15
luistert actief tot 20 minuten naar een tekst, mits enige mate van interactie mogelijk is	16

Iemand iets vragen

trekt met geluiden, gebaren of mimiek actief de aandacht als hij iets wil vragen	01
vraagt een bekende met losse woorden gericht om een voorwerp of actie (bal? drinken?)	02
gebruikt vragende intonatie in een vragende eenwoordzin (hap?)	02
stelt een bekende een korte vraag (Sanne spelen? Appel eten?)	03
vraagt om herhaling wanneer iets niet wordt verstaan (wat? hè?)	04

stelt een vraag aan een onbekende in een vertrouwde omgeving (wie ben jij?)	04
vraagt netjes om herhaling wanneer iets niet wordt verstaan (wat zegt u?)	05
vraagt de leerkracht of hij hem iets mag vragen	05
vraagt om uitleg of verduidelijking wanneer hij iets niet begrijpt (hoe moet dat? wat is dat?)	06
stelt een wedervraag nadat hem iets gevraagd wordt (en in welke klas zit jij?)	07
vraagt een bekende naar zijn gevoelens en wensen (waarom ben je verdrietig?)	08
vraagt informatie aan een onbekende persoon in een onbekende omgeving (waar is de brievenbus?)	09
stelt vragen aan verschillende personen in een groepsgesprek	10
vraagt een onbekende naar zijn gevoelens en wensen (hoe kan ik u helpen, wat wilt u drinken?)	11
houdt zijn vraag kort als hij ziet dat de ander haast heeft	12
vraagt iemand om informatie met betrekking tot zijn stageplek of werkplek (een formele situatie)	13
vraagt naar de mening (met argumenten) aan bekenden	13
stelt vragen n.a.v. informatie in gesproken teksten	13
stelt vragen tijdens een werkoverleg	14
vraagt beleefd telefonisch informatie aan een onbekende instantie	14
vraagt beleefd informatie aan onbekende volwassenen	14
vraagt naar de mening van onbekenden	14
vraagt doelgericht door om de gewenste informatie te verkrijgen	16

Iets zeggen tegen iemand

trekt met geluid, gebaar of mimiek actief de aandacht als hij iets wil zeggen	01
maakt met een enkel woord duidelijk wat hij wil zeggen (plassen)	02
zegt nee als hij iets niet wil	02
maakt in een gesprek wensen of gevoelens kenbaar, n.a.v. vragen van een volwassene (limonade juf)	03
noemt een naam om duidelijk te maken dat hij iets tegen diegene wil zeggen (Tim, kijk!)	03
maakt in een gesprek met een bekende volwassene wensen of gevoelens kenbaar (Lotte buiten spelen)	04
hanteert de juiste aanspreekvorm voor bekende en onbekende gesprekspartners, bijv. jij/u	05
vertelt over iets dat hij heeft beleefd en hoe hij zich daarbij voelde (ik zag een spin en was bang)	06
uit zijn gevoel richting een ander zonder uitleg (ik vind jou aardig/lief, ik ben boos)	06
geeft informatie aan een bekende waarbij de te geven informatie geheel duidelijk is	07
legt zijn gevoel richting een ander uit (ik vind jou lief, omdat je me helpt, ik ben boos, omdat)	07
geeft een bekende een waarschuwing (pas op voor die bal, hou op ik word boos)	07
geeft informatie aan een onbekende waarbij de te geven informatie geheel duidelijk is (in veilige context)	08
weigert een voorstel en legt uit waarom (ik ga niet mee, omdat)	08
geeft een onbekende een waarschuwing (pas op, er komt een auto aan)	08
begint zijn verhaal over een gebeurtenis met verduidelijking van tijd, plaats en personen	09
maakt in zijn verhaal duidelijk of het om heden, verleden, toekomst gaat	09
uit in een gesprek met een onbekende op een correcte manier zijn gevoelens en wensen (ik wil liever een andere taak doen)	09
vertelt een duidelijk verhaal over een onderwerp buiten het hier en nu (bij een spreekbeurt)	10
vertelt in een situatie waarin hij haast heeft duidelijk wat hij wil vertellen	10
motiveert zijn mening of wensen in een gesprek met meerdere personen (ik vind dat goed omdat, ik wil graag buiten eten)	11
herkent haast bij een ander en past zijn verhaal aan zonder dat het onduidelijk wordt (houdt het kort)	11
past informatie die hij geeft aan de voorkennis van zijn gesprekspartner aan (ik ben bij Jan geweest, ik ben bij een vriend geweest)	12
legt de weg uit aan een bekende	13
begint en beëindigt een gesprek met een onbekende op een gepaste manier	13
geeft beleefd telefonisch informatie aan onbekende volwassenen	13
vertelt gestructureerd over een gebeurtenis of ervaring zonder hulp van verschillende pictogrammen	13
houdt vast aan zijn spreekdoel met hulp van een ander	13
motiveert zijn mening of wensen in een gesprek met (meerdere) personen (ik vind dat goed omdat,	

ik wil graag buiten eten)	13
doet telefonisch een bestelling bij bekende volwassenen (een winkel)	13
komt voor iemand op in een situatie met bekenden	13
hanteert het verschil tussen een formele en informele situatie	13
gebruikt boeiende voorbeelden en ervaringen	13
legt de weg uit aan een onbekende	14
geeft een reactie na het kritisch beluisteren van meningen en opvattingen	14
maakt een herformulering na een valse start	14
biedt zijn excuses aan onbekende volwassenen aan	14
geeft spreekdoel duidelijk vorm (instructief, informierend, onderhoudend)	14
brenghet het eigen gespreksdoel tot uiting	14
geeft redenen en verklaringen voor eigen meningen, plannen en handelingen	14
uit een klacht in een situatie met bekenden	14
spreekt gedachten, meningen, gevoelens en ervaringen uit	15
onderbouwt zijn eigen mening met argumenten	15
geeft zijn mening (met argumenten) aan onbekenden	15
gebruikt signaalwoorden om structuur aan te brengen in een presentatie	16
stemt taalgebruik af op publiek (dialect, jongerentaal)	16
past meerdere presentatievaardigheden toe	16
merkt fouten op in zijn uitspraak en herstelt deze	16
draagt een gedicht voor	16
vertoont een redelijke grammaticale beheersing, waarin aarzelingen en fouten voorkomen, maar hersteld worden	16
houdt een duidelijk verhaal met een samenhangende opsomming van punten en zegt welk punt hij het belangrijkste vindt	16
last in langere stukken tekst pauzes in om (grammaticale) fouten te herstellen	16

Een gesprek voeren met een ander

reageert op communicatie van de leerkracht	01
neemt initiatief in de communicatie met anderen	02
geeft antwoord op een vraag als die direct aan hem gesteld wordt	03
vertelt iets in de kring als hij daartoe wordt uitgenodigd	04
neemt het woord in een (kring)gesprek	05
begrijpt en gebruikt woorden om het gesprek op gang te houden	06
blijft bij het onderwerp van het gesprek	06
geeft en neemt de beurt in een gesprek	06
neemt deel aan een eenvoudig gesprek met meerdere mensen	07
spreekt met anderen af wat er gedaan moet worden (ik leg de mat neer, doe jij de pion?)	08
neemt deel aan een formeel gesprek met één gesprekspartner	09
maakt een grapje in gesprek met een ander	09
past woordkeuze aan zijn gesprekspartner aan (verschil tussen vrienden / volwassenen)	09
neemt deel aan een formeel gesprek met twee of meer ongelijkwaardige gesprekspartners (stagegesprek)	10
rondt eerst het oude onderwerp af voordat hij een nieuw onderwerp aansnijdt (niet van de hak op de tak)	10
houdt zich staande in een gesprek met meerdere personen, dat leidt tot een gezamenlijk besluit	11
houdt zich staande in een gesprek met een onbekende, waarbij informatie uitgewisseld wordt (bijv. bij de huisarts of aan een loket)	12
voert een vlot gesprek met behulp van non-verbaal en verbaal communicatief gedrag	12
voegt wezenlijke informatie toe aan informatie die een ander gaf (dat is omdat)	12
houdt zijn standpunt vast	13
vat een ander standpunt in eigen woorden samen	13
voert een gesprek met een onbekende, waarbij informatie uitgewisseld wordt (bijv. bij de huisarts of aan een loket)	13
maakt zichzelf goed verstaanbaar wanneer hij spreekt in het openbaar door te variëren in volume of toonhoogte	13
begint en eindigt een gesprek met een onbekende op een gepast manier	13
overtuigt iemand in een situatie met bekenden	13
past meerdere spreekstrategieën toe (oogcontact maken, reageren op gesprekspartner)	13

haakt aan bij het gespreksonderwerp van een andere leerling	14
voert gesprekken om informatie en meningen uit te wisselen, uitleg of instructie te geven en te volgen	14
vertelt waarom hij het wel of niet eens is met de mening van de ander uit de groep	14
vergelijkt meningen	14
verheldert een probleem tijdens een discussie of een overleg	14
herkent het spreekdoel van anderen en schat de reacties in	15
verzamelt en verwerkt informatie tijdens het houden van een vraaggesprek	15
vraagt aan een ander of hij zijn mening wil toelichten	16
hanteert formeel taalgebruik in de gewenste situatie	16
weegt argumenten in een discussie tegen elkaar af en stemt er mee in of keurt af	16
geeft commentaar op de visie van anderen (instemming of afkeuring)	16
stelt een reactie uit totdat hij de bijdrage van een ander beoordeeld heeft	16

Sociale routines

kent de functie van zwaaien bij komen en weggaan	01
reageert met zwaaien, vrolijk gedrag, 'dag' bij komen en gaan	02
begroet op verschillende manieren (hoi, zwaaien, naar iemand toe komen)	03
neemt op verschillende manieren afscheid (dag, doe, zwaaien)	03
feliciteert een ander	04
bedankt een ander op verschillende manieren	04
geeft een complimentje over het uiterlijk of een product (mooie jas, mooie tekening)	05
verontschuldigt zich wanneer dat gepast is (sorry)	05
vraagt om toestemming (mag ik drinken?)	05
stelt zichzelf voor door zijn voornaam te noemen	05
gebruikt troostende woorden om een ander te troosten (stil maar, gaat het?)	06
stelt zichzelf netjes voor (ik ben Wouter Smit)	06
gebruikt woorden om beleefdheid uit te drukken (dank u, sorry, mag ik iets vragen)	07
nodigt een ander uit, heet hem welkom, biedt hem iets aan	08
stelt iemand anders voor	08
geeft een complimentje over een handeling of gedrag (je hebt me goed geholpen, wat aardig van je)	09
reageert op een complimentje	09
geeft kritiek (negatieve beoordeling)	10
reageert op kritiek	10
geeft (geen) toestemming	11
reageert op een verontschuldiging	11
vertelt op een tactvolle en duidelijke manier iemand slecht nieuws	12
is zich bewust van lichaamstaal van de ander tijdens een gesprek	13
wisselt op een passende manier informatie uit in een informeel gesprek	13
beantwoordt een uitnodiging van onbekende	13
geeft ongelijk toe aan zowel docent als medeleerling	13
wisselt informatie uit tijdens een formeel gesprek	13
hanteert gespreksregels om op een beleefde manier aan het woord te komen	13
vraagt in een gesprek naar de gevoelens van de ander (vind jij dat ook?)	14
stelt een reactie uit tot hij de bijdrage van de ander geïnterpreteerd en beoordeeld heeft	15
uit zijn mening in een groep en luistert naar de ander om zo tot een besluit of compromis te komen	16

Passieve woordenschat

zoekt met de leerkracht naar verstopte concrete voorwerpen en geeft uiting aan verrassing	01
wijst de juiste persoon aan als een bepaalde naam wordt genoemd (mamma, pappa)	01
wijst bij het benoemen van 20 verschillende woorden het juiste voorwerp aan	02
begrijpt woorden, symbolen of gebaren voor goed en fout, ja en nee	02
reageert op begrippen die de leerkracht aanleert (zeg: rode auto en de leerling rijdt de rode auto in de garage)	03
wijst verschillende voorwerpen en handelingen aan die duidelijk verschillen (lang en kort touw, volle en lege beker)	03

koppelt de begrippen warm en koud aan verschillende voorwerpen	03
wijst verschillende voorwerpen en handelingen aan waar een klein verschil tussen zit (bekers met meer en minder vloeistof, hogere en lagere tafel)	04
raadt woorden bij een omschrijving met een aantal kenmerken	05
herkent of woorden wel of niet passen in een logisch verhaal	06
merkt door de woordkeuze van de leerkracht op dat er iets niet klopt	07
begrijpt synoniemen (kop, mok)	07
begrijpt homoniemen (kop, kop)	07
vraagt hulp om achter de betekenis van een woord te komen	08
definieert de betekenis van woorden op verschillende manieren (letterlijk en figuurlijke)	
betekenis, synoniem, homoniem)	13
omschrijft een abstract woord	14

Actieve woordenschat

imiteert klanken en woorden	01
kijkt naar een voorwerp als een ander het woord zegt en naar het voorwerp wijst	01
benoemt 10 woorden met ondersteuning van concreet materiaal (picto's, foto's)	02
benoemt de eigen naam	02
benoemt de namen van enkele klasgenoten	02
benoemt en wijst mamma, pappa, broer en zus, opa en oma aan op een afbeelding	02
gebruikt zelfstandige naamwoorden en werkwoorden	03
gebruikt die en dat om het aanwijzen van een voorwerp te ondersteunen	03
gebruikt nieuwe geleerde woorden in zinnen	04
gebruikt bijvoeglijke naamwoorden	04
vult zinnen met een functioneel aspect aan d.m.v. woorden, wijzen of gebaren (Pas op ik kom er aan. Ik druk op de ... [toeter])	04
gebruikt die en dat met een zelfstandig naamwoord (die jongen, dat meisje)	04
gebruikt nieuwe woorden in gesprekken met bekenden	05
drukt verbaal onbegrip uit bij onbegrip	05
vraagt om verduidelijking van de betekenis van een woord	06
gebruikt nieuwe woorden in verschillende situaties	07
gebruikt de lidwoorden de, het en een bij bekende zelfstandige naamwoorden	07
gebruikt dit en deze om het aanwijzen van een voorwerp te ondersteunen	07
gebruikt lidwoorden en aanwijzende voornaamwoorden in verschillende contexten	08
gebruikt bij nieuwe woorden het bijhorende lidwoord	08
gebruikt dit (verwijzend naar het) en deze (verwijzend naar de)	08
breidt zijn woordenschat uit met signaalwoorden (dus, indien)	13
gebruikt een meer uitgebreid woordenboek (van Dale) om woorden te leren	14
maakt een eigen woordenlijst / woordkaartjes om woorden te onthouden	14
past geleerde woordleer- en onthoudstrategieën zelfstandig toe	15
breidt zijn woordenschat uit door de betekenis van onbekende woorden af te leiden uit de tekst door vorm, woordsoort, samenstelling of context	16
definieert de betekenis van woorden op verschillende manieren (letterlijke en figuurlijke betekenis, synoniem, homoniem)	16

Woorden omschrijven

beschrijft één duidelijk kenmerk bij een concreet voorwerp, een handeling of een gevoel (kleur, grootte, boos, blij, etc.)	03
benoemt één functioneel aspect van een bekend woord (het rijdt, het is eetbaar, etc.)	04
benoemt drie aspecten van een bedoeld woord (het is groen, rond en je kunt het eten)	05
omschrijft een concreet woord, zodat een ander het plaatje vindt (in een reeks foto's wordt het juiste woord door een ander gevonden)	06
omschrijft een concreet woord waarbij in elk geval de categorie duidelijk wordt (speelgoed, eten)	07
verzint woorden die bij een voorwerp passen (bij een auto hoort een band, stuur, radio)	07
omschrijft een concreet woord, waarbij een ieder het woord begrijpt	08
benoemt zelf een voorbeeld van een homoniem	09
legt uit wat een woord betekent door het uit te beelden	09

legt uit wat een woord betekent met behulp van een bekende context	10
geeft een synoniem van een woord	11
legt uit wat een woord betekent met behulp van de context	11
schrijft kernwoorden op	13
zoekt bekende woorddelen in onbekende woorden	14
denkt na over de inhoud van zijn tekst en het doel wat hij ermee wil bereiken	14
noteert opmerkingen van medeleerlingen	15
ordent informatie voor een beter begrip	15
gebruikt de feedback van anderen bij het verbeteren van zijn tekst	16
stelt kritische vragen bij een stuk tekst van een onbekend persoon	16
neemt feedback en verbeterpunten mee in het voorbereiden van nieuwe taalactiviteiten	16

Taal: Technisch lezen

Temporele ordening

zegt een reeks van 3 woorden in de goede volgorde na	03
benoemt het laatste woord van een zin of een reeks	04
benoemt het eerste woord van een zin of een reeks	04
wijst een bepaalde letterpositie in een woord aan (een kruisje zetten in het hok waar je de letter hoort)	05
benoemt de eerste klank van een woord	05
benoemt de laatste klank van een woord	05

Visuele discriminatie

wijst grote verschillen tussen plaatjes aan	01
herkent details in een afbeelding	02
herkent een (afwijkende of gelijke) letter tussen andere letters en in woorden (duidelijk verschil)	03
herkent een bepaald woord tussen andere woorden	03
herkent een bepaalde letter tussen (gelijke en andere) letters en in woorden (gering verschil)	04

Visuele analyse

herkent grafemen van een woord (in een rij losse grafemen het juiste grafeem omcirkelen)	04
deelt een woord op in losse grafemen	05

Leesbegrippen

wijst aan wat een boek is	01
gebruikt de begrippen verhaal/boek lezen	02
wijst de leesrichting aan (links naar rechts)	02
kent de begrippen: woord, zin, regel en bladzijde	03
kent de betekenis van een punt	05
gebruikt de begrippen: woord, zin, regel en bladzijde	05
kent de betekenis van een vraagteken	06
kent de betekenis van een komma en een hoofdletter	07
kent de betekenis van een uitroepteken	08

Visuele synthese

leest vlot mkm-wisselrijtjes waarbij het eerste cluster gelijk is	05
leest vlot mkm-wisselrijtjes waarbij het laatste cluster gelijk is	06
leest vlot wisselrijtjes met medeklinkercombinaties	07

Klank-teken koppeling

leest de eerste 10 grafemen uit de leesmethode	04
koppelt het juiste foneem aan het waargenomen grafeem (met bekende grafemen)	04
koppelt aan elk grafeem het juiste foneem (36 grafemen)	05

Taal: Begrijpend lezen

Begrijpend lezen

geeft een juiste reactie na het zien van een symbool van dagelijkse activiteiten (dagritme), personen, voorwerpen (drie verschillende)	01
geeft een juiste reactie na het zien van alle in de groep gebruikte symbolen van dagelijkse activiteiten (dagritme), personen, voorwerpen	02
'leest' en begrijpt tweewoordzinnen gekoppeld aan dagelijkse situaties met behulp van symbolen	03
begrijpt meerwoordzinnen binnen het hier en nu met behulp van symbolen (passend bij belevingswereld)	04
leert 'lezen' m.b.v. signaalwoorden	04
koppelt een zelf gelezen woord of korte zin aan een afbeelding of handeling	05
legt van losse woordjes een logische zin bij een afbeelding (jip eet soep)	05
leest een eenvoudige opsomming en begrijpt wat er nodig is (materiaallijst, boodschappenlijst, inpaklijst)	06
koppelt zelf gelezen zinnen aan een concrete situatie	06
begrijpt een eenvoudige tekst (1-3 zinnen)	07
begrijpt van wie een eenvoudige boodschap afkomstig is en wat de bedoeling ervan is	07
begrijpt het leesdoel van verschillende teksten (koken, zingen, lekker lezen, puzzelen, kopen, meer weten over, waarschuwen, betalen, uitnodigen)	08
begrijpt delen van verschillende soorten eenvoudige teksten (alinea)	08
begrijpt verschillende soorten eenvoudige teksten (verhaal, instructie-tekst, info-tekst)	09
begrijpt welke teksten geschikt zijn om zelf te lezen	09
begrijpt de belangrijkste inhoud van een deel van een authentieke tekst (oorzaak-gevolg, doel-middel etc.)	10
leest en interpreteert authentieke teksten (krant, tijdschrift, boek, reclame, aankondiging, advertentie)	11
geeft een onderbouwde mening over de inhoud van een authentieke tekst	12
vertelt na het lezen de tekst in eigen woorden na	13
formuleert de hoofdgedachte van een alinea (wat vindt de schrijver het belangrijkste)	13
begrijpt noodzakelijke details in een tekst	13
leeft mee met een personage en legt uit hoe een personage zich voelt	14
maakt een beknopte samenvatting van de tekst op basis van de hoofdgedachten van de alinea's	15
beoordeelt informatie op waarde in relatie tot de bron	16
geeft de bedoeling weer van tekstgedeelten en specifieke formuleringen	16
beschrijft situaties en verwickelingen in de tekst	16
vertelt de geschiedenis van een verhaal chronologisch na	16

Boekoriëntatie

herkent een boek en weet dat er een verhaal in staat	01
wijst plaatjes aan op een bladzijde	01
slaat de bladzijden van een boek één voor één om	01
bekijkt prenten in boekjes samen met de leerkracht	01
begrijpt dat illustraties en tekst samen een verhaal vertellen	02
luistert geboeid naar een voorleesverhaal in een één-op-één situatie	02
wijst genoemde woorden aan op plaatjes in een boek	02
luistert geboeid naar een voorleesverhaal in een groepje	03
wijst aan dat bladzijdes van boven naar beneden gelezen worden	03
wijst op kleine details van plaatjes in het boek	03
pakt met regelmaat een boek om zelf in te kijken of te lezen	04
voorspelt aan de hand van de omslag (het plaatje) van een boek een onderwerp uit het boek	04
kiest aan de hand van het plaatje op de omslag zelf de boeken uit die hem aanspreken	04
stelt vragen over het verhaal om het beter te begrijpen	05
benoemt het verschil tussen een waar gebeurd verhaal en een sprookje	06
voorspelt aan de hand van de omslag of het een leesboek of een informatief boek betreft	07
benoemt het verschil tussen een verhaal en poëzie	07

leest boeken in zichzelf	08
benoemt het verschil tussen een waar gebeurd verhaal en een fictief verhaal	08
voorspelt aan de hand van de samenvatting op de achterkant van een boek de inhoud	09
kiest aan de hand van de samenvatting op de achterkant zelf de boeken uit die hem aanspreken	10
geeft een (onderbouwde) mening over een gelezen boek	11
houdt in de klas een boekenbeurt (vertelt de opbouw van het verhaal en geeft zijn mening)	12
typeert personages zowel qua innerlijk als qua uiterlijk	13
verwoordt sympathie of antipathie voor bepaalde personages en licht dit toe	13
geeft aan welk genre boeken hij prefereert	14
kan zich inleven in fictie die niet te ver van de realiteit af staat	14
wijst dramatische passages aan in de tekst	14
beargumenteert waarom hij een voorkeur voor fictie of non-fictie heeft	15
leeft zich in in fictie personages	15
beschrijft de ontwikkeling van het hoofdpersoon	15
promoot een boek bij groepsgenoten	15
herkent rijmvormen en ritme	15
beschrijft situaties en verwickelingen in de tekst	15
beschrijft het denken, voelen en handelen van personages	15
herkent verschillende verhaalgenres (zoals fantasy, oorlogsroman of detective)	15
wisselt leeservaringen uit met medeleerlingen en licht persoonlijke reacties toe met voorbeelden uit de tekst	16
vertelt de geschiedenis van een verhaal chronologisch na	16
praat en discussieert met klasgenoten over gelezen boeken	16
past bij evaluatie van de tekst literaire begrippen toe in proza (zoals flashback, open en gesloten einde en tijdsverdwijning)	16
past bij evaluatie van de tekst literaire begrippen toe in poëzie (zoals rijmschema, versregel en strofe)	16
geeft bij evaluatie van poëzie aan of de regels ritmisch goed lopen	16
bepaalt in welke mate de personages en gebeurtenissen herkenbaar en realistisch zijn	16
herkent letterlijk en figuurlijk taalgebruik	16
licht persoonlijke reacties toe met voorbeelden uit de tekst	16
beschrijft dilemma's die in een boek worden besproken	16

Taal: Spellen en stellen

Spelling

schrijft letters (letterdictée)	05
schrijft klankzuivere mkm-woorden met korte en lange klinkers	06
schrijft klankzuivere, eenlettergrepige woorden met tweetekensklanken	07
schrijft woorden met sch-	07
schrijft woorden met -eer, -oor, -eur	07
schrijft klankzuivere, eenlettergrepige mkmm- en mmkm-woorden	08
schrijft mkm(m)-mkm-woorden (huismus)	08
schrijft woorden met -ng	09
schrijft veelkomende woorden met s en z (zon, slak)	09
schrijft woorden met -aai, -ooi, -oei	10
schrijft veelvoorkomende woorden met ei en ij	10
schrijft veelkomende woorden met f en v (fiets, vis)	10
schrijft woorden met -nk	11
schrijft veelvoorkomende woorden met ou en au, met ch en g (gauw, lachen)	11
schrijft woorden met -eeuw, -ieuw, -uw	12
schrijft woorden met -ee	12
schrijft woorden met een umlaut (bijvoorbeeld 'überhaupt')	13
spelt het bijvoeglijk gebruikt voltooid deelwoord correct	13
spelt woorden op -igheid, -lijkheid, -rijk, -(b)aar, -loos, -zaam, -erij	13
spelt woorden met een c voor /k/ of /s/	13
gebruikt hoofdletters voor eigennamen en directe rede	13

past bij werkwoordsspelling de analogieregel toe (hij loopt, zoekt)	13
spelt woorden op -heid, -achtig, -(e)lijk	13
past de verenkelling of verdubbeling van de medeklinker toe bij meervoudsvorming	13
gebruikt de punt, het vraagteken, het uitroepteken en hoofdletters correct	13
zoekt een woord op als hij niet weet hoe hij het schrijft	14
schrijft voltooid deelwoorden correct (eindigend op -d)	14
spelt woorden op -tie, -isch en -teit	14
gebruikt aanhalingstekens correct	14
spelt woorden met 's	14
spelt woorden met -eau en -au voor /oo/ en -ou voor /oe/	14
spelt voltooid deelwoorden (niet eindigend op d)	14
schrijft buitenlandse woorden die zijn opgenomen in de Nederlandse taal (zoals: meeting of bureau)	15
schrijft woorden en woordsamenstellingen correct (geleidelijk, ademhaling, voetbalwedstrijd)	15
woorden met een overtreffende trap	15
spelt verkleinwoorden -ootje, -eetje, -uutje	15
spelt woorden beginnend met een lettergreep op th-, wr-, ch-	15
spelt woorden met een x	15
past de gelijkvormigheidsregel toe bij niet klankzuivere woorden op d-t, b-p (hond-honden, rib-ribben)	15
spelt voltooid deelwoorden (eindigend op d)	15
beheerst de algemene regels van de werkwoordsspelling (hij verwachtte, de verwachte brief)	16
spelt woorden eindigend op -iaal, -ieel, -eaal, -ueel en -age en -oge	16
spelt woorden met -n bij stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden	16
spelt niet te beredeneren woorden door woordbeeldtraining	16
spelt leenwoorden (politie, liter, computer, journaal)	16
spelt alle woorden en woordsamenstellingen correct (geleidelijk, ademhaling, voetbalwedstrijd)	16
spelt ambigue woorden correct (woorden waarbij de klank geen uitsluitel geeft, zoals mouwen)	16

Stellen

schrijft zijn eigen naam op een (ansicht)kaart	06
schrijft een woord bij een afbeelding of eigen werkstuk (bal)	07
schrijft losse woorden bij een afbeelding of eigen werkstuk (hond, lief)	08
schrijft een tweewoordszin bij een afbeelding of eigen werkstuk (ik ren)	09
schrijft een verlanglijst (pen, kompjoeter, sriit, stikker)	09
schrijft een driewoordszin bij een eigen werkstuk (Robin loopt hard)	10
schrijft kaartje met aanhef (hallo/dag) en afsluiting (dag/van en naam)	10
schrijft afspraken in een agenda (voetbal, feest)	10
schrijft een korte zin als antwoord op een gestelde vraag (Wat doe jij graag?)	11
schrijft op een kaartje in een korte zin over een activiteit (ik voetbal veel)	11
schrijft een gedichtje van vier zinnen	11
vult zijn naam en adresgegevens op officiële stukken in (stagecontract)	12
schrijft in een brief/e-mail meerdere zinnen over een gebeurtenis (het is mooi weer. Ik eet veel ijs)	12
schrijft een verhaal met een gegeven titel	12
begint in een stuk tekst niet twee keer met dezelfde woorden	13
schrijft een korte tekst om eigen ervaringen, meningen en gevoelens over te brengen	13
verzamelt vooraf informatie uit verschillende bronnen en ordent dit op thema/tijd	13
vult een (niet te complex) formulier in	13
past bij het schrijven van een tekst diverse tekstconventies toe (aanhef van een brief)	13
schrijft een verslag of een werkstuk en vat daarbij stukjes informatie uit verscheidene bronnen samen	13
maakt aantekeningen en geeft deze overzichtelijk weer	13
hanteert verschil formeel/informeel in een brief	13
besteedt aandacht aan de opmaak van de tekst (handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur)	13
schrijft eigen ideeën, ervaringen, gebeurtenissen en fantasieën op in een verhaal, in een informatieve tekst of in een gedicht	13
schrijft notities, berichten en instructies waarin eenvoudige informatie van onmiddellijke	

relevantie wordt overgebracht	13
gebruikt niet te vaak 'en' en 'toen'	14
weet hoe de opmaak van een formele brief eruit ziet	14
kan zich duidelijk uitdrukken in een korte tekst over een nieuw onderwerp	14
stelt voor het schrijven de tekstsoort vast	14
stelt voor het schrijven een schrijfdoel vast (waarom schrijf ik, wat wil ik bereiken?)	14
kent de kenmerken van een verhalende en een informatieve tekst	14
maakt aantekeningen tijdens een uitleg of les	14
gebruikt veel voorkomende verbindingswoorden (als, hoewel) correct	14
controleert met hulp van anderen zijn eerste versie op inhoud	14
gebruikt bij het schrijven de juiste interpunctie: komma, puntjes	14
verwerkt opmerkingen van de leerkracht over spelling en interpunctie (hoofdletter, punt, vraagteken) in zijn tekst	14
stelt een advertentie op om bijvoorbeeld spullen te verkopen	14
hanteert tekstkopjes in een tekst	14
gebruikt hoofdletters voor eigennamen en directe rede	14
schrijft een korte formele brief over een bekend onderwerp	15
reflecteert voor, tijdens en na het schrijven op de tekst en het schrijfproces (past een uitgebreid schrijfplan zelfstandig toe)	15
schrijft een verhaal met een duidelijke inleiding, kern en afsluiting	15
controleert zijn eerste versie zelfstandig op inhoud, zinsbouw, geleerde spelling en interpunctie	15
verwerkt verbeterpunten in zijn definitieve tekst	15
reflecteert voor, tijdens en na het schrijven op de tekst en het schrijfproces (past een uitgebreid schrijfplan zelfstandig toe)	15
schrijft e-mails of informele brieven en drukt daarbij meningen en gevoelens uit	15
brengt bij langere teksten (meer dan twee A4) met behulp van ondersteuning aanpassingen aan in de lay-out	15
gebruikt de punt, het vraagteken, het uitroepteken en hoofdletters correct	15
schrijft een tekst met een titel en tussenkopjes	15
formuleert in enkelvoudige en samengestelde zinnen	15
stelt voor het schrijven het lezerspubliek vast (voor wie schrijf ik?)	15
past zijn taalgebruik aan aan zijn publiek	15
maakt met behulp van standaardformuleringen eenvoudige zakelijke brieven en stelt schriftelijke verzoeken op	16
schrijft verslagen en werkstukken met behulp van stramien en kan daarbij informatie uit verschillende bronnen vergelijken, samenvoegen en samenvatten	16
schrijft onderhoudende teksten en overtuigt hierbij met argumenten	16
schrijft verschillende soorten teksten (verhalende, informatief, beschouwend, meningtekst) en kent en gebruikt de kenmerken van deze teksten	16
past het woordgebruik en toon aan het publiek aan	16
schrijft een instructieve tekst (bvb hoe een apparaat werkt)	16
maakt een collage, een krant of muurkrant	16

Handschriftontwikkeling

houdt een potlood vast met de punt naar beneden	02
tekent de vormen korte stok, lange stok en rondje na	03
wijst in letters de vormen korte stok, lange stok en rondje aan	03
werkt van links naar rechts (zonder begrip van links en rechts)	03
tekent de vormen open rondje, boogje/poort en kuiltje na	04
tekent na het noemen van korte stok, lange stok en cirkel de juiste vorm	04
wijst in letters de vormen open rondje, boogje/poort en kuiltje aan	04
schrijft de beginletters van de schrijfmethode na	04
schrijft met de voorkeurshand	05
schrijft zijn eigen naam na	05
schrijft enkele letters bij vrij schrijven	05
schrijft na het noemen van de beginletters de letters volgens de schrijfmethode	05
houdt een potlood vast met een pincetgreep (duim en wijsvinger)	06
schrijft zonder voorbeeld de eigen naam	06
schrijft de cijfersymbolen tot en met vijf	06

houdt een potlood vast met een driepuntspengreep (duim, wijsvinger, middelvinger)	07
schrijft alle letters van de schrijfmethode na	07
schrijft de cijfersymbolen 0 tot en met 9 (eigen leeftijd)	07
schrijft de eigen naam op een lijn	08
schrijft zonder voorbeeld alle letters volgens de schrijfmethode	08
schrijft de letters zonder omkeringen in een eenvoudig woord	08
schrijft cijfers in de juiste verhouding tot elkaar	08
schrijft de eigen voor- en achternaam	09
schrijft de leestekens ? en !	09
schrijft de lettergroepen (l-k, a-n, j-g) in een onderling variërende hoogte	09
laat even grote spaties tussen woorden	09
gebruikt een correctiepen (Tipp-ex, Pritt-corrector)	09
schrijft de eigen voor- en achternaam met een hoofdletter	10
schrijft alle hoofdletters na	10
schrijft hoofdletters in de juiste verhouding tot kleine letters	10
schrijft zijn eigen handtekening	11
schrijft zonder voorbeeld alle hoofdletters	11
heeft een leesbaar handschrift	12
past de grootte van letters aan het formulier aan	12

Engels

Taalbegrip Engels

begrijpt enkele veelvoorkomende (geschreven en gesproken) Engelse woorden	13
begrijpt relevante info uit korte, voorspelbare, luisterteksten	13
zoekt dingen op of kiest dingen uit een lijst	13
begrijpt in vertrouwde situaties eenvoudige feitelijke informatie	13
begrijpt korte, eenvoudige waarschuwingen	13
leest een korte, standaard mededeling	13
leest eenvoudige informatie op een poster, mededelingenbord of leaflet	13
activeert voorkennis over een onderwerp	13
begrijpt een eenvoudige korte geschreven Engelse tekst met illustraties (ansichtkaart, stripverhaal)	14
begrijpt korte gesproken zinnen in alledaagse situaties (weg wijzen, vraag in de winkel)	14
verstaat in korte, duidelijk gesproken teksten, namen, getallen en bekende woorden	14
begrijpt voorgedrukte kaarten met standaardboodschappen	14
vormt zich een idee over de inhoud van een korte tekst over persoonlijke voorkeuren	14
begrijpt eenvoudige en korte instructies	14
begrijpt een eenvoudig geschreven Engelse tekst zonder illustraties	15
begrijpt een eenvoudig gesproken Engelse tekst (lied, gesprek in sociale situatie)	15
begrijpt korte informatieve teksten	15
begrijpt in informatieve teksten informatie over personen en plaatsen	15
begrijpt enkele geschreven en gesproken Engelse uitdrukkingen	16
vormt zich een idee over de inhoud van een korte tekst	16

Mondeling taalgebruik Engels

telt in het Engels tot 12	13
kent Engelse woorden in de categorieën familieleden, dieren, winkels en dagen	13
sprekt een Engels woord uit nadat deze is voorgezegd (imiteert Engels accent)	13
wisselt beperkte informatie uit over eenvoudige, concrete zaken	13
geeft eenvoudige informatie over zichzelf	13
voert een eenvoudige conversatie (zichzelf voorstellen, boodschappen doen, de weg vragen)	14
vervoegt werkwoorden in de derde persoon door toevoegen van -s	14
groet en neemt afscheid op een eenvoudige manier	14
stelt zichzelf voor en reageert als iemand voorgesteld wordt	14
reageert kort en met een eenvoudig antwoord op korte, eenvoudige vragen over zichzelf en anderen	14
vraagt om verduidelijking, eventueel met hulp van gebaren	14

zegt wat hij wel of niet leuk vindt en vraagt anderen wat ze wel en niet leuk vinden	14
telt in het Engels tot 100	15
kent Engelse woorden in de categorieën menselijk lichaam, maanden van het jaar, reizen en kleding	15
leest een eenvoudige Engelse tekst voor	15
vraagt en geeft eenvoudige informatie over welbevinden	15
vraagt en geeft eenvoudige informatie over vertrouwde, concrete onderwerpen	15
leest een korte, vooraf geoefende mededeling voor aan de groep	15
bepaalt het onderwerp van een langzaam en duidelijk gesproken gesprek	15
vraagt om dingen, biedt iets aan, bedankt, begrijpt wanneer om iets gevraagd wordt	15
voert een eenvoudige conversatie (over het weer, de weg wijzen)	16
gebruikt de vervoegingen van het werkwoord 'be'	16
vraagt om namen en adressen te spellen	16
beschrijft iets of iemand in losse woorden en in simpele, korte, zinnen	16

Schriftelijk taalgebruik Engels

schrijft enkele Engelse woorden (familieleden, dieren, winkels, dagen van de week)	13
activeert voorkennis over het onderwerp	13
herkent woorden van internationaal vocabulaire	13
noemt het Engelse alfabet	14
schrijft korte Engelse zinnen	14
schrijft een paar eenvoudige zinnen op	14
schrijft een kort, eenvoudig sms'je of e-mailtje	14
maakt gebruik van uitstekende delen in een tekst om te voorspellen	14
leidt woorden af uit de context	14
schrijft Engelse woorden (menselijk lichaam, maanden van het jaar, reizen, kleding)	15
begrijpt korte informatieve teksten	15
leest eenvoudige informatie over Engels of Amerikaans geld en betalingen (pounds, dollars, credit cards, receipt, cash check)	15
schrijft een korte, eenvoudige briefkaart	15
schrijft een korte Engelse tekst (ansichtkaart)	16
schrijft de juiste vervoegingen van het werkwoord 'be'	16
vult een eenvoudig formulier in	16
schrijft een paar eenvoudige zinnen op over zichzelf of over andere mensen	16
maakt eenvoudige aantekeningen	16
vult een eenvoudige lijst met vragen over zichzelf in	16

Woordenboek Engels

is zich ervan bewust dat woorden meerdere betekenissen kunnen hebben	13
zoekt de betekenis en spelling van een Engels woord in een woordenlijst	14
zoekt dingen op of kiest dingen uit een lijst	14
zoekt de betekenis van een Engels woord in een woordenboek en kiest bij meerdere betekenissen de juiste betekenis aan de hand van de context	15

Rekenen: Hoeveelheidsbegrippen

Begrippen toepassen voor het aangeven van aantallen en het uitvoeren van bewerkingen

kent het begrip 'meer-minder' op basaal niveau: ik wil meer koekjes	01
weet binnen een context wat bedoeld wordt met bij elkaar doen, erbij doen, eraf halen en dit vertalen naar een handeling	02
kent het begrip 'hoeveel' als aanduiding om een aantal te bepalen	02
weet binnen een context wat bedoeld wordt met begrippen als niets-alles (allemaal), veel-weinig, meer-minder, evenveel, samen	03
begrijpt dat hoeveelheden gepresenteerd kunnen worden door afbeeldingen, blokjes, vingers	03
hanteert (actief) begrippen als erbij, eraf, alle, geen, niets, veel, weinig, meer, minder, evenveel, één meer, één minder, een paar, genoeg	04

kent de symbolen + en - als aanduiding van de handelingen erbij en eraf, en andersom	04
wijst binnen een context aan wat bedoeld wordt met meeste-minste	05
vertaalt de symbolen + en - in een context naar de juiste handeling, en andersom (bijv.: koppelen van +3 aan 3 passagiers erbij in de bus)	05
weet binnen een context wat bedoeld wordt met hoeveel meer, hoeveel minder	06
begrijpt bij het gebruik van de rekenmachine de tekens + (erbij), - (eraf) en =(het antwoord hierbij)	09
(her)kent in een context de begrippen verdubbelen, halveren, in vieren delen	10
herkent in een context de notatie $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$	10
herkent getallen als plaatsaanduiding (bijv. een code, coördinaten)	10
herkent het symbool % in een context	12

Hoeveelheden aan getallen koppelen

telt en benoemt kleine tastbare hoeveelheden (tot en met 2)	01
telt en benoemt op een afbeelding kleine hoeveelheden (tot en met 2)	01
herkent in een keer een aantal tot 2 (voorwerpen)	01
telt en benoemt kleine tastbare hoeveelheden (tot en met 5)	02
telt en benoemt op een afbeelding kleine hoeveelheden (tot en met 5)	02
koppelt getsymbolen tot en met 3 aan hoeveelheden en andersom	02
herkent en benoemt getalbeelden tot en met 3 (dobbelsteen, vingers)	02
telt en benoemt tastbare hoeveelheden (tot en met 10)	03
telt en benoemt op een afbeelding hoeveelheden (tot en met 10)	03
koppelt getsymbolen tot en met 5 aan hoeveelheden en andersom	03
overziet direct dat een volle hand 5 is	03
telt een ongestructureerde hoeveelheid handig	03
telt en benoemt tastbare hoeveelheden (tot en met 12)	04
koppelt getsymbolen tot en met 10 aan hoeveelheden en andersom	04
overziet direct dat twee volle handen samen 10 is	04
herkent en benoemt getalbeelden tot en met 6 (dobbelsteen, vingers, eierdozen)	04
herkent en benoemt getalbeelden tot en met 10 (vingers, eierdozen)	05
telt hoeveelheden tot en met 20	05
koppelt getsymbolen tot en met 20 aan hoeveelheden en andersom	06
koppelt hoeveelheden aan getallen tot en met 40	07
verdeelt getallen tussen 10 en 20 in tiental en eenheden	07
schat hoeveelheden tot 20	07
koppelt hoeveelheden aan getallen tot en met 100	08
verdeelt getallen tot en met 100 in tientallen en eenheden	08
koppelt hoeveelheden aan getallen tot en met 200 in reële situaties (beperkt tot de context van geld en meten)	09
koppelt hoeveelheden aan getallen tot en met 1000 in reële situaties (beperkt tot de context en geld en meten)	10

Hoeveelheden ordenen

maakt onderscheid tussen 2 voorwerpen of geen 2 voorwerpen	01
sorteert voorwerpen op basis van kenmerken, bijv. appels bij appels (los van de hoeveelheid)	02
vergelijkt visueel en benoemt bij twee verschillende ongestructureerde hoeveelheden (met een groot verschil in een aantal, bijv. 2 en 25) wat meer is	02
ordent voorwerpen op basis van aantal (tot en met 5)	03
vergelijkt visueel en benoemt bij twee verschillende hoeveelheden aan de hand van een gegeven structuur (bijv. dobbelpatronen) wat meer is	04
vergelijkt visueel en benoemt bij twee verschillende hoeveelheden tot en met 6 op basis van getallen (6 is meer dan 5)	04
herkent de rangtelwoorden tot en met 5 en wijst aan wat wordt bedoeld met eerste, tweede, derde, laatste enz.	04
brengt structuur aan om hoeveelheden te vergelijken zonder te tellen, o.a. door voorwerpen in twee rijen te legen	05
gebruikt de rangtelwoorden tot en met 10 in een context	05
vergelijkt twee verschillende hoeveelheden tot en met 10 op basis van getallen en benoemt wat	

meer is	05
beredeneert bij hoeveelheden tot en met 10, gegeven in een 5-structuur, wat meer is, gebruikmakend van die structuur (zoals bij vingers, eierdozen)	06
beredeneert bij hoeveelheden tot en met 20, gegeven in een 5- of 10-structuur, wat meer is, gebruikmakend van die structuur (zoals bij vingers, eierdozen)	07
beredeneert bij hoeveelheden tot en met 100, gegeven in een 10 structuur, wat meer is, gebruikmakend van die structuur (zoals bij eierdozen)	08
vergelijkt hoeveelheden tot 100, gekoppeld aan concrete hoeveelheden	08
vergelijkt tot 200 in een context van geld en meten	09
gebruikt tabellen om gegevens te ordenen	09
vergelijkt hoeveelheden tot 1000 in context van geld en meten	10
geeft betekenis aan getallen tot en met 10.000	11
geeft betekenis aan getallen tot en met 100.000	11
geeft betekenis aan getallen tot en met 1.000.000	12
geeft betekenis aan getallen tot en met 1.000.000.000	12
vergelijkt globaal getallen tot en met miljard	12

Rekenen: Rekenhandelingen

De telrij opzeggen en terugtellen

zegt samen met de leerkracht en andere kinderen de telrij tot en met 3 op, bijv. in de context van een telliedje	01
zegt de telrij tot en met 5 op	02
telt met hulp akoestisch terug aan de hand van een aftelversie in getallengebied tot en met 3 (bijv. drie, twee, een: start)	02
zegt de telrij tot en met 10 op	03
telt met hulp akoestisch terug aan de hand van een aftelversie in getallengebied tot en met 5	03
zegt de telrij tot en met 12 op	04
telt met hulp akoestisch terug aan de hand van een aftelversie in getallen gebied tot en met 10	04
telt terug vanaf 5	04
zegt de telrij verder op vanaf een willekeurig getal in getallengebied tot en met 12	04
zegt de telrij op tot en met 20	05
telt terug vanaf een willekeurig getal in getallengebied tot en met 10	05
zegt de telrij verder op vanaf een willekeurig getal in getallengebied tot en met 20	06
telt terug vanaf 20	06
telt terug vanaf een willekeurig getal in het getallengebied tot en met 20	07
zegt de telrij op tot en met 40	07
zegt de telrij op tot en met 100 met sprongen van 10	07
zegt de telrij op tot en met 100	08
telt terug met sprongen van 10 vanaf 100	08
zegt de telrij op tot en met 200	09
telt vanaf een willekeurig getal met sprongen van 10 in het getallengebied tot en met 100	09
telt terug vanaf een willekeurig getal in het getallengebied tot en met 100	09
zegt de telrij op tot en met 1000	10
telt met sprongen van 5 in het getallengebied tot en met 100 in de context van geld	10
telt terug met sprongen van 10 vanaf een willekeurig getal in het getallengebied tot en met 100	10
telt in stappen van 100 en 1000 en terug	10
zegt de telrij op tot en met 10.000 met sprongen van 1.000	11
zegt de telrij op tot en met 100.000 met sprongen van 10.000 (naar analogie van tellen met sprongen van 10 tot en met 100)	11

Getallen lezen, noteren en vergelijken

herkent en benoemt de getsymbolen tot en met 3	02
herkent en benoemt de getsymbolen tot en met 5	03
schrijft de getsymbolen tot en met 3	03
zet de getallen tot en met 5 in de juiste volgorde	03
herkent en benoemt de getsymbolen tot en met 10	04
schrijft de getsymbolen tot en met 5	04

zet getallen tot en met 10 in de juiste volgorde	04
kent de positie van getallen tot en met 5 ten opzichte van elkaar	04
schrijft de getsymbolen tot en met 10	05
kent de positie van getallen tot en met 10 ten opzichte van elkaar	05
herkent, benoemt en schrijft getallen tot en met 20	06
legt getallen tot en met 20 in de juiste volgorde	06
kent de positie van getallen tot en met 20 ten opzichte van elkaar, aan de hand een getallenlijn	06
herkent, benoemt en schrijft getallen tot en met 40	07
herkent, benoemt en schrijft de tientallen tot en met 100	07
kent de positie van de tientallen tot en met 100 op de getallenlijn ten opzichte van elkaar	07
herkent, benoemt en schrijft getallen tot en met 100	08
kent de positie van de getallen tot en met 100 op de getallenlijn ten opzichte van elkaar	08
herkent, benoemt en schrijft getallen tot en met 200	09
kent de positie van de getallen tot en met 200 op de getallenlijn ten opzichte van elkaar	09
positioneert globaal getallen tot en met 100 op een bijna lege getallenlijn	09
herkent, benoemt en schrijft getallen tot en met 1000	10
kent de positie van de honderdtallen tot en met 1000 op de getallenlijn ten opzichte van elkaar	10
positioneert globaal getallen tot en met 1000 op een bijna lege getallenlijn	11

Handig rekenen met eenvoudige getallen

voegt toe en haalt kleine aantallen voorwerpen (incl. vingers) weg en bepaalt de totale hoeveelheid (tot en met 5)	03
bepaalt op basis van getalbeelden (tot en met 5) of er iets bij is gekomen of afgegaan	03
bepaalt op basis van getalbeelden (tot en met 6) hoeveel er bij is gekomen of afgegaan (1 of 2 meer/minder)	04
bepaalt op basis van getalbeelden (tot en met 10) of er iets bij is gekomen of afgegaan	04
vult een gegeven structuur (bijv. eierdoos) aan met hoeveelheden tot en met 10	04
begrijpt dat materialen (zoals vingers of fiches) gebruikt kunnen worden om een bewerking (erbij of eraf) zichtbaar te maken (representeren)	04
voegt toe en haalt aantallen voorwerpen weg (incl. vingers) en bepaalt de totale hoeveelheid (tot en met 10)	05
stelt hoeveelheden tot en met 10 samen met behulp van concreet materiaal	05
voegt toe en haalt hoeveelheden (incl. vingers) weg en bepaalt de totale hoeveelheid (tot en met 10) door handig gebruik te maken van de 5-structuur	06
verdeelt vanuit een context hoeveelheden tot en met 10 in twee groepjes of meer	06
voegt toe en haalt hoeveelheden weg en bepaalt de totale hoeveelheid (tot en met 20) door handig gebruik te maken van de 5- en 10- structuur	07
stelt hoeveelheden tot en met 20 samen met behulp van concreet materiaal met een 5- of 10- structuur	07
stelt hoeveelheden tot en met 100 samen met behulp van concreet materiaal met een 10-structuur	08
vult tot het volgende tiental aan bij hoeveelheden tot en met 100	08
telt herhaald op tot en met 20	08
stelt hoeveelheden tot en met 200 samen in de context van geld	09
telt op en trekt af met tientallen in het getallengebied tussen 20 en 100 in de context van geld	09
gebruikt de rekenmachine als hulpmiddel voor optellen en aftrekken	09
gebruikt functioneel de knoppen +, - en =	09
telt op en trekt af met honderdtallen tot en met 1000 in de context van geld	10
telt op en trekt af met tientallen vanaf een willekeurig getal in het getallengebied tussen 20 en 100 in de context van geld	10
gebruikt de rekenmachine als hulpmiddel voor optellen en aftrekken van kommagetallen	10
telt op en trekt af met honderdtallen vanaf een willekeurig getal tot en met 1000 in de context van geld	11
legt uit welke knoppen op de rekenmachine zitten	13
bedient een rekenmachine en rekt hierop bewerkingen uit met behulp van de meest elementaire operatietoetsen (+, -, x, :)	14
maakt verstandige keuze tussen zelf uitrekenen of RM gebruiken	14
destilleert bewerking uit context en lost deze met behulp van een rekenmachine op; beoordeelt de uitkomst kritisch (bv door een schatting te maken)	14

destilleert bewerking uit context en lost deze met behulp van een rekenmachine op; controleert de uitkomst door een schatting	15
laat zien hoe de breukentoets werkt	15
voert samengestelde berekeningen met de rekenmachine uit, tussenuitkomsten kunnen op papier worden genoteerd	16
laat zien hoe de %-toets werkt	16
analyseert een geboden probleem, noteert dit in een rekenschema, voert de berekening met een rekenmachine uit en controleert de uitkomst schattend	17

Optellen en aftrekken (inclusief getalverkenning en inzicht in de getalstructuur)x

maakt optelsommen met getallen t/m 5	06
maakt aftreksommen met getallen t/m 5	06
maakt optelsommen met getallen t/m 10	07
maakt aftreksommen met getallen t/m 10	07
maakt optel- en aftreksommen met getallen t/m 20 (niet door het tiental heen, $12 + 3 = \dots$)	08
maakt optelsommen door het tiental heen ($8 + 4 = \dots$)	08
maakt optelsommen met getallen t/m 50	09
maakt aftreksommen met getallen t/m 50	09
deelt handelend concrete voorwerpen door 2	09
telt onder elkaar op en af t/m 50	10
maakt optelsommen met getallen t/m 100	10
vermenigvuldigt een getal met 2	10
deelt handelend concrete voorwerpen door 3	10
deelt handelend afbeeldingen door 2	10
maakt aftreksommen met getallen t/m 100	11
vermenigvuldigt met 5 en 10 (tafels)	11
deelt een getal door 2	11
deelt handelend concrete voorwerpen door 3 en 4 (taart in drie of vier stukken)	11
deelt handelend afbeeldingen door 3 en 4 (taart in drie of vier stukken)	11
telt onder elkaar op af t/m 1000	12
vermenigvuldigen met getal t/m 10	12
deelt door een getal t/m 5	12
deelt handelend concrete voorwerpen door 5 t/m 10	12
deelt handelend afbeeldingen door 5 t/m 10	12
splitst getallen tot 1000 (in honderdtallen, tientallen en eenheden) en stelt getallen tot 1000 samen	13
positioneert getallen tot 1000 globaal op de getallenlijn met alleen honderdtallen (bv 438 ligt tussen 400 en 500, dichterbij 400 dan bij 500, iets voorbij de helft van 400 en 450)	13
rekent optel /aftreksommen tot 100 uit (mbv rijgstrategie, splitsstrategie, of handig; al dan niet met de lege getallenlijn, kladblaadje)	13
spreekt gehele getallen tot 10.000 correct uit	14
schrijft gehele getallen tot 10.000 correct	14
benoemt bij welk rond getal een getal tot 10000 in de buurt ligt	14
destilleert de bewerking uit een context, vertaalt die naar een som en rekent die uit (evt met RM)	14
rekent optel /aftreksommen tot 1000 uit (mbv rijgstrategie, naar analogie, of handig; lege getallenlijn, kladblaadje, evt met RM)	14
beredeneert of de uitkomst op een berekening kan kloppen	14
positioneert getallen tot 10.000 globaal op een getallenlijn met alleen duizendtallen (bv 7780 ligt tussen 7000 en 8000; dichterbij 8000 dan bij 7000, ongeveer op de helft van 7500 en 8000)	15
benoemt grote getallen als miljoen en miljard	15
spreekt gehele getallen tot 100.000 correct uit	15
schrijft gehele getallen tot 100.000 correct	15
maakt een schatting van de uitkomst van een bewerking tot 10.000 door te werken met afronden naar ronde getallen	16
benoemt negatieve getallen in een context, bv temperatuur, waterspiegel, tekort/schuld	16
schrijft een negatief getal op	16

maakt een schatting van de uitkomst van een bewerking tot in de miljoenen door te werken met afronden naar ronde getallen	17
maakt eenvoudige berekeningen met negatieve getallen en vertaalt deze naar een concrete situatie: $3-5=-5+3$	17
past enkele wiskundige symbolen toe ($>$ en $<$)	18

Vermenigvuldigen en delen

beschrijft een afgebeelde situatie (3 pakjes van 4 krentenbollen) in de vorm van een vermenigvuldiging (3×4)	13
vertaalt een vermenigvuldiging als 6×3 naar allerlei situaties rond 6 groepjes van 3	13
zegt de tafel van 2, 5 en 10 uit het hoofd op, ook door elkaar	13
legt uit welke vermenigvuldiging bij een vermenigvuldigingssituatie past (ook ingewikkelder situaties als 12 doosjes met 24 potloden is 12×24 ; 5 uur werken voor €5,75 per uur is $5 \times 5,75$) RM als uitrekenhulp	14
legt de omkeerstrategie uit ($5 \times 3 = 3 \times 5$; eventueel met ondersteuning van een rechthoekmodel) en past deze toe	14
rekent vermenigvuldigingen met nullen uit: 65×10 , $1000 \times 2,5$	14
vertaalt een contextsituatie naar een deelsom (bv 24 koeken in pakjes van 6 (groepjesmodel); 24 snoepjes verdelen over 6 kinderen (eerlijk verdelen): $24:6$	15
maakt gebruik van de splitsaanpak en de nulregel bij tafelsommen als 6×24 ($6 \times 24 = 6 \times 20$ en 6×4 ; $6 \times 2 = 12$, dus $6 \times 20 = 120$)	15
maakt een schatting van de uitkomst van een vermenigvuldiging (7×81)	15
vertaalt een contextsituatie als 'Blikjes zijn per 6 verpakt; er zijn 350 blikjes nodig. Hoeveel pakken?' naar een deelsom; RM als uitrekenhulp	16
legt de betekenis van de 'rest' uit in een contextsituatie (bij delen met rest)	16

Schattend rekenen

beredeneert of de uitkomst van een berekening meer of minder dan 100 is	13
geeft een reële betekenis aan getallen tot 1000	13
maakt een schatting van een hoeveelheid en past daarbij schatstrategieën toe	14
maakt een schatting op basis van gegevens en kennis van referentiematen	14
beredeneert of de uitkomst van een berekening meer of minder dan 1000 is	14
maakt een schatting hoeveel een product ongeveer zal kosten	14
maakt een schatting hoeveel iets kost op basis van hele getallen (bv €79 en €99 en €39)	14
maakt gebruik van schattend rekenen als de situatie zich daartoe leent (ook met kommagetallen): €2,95+€3,98+€4,10, Heb ik genoeg aan 10 euro?	15
rondt kommagetallen af vanuit context (geld, meten)	16
rondt het resultaat van een berekening af in overeenstemming met de situatie	16
rondt grote getallen tot in de miljoenen af	17
schat in hoeveel een artikel ongeveer kost als er bijvoorbeeld 50 of 25% korting op is (rolschaatsen van €165,- met 25% korting)	17
legt uit dat 16 miljoen inwoners (nld) of 16 miljard euromunten niet exact is	17
controleert binnen een context een berekening op juistheid: totaal betaalde huur per jaar €43,683 Kan dat kloppen?	18

Breuken, kommagetallen, procenten en verhoudingen

benoemt enkele breuken vanuit een context: halve taart, kwart pizza, $\frac{1}{3}$ dropveter	13
noemt enkele breuken in woorden: 'klokbreuken', kwartaal, kwartje	13
verdeelt vanuit een context een banketstaaf (strook) of een taart/pizza (cirkel) in 2en, 3en, 4en, 5en, 10-en en benoemt de stukken als $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ etc.	14
legt onderlinge relaties uit: $\frac{1}{4}$ stuk banketstaaf is kleiner dan $\frac{1}{2}$ stuk van dezelfde staaf	14
kent woorden als 'teller', 'noemer', 'breukstreep'	14
benoemt kommagetallen vanuit context (geld, temperatuur, meten)	14
plaatst meet-kommagetallen op de getallenlijn	14
benoemt begrippen als driekwart en anderhalf	15
bepaalt (met behulp van de strook als model) een deel van een hoeveelheid ($\frac{1}{4}$ van 120 euro vv: 20 van de 100 euro is $\frac{1}{5}$)	15
redeneert vanuit een context over verhoudingen en noteert dit systematisch (verhoudingstabel)	15
vergelijkt eenvoudige verhoudingen 1 op de 3 kinderen gaat met vakantie naar het buitenland;	

meer of minder dan de helft?	15
benoemt het % teken; 100%, 50%, 25%, 10%, 1%	15
lost mbv verhoudingstabel problemen op waarin de relatie niet direct te leggen is, bv 6 pakken voor 18 euro, 5 pakken voor .. euro?	15
kan verdunnen in de juiste verhouding (bv 1 deel verf op 3 delen water)	16
benoemt eenvoudige relaties, zoals 50% nemen is hetzelfde als 'de helft nemen' of 'delen door 2', '1 op de 4' is 25% of 'een kwart van'	16
Rekent eenvoudige percentages (50%, 10%, 1% 25%) uit	16
zet breuken met noemer 2, 4 en 10 om in bijbehorend percentage	17
legt met behulp van de strook samenhang tussen breuken, procenten, verhoudingen uit	17
vermenigvuldigt en deelt kommagetallen met de rekenmachine en kan de uitkomst interpreteren	17
herkent verhoudingen in verschillende dagelijkse situaties (recepten, snelheid, schaal)	17
zet eenvoudige stambreuken ($\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{10}$) decimale getallen, (€ 0,50; € 0,25; € 0,10) en percentages (50 %, 25%, 10%) in elkaar om	18
vergelijkt percentages met elkaar en beredeneert ze vanuit een context	18

Rekenen: Tijd

Vaste tijdstippen op analoge en/of digitale klokken aflezen en leren daarmee een dagindeling verbinden

weet dat een etmaal steeds bestaat uit een dag en een nacht en koppelt dit aan licht en donker	01
herkent een patroon in de twee opeenvolgende activiteiten (na eten tandenpoetsen etc.)	01
weet dat een dag een vast volgorde heeft die altijd doorgaat en koppelt daar activiteiten aan	02
begrijpt de begrippen om gebeurtenissen te ordenen: eerst, daarna, dan, straks	03
geeft het verschil tussen dag en nacht aan (verschil zon en maan)	03
weet dat je op een klok kunt aflezen/zien	03
kent de begrippen om gebeurtenissen te ordenen: toen, vroeg, vroeger, laat, later, eerder, vorige/volgende (dag)	04
kent de begrippen ochtend, middag, avond, nacht en koppelt daar activiteiten aan	04
weet dat een klok een grote en een kleine wijzer heeft	04
kent het verschil tussen de grote en kleine wijzer	05
leest hele uren af	06
koppelt dagelijkse activiteiten aan de hele uren	06
leest halve uren af	07
koppelt dagelijkse activiteiten aan de halve uren	07
gebruikt de woorden minuten en kwartieren	07
begrijpt de woorden voordat, nadat, toen	07
begrijpt de woorden tot wanneer, zo meteen, hoe lang nog, na, nog twee keer slapen	07
gebruikt de woorden tot wanneer, zo meteen, hoe lang nog, na, nog twee keer slapen	08
gebruikt de woorden voordat, nadat, toen	08
leest kwart voor en kwart over af	08
koppelt dagelijkse activiteiten aan de kwartieren	08
weet hoelang een kwartier duurt	08
weet hoelang een minuut duurt	08
kent de volgende klokfeiten: 1 uur = 60 minuten, half uur = 30 minuten, 1 kwartier = 15 minuten, 1 uur = 4 kwartier, 1 uur = 2 x half uur, 1 dag is 24 uur	08
leest op vijf minuten nauwkeurig de tijd af	08
leest op een digitale klok de hele uren tot 12 uur	08
koppelt activiteiten aan minuten (duurt tot vijf over half)	08
kijkt globaal klok (het is bijna kwart voor, het is net tien uur geweest)	09
leest de tijd tot 12.00 uur af op een digitale klok (het is 8 uur en 25 minuten)	09
weet hoelang 1 seconde duurt	09
weet dat 1 minuut 60 seconden duurt	09
stelt of tekent tijdstippen in (analoog)	09
leest de klok op de minuut nauwkeurig af	09
leest op een digitale klok de hele en halve uren tot 12.00	09

leest op een digitale klok hele en halve uren tot 24.00	10
verbindt digitale tijden met een dagindeling	10
leest en noteert digitale tijden (ook boven de 12)	10
verbindt digitale en analoge tijden	10
leest op een digitale klok 5, 10 en 15 minuten (kwartieren) tot 24.00	11
zet digitale tijden om in analoge tijden met betrekking tot halve uren en kwartieren. (13.30 = half twee)	11
stelt een kookwekker in	11
kan inschatten hoe redelijkerwijs "een paar minuutjes" duren	11
kiest een passende tijdseenheid bij een gebeurtenis (bijv. seconde, uur, dag)	11
is bekend met de begrippen zomertijd en wintertijd	11
weet wat zomertijd en wintertijd in de praktijk inhouden	11
zet digitale tijden om in analoge tijden (13.32 = twee over half twee)	12
maakt eenvoudige berekeningen in de context van de klok	12
beheerst tijdsberekeningen gekoppeld aan activiteiten (reisplanner, tv-gids)	12
heeft enig besef van tijdsduur: een uur, half uur of een kwartier is bv reistijd van huis naar school, een minuut tandenpoetsen, seconde duurt een tel	12
legt uit hoe je aan digitale tijd kunt zien of het ochtend, middag, avond of nacht is	13
zet een uur om in 60 minuten en een minuut in 60 seconden	13

Een kalender dan wel een agenda gebruiken, eventueel met gebruik van picto's

bekijkt de dagindeling op het dagritmeschema en heeft tijdens de dag houvast aan het schema	01
stopt en begint met een activiteit als dat gevraagd wordt	02
benoemt m.b.v. het dagritmeschema de volgende activiteit	02
benoemt de juiste volgorde van de activiteiten inde klas m.b.v. het dagritmeschema	03
benoemt de juiste volgorde van de activiteiten opstaan, naar school, naar huis, naar bed	03
begrijpt de begrippen vandaag en morgen	03
koppelt activiteiten aan een dag van de week (bijv. dinsdag muziek)	04
kent de begrippen vorige/volgende (dag) en gisteren	04
koppelt seizoensnamen aan een beleving of gebeurtenis: in de winter is het koud, in de herfst vallen de bladeren etc.	04
weet dat een week 7 dagen heeft	05
benoemt de dagen van de week op volgorde	05
weet welke maand het is	05
bepaalt m.b.v. de weekkalender welke activiteiten gedaan zijn en welke nog komen	05
benoemt de dag van vandaag, gisteren en die van morgen	06
zet dag, week, maand en jaar op de juiste volgorde van tijdsduur	06
wijst de datum van gisteren en morgen aan	06
noemt het huidige seizoen	06
weet dat een maand 4 weken heeft	07
kent de volgorde van de seizoensnamen	07
wijst de datum van eergisteren en overmorgen aan	07
zet dag, week, maand op de juiste volgorde van tijdsduur	07
noemt de datum van zijn verjaardag	07
kent de begrippen overmorgen en eergisteren	08
begrijpt de woorden vroeger, lang geleden, binnenkort, nooit	08
begrijpt de woorden later, (toekomst), hoe lang (tijd)	08
weet dat een jaar 12 maanden heeft	08
geeft het doel van een eigen agenda aan (dagritme staat in eigen agenda)	08
ordent eigen activiteiten op dagen en dagdelen (vanochtend gespeeld, maandag gezwommen)	08
noemt de maanden van het jaar in de goede volgorde	09
kent de volgende kalenderfeiten: 1 jaar = 52 weken, 1 jaar = 12 maanden, 1 maand is ca. 30 dagen, 1 jaar = 365 dagen	09
herkent verschillende notaties van data	09
gebruikt een verjaardagskalender	09
weet welke dag is en wijst die aan op de kalender	09
wijst bepaalde feesten en gebeurtenissen op de kalender aan	09

gebruikt de woorden vroeger, lang geleden, binnenkort, nooit	09
gebruikt de woorden later, (toekomst), hoe lang (tijd)	09
noteert activiteiten in een eigen kalender (feestdagen, verjaardag, uitje)	09
zoekt een dag in de agenda op	10
vult in en leest activiteiten in de agenda af	10
benoemt de vorige en de volgende maand	10
koppelt een handeling aan de woorden het is (bijna) tijd, (nog) even (door sneller te werken, op te schieten)	10
zoekt de juiste datum en noteert afspraken in een eigen agenda	10
zoekt de juiste datum in zijn agenda op en leest de activiteiten af	10
koppelt seizoenen aan de maanden van het jaar	10
noteert en leest een datum op verschillende manieren	11
legt uit: de hoeveelste maand het is, bijv. augustus is de 8e maand, en gebruikt dit bij datumaanduiding in cijfers	11
weet passief dat er tijdsverschillen bestaan met andere landen	12
maakt eenvoudige berekeningen in de context van een kalender	12
leest de datum op twee manieren af (26 januari 2004/ 26-01-04)	12
rekent hoeveel dagen/weken het nog duurt tot een volgende activiteit binnen één maand	12
bepaald iemands leeftijd uit een geboortedatum	13
rekent hoeveel dagen/weken het nog duurt tot een volgende activiteit over de maand heen	13
weet wat een 'schrikkeljaar' inhoudt	14
vertelt over verschillende tijdzones (hoe werkt het)	14

Rekenen: Meten en wegen

Met en wegen, omgaan met meetinstrumenten, gangbare maten en eenheden

wijst de juiste afbeelding aan bij begrippen als: grote-kleine, lange-korte, dikke-dunne, hoge-lage	02
wijst het juiste voorwerp aan bij begrippen als: grote-kleine, lange-korte, hoge-lage, dikke-dunne	02
lengte: vergelijkt twee lengtes met op het oog een groot verschil	02
gewicht: gebruikt de woorden licht en zwaar bij het optillen van voorwerpen	02
lengte: maakt binnen een context (zoals een toren bouwen of iets tekenen) iets groter-kleiner, langer- korter, hoger-lager, dikker-dunner	03
lengte: vergelijkt twee lengtes door naast elkaar te leggen	03
lengte: geeft aan of iemand langer of kleiner dan hij is	03
gewicht: vergelijkt twee verschillende gewichten met een groot verschil met elkaar (met gebruik handen)	03
gewicht: wijst binnen een context aan wat wordt bedoeld met begrippen als zwaar-zwaarder	03
gewicht: begrijpt binnen een context wat bedoeld wordt met begrippen als vol-leeg	03
vergelijkt de snelheid van voorwerpen (auto is snel, lopen gaat langzaam)	04
lengte: wijst binnen een context aan wat wordt bedoeld met groot-groter-grootst, klein-kleiner-kleinst, lang-langer-langst, kort-korter-kortst, hoog-hoger-hoogst, dik-dikker-dikst, dun-dunner-dunst	04
lengte: vergelijkt twee lengtes op de juiste manier door naast elkaar te leggen	04
lengte: meet een lengte met de stap of de voet op de juiste manier (afpassend)	04
gewicht: wijst binnen een context aan wat wordt bedoeld met begrippen als licht, lichter, zwaarst	04
inhoud: vergelijkt twee bakken met een groot verschil in inhoud op het oog	04
lengte: ordent lengtes via vergelijken	05
gewicht: vergelijkt en ordent voorwerpen op gewicht	05
inhoud: vergelijkt inhouden via overgieten	05
lengte: vergelijkt lengtes met behulp van een touw of een strook	06
gewicht: vergelijkt twee voorwerpen op gewicht door wegen met een balans	06
gewicht: hanteert bij het gebruik van een balans het begrip even zwaar	06
lengte: meet afpassend met een natuurlijke maateenheid als voet, schoen en een strook en bepaalt de uitkomst	07
lengte: vergelijkt lengtes op basis van meetgetallen	07
gewicht: ordent meerdere voorwerpen op gewicht door wegen met een balans	07
inhoud: vergelijkt inhouden door afpassen met behulp van een natuurlijke maateenheid als een	

kopje, een lepel, op een schepje	07
lengte: gebruikt de begrippen meter (m) en centimeter (cm) en gebruikt deze in de juiste context	08
lengte: weet hoe groot een centimeter of een meter ongeveer is	08
lengte: weet referenties van de meter en de centimeter (een grote stap, hoogte van een kamer, dikte van vinger etc.)	08
lengte: meet afpassend aan de hand van de standaardmaat meter en noteert de uitkomst in aantallen meters	08
lengte: gebruikt een meetlint (tot 100 centimeter) en liniaal	08
lengte: meet en geeft de lengte aan van voorwerpen tot 20 cm (hele cm)	08
lengte: geeft aan dat 100 centimeter een meter is	08
gewicht: kent de standaardmaat kilogram (kg)	08
gewicht: weet referenties van de kilogram (bijv. een pak suiker)	08
gewicht: weet dat de weegschaal gebruikt wordt om te wegen	08
inhoud: kent de standaardmaat liter (l)	08
inhoud: weet referenties van de liter (bijv. een pak melk)	08
inhoud: meet inhoud met de standaardmaat liter	08
lengte: schrijft de afkorting voor centimeter/meter/kilometer als (cm. m. km.)	09
gewicht: leest het eigen lichaamsgewicht af op een weegschaal	09
gewicht: weet dat grootte en gewicht niet altijd samenhangen	09
gewicht: leest de analoge en de digitale personenweegschaal af en noteert het resultaat in kilogrammen	09
gewicht: weet hoe zwaar een kilo ongeveer voelt	09
gewicht: kan 1 kilo afwegen met een keukenweegschaal	09
gewicht: refereert aan verschillende verpakkingen bij het begrip kilo	09
gewicht: schrijft de afkorting voor gram als (gr.)	09
gewicht: gebruikt met gewicht de begrippen ons en gram	09
gewicht: geeft aan dat 100 gram een ons is	09
gewicht: geeft aan dat 500 gr een pond is	09
gewicht: geeft aan dat 1000 gr een kilo is	09
inhoud: gaat met natuurlijke inhoudsmaten om (bijv. theelepel, scheutje, eetlepel, dopje)	09
inhoud: meet een halve en een liter vloeistof af	09
inhoud: schrijft de afkorting voor liter als (l.)	09
temperatuur: kent de begrippen temperatuur en thermometer	09
temperatuur: kent de standaardmaat graden Celsius en de notatie daarvan	09
temperatuur: leest de buiten- en binnentemperatuur (boven 0 graden) af op een analoge en digitale thermometer	09
temperatuur: kent de begrippen lichaamstemperatuur en koorts	09
lengte: meet en geeft de lengte aan van voorwerpen in halve centimeters	10
lengte: gebruikt de standaardmaat kilometer (km) en gebruikt deze in de juiste context	10
lengte: weet referenties van de kilometer (van hier tot aan..., duizend stappen etc.)	10
lengte: gebruikt verschillende meetinstrumenten (duimstok, rolmaat, liniaal, meetlint)	10
lengte: gebruikt het begrip km/uur	10
lengte: geeft aan dat 100 meter een hectometer is (refereren aan hectometerpaaltjes aan de weg)	10
lengte: schrijft de afkorting voor hectometer als hm	10
oppervlakte: geeft betekenis aan een plattegrond	10
gewicht: leest de analoge en de digitale keukenweegschaal af en noteert het resultaat in grammen	10
gewicht: kent de standaardmaat gram (g)	10
gewicht: weegt op een weegschaal een bepaalde hoeveelheid kilogrammen af	10
gewicht: weegt 50 en 100 gram nauwkeurig af	10
inhoud: kent de standaardmaat deciliter (dl) en milliliter (ml)	10
inhoud: meet vloeistof af in deciliters (1-10 dl)	10
inhoud: leest een maatbeker af	10
inhoud: weet referentiematen, zoals een blikje (330 ml) en een emmer (10 l)	10
inhoud: schrijft de afkorting voor deciliter als (dl.)	10
inhoud: geeft aan dat 10 deciliter een liter is	10
temperatuur: kent de volgende temperatuurfacten: vriespunt van water ligt bij 0 graden, kookpunt	

ligt bij 100 graden, gezonde lichaamstemperatuur is ongeveer 37 graden, kamertemperatuur is ongeveer 20 graden	10
temperatuur: kent de functies van verschillende thermometers zoals: lichaamsthermometer, buitenthermometer, kamerthermometer, over- en koelkastthermometer	10
temperatuur: leest de buitentemperatuur (boven en onder 0 graden) af op een analoge en een digitale thermometer	10
temperatuur: kent het begrip kamertemperatuur	10
temperatuur: stelt de thermostaat van een cv, oven of magnetron, op de gewenste temperatuur	10
lengte: gebruikt de standaardmaat millimeter (mm) en gebruikt deze in de juiste content	11
lengte: weet referenties van de millimeter (hagelslagkorrel, dikte van nagel etc.)	11
lengte: meet en geeft de lengte aan van voorwerpen tot 2 meter (met een rolmaat)	11
lengte: gebruikt de begrippen lengte, breedte, hoogte, diepte, en omtrek en gebruikt deze in de juiste content	11
oppervlakte: interpreteert een plattegrond	11
gewicht: weegt op een keukenweegschaal een bepaalde hoeveelheid grammen af	11
gewicht: weegt 100, 200, 300, 400, 500 gram nauwkeurig af (digitaal en analoog)	11
inhoud: vult een maatbeker met een bepaalde hoeveelheid	11
inhoud: weet dat een milliliter gelijk is aan cc	11
inhoud: gebruikt het begrip cc	11
inhoud: geeft aan dat 100 milliliter een deciliter is	11
inhoud: geeft aan dat 1000 milliliter een liter is	11
inhoud: schrijft de afkorting als milliliter (ml.)	11
lengte: meet lengte op en benoemt m.b.v. de millimeter	12
lengte: kent meetinstrumenten en kiest de juiste voor een taak uit	12
lengte: langs een liniaal tellen tot 10 (zonder cm begrip)	12
lengte: hanteert en leest de benodigde meetinstrumenten op de juiste wijze af	12
lengte: wijst de lengte aan op een liniaal tot 10 cm	12
lengte: meet en geeft de lengte aan van voorwerpen tot 12 cm (hele cm)	12
lengte: leest af en noteert de lengte van een afstand die langer is dan de rolmaat of duimstok	12
lengte: leest af en noteert de lengte aan van voorwerpen in millimeters	12
lengte: gebruikt het begrip m/s	12
gewicht: weegt een willekeurig gewicht af en noteert het op de 10 gram nauwkeurig (digitaal en analoog)	12
inhoud: kiest een passende maateenheid	12
inhoud: leest een vloeistof af en noteert het in 50 milliliter nauwkeurig	12
omtrek: begrijpt wat er met omtrek bedoeld wordt en past dit in dagelijkse situaties toe	12
omtrek: rekent de omtrek van een rechthoek uit	12
oppervlakte: kent het begrip oppervlakte	12
oppervlakte: weet dat de oppervlakte van een rechthoek is opgebouwd uit vierkanten	12
oppervlakte: weet dat de oppervlakte berekend wordt door lengte x breedte	12
oppervlakte: rekent de oppervlakte van een figuur uit	12
oppervlakte: legt uit dat de oppervlakte hetzelfde blijft als je een figuur verknipt en weer aan elkaar plakt	13
oppervlakte: vergelijkt de oppervlakte van twee grillige figuren en gebruikt daarbij een intermediair (bijv. hokjes)	14
lengte: benoemt de samenhang tussen gangbare maten: tussen km en m, tussen m en dm, cm, mm, tussen l en dl, cl, ml en tussen kg, g en mg	15
oppervlakte: berekent bv hoeveel verf nodig is om een muur te verven (op de bus staat hoeveel vierkante meter je ermee kunt verven), de muur is bv 2,5 bij 5 m	15
oppervlakte: legt uit dat bv een vierkante meter niet vierkant hoeft te zijn	15
oppervlakte: gebruikt binnen context het begrip vierkante m, dm, cm (m ² , dm ² , cm ²) als maat voor oppervlakte	15
omtrek: bepaalt omtrek van een voorwerp (niet rechthoekig)	15
oppervlakte: geeft aan dat 1 are een oppervlakte van 10 x 10 meter is (100 m ²)	16
oppervlakte: gebruikt voor 1 are de afkorting 1a	16
oppervlakte: geeft aan dat 1 hectare een oppervlakte van 100x100 meter is (10.000 m ²)	16
oppervlakte: gebruikt voor 1 hectare de afkorting 1 ha	16
inhoud: geeft aan dat 1 ton een massa is van 1000 kg	16

inhoud: benoemt binnen context het begrip kubieke m, dm, cm (m ³ , dm ³ en cm ³) als maat voor inhoud	16
inhoud: legt uit dat 1 dm ³ = 1 liter = 1000 ml	16
inhoud: weet hoe je m ³ berekent	16
inhoud: legt de betekenis van voorvoegsels als 'centi', 'deci' en 'milli', kubieke uit	16
lengte: drukt maten in verhouding tot elkaar uit, ook in kommagetallen (dm=0,1m en andersom: 1,65 m is 1 meter en 65 centimeter)	17
inhoud: kiest juiste maat in gegeven context: melk per liter, zand per kuub	17
inhoud: berekent de inhoud (bv aquarium, zwembad)	17
inhoud: benoemt voorvoegsels megabyte, gigabyte	18

Meetkunde

bouwt eenvoudig blokkenbouwsel na vanuit plattegrond met hoogtegetallen	13
bepaalt vanuit welk standpunt een foto is genomen	13
benoemt enkele vlakke figuren, zoals rechthoek, vierkant, cirkel	13
benoemt veelgebruikte meetkundige begrippen als rond, recht, vierkant, midden	13
legt relatie tussen tekening en bovenaanzicht en tussen luchtfoto en plattegrond	13
benoemt enkele ruimtelijke figuren, zoals kubus, bol	14
benoemt veelgebruikte meetkundige begrippen als horizontaal, verticaal (diagonaal)	14
benoemt begrippen als straal, diameter, en de samenhang daartussen	15
benoemt ruimtelijke figuren: balk, cilinder, piramide en herkent deze in de omgeving (schoorsteen ~ vorm van cilinder)	16
tekent figuren mbv passer, liniaal en geodriehoek	16
benoemt de begrippen loodrecht, halve draai, (rechte) hoek	16
beschrijft situatie met woorden dmv meetkundige figuren (bv vorm van gebouw beschrijven)	17
interpreteert eenvoudige werktekeningen, bv montagetekening van kast, plattegrond van eigen huis	17
interpreteert en bewerkt van 2D representaties van 3D objecten vv (aanzichten, uitslagen, doorsneden, kijklijnen)	18
redeneert obv lijnsymmetrie	18

Rekenen: Geld

Munten en bankbiljetten benoemen en gebruiken in diverse situaties

herkent de munt van 1 euro	04
begrijpt dat je moet betalen als je iets koopt	04
betaalt binnen een context met hele euro's	04
herkent biljetten en munten als betaalmiddel	04
herkent de munt van 2 euro	05
weet dat hij voor een twee euro stuk meer krijgt dan voor 1 eurostuk (object gebonden)	05
vergelijkt munten en biljetten	05
beseft dat 1 euro, 2 euro of biljetten meer waard zijn dan een klein beetje kleingeld	06
stelt bedragen tot 10 euro samen met munten van 1 en 2 euro	06
betaalt gepast met het juiste bedrag mee (telt mee met 1 en 2 euromunten)	06
ordent het kleingeld op vorm	07
betaalt gepast met 1 en 2 euromunten	07
herkent biljetten van 5 en 10 euro	07
wijst bij biljetten het juiste biljet aan	07
stelt bedragen samen tot en met 10 euro met munten van 1 en 2 euro en een biljet van 5 euro	07
beseft dat je voor een 10 eurobiljet meer koopt dan met een 5 eurobiljet	08
herkent biljetten van 20 en 50 euro	08
benoemt alle biljetten tot 100 euro	08
stelt bedragen samen tot en met 20 euro met munten van 1 en 2 euro en biljetten van 5 en 10 euro	08
betaalt binnen een context en weet wanneer je geld terugkrijgt	08
herkent de munten van 1, 2, 5, 10, 20 en 50 eurocent en weet dat deze munten minder waard zijn dan de munt van 1 euro	09
stelt bedragen samen tot en met 1 euro met munten van 1, 2, 5, 10, 20 en 50 euro cent	09

weet bij het betalen van ronde bedragen tot en met 20 euro hoeveel geld je terugkrijgt	09
stelt bedragen samen tot en met 10 euro met munten en biljetten, ook bedragen met een komma	10
begrijpt veelvouden van 5, 10, 20 en 50 in de context van geld bij het optellen van geld	10
stelt bedragen samen tot en met 20 euro met munten en biljetten, ook bedragen met een komma	11
betaalt gepast complexe bedragen zoals 4,56 met strategieën zoals een euro meer betalen	11
betaalt complexe bedragen gepast (ook met kleingeld)	12
telt teruggekegen geld dóór (4,95: 5 cent erbij maakt 5 euro, plus een briefje van 5 maakt 10 euro)	12
vertelt dat er verschillende manieren van betalen zijn (contant, pinpas, chipknip, credit card, giraal geld)	13
kan contant betalen in vreemde valuta	14

Bedragen aflezen, afronden en vergelijken

(her)kent het euroteken	05
weet hoe geldbedragen globaal eruit zien (bijv. prijsstickers in reclamefolders)	05
hanteert actief binnen een context begrippen als: (te) duur-duurder, goedkoop-goedkoper	06
leest af, noteert en vergelijkt ronde bedragen tot en met 20 euro	07
leest af, noteert en vergelijkt ronde bedragen tot en met 100 euro	08
leest prijzen afgerond op 50 cent onder de 20 euro	08
vergelijkt producten met afgeronde prijzen op de hele euro t/m 5 euro	08
rondt bedragen af naar boven in hele euro's	09
weet dat achter de komma de centen staan	09
leest prijzen afgerond op 50 cent boven de twintig euro	09
leest prijzen afgerond op 10 en 20 cent	09
vergelijkt producten met afgeronde prijzen op de hele euro t/m 10 euro	09
vergelijkt producten met prijzen afgerond op 50 cent onder de 10 euro	09
noteert een bedrag boven 1 euro als kommagetal en met het euroteken	10
vergelijkt bedragen met een komma (tot en met 10 euro)	10
leest prijzen van producten met onafgeronde getallen tot 20 euro	10
vergelijkt producten met prijzen afgerond op 50 cent boven de 10 euro	10
vergelijkt producten met prijzen afgerond op 10 en 20 cent (12,10 met 7,20/7,30 met 7,60)	10
noteert een bedrag onder 1 euro als kommagetal en met het euroteken	11
vergelijkt de waarde van bedragen met een komma (tot en met 20 euro)	11
controleert het bedrag met de bon	11
leest prijzen van producten met onafgeronde getallen tot 100 euro	11
vergelijkt onafgeronde prijzen, waarvan het verschil nog zit in de hele euro's (2,45 met 7,30)	11
rondt naar beneden en naar boven bedragen af naar 5 of 10 eurocent	12
leest prijzen van producten met onafgeronde getallen boven de 100 euro	12
vergelijkt artikelen van verschillende winkels in reclamefolders	12
kent de verschillen tussen de euro en buitenlandse valuta	12
begrijpt wat 'korting' betekent	13

De waarde aangeven van munten, biljetten

weet dat 2 losse euromunten evenveel waard zijn als een munt van 2 euro	05
weet wat je kunt kopen voor ongeveer 1 euro	05
weet dat 5 munten van 1 euro evenveel waard zijn als een biljet van 5 euro	07
wisselt biljetten van 5 en 10 euro	08
weet wat je kunt kopen voor ongeveer 2, 5, 10 en 20 euro	08
weet dat 1 euro 100 eurocent waar is	09
weet wat je kunt kopen voor ongeveer 50 en 100 euro	09
legt biljetten opklimmend in waarde op volgorde (5,10,20,50,100)	09
bepaalt de waarde van een kleine hoeveelheid munten en bankbiljetten	10
wisselt biljetten van 20 en 50 euro	11
legt kleingeld opklimmend in waarde op volgorde (5,10,20,50)	11

Elektronisch betalen

kent het begrip pinpas en de functie en doet er ervaringen mee op	09
pint met een pinpas of gebruikt zijn chippas in een winkel (pincode mag nog worden verteld)	10
betaalt en neemt geld op met een pasje	11
pint bij een betaalautomaat en weet hoeveel geld hij wil pinnen (pincode wordt nog verteld)	11
beseft dat een pincode strikt persoonlijk is en gaat er vertrouwelijk mee om	11
beseft dat tijdens pinnen in een winkel het geld van EIGEN rekening gaat	11
pint of chipt bij een winkel of automaat en kent de pincode	11
pint of chipt bij een winkel of automaat met het besef van de gepinde waarde	12
schermt bij het pinnen af, zodat de andere de pincode niet zien	12

Geldwaarde op woongebied

beseft dat er voor een lidmaatschap contributie betaald moet worden	10
weet wat er bedoeld wordt met uitkering en loon	11
kent het verschil tussen sparen en lenen, en het voordeel van sparen	11
kent de nadelen van lenen, en het kopen op afbetaling	11
telt de kosten van een dagje of avondje uit op	11
weet wat er bedoeld wordt met "vaste lasten"	12
kent de begrippen "piek- en daluren" (elektriciteit)	12
kent de begrippen "verzekering" en "premie"	12
schat de kosten van een deel van een inrichting	12
schat de kosten van een woonvoorziening	12
schat de kosten van een vervoersmiddel	12
rekent uurloon om naar maandloon	12
weet wat er bedoeld wordt met bruto en netto salaris	12
leest een (voorbeeld)salarisstrook en herkent hierop bruto en netto salaris	12
houdt een eenvoudig huishoudboekje bij	13
maakt een weekoverzicht van inkomsten en uitgaven	13
houdt inkomsten en uitgaven in balans; maandbudget / kasboekje	14

Oriëntatie op ruimte

Lichaamsschema

maakt kennis met de ruimte om zich heen (lengte, hoogte en diepte ervaring, grote kleine werkhoeken)	01
wijst de verschillende lichaamsdelen aan (hoofd, benen, armen, oren, ogen, neus en mond)	01
neemt een verandering van houdingen en bewegingen waar	01
bootst verschillende houdingen en bewegingen van anderen na.	01
wijst kijkend in een spiegel de belangrijkste delen van het gezicht aan (oog, oor, mond, neus)	02
wijst bij anderen de belangrijkste lichaamsdelen aan	02
wijst op een foto de belangrijkste lichaamsdelen aan (van voren gezien)	02
benoemt de lichaamsdelen oog, oor, mond en neus	02
voert de juiste bewegingen uit bij de begrippen omhoog en omlaag gekoppeld aan lichaamsschema (arm omhoog)	02
benoemt bij anderen de belangrijkste lichaamsdelen	03
wijst en op een abstracte afbeelding de belangrijkste lichaamsdelen aan	03
benoemt de lichaamsdelen hoofd, arm en been	03
maakt de juiste bewegingen bij de begrippen boven en onder gekoppeld aan het lichaamsschema (doe je handen boven je hoofd)	03
wijst op een foto van achteren genomen de lichaamsdelen aan	03
imiteert houdingen van een afbeelding (van voren gezien)	03
schat in hoeveel ruimte het eigen lichaam inneemt (kan er nog bij, op de bank, verstoppert achter een boom, in een schoen past)	03
wijst de voor- en achterkant van het lichaam aan	04
maakt de juiste bewegingen bij de begrippen voor en achter gekoppeld aan het lichaamsschema (de handen zijn achter de rug)	04
benoemt op een foto de belangrijkste lichaamsdelen (van opzij gezien)	04
benoemt op een abstracte afbeelding van achteren de lichaamsdelen	04

maakt de juiste bewegingen bij de begrippen vooruit en achteruit samen met het lichaamsschema (springt vooruit achteruit)	05
benoemt op een afbeelding de belangrijkste lichaamsdelen (van opzij gezien)	05
wijst de linker- en rechterkant van het lichaam aan met behulp van voorwerpen (een horloge of een ring)	06
wijst de linker- en rechterkant van het lichaam aan	07
maakt de juiste bewegingen bij de begrippen links en rechts gekoppeld aan het lichaamsschema (de armen naar links of naar rechts)	08

Inrichtingselementen

herkent een vertrouwde plaats en vertrouwde voorwerpen	01
weet dat er een wc aanwezig is	01
vindt de speelplaats vanuit de klas	01
vindt zijn eigen stoel in het lokaal	01
weet waar veel gebruikte spullen in de klas liggen	01
legt gebruikt materiaal bij elkaar	01
ruimt de eigen tafel op	01
wijst de verschillende plekken in de klas aan (blokkenhoek.)	02
wijst de stoelen en de tafels aan als inrichtingselementen van de klas	02
legt veel gebruikte (knutsel)spullen terug op hun plek (kwasten, kleurpotloden, placemat)	02
wijst van concrete objecten aan welke dezelfde positie innemen (alle omgevallen kegels)	02
wijst de klok aan in de klas	03
benoemt de verschillende hoeken in de klas (poppenhoek, etc.) en drie onderdelen uit de hoek	03
wijst verschillende onderdelen uit de speciale hoeken in de klas aan	03
wijst verschillende voorwerpen aan op de speelplaats	03
benoemt de stoelen en de tafels als inrichtingselementen van de klas	03
legt speel- en knutselspullen op de juiste plek terug	03
benoemt verschillende voorwerpen op de speelplaats	04
wijst op een foto de zichtbare elementen van de eigen huiskamer aan	04
wijst op een foto de zichtbare elementen van een slaapkamer	04
wijst de van buiten zichtbare onderdelen van een huis aan (deur, raam, gordijnen, schoorsteen.)	04
brenkt orde in een beperkte ruimte (een speelhoek opruimen door spullen bij elkaar te leggen)	04
benoemt op een foto de zichtbare elementen van een huiskamer	05
benoemt de functie van de onderdelen uit de huiskamer	05
wijst op een foto de zichtbare elementen van een slaapkamer aan	05
benoemt enkele niet zichtbare elementen van een foto (spullen in een kast)	06
benoemt inrichtingselementen uit een woonkamer zonder foto	06
benoemt op een foto de zichtbare elementen van een slaapkamer	06
wijst op een foto de inrichtingselementen van verschillende kamers in een huis aan (bad-slaapkamer.)	06
benoemt inrichtingselementen van verschillende kamers in het huis zonder foto	07
wijst elementen die buiten voorkomen (straat, boom)	07
benoemt het type huis waarin hij woont (eengezinswoning, flat, boerderij, villa, rijtjeshuis)	07
benoemt elementen die in de straat voorkomen (auto, lantarenpaal.)	08
wijst op een afbeelding de inrichtings-elementen aan van een stad of een dorp (huis, school, markt, kerk, winkel)	08
benoemt de bordjes in een winkel (picto's en tekst bordjes)	08
benoemt de inrichtingselementen van een stad en/of een dorp (bibliotheek, bank, bedrijven, gemeentehuis, kapper, tandarts, dokter)	09
benoemt verschillende bebouwing in huizen (eengezinswoning, flat, boerderij, bejaardenhuis, villa, rijtjeshuis)	09
benoemt de inrichtingselementen die in een openbaar gebouw kunnen voorkomen (receptie, toilet, lift, wachtruimte)	10
benoemt de inrichtingselementen in de natuur (bossen, bomen, planten, bloemen, besjes, vogels, insecten, etc.)	11
benoemt verschillende winkels (supermarkten, drogist, warenhuizen, brillenwinkels.)	11
benoemt het riool als inrichtingselement	11
weet dat kabels en riolen onder de grond liggen	11

Ruimtelijke begrippen

reageert in de ruimte op de begrippen op en af	02
reageert in de ruimte op de begrippen in, voor en achter	03
gebruikt in de ruimte de begrippen op en af	03
reageert in de ruimte op de begrippen naartoe, hierheen, naast onder	04
gebruikt in de ruimte de begrippen in, voor en achter	04
reageert in de ruimte op de begrippen voorbij, verder, middenin	05
reageert in de ruimte op de begrippen, (hier)vandaan	06
reageert in de ruimte op de begrippen dichtbij, veraf, dichterbij, verder af	07
reageert in de ruimte op de begrippen even ver, dichtst bij, verst af	08

Plattegrond

herkent de klas op een foto	01
herkent een bekend persoon op een foto van bovenaf	02
herkent bekende inrichtings-elementen van bovenaf (foto van het bureau)	03
wijst de concrete hoeken uit de klas aan op een getekende plattegrond	04
wijst de inrichtingselementen (kast, bureau v/d juf) op een getekende plattegrond	05
weet dat de inrichtingselementen een logische plek hebben	06
benoemt op een plattegrond de inrichtingselementen uit de huiskamer	06
benoemt op een plattegrond de inrichtingselementen uit de overige kamers (slaapkamer, keuken)	07
benoemt op een plattegrond de kamers uit een huis op basis van de inrichtingselementen	08
benoemt op een plattegrond de verschillende plaatsen van de school aan (wc, plein, klas)	08
maakt (in de klas) een plattegrond met de belangrijkste inrichtingselementen van de klas (zonder verhoudingen)	09
legt een verband tussen de kleuren op de legenda en de plattegrond	09
gebruikt de legenda om een plek op de plattegrond te vinden	10
wijst veelvoorkomende picto's op een plattegrond van een openbaar gebouw aan (uitgang, wc, receptie.)	10
vindt het treinstation op een kaart	11
vindt op een plattegrond (alle) ruimtes in een gebouw	11
geeft aan op een kaart in welk vak een bepaalde voorziening is te vinden (B-3)	12
kan gebruik maken van digitale plattegronden, atlanten en kaarten	13
kan een op een navigatiesysteem instellen waar hij naartoe moet	14
stelt op basis van één informatiebron een reis samen	14
kan een reis in eigen land zelfstandig plannen	14
kan een route via een alternatieve weg instellen op een navigatiesysteem	15
kan een reis samenstellen door gebruik te maken van verschillende informatiebronnen (vlucht , hotel en excursies afzonderlijk)	15
plant, betaalt en beheert een geboekte reis naar het buitenland	16
vertaalt formele schaal aanduiding als 1:100 naar 1 cm is in werkelijkheid 100 cm	16

Oriënteren met de plattegrond

wijst op de plattegrond aan hoe je moet lopen	10
vindt op een kaart de plek waar hij op dat moment is	11
vertelt de weg op een plattegrond m.b.v. herkenningspunten (binnen na de wc links, buiten na de kerk rechts)	11
vindt m.b.v. een plattegrond de weg in een gebouw	12
vindt de weg in de eigen stad met behulp van een kaart	12
vindt de weg in een onbekende stad met behulp van een kaart	12
benoemt windrichtingen	15
past windrichtingen toe bij het lezen van een kaart	16

In het verkeer

ziet het gevaar van fietsen, lopen en spelen bij een (drukke) weg/ straat	01
---	----

gaat niet van uit zichzelf van de stoep af	01
loopt, afgezet op school, direct het schoolplein op	01
blijft na schooltijd op de juiste plek op de taxi wachten	01
doet uit eigen initiatief de gordel om in een auto of taxi	02
stapt pas uit als de chauffeur het zegt	02
kent waarschuwingsgeluiden (bel, sirene, toeter)	02
reageert op de kleur rood door te stoppen en op de kleur groen te gaan lopen	03
kijkt om zich heen bij het oversteken en steekt recht over	03
blijft uit zichzelf in een openbare ruimte en in het verkeer bij de groep	04
gebruikt het zebrapad of het voetgangerslicht (drukt op de knop) als dat aanwezig is	05
steekt zelfstandig over bij een voetgangerslicht	06
benoemt verschillende verkeersdeelnemers (fietser, auto, tram)	06
kijkt naar links en rechts (2x) om te zien of er verkeer aan komt	07
steekt zelfstandig over bij een rustige overzichtelijke straat	07
kent verschillende vormen van openbaar vervoer (tram, bus, metro, trein)	07
zoekt een veilige plek om over te steken (bij een rustig overzichtelijk stuk van de straat)	07
steekt zelfstandig over bij een rustige straat met geparkeerde auto's	08
blijft rechts fietsen	08
steekt zijn hand uit bij het fietsen	08
weet welk vervoerskaartje er gekocht moet worden en waar dat te koop is	08
steekt zelfstandig over bij een drukke straat	09
reist zelfstandig met de trein (zonder overstappen opgehaald en afgehaald van het station)	09
past de betekenis van enkele belangrijke verkeersborden toe	10
reist zelfstandig met de trein en stapt over op een andere trein	10
stempelt de eigen strippenkaart af	10
benoemt de invloed van het weer op het verkeer	10
zorgt voor verlichting in het donker en bij regen of mist	10
kent de reistijd van een bekende route	11
reist zelfstandig met de trein en stapt over op een ander openbaarvervoermiddel en andersom	11
past alle voorrangsregels correct toe in het verkeer	12
schat de reistijd van een onbekende route in	12
kent de theorie van het verkeer voldoende om zijn brommercertificaat te halen	12
weet wat hij moet doen bij een storing (spreekpaal, loket)	13
kan een alternatief vervoermiddel verzinnen wanneer reis anders loopt dan gepland	14
weet hoe hij een declaratie van zijn kaartje kan indienen bij zijn werkgever indien hij daar recht op heeft	15
kent de theorie van het verkeer voldoende om zijn rijbewijs te halen	16

Toegankelijkheid

weet wanneer de klas verlaten mag worden en wanneer niet	02
weet wanneer je bij een andere klas naar binnen mag	02
weet wanneer hij in andere kamers (adjunct-directeur, IB-kamer, Logopediekamer, personeelskamer, Snoezelruimte) mag komen	03
kent de toegankelijkheid van huizen en tuinen en de school (niet zomaar ergens naar binnen lopen)	04
kent de toegankelijkheid van de supermarkt als openbare gelegenheid	05
kent de toegankelijkheid van de winkel als openbare gelegenheid	06
weet in welke winkels voor hem geschikt zijn en welke niet	06
kent de toegankelijkheid van het openbaar vervoer (met een vervoersbewijs)	07
kent de toegankelijkheid van de bibliotheek, postkantoor, bank.	08

Routes herkennen en benoemen

onderscheidt functies van bekende ruimtes waar hij zich in bevindt (keuken, toilet, lokaal)	01
kent korte routes in en nabij het klaslokaal (naar de wc)	02
benoemt oriëntatiepunten in en nabij het klaslokaal (bord, kast)	03
benoemt oriëntatiepunten in de school (groep 8 bij de groene deur)	04
kent de routes in de school (weet hoe hij op verschillende plaatsen)	04
benoemt oriëntatiepunten rondom de school (ingang kleuters is bij het grijze hek)	05

kent routes rondom de school	05
benoemt oriëntatiepunten in de nabije omgeving van de school of van huis (speeltuin, kerk)	06
kent korte routes in de nabije omgeving van de school of van huis (naar de brievenbus, naar een speelplein)	06
benoemt ruimtes met een bepaalde functie in andere huizen/ gebouwen (keuken, slaapkamer, woonkamer)	07
loopt een korte route in een bekende omgeving aan de hand van genoemde oriëntatiepunten (verder de wijk in: langs de kerk, tegenover de bushalte)	08
loopt een lange route in een bekende omgeving aan de hand van genoemde oriëntatiepunten (naar een andere wijk toe, naar een verder gelegen winkel)	09
vindt de juiste plek met één aanwijzing van links en rechts (bij stoplicht naar links)	09
benoemt oriëntatiepunten in de omgeving van een ander huis/ gebouw (tegenover een park, je komt langs een politiebureau)	10
herkent in een onbekende omgeving genoemde oriëntatiepunten (standbeeld, spoorlijn over, langs het water)	10
vertelt een ander of diegene links of rechts af moet slaan	10
wijst op de plattegrond aan hoe je moet lopen	10
geeft verschillende routes aan om op een bepaalde plek te komen	11
geeft aan welke route hij het fijnst vindt om te nemen naar een bepaalde plek	11
vindt de juiste plek met aanwijzingen van links en rechts (eerste straat rechts, na postkantoor links)	11
vindt op een kaart de plek waar hij op dat moment is	11
vertelt de weg op een plattegrond m.b.v. herkenningpunten (binnen na de wc links, buiten na de kerk rechts)	11
benoemt oriëntatiepunten in bekende omgevingen waar hij niet vaak komt (vakantieomgeving, plekken in een pretpark)	12
vindt m.b.v. een plattegrond de weg in een gebouw	12
vindt de weg in de eigen stad met behulp van een kaart	12
vindt de weg in een onbekende stad met behulp van een kaart	12
kan zelfstandig dagelijks dezelfde route afleggen in de eigen omgeving	13
kan gebruik maken van diverse openbaar vervoermiddelen	13
kan niet dagelijkse routes buiten de eigen omgeving zelfstandig afleggen	14
kan gebruik maken van de ov-chipkaart	14
weet welk alternatief vervoerbewijs hij moet aanschaffen indien er een storing is	15

Topografie

benoemt de stad of dorp waarin hij woont	05
benoemt de straat waarin hij woont	06
benoemt twee in de buurt liggende dorpen of steden uit de omgeving	07
ziet dat een woonwijk een geheel is (door de ligging of de straatnaamgeving)	08
benoemt meerdere straten uit zijn omgeving	09
wijst aan de hand van een legenda wegen, steden en bossen aan	09
wijst op een liggende kaart bekende plaatsten in de buurt aan	09
leert de overeenkomsten tussen de wereldkaart en een wereldbol	09
wijst op de kaart van Europa landen aan (landen als geheel onderscheiden)	10
wijst op de kaart van Europa Nederland aan en de plek waar hij woont	10
onderscheidt zeeën en rivieren op een kaart	10
benoemt Amsterdam als de hoofdstad van Nederland en wijst de ligging aan op een kaart	11
benoemt Den Haag als de stad waar de regering werkt en wijst de ligging aan op een kaart	11
wijst 5 landen aan op de kaart van Europa (op relevantie door vakantie of actueel nieuws)	11
benoemt alle provincies en de bijhorende hoofdsteden	12
kent vier voor de leerling relevante grote steden in Nederland en wijst ze aan op een kaart	12
onderscheidt de continenten op de wereldkaart en wijst Europa aan	12
zoekt op waar landen (landen uit het actuele nieuws) liggen op de wereldkaart	12

Functie van de leefomgeving

benoemt de functie van een huis (wonen en slapen)	04
benoemt de functie van een politiebureau in ieder dorp of iedere stad	05

benoemt de functie van een brandweerkazerne in ieder dorp of iedere stad	05
benoemt de functie van een kerk	06
benoemt de functie van parken en speelplaatsen in een dorp of stad	06
benoemt de functie van winkels	06
benoemt verschillende soorten winkels	06
benoemt de verkeersborden voor voetgangers zoals: voet en zebrapad, bus en tramhalte, woonerf	06
benoemt de functie van een tandarts en een dokter in ieder dorp	07
benoemt waar het eten en drinken vandaan komt	07
benoemt de functie van sportvelden en sportcomplexen bij een stad of dorp	07
benoemt de verkeersborden voor fietsers zoals: fietspad, voorrangsborden, stopborden	07
benoemt de functie van verschillende beroepen en bedrijven in een dorp of stad	08
benoemt de functie van gemeentehuis	08
benoemt de functie van een ziekenhuis	08
benoemt de verkeersborden voor auto's zoals: autoweg, autosnelweg, doodlopende weg	08
benoemt de voordelen van het openbaar vervoer (voor iedereen, minder druk op de weg.)	09
benoemt de functie van flats en andere hoogbouw	09
benoemt de voordelen van de functie van stadselementen t.o.v. dorpsselementen (bioscoop, veel winkels t.o.v. veel ruimte)	10
benoemt de functie van de school voor het latere werk	10
vertelt dat mensen de natuur nodig hebben om te leven (ademen , eten en drinken)	11
benoemt de functie van het riool	11
benoemt de functie van gas, water en licht	11
benoemt functie van dijken en duinen in Nederland	12

Kennis over de omgeving

weet dat er mensen zijn die stelen en bergt waardevolle spullen veilig op	06
geeft drie recreatiemogelijkheden bij water (zwemmen, surfen, varen, duiken)	07
geeft drie recreatiemogelijkheden in de bossen (wandelen, fietsen, dieren kijken, verzamelen)	07
geeft drie recreatiemogelijkheden in een stad/ dorp (film, winkelen, uiteten, terras)	08
geeft drie recreatiemogelijkheden in de bergen (klimmen, wandelen, skiën)	08
benoemt 3 verschillen tussen het platteland en de stad (wandelen t.o.v. van winkelen, druk t.o.v. rustig)	09
benoemt drie typische 'gebouwen' van het platteland en van de stad (molen, boerderij, hooischuur t.o.v. flat, kantoren, stations)	09
geeft een beroep dat bij het water hoort (visser, strandwacht, toerisme)	10
geeft een beroep dat bij het platteland hoort (veeboer, tuinder)	10
geeft een beroep dat in de stad hoort (kantoormedewerker)	10
geeft een beroep dat in de industrie hoort (staalarbeider)	10
geeft verschillen aan tussen klimaten en de invloed op activiteiten (warm land- zonnen, koud land- skiën)	11
geeft een aanpassing die mensen moeten maken in de bergen (vallende rotsen, huis op palen)	12
geeft een aanpassing die mensen moeten maken voor het water (dijken, duinen)	12

Oriëntatie op tijd

Gebeurtenissen in de tijd

herinnert zich na herinnering van een concreet voorwerp een activiteit (bv. door het aanwijzen van een voorwerp) uit de vorige les	02
benoemt de juiste volgorde van de activiteiten m.b.v. het dagritmepakket	03
benoemt de juiste volgorde van de activiteiten in de klas m.b.v. het dagritmepakket	03
vertelt bij een foto over een speciale activiteit wat hij gedaan heeft (een feestdag, verjaardag of kamp)	03
geeft globaal het dagritme van de dag aan zonder het dagritmepakket	04
weet dat volwassenen ouder zijn	04
vertelt zonder foto over een speciale activiteit wat hij gedaan heeft (een feestdag, verjaardag of kamp)	04
benoemt de juiste volgorde van opstaan, naar school, huis, buiten spelen/ tv, eten, naar bed	05

schat de leeftijd van groepsgenoten	05
geeft aan welke evt. broer(s) en zus(sen) jonger of ouder zijn	05
vertelt zonder foto over het weekend	05
vertelt met een foto over een vorige lesactiviteit	06
vertelt zonder foto over een vorige lesactiviteit	06
geeft aan wat het vorige project of belangrijke activiteit was	07
zet zijn familie in volgorde van leeftijd van jong naar oud	07
ordent belangrijke gebeurtenissen in de juiste volgorde in het jaar (feestdagen, kamp, verjaardag)	08
ziet in tijd vooruit door visueel ondersteund twee activiteiten in een week te plannen	09
geeft aan hoeveel dagen (binnen een week) een belangrijke gebeurtenis nog weg is (een feestdag, verjaardag of kamp)	09
ziet in tijd vooruit door visueel ondersteund twee activiteiten op een ochtend te plannen	10
zet grote gebeurtenissen in zijn leven in de juiste volgorde (geboren, naar school, verhuizen, naar VSO)	10
weet dat sommige activiteiten 1 keer per maand zijn (alarm, grofvuil)	10
ziet in tijd vooruit door visueel ondersteund drie activiteiten op een ochtend te plannen	11
zet de feestdagen (Kerst, Suikerfeest, verjaardag) op de juiste maand op een kalender	11
zet de vakanties (herfst, kerst, voorjaars) in de juiste volgorde	11
noemt in volgorde de grote vakanties waar hij naar toe is geweest (laatste drie)	11
ziet in tijd vooruit door drie activiteiten op een ochtend te plannen (zonder visuele ondersteuning)	12
weet wanneer er een nieuwe maand begint	12
gebruikt een kalender om speciale gebeurtenissen uit het eigen leven in de tijd te situeren	12
gebruikt een kalender om de tijd tussen deze gebeurtenissen correct te bepalen	12
berekent tijd in contexten globaal (het is 's avonds 5 voor half 9, jouw trein vertrekt om 20:47 uur, hoeveel tijd heb je nog?)	13
kan het verloop van zijn eigen leven aan de hand van mijlpalen vertellen	13
heeft toekomstplannen	13
heeft kennis van gebeurtenissen in de twee generaties voor de zijne	14
kan iets vertellen over de geschiedenis van de omgeving waarin hij woont	15
kent de belangrijke figuren die uit zijn stad of omgeving komen	16

Geschiedenis en bronnen

weet dat de wereld er heel vroeger anders uit zag (hutten, speren, kleden, dierenvellen, ridders, zwaarden)	06
plaats begrippen uit een specifieke periode bij elkaar (zwaard, ridder, jonkvrouw, paard) (een ander voorbeeld is speer, jager, berenvacht, verzamelaar)	07
plaats twee duidelijk verschillende geschiedenisperiodes in de juiste volgorde in tijd	07
kent het begrip uitvinding en kan dingen uit zijn omgeving noemen die er vroeger niet waren (vliegtuig, snelle trein, computer)	08
geeft bij een plaatje aan of het een plaatje van nu is of van vroeger	08
noemt oude gebruiksvoorwerpen zoals een typemachine, zwart-wit tv, stoomtrein, koets	09
geeft bij een verhaal aan of het verhaal zich in het nu afspeelt of vroeger	09
geeft met een voorbeeld aan dat een gebruiksvoorwerp is veranderd door de invloed van de tijd (telefoon kleiner en mobiel, auto sneller, computer kleiner en sneller)	10
weet dat er een oorlog is geweest in Nederland en dat het voor veel mensen verschrikkelijk was	11
zoekt feiten en gebeurtenissen op uit zijn eigen leven (door fotoboeken te bekijken en te vragen aan familie)	11
weet dat er vroeger een andere munt was om mee te betalen, de gulden	12
zoekt feiten en gebeurtenissen op in geschiedenisboeken	12
heeft kennis van de wereldoorlogen die er zijn geweest	13
benoemt dat de computer een uitvinding van de late 19e eeuw is	13
benoemt enkele belangrijke Nederlandse schilders	13
benoemt belangrijke personen uit het huidige Nederlandse koningshuis (Beatrix, Willem-Alexander)	13
weet welke geschiedenis Europa heeft en hoe zij is gevormd	14
vertelt over de afschaffing van de kinderarbeid en de invoering van de leerplichtwet	14
benoemt kenmerken van de watersnoodramp (1953, Zeeland)	14

benoemt belangrijke personen uit het vroegere Nederlandse koningshuis (Willem de Zwijger, Koningin Emma)	14
benoemt gevolgen van de Tweede Wereldoorlog voor Nederland (Rotterdam platgebombardeerd, verhoudingen tussen Nederland en Duitsland)	14
kent de namen van beroemde ontdekkingsreizigers en welke werelddelen zij ontdekt hebben	15
benoemt kenmerken van de 80-jarige oorlog (Willem van Oranje, ontstaan republiek, 7 provinciën)	15
vertelt over de reis naar Batavia (17e eeuw, VOC-schip)	16
benoemt koloniën van Nederland (Suriname, Indonesië)	16
benoemt de functie van enkele belangrijke historische figuren	16

Tijdsbegrip en reizen

beseft dat hij op tijd bij de bushalte moet staan, want de bus wacht niet	10
weet wat spitsuren zijn	10
leest en interpreteert het bordje bij de bushalte op de juiste wijze	11
ziet of de bus of trein op tijd is	11
kan inschatten hoe lang een bekende reis duurt	12
leest en interpreteert de reisplanner van de NS	12
maakt een plan voor een te maken reis met het OV	13
maakt een globale inschatting hoe lang een te maken (onbekende) reis ongeveer gaat duren	14

Oriëntatie op natuur en techniek

Dieren leren kennen

maakt kennis met dieren uit de omgeving d.m.v. zintuiglijke waarneming (ruiken, zien, tasten, horen)	01
is voorzichtig met dieren, omdat deze kunnen bijten of krabben	01
benoemt drie huisdieren bij het zien van de dieren	02
herkent en benoemt dieren van dezelfde soort (verschillende honden als hond, verschillende vogels als vogel)	02
benoemt tien verschillende dieren op een afbeelding	03
wijst de kop en de staart aan van drie dieren op een afbeelding	03
benoemt drie boerderijdieren op een afbeelding	03
benoemt de uiterlijke kenmerken van een landdier, groot, klein, staart, poten en haren	04
herkent 'vreemde' onbekende dieren als dier (slang, vleermuis, zeepaardje)	04
benoemt vier dieren uit de diertuin	04
onderscheidt huisdieren van andere dieren op een afbeelding	04
vertelt van drie huisdieren wat ze eten en drinken en waar ze wonen	05
benoemt de veren, vleugels en de snavel van een vogels	05
onderscheidt de afbeeldingen van boerderijdieren van andere dieren	05
benoemt de drie omgevingen waar een dier kan leven; land, water, lucht	05
onderscheidt de afbeeldingen van dieren uit de diertuin (wilde dieren) van andere dieren	06
vertelt van drie boerderijdieren wat ze eten en drinken en waar ze wonen	06
vertelt wat vogels eten	06
geeft bij een dier aan of het op land, in de lucht of in het water leeft	06
benoemt de naam van jonge beesten (puppy, lam, veulen) bij het zien van het volwassen dier	06
geeft van verschillende dieren aan hoe ze geboren worden	07
benoemt de vinnen en de staart van vissen	07
legt afbeeldingen van de levenscyclus van een dier in de juiste volgorde (kip, kikker, koe)	07
vertelt van drie dieren uit de diertuin wat ze eten en drinken en waar ze wonen (dierentuin of natuurlijke omgeving)	07
legt afbeeldingen van de levenscyclus van vlinders in de juiste volgorde (ei, rups, pop, vlinder)	08
weet dat dieren alleen, met zijn tweeën of in groepen leven (bijv kudde, zwerm, school)	08
herkent een dierspoot op de grond als dierspoot	08
geeft aan welke omgeving bepaalde dieren nodig hebben (water, gras, bomen, ook licht/ donker)	09
benoemt hoe beesten zich aanpassen aan de winter (winterslaap, in de modder, vogeltrek, eten verstoppert)	09

benoemt de functie van een kleur bij dieren (schud- of afschrikkleur)	10
geeft de gevaren en de voordelen voor dieren aan van omgevingen aan (op het land ben je zichtbaar, achter bomen kan je verstopten of er in klimmen)	10
benoemt specifieke eigenschappen van insecten	11
benoemt specifieke eigenschappen van een zoogdier	11
benoemt vier verschillende diersoorten (zoogdieren, vissen, vogels, insecten)	11
benoemt bij de diersoorten (zoogdier, vis, vogel, insect) een eigenschap en twee voorbeelden	12

Bomen en planten leren kennen

maakt kennis met planten en bloemen d.m.v. zintuiglijke waarneming (ruiken, zien, tasten)	01
maakt kennis met buitenplanten en planten binnen (in de klas)	01
benoemt een boom op straat en in het park	02
benoemt planten in het park en in de klas	02
herkent planten, bloemen en bomen op een afbeelding	03
benoemt de blaadjes aan een boom of een plant	03
onderscheidt planten en bloemen, struiken en bomen door de afbeeldingen bij elkaar te leggen	04
onderscheidt groenten en fruit door de afbeeldingen bij elkaar te leggen	05
herkent op een afbeelding het fruit aan fruitbomen	05
benoemt verschillen en overeenkomsten in uiterlijke kenmerken van bomen, planten en bloemen (grootte, kleur, geur, omgeving)	06
benoemt drie verschillende soorten bloemen (roos, zonnebloem, tulp, chrysant, lelie, anjer)	06
wijst de wortels, de steel/stam en de bladeren en takken van een boom of plant aan	07
legt afbeeldingen van de levenscyclus van planten in de juiste volgorde (zaadje, groeien, bloeien en plant)	07
herkent schimmel (op eten) en weet dat schimmel ook een plantje is	07
benoemt verschillende vormen van planten en geeft een voorbeeld (kruiden, bloemen, bomen, struiken, gewassen)	08
benoemt de levenscyclus van planten (zaadje, groeien, bloeien, plant)	08
geeft wat planten nodig hebben om te groeien (aarde, voedsel, licht, water en warmte)	09
geeft aan dat planten water drinken met hun wortels	09
onderscheidt eetbare van niet- eetbare vruchten/besjes	09
benoemt de functie van vruchten aan een plant/boom	10
benoemt de functie van de kleur en de geur van bloemen	10
wijst de meeldraden aan en benoemt de bestuivingfunctie	10
benoemt vier verschillende vormen van vermeerderen (zaad in vruchten, stek, bol, knol, stuifmeel)	10
benoemt waarom bomen in de winter hun blad verliezen	11
geeft aan dat planten voor zuurstof zorgen	11
geeft aan dat sommige planten meer zon en water nodig hebben dan andere	11
vergelijkt omgevingen waarin bomen, planten en bloemen groeien (warm/koud, veel/weinig zon, veel/weinig water, bos, thuis)	12
herkent de aanpassingen van de plant aan de omgeving	12

Inrichtingselementen van de natuur

weet wat een park is en benoemt elementen uit het park (schommel, bomen, een vijver, paadje)	04
benoemt een bos op een afbeelding	05
benoemt een sloot	05
benoemt de inrichtingselementen uit de natuur water, land en lucht	06
benoemt bergen op een afbeelding	06
benoemt het strand op een afbeelding	06
benoemt een weide op een afbeelding	07
benoemt een meer en een zee op een afbeelding	07
legt afbeeldingen van dieren in de juiste leefomgeving (koeien bij weiland, aap in het bos.)	07
benoemt enkele willekeurige elementen in de natuur (bossen, bomen, planten, bloemen, besjes, vogels, insecten, etc.)	08
benoemt verschillende vormen van water; zee, meer, rivier, beek	08

benoemt twee kenmerken van water, land en lucht (dieren die er leven, begroeiing)	09
benoemt verschillende soorten biotopen; weide, bos, strand	09
herkent het verschil tussen loofbossen en naaldbossen (2 verschillende bomen)	09
vergelijkt afbeeldingen van diverse landschappen	10
geeft verschillende inrichtingselementen aan	10
benoemt klei (aarde) en zand als verschillende grondsoorten	10
benoemt twee verschillen tussen grasland en bos (dieren die er leven, planten die er leven)	11
benoemt verschillende vormen van reliëf (bergen, duinen, heuvels)	11
geeft verschillen aan tussen klimaten en de invloed op activiteiten (zonnen in warm land, skiën in koud land)	12

Met zorg omgaan met de natuur

maakt kennis met het verzorgen van planten door samen water te geven in de klas	01
gooit afval in de vuilnisbak in de klas	01
verwoest geen planten	01
gaat voorzichtig om met planten uit de klas	02
gooit afval op het speelplein in de vuilnisbak of bewaart het afval	02
weet waarom er prullenbakken in een park of op straat staan	03
gooit afval buiten op straat in de vuilnisbak of bewaart het afval	03
plukt geen bloemen uit de natuur	04
loopt op de paden in een park en niet door het groen	04
scheidt papier afval van ander afval	05
scheidt glasafval van ander afval	05
scheidt groenafval van ander afval	06
scheidt batterijen van ander afval	06
doet de lichten uit als hij een kamer verlaat (is zuinig met energie)	06
laat water niet onnodig lang stromen (is zuinig zijn met water)	06
zet elektrische apparaten uit als ze niet gebruikt worden (is zuinig met energie)	07
weet dat in de herfst/ winter de verwarming aan moet (en de deuren dicht)	07
gooit bloemen/planten weg die dood zijn	08
weet waarom je geen afval op straat mag gooien	08
gaat zuinig met papier om, zodat er niet te veel bomen worden gekapt (papier komt van bomen)	08
geeft vier voorbeelden van goed omgaan met het milieu (scheiden van afval, afval netjes weggooien, zuinig zijn met elektrische apparaten en zuinig zijn met water)	09
beseft dat machines het milieu vervuilen en gebruikt ze met mate	10
begrijpt het principe van winter en zomertijd voor het milieu	11
geeft het belang aan van een houding van zorg en respect voor de omgeving (je hebt de natuur nodig om te blijven leven)	12
vertelt wat een milieustraat is	13
vertelt wat een kringloopwinkel is	14
geeft aan hoe hij spullen naar de milieustraat of de kringloopwinkel kan brengen	15
belt met de kringloopwinkel of het grof vuil om spullen te komen ophalen.	16
legt het broeikaseffect uit	16

De tuin verzorgen

zet planten bij het raam, zodat ze licht en warmte krijgen	04
helpt bij het verzorgen van planten (water geven, dode stukken eruit halen)	04
herkent en wijst een tuingieter aan	04
benoemt en gebruikt een bezem	04
verpot plantjes naar een grotere of andere pot	05
benoemt en geeft de planten water met een tuingieter	05
beseft dat je sommige planten wel en andere niet kunt eten	06
stopt zaadjes in de grond (met een schepje een gaatje in de grond, zaadjes erin en afdekken)	06
benoemt een hark en ziet wat je met een hark doet	07
weet hoe vaak de planten in de klas water nodig hebben en weet op welke dagen dat gebeurt	07
benoemt een schoffel	08

geeft de tuin gelijkmatig water met een tuinslang	08
maait het gras met een handgrasmaaier	08
harkt een stuk grond aan met een hark	08
kleedt zich om voor het werken in de tuin (laarzen, handschoenen.)	09
schoffelt een groot oppervlak	09
schept een stuk grond om met een spa	09
knipt de graskanten met een grasschaar	09
voelt verantwoordelijkheid voor de spullen in de tuin (verzamelen van gereedschap en opruimen)	10
loopt met een volle kruiwagen	10
verwijdert onkruid uit een tuin	10
bemest de grond van een tuintje op aanwijzingen	10
knipt een heg met een heggenschaar (ook veiligheid)	11
knipt een tak af met een snoeischaar (ook veiligheid)	11
maait het gras met een elektrische grasmaaier (ook veiligheid)	11
ziet wanneer een plant water nodig heeft (harde droge grond, slap hangende blaadjes)	11
zaait, poot, en snoeit en oogst planten uit een groentetuin	12
benoemt planten uit een moestuin	12
oogst groenten uit een moestuin	12

Dieren verzorgen

is voorzichtig met dieren, omdat deze kunnen bijten of krabben	01
blijft rustig in het bijzijn van dieren	01
aait en knuffelt een dier zachtjes en voorzichtig	02
is vriendelijk voor dieren	02
is voorzichtig in de omgang met dieren op een (kinder)boerderij	03
weet welke dieren uit het hok gehaald mogen worden en welke dieren geaaid mogen worden	04
benoemt basisbehoeften van huisdieren (voedsel, water, beschutting/ruimte, warmte, aandacht)	05
benoemt welk eten bekende huisdieren nodig hebben	06
benoemt dat een hond ieder dag uit gelaten moet worden	06
benoemt dat je van een dier hun hokken (wekelijks) moet schoonmaken	07
helpt bij het verzorgen van dieren (kammen, uitlaten, eten geven, hok schoonmaken)	08
benoemt de verschillen tussen de verzorging van diverse soorten huisdieren (hond-uitlaten-waterbak, kat-haren kammen-kattenluik, vogel-laten vliegen-stokken in de kooi, vis-plantjes-pompje)	09
benoemt de specifieke verzorging van dieren op de (kinder)boerderij (koe-hooi-mesten-melken, schaap-scheren, paard-hoefijzer-bereiden)	10
benoemt de kenmerken van goede en minder goede verzorging van dieren (veel ruimte, genoeg eten, schone hokken- vuile hokken)	10
brengt een dier naar de dierenarts als dat nodig is	11
benoemt kenmerken van dierenmishandeling	11
duidt van diverse dieren de mate van geschiktheid als huisdier aan	11
verzorgt eigen huisdieren zelfstandig (door ze op tijd eten en drinken te geven, schoon te maken en uit te laten)	12

Soorten weer

maakt kennis met eenvoudige weersverschijnselen (staat in de zon en in de regen)	02
begrijpt het woord weer	03
gebruikt de 'weer' pictogrammen zon en regen juist	03
gebruikt de 'weer' pictogrammen half bewolkt en zon, sneeuw juist	04
benoemt de regen en de zon	05
benoemt sneeuw, wind en onweer	05
benoemt het gemiddelde weertype bij het seizoen (lente/ zomer- warm en zon, herfst- wind en regen, winter- koud, sneeuw)	05
benoemt hagel en mist	06
benoemt wat wel en niet te doen bij onweer (nooit onder een boom, maar een gebouw of een auto binnengaan)	06

kent de begrippen ijskoud en bloedheet	07
brengt nuance in het soort regen (motregen of stortregen)	07
beschrijft welk weer het vandaag is op basis van (globale) kenmerken (warm, bewolkt, zonnig, regen)	08
benoemt dat verschillende weer-kenmerken kunnen voorkomen die tegenstrijdig lijken te zijn (zon, maar koud en regen, maar warm)	09
benoemt de verschillende weerpictogrammen bij het bekijken van een weerbericht	09
weet wat een overstroming is	10
weet wat orkaan is	10
weet wat een hittegolf is	10
herkent en vergelijkt het weer van enkele dagen (warmer, meer regenachtig, meer wind)	11

Meten van het weer

herkent een (buiten) thermometer en geeft aan welke functie het heeft	08
gebruikt een regenmeter om de hoeveelheid regen te kunnen meten	08
leest een standaard thermometer af en vertelt hoeveel graden het is (boven nul)	09
leest een standaard thermometer af en vertelt hoeveel graden het is (beneden nul)	10
leest de temperatuur af van diverse thermometers	11
leest de hoeveelheid regen af in millimeters	11
meet de regen en de temperatuur gedurende een week en vult de resultaten in op een overzicht	12

Rekening houden met het weer

trekt buiten met koud weer of als het regent een jas aan	05
trekt handschoenen, een sjaal en een muts aan bij koud weer	05
trekt een korte broek en een T-shirt aan bij warm weer (luchtige kleding)	05
benoemt het verschil tussen een winter- en een zomerjas	06
gaat zonder jas naar buiten met warm weer	06
gebruikt een paraplu als het regent	06
trekt een regenjas aan als het regent	07
koppelt kleren en spullen aan een bepaald weertype (paraplu aan regen, badpak of zonnebrand aan warm, dikke trui aan koud)	07
past zijn kleding aan bij extreme weertype; erg warm, erg koud en regen	08
kiest de juiste kleding uit bij gegeven weerpictogrammen zon, bewolkt, regen en sneeuw	08
koppelt activiteiten aan bepaalde weertypes (spelletje binnen bij regen, strand bij zon, park bij zon en half bewolkt, schaatsen bij ijs)	09
past zijn kleding aan op het weerbericht van de dag (de weerkalender)	10
houdt bij activiteitenkeuze rekening met het weerbericht van de dag (de weerkalender)	10
past zijn kleding aan op het weerbericht (radio, tv, krant) van de vorige dag	11
houdt bij het voorbereiden op vakantie rekening met een ander klimaat in het vakantieland (bij het inpakken van kleding)	11
houdt rekening met het weerbericht voor langere tijd bij het kiezen van activiteiten (radio, tv, krant)	12
houdt rekening met het weerbericht voor langere tijd bij het kiezen van kleding (radio, tv, krant)	12

Gevolgen van het weer

benoemt dat door sneeuw en ijs de straat heel glad kan zijn	09
benoemt dat mist het zicht vermindert	09
kent een probleem bij een overstroming voor mens, dier en plant	10
benoemt verschillen in kleding van mensen uit andere landen	10
benoemt welke kleding mensen in koude landen dragen (Eskimo's)	11
benoemt welke kleding mensen in warme landen dragen (Afrikaanse landen)	11
herkent aanpassingen van planten en bomen op het weer (verlies van bladeren, cactus, lange wortels)	12

Invloed van een seizoen

benoemt dat in de herfst de bomen hun bladeren verliezen en in de lente ze weer uitgroeien	05
--	----

benoemt dat dieren in de lente jongen krijgen	05
benoemt het huidige seizoen	06
benoemt de vier seizoenen op volgorde	06
benoemt de duidelijke kenmerken van de vier seizoenen	07
benoemt de activiteiten die bij een bepaald seizoen horen (schaatsen, zwemmen, bladeren zoeken, bloemen plukken)	08
weet dat planten in de lente weer beginnen te groeien	09
weet dat de dagen in de zomer langer duren (langer licht) dan in de winter	10
begrijpt het principe van winter en zomertijd	11
geeft aan wat noodzakelijk is in de tuin bij een bepaald seizoen (snoeien in het voorjaar, bollen planten in het najaar, oogsten in de zomer, zaaien in het voorjaar)	12

Natuurkundige verschijnselen

benoemt dat sommige apparaten elektriciteit nodig hebben	06
benoemt dat elektriciteit gevaarlijk is	06
komt niet met water of drinken in de buurt van stopcontacten	06
ervaart met kleine experimenten het effect van zwaartekracht	06
maakt schaduwen met voorwerpen en lichtbronnen	07
toetst eigen ideeën en veronderstellingen over het effect van zinken en drijven met kleine experimenten	07
benoemt voorwerpen die drijven en voorwerpen die zinken (hout- baksteen)	07
toetst eigen ideeën en aannames over het effect van zweven met kleine experimenten (vliegtuigje)	08
toetst eigen ideeën en aannames over de werking van vergrootglas met kleine experimenten	08
toetst eigen ideeën en aannames over het effect van een magneet met kleine experimenten	08
toetst eigen ideeën en aannames over het effect van warmtegeleiding met kleine experimenten	09
benoemt voorwerpen die goed warmte geleiden (ijzeren handvat)	09
benoemt voorwerpen die geen warmte begeleiden (plastic handvaten, ovenwanten)	09
toetst eigen ideeën en veronderstellingen over het effect van lenzen (bril)	10
toetst eigen ideeën en veronderstellingen over het proces van stollen, smelten en verdampen	10
toetst eigen ideeën en aannames over effect van spiegelende oppervlakken: hol, bol en vlak (symmetrie)	11
benoemt de functie van gas, water en licht	11
toetst eigen ideeën en aannames over het mengen van vloeistoffen (door elkaar, drijft het op elkaar)	11
benoemt de vormen waarin water kan voorkomen, vast, vloeibaar en gas	11
voorspelt de uitkomst bij verschillende spiegelende oppervlakten hol, bol en vlak	12
benoemt drie verschillende energievormen (elektriciteit, gas, olie, wind, water, benzine, kernenergie)	12
benoemt bij enkele energievormen voorbeelden waar ze gebruikt worden (benzine, olie in de auto, gas bij het gasfornuis)	12

Wonen en Vrijetijd

Eten en drinken

eet zijn mond eerst leeg en neemt vervolgens een nieuwe hap	01
eet en drinkt zonder hoesten of verslikken	01
geeft aan honger of dorst te hebben	01
drinkt zelf uit een tuitbeker	01
pakt zijn eigen brooddoosje en beker uit zijn tas/kast	01
begrijpt de begrippen happen, drinken, heet, mmm, koek, eten, op (eten)	01
eet doorgaans met een gesloten mond	02
eet met een lepel	02
drinkt uit een gewone beker zonder te knoeien	02
geeft aan (wijzend) wat hij op brood wil of wil drinken bij een keuzemogelijkheid	02
eet een boterham-uit-het-vuistje	02

drinkt met een rietje	02
maakt onderscheid tussen eetbaar en niet eetbaar, schoon en vies voedsel	02
zit vijf minuten stil en recht aan tafel tijdens de maaltijd	03
gebruikt het mes aan de dominante kant (nog niet snijden)	03
eet met een vork stukjes brood	03
eet zijn mond leeg voordat hij praat	03
blijft aan tafel zitten tijdens de maaltijd	03
gebruikt woorden om aan te geven wat hij wil eten en drinken (kaas, pasta, jam, boter(ham), melk)	03
pakt of vraagt eerst om een hartige boterham en vervolgens een zoet	04
vraagt hulp tijdens het eten bij een handeling waarbij hij hulp nodig heeft	04
smeert brood met boter of iets anders smeersbaar (gelijk verdeeld en normale hoeveelheid)	04
gebruikt normale hoeveelheid beleg op zijn boterham (strooien van hagelslag, plakken worst)	04
snijdt een banaan in stukjes	04
vraagt aan tafel aan een ander om iets aan te geven	05
snijdt met een mes, met zaagbeweging	05
gaat zijn handen wassen voor het aan tafel gaan	05
schenkt zonder te knoeien uit een pak of fles in een glas of beker	06
laat hete dranken eerst voldoende afkoelen voor ze te drinken	06
pelt een mandarijn en een banaan met de hand	06
ziet eten en drinken als gezellige aangelegenheid	06
eet met een vork en een mes in de hand	07
geeft aan hoeveel hij wil eten	07
durft onbekend eten te proeven	07
herkent hetzelfde product in verschillende vormen (omelet en een hard ei, gesneden stukjes)	07
schilt fruit met een fruitmesje	07
snijdt kaas met een kaasschaaf	08
schenkt hete koffie en thee in een kopje	08
schept een juiste hoeveelheid eten voor zichzelf uit de pan	09
gebruikt een servet en begrijpt waarom	09
schilt met een dunschiller (appel, komkommer) en kan ontpitten	10
let met opscheppen op of er voor andere genoeg over blijft	10
bereidt 3 warme dranken (soep maken, koffie / thee zetten)	10
ruimt de werkplek elke keer weer netjes op	11
vertelt waarom het belangrijk is om elke dag groenten en fruit te eten	13
benoemt waarom gevarieerd eten belangrijk is (niet ziek worden, groeien)	13
benoemt wat een diëtist is	13
vertelt de aanbevolen hoeveelheden groente en fruit	13
bereidt een eenvoudige eenpersoonsmaaltijd met behulp van een recept uit een kookboek of van de verpakking	13
houdt rekening met de houdbaarheidsdatum van producten	13
geeft aan hoeveel keer per dag ze iets drinken en vergelijkt dit met de aanbevolen hoeveelheid	14
noemt van enkele belangrijke voedingsstoffen waar ze in zitten (vitamine in fruit, kalk in melk)	14
benoemt dat de behoefte aan voedsel afhankelijk is van lengte, gewicht, leeftijd en activiteit	14
bereidt één warm gerecht (uitgebreider dan een eenpersoonsmaaltijd) met behulp van een recept uit een kookboek of van een verpakking	14
benoemt waarom het soms moeilijk is om goede gewoonten vast te houden	15
vertelt wat gevarieerd eten betekent	15
zoekt op etiketten naar de ingrediënten	15
vertelt dat een goede voeding bestaat uit drie hoofdmaaltijden	15
vertelt wat (on)verzadigde vetten zijn en zoekt bij producten op of deze vetten aanwezig zijn	15
noemt gevolgen van over- en ondergewicht	15
zorgt ervoor dat de verschillende ingrediënten van een maaltijd tegelijkertijd klaar zijn (bijvoorbeeld dat het vlees niet veel eerder klaar is dan de aardappels)	15
bereidt twee warme gerechten met behulp van een recept uit een kookboek of van een verpakking	15
is zich bewust dat hij keuzes kan maken op het gebied van voeding	16
vindt informatie over gezonde voeding	16

benoemt waaruit een complete maaltijd uit bestaat (150 gr. groente, 2-3 aardappels of 2-3 lepels rijst/pasta, 50-100 gr. vlees)	16
benoemt globaal de functie van koolhydraten, vetten, eiwitten, vitamines en mineralen in eten	16
leest etiketten af op ingrediënten en gaat hierbij op zoek naar de dagelijks aanbevolen hoeveelheden	16
bereidt warme gerechten zonder directe ondersteuning (zoekt af en toe zaken op in het recept maar kijkt er niet continu naar)	16

Tafeldekken

legt zijn eigen placemats / tafellaken op tafel	02
legt borden, bestek en bekertjes op tafel	03
benoemt vijf voorwerpen die op tafel staan bij de lunch (boter, brood, hagelslag)	03
verdeelt de borden over de tafel één op één met de stoelen die er rond de tafel staan	04
legt het tafelkleed op tafel	04
pakt genoemde spullen voor op tafel (brood, boter, beleg, melk, etc) en zet deze op tafel	04
pakt evenveel borden als er eters zijn en zorgt dat er bij alle borden een mes en een vork ligt	05
pakt de gebruikelijke spullen voor de lunch (weet waar ze staan) en verdeelt ze over de tafel (brood, boter, beleg, melk)	06
dekt de complete tafel voor de lunch (mes en lepel rechts, vork links)	07
kan uitgedeelde koffie voorzien van suiker en melk en een lepeltje	07
benoemt vijf voorwerpen die op tafel staan bij het avondeten (pan, bord, opscheplepel, onderzetter, kaarsen, servet, bestek, glazen)	08
vertelt het verschil tussen het tafeldekken voor het ontbijt, de lunch en het avondeten (wat staat wanneer op tafel)	09
dekt de tafel voor de hoofdmaaltijd voor meerdere personen en verdeelt de spullen over tafel (servet, onderzetter, opscheplepel, glazen)	09
benoemt de volgorde van een meergangen menu (koud voorgerecht, soep, hoofdgerecht, nagerecht, koffie)	10
brenkt koffie en thee rond	10
dekt de tafel voor een chique maaltijd (volgorde van het bestek voor meerdere gangen, wijnglazen, kaarsen)	11
deelt opgeschepde borden (ook soep) uit aan mensen aan tafel (rechts uitserveren)	11
schenkt drinken in voor mensen aan tafel (rechts van de persoon uitserveren)	11

Afwassen

ruimt de tafel af en brengt de spullen naar de keuken	05
droogt de niet-breekbare spullen van de vaat af	05
haalt de etensresten van zijn bord en gooit het in de vuilnisbak	05
droogt breekbare maar hanteerbare spullen van de vaat af (bord en een beker)	06
spoelt bekertjes om	06
ordent de vaat (glazen of bekertjes bij elkaar, pannen, bestek)	06
doet het tafel(kleed) af met een doekje	07
zorgt dat zijn kleren bij het afwassen schoon en droog blijven	07
vertelt waarom sommige vaat gespoeld moet worden (water wordt vies)	07
zet de geordende vaat in volgorde waarop het afgewassen wordt (eerst glazen/bekertjes, pannen op het laatst)	07
droogt spullen met moeilijke randjes goed af	08
maakt de vaat schoon met een borstel of een sponsje (borden, bestek en bekertjes)	08
gebruikt een vaatdoek/ schuurspons om het aanrecht en fornuis mee schoon te maken/ te drogen	08
maakt het putje van de wasbak leeg	08
maakt een sopje voor de vaat (adequate hoeveelheid sop en juiste temperatuur)	08
hangt het vaatdoekje en de theedoek na gebruik uit	09
vult de vaatwasser en ruimt hem leeg	09
wast en droogt ook grote pannen af	09
schat in welke spullen gespoeld moeten worden	09
bedient de vaatwasser (tablet, temperatuur instellen en aanzetten)	10
zorgt ervoor dat de wasmachine vol zit, voordat hij gedraaid wordt	10

schat in wanneer hij een droge theedoek nodig heeft 10

Onder begeleiding in- en uitruimen van de vaatwasmachine

pakt de vaatwasmachine op de juiste manier in 07
vult het zeepbakje op de juiste manier 07
stelt de vaatwasmachine in op het gewenste programma 07
ziet (of hoort) wanneer de vaatwasmachine klaar is 07
ruimt de vaatwasmachine uit 07
ruimt het servies op de juiste plaats op 07

Boodschappen doen

speelt boodschappen doen na in de klas 05
haalt boodschappen bij een winkel door een boodschappenlijst af te geven (zonder betalen b.v. in een winkeltje op school) 06
sluit achter aan in een rij bij de kassa en wacht rustig 07
levert de lege flessen in en levert het statiegeldbonnetje bij de kassa in 07
doet producten op een goede manier in het mandje/ karretje (groente niet onderop) 07
doet producten op een goede manier in de boodschappentas (groente niet onderop) 07
neemt van thuis alle benodigdheden mee (geld, lege flessen een boodschappentas en lijst) 08
bewaart het bonnetje op een veilige plek 08
vraagt hulp als hij ergens niet bij kan 08
vindt de producten van de boodschappenlijst in de supermarkt 08
bestelt bij een aparte afdeling door te vertellen wat hij wil 08
werkt de hele boodschappenlijst systematisch af 09
schat in wat een boodschap ongeveer kost (ruime schatting 1-2 t.o.v. 10 euro) 09
vraagt aan het personeel waar een product ligt in de supermarkt 09
begrijpt welke van twee vergelijkbare producten goedkoper is (verschil min. 50 eurocent) 09
controleert of er geld in de portemonnee zit 09
betaalt met zijn chipknip de boodschappen 10
pakt zijn boodschappen thuis uit en ruimt ze op de juiste plek op (in de koelkast, keuken of andere plek) 10
leest en begrijpt hoeveel iets kost (tot 20 euro) 10
maakt samen een boodschappenlijst voor 1 gerecht 10
bedient de groenteweegschaal in de winkel 10
bekijkt de datum van producten in de koelkast en gooit alles over datum weg 10
verwacht wisselgeld als hij teveel geld heeft gegeven 11
betaalt contant de boodschappen (met strategieën zoals altijd een euro meer betalen) 11
vertelt welke informatie op de etiketten staat (datum, hoeveelheid, kilo/literprijs) 11
bekijkt een boodschappenlijst en kiest de juiste winkel 11
bekijkt en zoekt naar aanbiedingen in folders 11
bekijkt en zoekt naar aanbiedingen in de winkel 11
betaalt met zijn pinpas de boodschappen (inclusief pincode) 12
maakt een keuze tussen verschillende merken (kwaliteit/prijs) 12
maakt een boodschappenlijst op basis van de benodigdheden en de aanwezige voorraad 12
kijkt in de winkel bij aanschaf van producten naar de houdbaarheidsdatum 12
kiest prijsbewust een winkel om de boodschappen te doen 12
maakt een afweging over aankopen gebaseerd op zijn inkomsten 13
maakt een bewuste keuze mbt het openen van een spaarrekening 13
denkt na en benoemt hoe vaak hij door reclame beïnvloed wordt 13
vergelijkt producten op prijs 13
is op de hoogte van wat consumentenorganisaties doen 13
maakt een begroting voor de korte termijn 13
maakt gebruik van een pinpas 13
regelt zijn bankzaken 13
budgetteert op basis van financieel onzelfstandige situatie 14
kijkt kritisch naar de boodschap van een reclame 14
vergelijkt en onderzoekt producten op kwaliteit 14
is zich bewust van sociale druk op eigen consumptiepatroon 14

maakt gebruik van chipknip	14
weet dat het niet betalen van een rekening zorgt voor aanmaningen	14
kan zijn verzekeringen regelen	14
is zich bewust dat sommige goedkope producten ten koste gaan van mensen in arme landen (kinderarbeid, lage inkoopprijs bij boeren)	14
maakt de afweging of lenen wenselijk is	15
vergelijkt en onderzoekt producten op gezondheid	15
kan een consumentenorganisatie inschakelen	15
begrijpt waarom anderen druk uitoefenen op zijn consumptiepatroon	15
kan in een huishoudboekje bijhouden hoe zijn uitgavenpatroon is	15
maakt een begroting voor een langere termijn	15
weet wat de gevolgen op de lange termijn zijn voor het niet betalen van zijn rekeningen/ aanmaningen	15
schat in of zijn financiële situatie gezond en stabiel is	15
is zich bewust van sluikreclame in een serie	15
kan op budgetteren op basis van financieel zelfstandige situatie	16
vergelijkt en onderzoekt producten op duurzaamheid	16
kan anderen confronteren met de druk die ze uitoefenen op zijn consumptiepatroon	16
kan gebruik maken van een ander betaalmiddel dan contant geld of een pinpas/chipknip	16
kan eenvoudige formulieren voor de belasting zelf invullen	16
schakelt hulp in bij een ongezonde/labele financiële situatie	16

Kleding aantrekken

werkt mee als zijn jas of ander kledingstuk wordt aangetrokken	01
vindt zijn eigen jas op de kapstok	02
hangt zijn jas op de juiste plek op de kapstok	02
trekt op eigen initiatief een jas aan als hij naar buiten gaat	03
doet een ritssluiting dicht	04
trekt klittenbandschoenen aan en uit	04
trekt een hemd, T-shirt of trui aan	04
maakt bij morsen met een doekje de kleding schoon	05
maakt zijn voorkeur voor kleding kenbaar	05
trekt iedere dag een schone onderbroek aan (vertelt dat dat nodig is)	06
trekt iedere dag schone sokken aan (vertelt dat dat nodig is)	06
hangt uitgetrokken kleren uit over een stoel of op een hanger	06
trekt veterschoenen aan en uit (strikt zelf de veters)	07
controleert of kleding goed zit (kleding fatsoeneren waar nodig)	07
doet zijn knoop van zijn broek open en dicht	07

Schoonmaken

legt gebruikt materiaal bij elkaar	01
ruimt de eigen tafel op	01
legt veel gebruikte (knutsel)spullen terug op hun plek (kwasten, kleurpotloden, placemat)	02
legt speel- en knutselspullen op de juiste plek terug	03
brengt orde in een beperkte ruimte (een speelhoek opruimen door spullen bij elkaar te leggen)	04
gooit oud papierwerk apart weg (tv-gids, krant etc.)	05
zet de stoelen op de tafel (klaslokaal)	05
kiest geschikte spullen om een schoonmaakklus meer uit te voeren (lokaal vegen met stoffer of bezem, vloer dweilen met een lapje of mop)	06
ziet wanneer een vuilniszak vol zit	06
veegt een hoopje afval weg met stoffer en blik	07
zet de container of de vuilniszak aan de straat	07
vertelt wanneer er ergens opgeruimd moet worden	07
vervangt de wc-rol	07
neemt een groot plat oppervlak af met een vochtig doekje (poetst vlekken weg, vangt kruimels op)	07
stofzuigt een leeg oppervlak (lokaal zonder stoelen en tafels)	08
vervangt volle pedaalemmer/ vuilniszakken (ook dichtbinden)	08

veegt een lege ruimte met een bezem	08
maakt een sopje (adequate hoeveelheid sop en juiste temperatuur)	08
benoemt verschillende schoonmaak- middelen en het doel waarvoor ze gebruikt worden (afwas en schuur- middel, allesreiniger, wc-eend)	09
neemt de vensterbank af met een natte doek of stofdoek	09
stofzuigt het lokaal met stoelen en tafels	09
weet wanneer de vuilniszak naar de straat toe moet en denkt eraan	09

Ziektes en ongelukken

geeft bij ziekte aan waar hij pijn heeft	03
geeft bij ziekte aan wat hij voelt	03
roept om hulp bij een ongeluk	05
blijft rustig bij kleine ongelukjes	05
vraagt uit zichzelf om een pleister of een andere medische handeling	05
vraagt uit zichzelf om een pleister of een andere medische handeling voor een medeleerling	06
weet dat je met een wond naar de dokter moet	07
weet dat sommige leerlingen medicijnen moeten slikken om gezond te blijven	07
houdt rekening met eigen medicijnen	08
let zelf op, om op tijd zijn medicijnen te nemen	08
benoemt de functie van de koortsthermometer	10
legt een klacht uit aan de huisarts	11
vertelt de noodzaak en de gevaren van (verkeerd) medicijngebruik	12
maakt een telefonische afspraak met een huisarts en zet dit in een agenda	12

Omgaan met vrije tijd

speelt zonder problemen naast een andere leerling (bij de watertafel)	01
laat zien of hij een activiteit leuk vindt (m.b.v. lichaamstaal)	01
laat zien dat hij feest (vieren) leuk vindt (m.b.v. lichaamstaal)	01
geeft aan welke activiteiten in de klas hij leuk vindt door ernaar te wijzen (poppenhoek)	02
geeft passief een voorkeur voor bepaald speelgoed door ernaar te wijzen	02
houdt variatie in spelen en speelgoed	03
benoemt bij een zichtbare keuze zijn voorkeur voor bepaald speelgoed of activiteit	03
pakt een boek om plaatjes in te kijken	03
benoemt drie activiteiten die in de vrije tijd worden uitgevoerd	04
probeert aangeboden onbekende activiteiten uit	04
geeft bij een activiteit of sport niet gelijk op bij tegenslag	05
oefent met verschillende sporten	05
oefent met drama, dans en toneel	05
weet wat een hobby is en vertelt over de eigen hobby	06
weet dat er verschillende hobby's zijn en geeft enkele voorbeelden	06
zoekt of kiest een gezamenlijke hobby met een vriend(in)	07
sluit zich aan bij een club	07
stopt met een activiteit als het fysiek wenselijk is	07
ontwikkelt een voorkeur voor muziek	07
stopt met een activiteit als dat sociaal wenselijk is (tv-kijken bij bezoek)	08
zoekt verschillende mogelijkheden om zijn vrije tijd aangenaam in te vullen	08
vertelt dat een club of vereniging inzet, volharding en tijd kost	08
weet dat hobby's geld kosten	09
beseft dat bij een club gaan verplichtingen tegenover andere leerlingen met zich mee neemt	09
komt door vrije tijdsbesteding tot rust en ontspanning	09
bestelt eten en of drinken in een drink of eetgelegenheid (terras, bar, restaurant)	09
kiest een boek (of tijdschrift) uit in de bibliotheek	09
breidt zijn sociale contacten uit langs het verenigingsleven	10
ziet bezoek en het bezoeken van familie, vrienden en kennissen ook als vrijetijdsbesteding	10
gaat af en toe naar culturele activiteiten (schouwburg, concert)	10
huurt een dvd naar eigen keuze	10
zoekt een evenwicht in zijn dag invulling tussen vrijetijds- en andere activiteiten	10
weet dat interesse en hobby of sport elkaar beïnvloeden	11

surft gericht over het Internet naar een onderwerp van zijn of haar interesse	11
neemt initiatief om een dagje leuke activiteiten te ondernemen (koffie drinken in de stad)	11
verkent regelmatig nieuwe ontspanningsmogelijkheden	11
gebruikt het Internet om contacten te leggen	11
koopt de benodigde spullen om zijn hobby of sport uit te oefenen	12
maakt een bewuste en gevarieerde keuze binnen bekende ontspanningsmogelijkheden	12
brenkt een oordeel uit over de vrijetijdsbesteding (voorbereiding, inzet, kosten t.o.v. plezier gezelligheid, prestige)	12
realiseert zijn activiteiten en behoeften grotendeels zelfstandig	12
maakt bewuste keuzes met betrekking tot vrije tijdsbesteding (houdt hierbij rekening met kosten/effecten voor gezondheid etc.)	13
schermt zijn persoonlijke profiel op sociale media af voor onbekenden	13
weet welke tentoonstellingen er in de dichtstbijzijnde musea zijn	13
bezoekt zelfstandig een museum	14
heeft een goed beeld van de uitgaansmogelijkheden in de buurt	14
weet waar hij inspraak op kan uitoefenen in zijn gemeente (bijvoorbeeld: bewonersvergaderingen, buurtcomité)	14
is op de hoogte van de financiële voorzieningen in zijn regio (CJP-pas, stadspas, voordeelkaart)	15
wisselt af in het ondernemen van culturele activiteiten (museum, horeca, sporten)	15
zoekt op internet, in de krant of op tv naar voor hem interessante culturele activiteiten in de buurt	15
doet een aanvraag om in aanmerking te komen voor financiële voorzieningen waar hij recht op heeft (CJP-pas, stadspas, enz.)	16
plant een activiteit en besteld kaartjes	16

Omgaan met TV- kijken

weet dat hij in plaats van te zappen ook bewust een programma kan kiezen om te kijken	06
weet dat er verschillende soorten programma's zijn	06
weet voor welk soort programma hij een voorkeur heeft	07
weet waar je informatie kunt vinden over tv-programma's (televisiegids, krant, teletekst)	08
weet dat als hij in een tekst een feit wil opzoeken, hij niet altijd alles precies hoeft te lezen	08
leest in cijfers genoteerde tijden	09
weet hoe je in de tv-gids de dag kunt vinden waar je iets over wilt weten	10
weet hoe je in de krant kunt vinden welke programma's er op een bepaald tijdstip zijn	11
weet hoe je een leuk programma in de gids kan vinden door gebruik te maken van genre-indelingen en symbolen	11
vindt in de krant welke programma's er op een bepaald tijdstip zijn	12
vindt in de tv-gids de dag waar hij iets over wil weten	12
vindt een leuk programma in de gids door gebruik te maken van genre-indelingen en de symbolen	12

Bewegingsonderwijs

1 Gaan, lopen, wandelen, rennen

kan zich op verschillende manieren verplaatsen, wandelen, rennen	01
kan in looppas lopen	02
kan achteruit lopen	02
kan in zijpas wandelen	02
kan hinkelend een traject afleggen	03
kan verschillende coördinatieoefeningen	03
kan huppelend een traject afleggen	04

2 Balanceren

kan gaan en staan op vastliggende vlakken op en laag boven de grond	03
---	----

kan met hulp over beweegbare vlakken lopen	06
kan zonder hulp over beweegbare vlakken lopen	07
kan gaan en staan op schuine vlakken met balansverstoringen	08
bewaart zijn evenwicht op skeelers	13
bewaart zijn evenwicht op een skateboard	13
maakt een rondje op skeelers/skateboard	14
loopt over een brug met gelijke leggers van 1 meter hoog	15
loopt over een brug met gelijke leggers van 1,5 meter hoog	16

3 Springen

kan m.b.v. leerkracht en de minitramp rechtstandig springen	02
maakt een begin met dieptespringen vanaf verschillende lage vlakken	05
kan met aanloop over 2 naast elkaar gezette banken rechtstandig in de minitramp springen	06
maakt begin met hoog- en diepspringen	07
kan zelfstandig met aanloop over de grond in de minitramp springen en hierin rechtstandig op en neer springen	09
kan op de minitramp met truckjes springen, zoals een halve draai	09
kan zelfstandig met aanloop over de grond in de minitramp springen en vanuit de minitramp tijdens de afsprong de tenen aantikken	10
kan hoog springen over een lijn / touw dat boven het vloeroppervlak hangt	11
kan met aanloop over de grond op de springplank springen en vervolgens over een obstakel (bank, kast, bok, trapezoïde) zweven	12
maakt een radslag vanuit stand over een schuine bank (steunspringen)	13
springt van mat naar mat op ritme	13
springt vanaf een trampoline in spreidsprong over een hoge bok (steunspringen)	14
springt een stap-stap sprong	15

4 Rollen

kan rollen om de lengteas	02
kan m.b.v. leerkracht rollen over de breedte-as (Ik rolt de II om)	03
maakt met hulp een koprol over een schuine mat (zwaartekracht werkt mee)	04
kan zelfstandig koprol maken op een dikke mat	05
kan met aanloop een koprol maken (gewone mat)	06

5 Klimmen en klauteren

kan over verschillende klim- en klautervlakken gaan m.b.v. lkr (kasten, banken, balanceerbalken)	02
kan zelfstandig over verschillende klautervlakken gaan	03
kan m.b.v. de lkr over schuine en beweegbare klim- en klautervlakken gaan, zoals bv banken die in de touwen hangen	04
kan zelfstandig over beweegbare en schuine klim- en klautervlakken gaan	05
klimt met slagen omhoog in een touw en gaat zonder glijden naar beneden	13
klimt met klimslag in een touw	14
klimt in zwaaiend touw	15

6 Zwaaien, schommelen en duikelen

kan schommelen in zit op een schommelplank en i.s.m. de lkr het schommelen in gang houden	02
kan zelfstandig zittend blijven schommelen	03
kan m.b.v. een ander in de zwaai blijven in de touwen	06
kan zelfstandig staand blijven schommelen	07
kan zwaaiend vanaf een bank landen op een mat aan de overkant	07
kan zwaaiend vanaf een bank weer terugzwaaien en landen op diezelfde bank	08
kan zelfstandig in ringen heen en weer gaan	08
duikelt voor- en achterover aan de ringen	13
zwaait aan touw vanaf hoog vlak en landt op afzetvlak	14
zwaait aan touw zittend of staand vanaf hoog vlak en landt op afzetvlak met halve draai	15
zwaait synchroon	16

7 Stuiten

kan een bal gedurende 1 minuut stuiten en opvangen in stilstand	05
kan een bal gedurende 1 minuut stuiten tijdens het lopen	06
kan een bal gedurende 1 minuut stuiten tijdens een looppas	07

8 Schoppen

kan tegen een bal aan schoppen	05
kan zodanig tegen een bal aanschoppen, dat de bal in de vooraf bepaalde richting gaat	06
kan zodanig tegen een bal aanschoppen, dat de bal de hoogte ingaat	07
schopt de bal in een doel of tegen een rechtopstaande mat (zonder keeper)	08

9 Slaan met knuppel, racket of bat

kan een zachte bal raken met een daarvoor bestemd racket	04
kan een zachte bal gericht slaan met een daarvoor bestemd racket	05
kan een bal raken met een plankje (is bat)	08
kan gericht slaan met een bounce	08
kan een bal gericht slaan met een plankje (is bat)	09
kan een bal raken met een knuppel	10
kan een bal gericht slaan met een knuppel	11

10 Tikspelen

kan verschillende "wegloop-tikspelen naar vrijheid" spelen, waarbij de lkr tikker is	06
is in staat verschillende tikspelen met een vrij gebied te spelen	07
kan zelf tikker zijn	08

11 Trefspelen

kan verschillende "afgooi-spelen" spelen, waarbij hij de vaste afgooier ontwijkt	10
kan verschillende "afgooi-spelen" spelen, waarbij hij de steeds wisselende afgooier ontwijkt	11
kan het spel Jagerbal spelen volgens de regels	12
kan het spel Trefbal spelen volgens de regels	12
kan verschillende vormen van Trefbal spelen	12

12 Doelspelen

kan verschillende doelspelen spelen, waarbij hij gericht gooit om te scoren	11
kan tijdens deze spelen omgaan met verschillende rollen: keeper, aanvaller, verdediger	12

13 Emotionele spelelementen

kan bij vermoeidheid doorzetten	05
kan omgaan met niveauverschillen binnen het team	06
kan omgaan met winnen	07
kan omgaan met verliezen	08
kan incasseren	09

14 Georganiseerde sport buiten school

neemt deel aan Sportmix	10
neemt deel aan G-Zwemmen	11
neemt deel aan G-Korfbal	11
neemt deel aan G-Voetbal	11
zit op een gewone sport	12

15 Bewegen op muziek

leert anderen een dans(je) aan	13
danst met een groepje tegelijkertijd	14

treedt op samen met anderen	15
-----------------------------	----

16 Spelregels

houdt de tussenstand van doelspel bij	13
wisselt met groepsgenoten van functie	14
maakt gelijkwaardige teams van 3 personen	14
maakt afspraken met teamgenoten om scoringskansen te vergroten	14
heeft een inbreng bij het bepalen van de rolverdeling in een team	15
speelt met anderen een spel zonder scheidsrechter	15
hanteert als scheidsrechter de regels	16
lost zelfstandig regelovertredingen op	16

17 Inzicht in en accepteren van eigen mogelijkheden

stelt een hardloopschema samen om het hardlopen op te bouwen	13
geeft zijn grenzen aan bij vermoeidheid of spanningen	13
benoemt dingen die hij bij gym goed en minder goed kan	13
zoekt uit wat zijn sterke kanten zijn op het gebied van sport (Bijvoorbeeld: hard rennen, goed vangen, teamplayer)	14
weet waar zijn fysieke grens ligt	14
zet bij een teamsport het teambelang voorop	15
stelt zich sportief op	15
stelt sportieve maar realistische uitdagingen voor zichzelf	15
kan emoties controleren tijdens een spannend spel	16
kan tegen zijn verlies	16
bepaalt het juiste tempo om langere tijd hard te kunnen lopen	16

Dieren

Dieren: algemeen

kleedt zich om voor het werken met dieren	01
wast handen voor het werken met dieren	01
maakt kennis met dieren uit de omgeving d.m.v. zintuiglijke waarneming (ruiken, zien, tasten, horen, voelen)	01
is voorzichtig met dieren omdat deze kunnen bijten of krabben	01
blijft rustig in het bijzijn van dieren	01
benadert het dier op een rustige en veilige wijze, voor mens en dier	01
benoemt drie huisdieren bij het zien van de dieren (kat, konijn, hond)	02
aait en knuffelt het dier zachtjes en voorzichtig	02
is vriendelijk voor dieren	02
herkent en benoemt dieren van dezelfde soort (verschillende honden als hond, verschillende vogels als vogel)	02
onderscheidt huisdieren, boerderijdieren en diertuindieren van elkaar op een afbeelding	03
wijst de kop en de staart aan van drie dieren op een afbeelding (hond, vogel, vis)	03
benoemt vijf huisdieren (kat, hond, konijn, cavia, hamster)	03
benoemt drie boerderijdieren op een afbeelding (koe, varken, kip)	03
benoemt drie diertuindieren op een afbeelding (aap, leeuw, giraffe)	03
benoemt zeven huisdieren (kat, hond, konijn, cavia, hamster, vogel, vissen)	04
benoemt vijf boerderijdieren op een afbeelding (koe, varken, kip, schaap, geit, paard)	04
weet wat "vee" betekent	04
benoemt vijf diertuindieren op een afbeelding (aap, leeuw, giraf, beer, olifant)	04
benoemt drie omgevingen waar een dier kan leven; land, water, lucht	05
geeft bij een dier aan of het op land, in de lucht of in het water leeft	05
geeft bij een dier aan of het een dag- of een nachtdier is	06
herkent "vreemde" onbekende dieren als dier (slang, vleermuis, zeepaardje, wandelende takken, eekhoorn)	06
is bekend met de 1e algemene basisbehoefte van 3 huisdieren (kat, hond, konijn)	06
is bekend met de 1e algemene basisbehoefte van 3 boerderijdieren (koe, varken, kip)	06

is bekend met de 1e algemene basisbehoefte van vissen	06
is bekend met de 1e algemene basisbehoefte van vogels	06
is bekend met de 1e algemene basisbehoefte van 5 huisdieren (kat, hond, konijn, cavia, hamster)	07
is bekend met de 1e algemene basisbehoefte van 5 boerderijdieren (koe, varken, kip, schaap, geit)	07
is bekend met de 1e algemene basisbehoefte van 3 diertuindieren (aap, leeuw, giraf)	07
legt afbeeldingen van de levenscyclus van een dier in de juiste volgorde (kip, kikker, koe)	07
duidt van diverse dieren de mate van geschiktheid als huisdieren aan	07
weet dat dieren alleen (solitair), met zijn tweeën of in groepen leven (bijv. kudde, zwerm, school)	08
herkent een dierspoor op de grond als dierspoor	08
benoemt hoe beesten zich aanpassen aan de winter (winterslaap, in de modder, vogeltrek, eten verstoppen)	09
noemt de 4 verschillende soorten bedrijven waarbij je met dieren kan werken (recreatief, commerciële dienstverlening, handelgericht en productiegericht)	09
benoemt specifieke eigenschappen van zoogdier	11
benoemt specifieke eigenschappen van insecten	11
benoemt vier verschillende diersoorten (zoogdieren, vissen, vogels, insecten)	11
verzorgt geheel zelfstandig een huisdier	11
benoemt bij de diersoorten een eigenschap en twee voorbeelden (zoogdier, vis, vogel, insect)	12
noemt 2 recreatiegerichte bedrijven (manege, kinderboerderij, diertuin)	12
noemt 2 bedrijven gericht op commerciële dienstverlening (pensions/kennels, trimsalons, uitlaatservice)	12
noemt 2 bedrijven gericht op handel (dierenspecialzaken, afdeling dieren bij tuincentra)	12
noemt 2 productiegerichte bedrijven (melkveehouderij, pluimveehouderij, varkenshouderij)	12
benoemt het doel van het houden van vee op een productiegericht bedrijf	12
scheidt het afval (voedselresten, bodembedekking, glas, plastic, karton/papier, hout)	12
kan werken met registratiesysteem	12
toont zich bewust van de risico's en de gevaren die het werken met dieren met zich meebrengt	12
benoemt bij diern de functie van een kleur (schut- of afschrikkleur) en soorten lichaamsbedekking (haren, veren, speklaag, schubben en stekels)	15
vertelt dat alle dieren binnen de voedselketen een functie hebben (van mier tot walvis)	13
benoemt signalen waarmee dieren communiceren (geluid, geur, gedrag, gebaren)	13
benoemt waarom alle planten, dieren en mensen zon nodig hebben om te kunnen leven (zon levert energie)	14
vertelt dat dier- en plantensoorten zijn veranderd over langere tijd	15
benoemt specifieke eigenschappen van de diersoorten (zoogdieren, vissen, vogels, insecten)	16
vertelt hoe verschillende voedselketens met elkaar verbonden zijn	16

Dieren: transport

benoemt 3 transportmaterialen (kruiwagen, steekwagen, pompwagen, heftruck, rolcontainers)	10
weet dat een colli een ontvangsteenheid is waarin je producten binnenkrijgt	10
weet waar diverse materialen opgeruimd moeten worden (voer, bodembedekking, schoonmaakmaterialen, onderhoudsmateriaal)	10
voert materialen aan met de daarvoor bestemde transportmiddelen	11
voert materialen af met de daarvoor bestemde transportmaterialen	11
weet hoe verpakkingsmaterialen open gemaakt kunnen worden (stanleymes, enz.)	11
slaat materialen op daarbij rekening houdend met kwetsbaarheid en eventuele bederfelijkheid van de producten	12
controleert aan de hand van bestel/pakbonnen de bestelling (tellen met kleurencodes op picto's)	12
controleert de ontvangen materialen op hoeveelheid, houdbaarheid en eventuele beschadigingen	12

Dieren: onderhoud dierenverblijven, materiaal en omgeving

vertelt van drie huisdieren hoe ze wonen(kat, hond, konijn)	07
vertelt van drie boerderijdieren hou ze wonen (koe, varken, kip)	07

vertelt hoe vissen gehuisvest zijn	07
vertelt hoe vogels gehuisvest zijn	07
benoemt dat je van een dier hun verblijf (periodiek) moet schoonmaken	07
vertelt van vijf huisdieren hoe ze gehuisvest zijn (kat, hond, konijn, cavia, hamster)	08
vertelt van vijf boerderijdieren hoe ze gehuisvest zijn (koe, varken, kip, schaap, geit, paard)	08
vertelt van drie dieren uit de dierentuin hoe ze gehuisvest zijn (aap, leeuw, giraf)	08
is bekend met hygiëneregels (handen wassen, korte nagels, gepaste kleding/werkschoenen, handschoenen, mondkapje)	09
weet welke gereedschappen en hulpmiddelen er gebruikt moeten worden voor het schoonmaken van dierenverblijven (emmer, schoonmaakborstels, stoffer en blijk, ontsmettingsmiddel en water, kruiwagen, bezem, mestvork, ballastschop)	10
geeft aan welke omgeving bepaalde dieren nodig hebben (water, gras, bomen, ook licht/donker)	10
weet waar de gereedschappen en hulpmiddelen te vinden zijn en na gebruik weer opgeruimd moeten worden	10
zet de gereedschappen en hulpmiddelen die gebruikt moeten worden voor het schoonmaken van dierenverblijven klaar in logische volgorde	10
hanteert het gereedschap en de hulpmiddelen voor het schoonmaken op de juiste wijze (het lichaam wordt hierbij op de juiste wijze ingezet, zonder kans op blessures)	10
kan inschatten wat een geschikte grootte van de huisvesting is	10
benoemt 5 verschillende bodembedekkers (stro, zaagsel, houtsnippers, hemp Parade, schelpenzand, kranten, geperste houtkorrels)	10
richt het verblijf na reiniging volgens afgesproken wijze in en plaatst het dier terug	10
controleert regelmatig of de huisvesting van de dieren nog aan de eisen voldoet en meldt dit aan begeleider	10
ziet wanneer een dierenverblijf schoongemaakt moet worden	10
geeft de gevaren en de voordelen voor dieren aan van omgevingen (op het land ben je zichtbaar, achter bomen kan je verstoppen of er in klimmen)	11
weet welke beschutting dieren die in de wei lopen nodig hebben	11
laat de werkomgeving, na het schoonmaken van dierenverblijven, ordelijk en netjes achter (het afval gescheiden, het gereedschap schoon en op de juiste plek opgeruimd)	11
kan inschatten aan welke verlichting een dier behoefte heeft	12
maakt dierenverblijven op de juiste wijze schoon werkt daarbij hygiënisch en in logische volgorde (verwijderd eerst het dier, vervolgens het losse vuil, verwijderd het vaste en aangekoekte vuil en ontsmet)	12
gebruikt de voorgeschreven ontsmettingsmiddelen volgens de richtlijnen, hierbij vraagt de leerling aan de begeleider naar de juiste hoeveelheden en beschermende kleding of schoeisel	12
weet welke omgevingstemperatuur verschillende dieren nodig hebben	12
weet dat er verschillende dieren zijn die een andere luchtvochtigheid nodig hebben	12
weet welke verf en beits geschikt is voor de huisvesting	12
kan klein onderhoud aan huisvesting uitvoeren (afrastering, hekwerk, sluitwerk van deur of raam)	12
benoemt de relatie tussen kenmerken van plant en dier en het klimaat (ijsbeer in poolklimaat, cactus in woestijn)	13
vertelt waarom dieren een eigen territorium creëren	14
benoemt waarin en waarom de leefwijze van warm- en koudbloedige dieren verschilt	16

Dieren: voorzien van voeding en water

vertelt van drie huisdieren wat ze eten en drinken (kat, hond, konijn)	07
vertelt van drie boerderijdieren wat ze eten en drinken (koe, varken, kip)	07
vertelt wat vogels eten	07
weet wat vissen eten	07
vertelt van vijf huisdieren wat ze eten en drinken (kat, hond, konijn, cavia, hamster)	08
vertelt van vijf boerderijdieren wat ze eten en drinken (koe, varken, kip, schaap, geit)	08
vertelt van drie dieren uit de dierentuin wat ze eten en drinken (aap, leeuw, giraf)	08
weet welk voer en welke waterbakken er voor de dieren gebruikt kunnen worden	08
weet hoe je een voederbakje moet schoonmaken	08
weet hoe je waterflesjes moet schoonmaken	09
weet wat een herkauwer is	09

weet hoeveel magen een herkauwer heeft	09
weet wat kuilvoer is	09
weet wat mengvoer is	09
herkent vijf soorten voer (granen, brok, mengvoer, hooi, kuilvoer)	09
weet hoe je diervoeding moet bewaren	10
benoemt de vier magen van een herkauwer (pens, lebmaag, boekmaag, netmaag)	10
kent twee manieren hoe een grazer eet	10
weet hoeveel voer een dier mag hebben (leest de verpakking)	12
kan hoeveelheden voer afwegen met een weegschaal	12
kan hoeveelheden water afmeten met een maatbeker	12
kent de symptomen van ondervoeding	12
kent de symptomen van overvoeding	12
kan een voerschema lezen	12
kan op tijd inschatten wanneer voorraden moeten worden aangevuld en noteert dit	12
weet wat een herbivoor is (geeft twee voorbeelden)	13
weet wat een carnivoor is (geeft twee voorbeelden)	13
weet wat een omnivoor is (geeft twee voorbeelden)	13
weet wat voor gebit er bij een herbivoor hoort	14
weet wat voor gebit er bij een carnivoor hoort	14
weet wat voor gebit er bij een omnivoor hoort	14
geeft de globale positie van planten en dieren in een voedselketen aan (insecten onderin, mens bovenin)	14
tekent een voedselketen	15

Dieren: Verzorgen uiterlijk (haar, huid, hoeven, nagels, tanden etc)

benoemt de uiterlijke kenmerken van een landdier (bijv. vier poten, staart, vacht) en is bekend met de functie	04
benoemt de veren, vleugels en de snavel van een vogel en is bekend met de functie	05
benoemt de schubben, vinnen en kieuwen van een vis en is bekend met de functie	06
telt hoeveel tenen een dier heeft	06
weet wat zwemvliezen zijn en waarvoor ze dienen	06
benoemt de functie van een kleur bij dieren (schud -of afschrikkleur)	10
weet wat een nagelknipper is en is bekend met de functie	10
weet wat een hoevenkrabber is en is bekend met de functie	10
kan een knaagdier kammen	10
kan een boerderijdier borstelen	10
weet wat een vlooiengkam is en is bekend met de functie	10
weet wat een tekentang is en is bekend met de functie	10
weet wat een roskam is en is bekend met de functie	11
weet wat een zweetmes is (voor een paard) en is bekend met de functie	11
weet hoe je de nagels knipt van een dier	11
kan de nagels zelfstandig knippen van een dier	12
weet hoe je de hoeven krabt van een paard	12
kan zelfstandig hoeven krabben van een paard	12
weet hoe je een dier kan wegen	12

Dieren: Het stallen van dieren

weet hoe je een klein knaagdier rustig vast kan houden	07
weet wat een halster is en hoe je deze om moet doen	09
weet hoe je een koe vastzet in een voerhek	10
kan op een gepaste wijze een dier vastzetten, zodat dit dier niet meer kan weglopen, wegzwemmen of wegvliegen	10
weet hoe je een boerderijdier vastzet met touw aan een paal (mastworp)	11
herkent de verschijnselen van stress die dieren opdoen bij vervoeren	11
bij een te grote onrust of te groot gevaar breekt de leerling de handeling op gepaste en veilige wijze af	12
weet hoe je een boerderijdier rustig en veilig kan vervoeren (koe, varken, kip, schaap, geit, paard)	12

Dieren: gezondheid

herkent de signalen van een ongezond dier	08
brengt een dier naar de dierenarts als het nodig is	08
benoemt kenmerken van dierenmishandeling	09
weet wat een parasiet is	10
herkent de signalen van de aanwezigheid van een parasiet	10
kan een dier m.b.v. een pipetje druppeltjes met een bestrijdingsmiddel tegen parasieten toedienen	10
kan het oog van een dier schoonmaken	11

Dieren: voortplanting

kent het verschil tussen het mannetjes -en het vrouwtjesdier	04
weet dat je een mannetje en een vrouwtje nodig hebt voor het voortplantingsproces	04
noemt de naam van jonge beesten (puppy, lam, veulen) bij het zien van het onvolwassen dier	05
noemt de naam van jonge beesten (puppy, lam, veulen) bij het zien van het volwassen dier	05
legt afbeeldingen van de levenscyclus van vlinders in de juiste volgorde (ei, rups, pop, vlinder)	08
kan het geslacht van een dier herkennen	10
weet wat er met "draagtijd" bedoeld wordt	10
geeft van verschillende dieren aan hoe ze geboren worden (levendbarend of uit een ei)	10
weet wat een nestblijver is	10
weet wat een nestvlieder is	10
geeft van verschillende dieren aan of ze nestblijvers of nestvlieders zijn	10
kan op redelijke wijze inschatten wat de draagtijd is van verschillende dieren (hamster: kort, olifant: lang)	11
kan op redelijke wijze inschatten uit hoeveel jongen een nest bestaat en waarom (muizen krijgen veel jongen: kort leven, laag in de voedselketen)	11
weet wat een hermafrodit is	11
benoemt waarmee dieren soortgenoten van het andere geslacht aantrekken (pauwenveren, lokroep, geur)	14
benoemt waarom sommige dieren meerdere partners bevruchten (zoveel mogelijk voortplanting)	14

Dieren verzorgen

verzorgt eigen huisdieren zelfstandig (door ze op tijd eten en drinken te geven, schoon te maken en uit te laten)	13
benoemt kenmerken van dierenmishandeling	14
benoemt de specifieke verzorging van dieren op de (kinder)boerderij (koe-hooi-mesten-melken, schaap-scheren, paard-hoefijzer-bereiden)	15
verzorgt boerderijdieren	16

Fietstechniek

Fietskennis

kan het voorwiel aanwijzen	01
kan het achterwiel aanwijzen	01
kan het stuur aanwijzen	01
kan het zadel aanwijzen	01
kan de trappers aanwijzen	01
kan de bel aanwijzen	01
kan het slot aanwijzen	01
kan de standaard aanwijzen	01
kan het voorwiel benoemen	02
kan het achterwiel benoemen	02
kan het stuur benoemen	02
kan het zadel benoemen	02
kan de trappers benoemen	02
kan de bel benoemen	02

kan het slot benoemen	02
kan de standaard benoemen	02
kan de bagagedrager aanwijzen	02
kan het frame aanwijzen	02
kan het voorlicht aanwijzen	02
kan het achterlicht aanwijzen	02
kan de dynamo aanwijzen	02
kan de jasbeschermer aanwijzen	02
kan de reflectors aanwijzen	02
kan het spatbord aanwijzen	02
kan de versnelling aanwijzen	02
kan de kettingkast aanwijzen	02
kan de spaken aanwijzen	02
kan het ventiel aanwijzen	02
kan de remmen aanwijzen (niet bij terugtrapfiets)	02
kan 3 onderdelen van de fiets opnoemen	02
kan 5 onderdelen van de fiets opnoemen	02
ken verschillende soorten fietsen, driewieler, kinderfiets, damesfiets, tandem	02
kan aangeven welke leeftijd bij welke fiets hoort	02
kan de bagagedrager benoemen	03
kan het frame benoemen	03
kan het voorlicht benoemen	03
kan het achterlicht benoemen	03
kan de dynamo benoemen	03
kan de jasbeschermer benoemen	03
kan de reflectors benoemen	03
kan het spatbord benoemen	03
kan de versnelling benoemen	03
kan de kettingkast benoemen	03
kan de spaken benoemen	03
kan het ventiel benoemen	03
kan de remmen benoemen	03
kan 10 onderdelen van de fiets opnoemen	03

Banden

ziet en merkt aan een zachte band dat deze moet worden opgepompt	03
weet hoe je een band op moet pompen	03
weet wat je allemaal nodig hebt om een band op te pompen	03
kan een band oppompen	04
kan zien of merken dat een band lek is omdat deze steeds weer leegloopt	04
kan controleren of het ventiel nog goed is	05
kan een ventiel vervangen	05
weet hoe je een lekke band moet lappen	05
weet welk gereedschap je nodig hebt om een band te lappen	05
kan een lekke band lappen	06
weet wanneer je een lekke band moet vervangen	06
weet welk gereedschap je nodig hebt om een band te vervangen	06
kan een lekke voorbinnenband vervangen	07
kan een lekke voorbuitenband vervangen	07
kan een lekke achter binnenband vervangen	08
kan een lekke achter buitenband vervangen	08
weet en kan de maat van de band aflezen op een buitenband	08
kan met een pneumatische bandenpomp een band oppompen tot de gewenste spanning en dit ook aflezen	08

Comfort

weet wanneer een zadel / stuur op goede hoogte staat	04
weet welk gereedschap er nodig is om een stuur / zadel hoger of lager te zetten	04

kan een stuur/zadel in hoogte verstellen

04

Veiligheidseisen

kan een nieuwe bel monteren

03

kan een jasbeschermer vervangen

04

kan een reflector monteren

04

kan opsporen waarom de verlichting het niet doet

07

kan de bedrading aansluiten op de dynamo, koplamp, achterlamp

07

kan een kapot voorlampje / achterlampje vervangen

07

kan een koplamp / achterlamp repareren / vervangen

08

kan een dynamo goed afstellen

08

kan de bedrading vervangen

10

Gebruik, onderhoud en reparaties

zet een fiets stevig neer op de standaard

03

weet dat je een fiets op een droge plaats op moet bergen

03

weet, dat stoepranden op en af fietsen niet goed is voor banden, velgen, spaken

03

weet dat je een fiets op slot moet zetten

03

weet waarom je werkende verlichting moet hebben

03

weet dat je fietsverlichting uit moet zetten, of meenemen

03

weet dat je een fiets met enige regelmaat moet poetsen i.v.m. roest

04

kan een fiets schoonmaken

04

kan een fiets poetsen

04

kan remblokjes goed afstellen

08

kan remblokjes vervangen

08

kan een remkabel smeren

08

kan een stroef lopend slot weer gangbaar maken

08

kan een fietsstandaard (de)monteren

08

kan een snelbinder aanbrengen

08

kan moeilijk bereikbare plekken schoonblazen met een luchtpistool

08

kan een remkabel vervangen

09

kan een slot vervangen

09

kan een kettingkast open en dicht maken

10

kan een afgelopen ketting er weer opleggen

10

kan een eenvoudige versnelling afstellen

10

kan een loszittende trapper vastzetten

10

kan versleten pedalen vervangen

10

kan spatborden aanbrengen

10

kan een bagagedrager aanbrengen

10

kan stuurspeling ongedaan maken

11

kan speling in de wiellagers ongedaan maken

11

kan de ketting op spanning brengen met de kettingspanner

11

kan een ketting schoonmaken en smeren

11

kan een ketting vervangen

12

kan een kettingkast vervangen

12

kan een kromme voorvork vervangen

12

kan loszittende spaken op spanning brengen

12

kan een spaak vervangen

12

Houtbewerken

Hout- en gereedschapskennis

kan veelvoorkomende houtgereedschappen benoemen

01

kan veelvoorkomende houtsoorten benoemen

05

Verbindingen

kan verschillende houtverbindingen benoemen, zoals halfhouts, messing en groef, keep, pen en

gat, deuvel, tand, zwaluwstaart, verstek, hoekankersverbinding	05
kan een hoekankersverbinding maken	07
kan een verstekverbinding maken	08
kan een keepverbinding maken	10
kan een halfhoutsverbinding maken	10
kan een deuvelverbinding maken	10
kan een pen en gatverbinding maken	12
kan een tandverbinding maken	12

Zagen

kan met een toffelzaag fijn materiaal (latjes) afzagen	03
kan met een figuurzaag vormen uit triplex zagen	04
kan met een handzaag, planken, balken en plaatmateriaal recht afzagen	05
kan met een verstekzaagmachine hout haaks en in verstek afzagen	05
kan met een elektrische figuurzaag vormen uit triplex zagen	08
kan met een reciprozaag hout doorzagen	10
kan met een afkortzaag latten, balken en plaatmateriaal haaks en onder een hoek afkorten	10
kan met een decoupeerzaag vormen uit plaatmateriaal zagen	11
kan met een stationaire cirkelzaag planken, balken en plaatmateriaal in de lengte op breedte zagen	12
kan de stationaire cirkelzaag instellen	12

Boren

kan m.b.v. de kolomboormachine een gat in hout boren	03
kan met een schroefboormachine een gat in hout boren	05
kan met een verzinkboor een gat verzinken	06
kan een boor in de boormachine inspannen	07
kan de boortafel op hoogte instellen	08
kan met de kolomboormachine m.b.v. een gatenzaag grotere ronde gaten in hout zagen	10
kan de boormachine op diepte instellen	12
kan met een langgatboor t.b.v. een pen in gatverbinding, een sleuf uitboren	12

Beitelen

kan m.b.v. steekbeits ingezaagde stukken hout wegbeitelen	06
kan met een guts holle vormen (schaalvorm) uitgutsen	09

Raspen

kan met een rechthoekige rasp hout recht afraspen	03
kan met een halfronde rasp ronde vormen uitraspen	04
kan met een ronde rasp kleine ronde vormen uitraspen	04

Vijlen

kan met een rechthoekige vijl hout recht afvijlen	03
kan met een halfronde vijl ronde vormen uitvijlen	04
kan met een ronde vijl kleine ronde vormen uitvijlen	04

Schuren

kan met grof schuurpapier een vlak ruw opschuren	02
kan met fijn schuurpapier een vlak fijn afwerken	02
kan voor grote oppervlakken met een vlakschuurmachine schuren	05
kan voor veel-snel werk met de schuurbandmachine schuren	08
kan voor veel - snel werk met een mobiele bandschuurmachine schuren	09

Schaven

kan met een blokschaaf een plank smaller schaven	08
--	----

kan met de vandiktebank planken / balken dunner schaven	10
kan de vandiktebank instellen	12
kan met een afvlakbank een balk afvlakken	12

Frezen

kan met een bovenfrees figuren / sleuven / profielranden uitfrezen	12
--	----

Spijkeren

kan met een bankhamer / klauwhamer een spijker recht in het hout slaan	03
kan met een klauwhamer een spijker uit het hout trekken	04
kan met een nijptang een spijker uit het hout trekken	04
kan de goede maat spijker voor mijn werkstuk kiezen	05
kan met een drevel een spijker onder de oppervlakte drevelen	06
kan met een schiethamer houten onderdelen aan elkaar schieten	12

Schroeven

kan met een priem een gat in het hout prikken voordat ik ga schroeven	02
kan een platbekschroef met een platbekschroevendraaier in en uit het hout draaien	03
kan een kruiskopschroef met een kruiskopschroevendraaier in en uit het hout draaien	03
kan met een schroefboormachine + bijbehorend bitje een schroef in en uit het hout draaien	06

Lijmen

kan houten onderdelen met houtlijm / bruislijm aan elkaar lijmen	02
--	----

Nieten

kan met een nietmachine dun houten plaatmateriaal vast hechten	06
--	----

Klemmen

kan een werkstuk in een houten bankschroef spannen	03
kan voor een booractiviteit mijn werkstuk in een boormachineklem spannen	05
kan de ingesmeerde lijmverbinding met lijmklemmen vastklemmen	07

Metten en aftekenen

kan met een blokhaak haakse en verstekhoeken aftekenen	07
kan met een liniaal kleinere afmetingen opmeten en aftekenen	08
kan met een duimstok / rolmaat grotere maten opmeten en aftekenen	09
kan met een kruishout een maat aftekenen over een langere lengte	10
kan een eenvoudige bouwtekening lezen	12

Veiligheid

Ik benoem de volgende veiligheidsmiddelen: gehoorbeschermer, stofjas, stofkapje, veiligheidsbril, haarnetje	01
Ik gebruik uit mezelf de veiligheidsmiddelen	02

ICT

ICT Laptop

kan met hulp een laptop voorzien van stroomkabel en muis	08
kan zonder hulp een laptop voorzien van stroomkabel en muis	09
kan de laptop aanzetten	10
kan de laptop uitzetten via start, afsluiten	10

ICT PC

weet dat het bureaublad het overzicht is van de computer	08
weet dat je via het bureaublad in programma's kan komen	08
kan zelf via in het bureaublad in een programma komen	08
weet dat je door middel van dubbelklikken op het icoon een programma opent	09
weet dat je door middel van het kruis in de rechterbovenhoek het programma sluit	09
weet dat de harde schijf een soort van dossierkast is	10
weet dat je mappen en bestanden op de harde schijf kan zetten	10
kan zelf een nieuwe map maken	11
kan zelf een map verwijderen	11
kan de map een eigen naam geven	11
kan een bestand opslaan in een map	12

ICT Word

kan het programma Word openen	09
kan letters intypen	09
kan een woord selecteren	09
kan een woord "vet" maken	10
kan een woord onderstrepen	10
kan een woord schuin maken	10
kan een stukje tekst selecteren	10
weet waar je een lettertype kan kiezen	10
kan een plaatje invoegen	11
kan een symbool invoegen	11
kan een Word-art invoegen	11
kan een stukje tekst markeren	11
kan een tabel invoegen	12
kan een autovorm invoegen	12
kan een stuk tekst opmaken	12
kan in Microsoft Word werken	12

ICT Paint

kan het Paint-programma openen	09
weet welke Tools er zijn	09
kan een tekening maken in Paint	10
kan een foto bewerken in Paint	12

ICT Internet

kan op internet komen	09
weet dat www staat voor World Wide Web	09
weet dat er over de hele wereld computers met elkaar verbonden zijn	09
weet dat je op het internet informatie kan vinden	09
weet dat je via Google informatie kan vinden	10
kan via Favorieten in een programma komen	10
kan via Geschiedenis in een programma komen	10
kan zelf een adres intypen van een internetpagina	11
weet dat je niet overal vertrouwelijke informatie moet achterlaten	11
kan via het internet op een spelletjes pagina komen	12
is bekend met Social Media	12

ICT Mail

kan via een aangemaakt mail account lezen	10
weet hoe je bij deze mail kan komen	10
kan met hulp de gebruikersnaam intypen	10
kan met hulp het wachtwoord intypen	10
weet dat je niet aan iedereen je mailadres moet geven	10
weet dat je aan niemand je wachtwoord moet geven	10

kan zelfstandig de gebruikersnaam intypen	11
kan zelfstandig het wachtwoord intypen	11
kan via het adressenboek een mail versturen (hoeft niet iets te betekenen)	11
kan met hulp zelf een mailadres intypen	11
kan zelfstandig een mailadres intypen	12
kan een mail beantwoorden	12

ICT Chat

ken het begrip online	11
kent het begrip offline	11
kan via een chatprogramma chatten	12

ICT Afdrukken

kan met hulp een document afdrukken	10
kan zelfstandig een document afdrukken	11

ICT PowerPoint

kan het programma PowerPoint vinden en openen	09
weet waar je PowerPoint voor gebruikt	09
kan tekst in de dia schrijven	10
kan een afbeelding / illustratie invoegen	11
kan een nieuwe dia invoegen	11
kan de diavoorstelling afspelen	11
kan de achtergrond (dia) opmaken	11
kan de tekst opmaken	12
kan een hyperlink maken	12
kan een geluid invoegen	12
kan een animatie maken en goed instellen	12
kan zelfstandig een PowerPoint presentatie maken	13

ICT Excel

kan het programma Excel vinden en openen	09
weet waar je Excel voor gebruikt	09
weet wat een kolom, rij en cel is	09
kan een cel / rij / kolom selecteren	10
kan tekst / getallen invoegen in cellen	10
kan autovullen gebruiken	11
kan de kolombreedte en rijhoogte wijzigen	11
kan kolommen en rijen invoegen en verwijderen	11
kan het werkblad opmaken met cel eigenschappen	11
kan een werkblad printen	12
kan een bereik selecteren	12
kan autosom, optellen en aftrekken op een bereik toepassen	13
kan gegevens in eenvoudige boekhouding invoeren	13
controleert ingevoerde gegevens	13
kan gegevens in een eenvoudige lijst invoeren	13
kan records en velden invoegen, wijzigen of toevoegen	14
kan zelfstandig een eenvoudige magazijnlijst maken en bijhouden	15
kan zelfstandig een eenvoudige boekhouding opzetten en bijhouden	15

ICT Foto bewerken

kan een fotobewerkingsprogramma vinden en openen	09
weet waar je een fotobewerkingsprogramma voor gebruikt	09
begrijpt de mappenstructuur van de bibliotheek	10
kan via mappenbeheer bepalen welke mappen weergegeven worden	10
weet dat je foto's via een sd-card of usb van de camera kunt importeren	10
kan foto's importeren van de camera naar de computer	11

weet het verschil tussen een album en een map	11
kan foto's toevoegen aan een album	11
kan foto's verwijderen	11
weet hoe een foto bewerkt kan worden	12
kan de basisbewerkingen, bijsnijden, rode ogen, recht maken, tekst en effecten toepassen	12
kan een afbeeldingscollage toepassen	12
kan een diavoorstelling maken	12
kan een fotobewerkingsprogramma zelf installeren	12
kan een film maken	13
kan foto's uploaden naar een online album	14
kan een foto afdrukken op fotopapier	14
kan een back-up van foto's maken op een cd	14
kan zelfstandig met een fotobewerkingsprogramma werken	15

Computer/tablet/smartphone gebruiken

zoekt een app op in de app-store	13
weet welke pagina's wel of niet geschikt zijn voor jongeren	13
zorgt voor een prettig gebruik van een chat-omgeving (geen pestgedrag)	13
hanteert enkele bureauaccessoires uit Windows	13
voegt in Word plaatjes in (in een werkstuk)	13
gebruikt de verschillende menu's van een smartphone	14
zoekt via verschillende zoeksites meer informatie over een onderwerp	14
begrijpt wat persoonlijke veiligheid op internet is (junkmail, virussen)	14
kent binnen Office programma's enkele functies van de standaard en opmaak werkbalk (printen, nieuw document, knippen, plakken, vet, kleur)	14
maakt een eenvoudige PowerPointpresentatie	14
maakt een standaardtabel	14
controleert werkstukken met de spellingscontrole	14
weet wat hij wel en niet op zijn profiel kan zetten	15
kiest een net e-mailadres om mee te solliciteren (kiest geen rare naam)	15
slaat favorieten op in Internet Explorer en ordent deze	15
kent de enkele functies in Office programma's van de werkbalk tekenen en afbeelding (tekstvlak, WordArt, pijlen)	15
ordent bestanden in mappen op de computer door naamgeving en sorteerfunctie (muziek, foto's)	15
zoekt gericht informatie over een nieuwsitem	15
verstuurt e-mails met bijlagen	15
breidt zoekopdrachten uit of verfijnt zoekopdrachten naar aanleiding van het resultaat	16
kent de enkele functies om een tabel op te maken	16
maakt een groot document overzichtelijk op in Word (inhoudsopgave, koppen)	16
voert eenvoudige berekeningen (optellen, delen) uit met Excel	16

Jeugdexamen EHBO

Het menselijk lichaam

weet wat cellen zijn	10
weet dat groepen cellen van dezelfde soort een weefsel vormen	10
weet dat een orgaan uit verschillende soorten weefsel bestaan	10
weet dat elk orgaan een eigen functie heeft	10
kan een paar voorbeelden van organen noemen met hun functie	10
kent de 3 taken van een skelet (vorm/ steun/ stevigheid, beschermen van organen en met de spieren maakt het bewegen mogelijk)	10

kan verschillende botten van het skelet aanwijzen	10
kent de 4 taken van de ademhaling (zuurstof opnemen, zuurstof afgeven, koolzuur opnemen en koolzuur verwijderen)	11
weet dat bij inspanning je hartslag omhoog gaat en het tempo van je ademhaling	11
weet dat het hart- en vaatstelsel bestaat uit het hart en de bloedvaten	11
weet dat je hart ervoor zorgt dat het bloed in het lichaam wordt rondgepompt	11
weet dat het bloed door bloedvaten stroomt	11
weet dat bloedvaten worden verdeeld in slagaders, haarvaten en aders	11
weet dat de slagaders het bloed van het hart weg stromen	11
weet dat aders het bloed weer terugvoeren naar het hart	11
weet dat je hart in rust ongeveer 70 keer per minuut klopt	11
weet dat er 3 soorten bloedcellen zijn	11
weet waaruit het zenuwstelsel bestaat (zenuwen, hersenen en ruggenmerg)	11
kent de weg van het voedsel door het spijsverteringsstelsel	11
kent de taken van de huid	12
weet waaruit de huid is opgebouwd	12
kent de 5 zintuigen	12

5 belangrijke regels

kent de 5 belangrijke regels van EHBO	10
kent het noodnummer	10
kan de Rautekgreep toepassen	11
kan de Heimlichgreep toepassen	11

De verbanddoos

weet wat er in een verbanddoos moet zitten	10
weet welke verbandmiddelen en materialen je voor welk letsel of verwonding gebruikt	11

Kleine ongevallen

weet wat je met een bloedneus moet doen	10
weet wat je met een uitgeslagen tand moet doen	10
weet wat je met een tand door je lip moet doen	10
weet wat je met een vuiltje/vliegje/stofje in je oog moet doen	10
weet wat je bij irritatie door brandnetels moet doen	10
weet wat je met een splinter moet doen	10
weet wat je bij een wespen- en bijensteek moet doen	10
weet wat je bij een muggen- en tekenbeet moet doen	10
weet wat je met vreemde voorwerpen in de oor of neus moet doen	11
weet wat je met blaren moet doen	11
weet wat je met een kwallensteek moet doen	11
weet wat je met een slangenbeet moet doen	11

Wonden en verbanden

weet wat een wond is en kan er een paar noemen	10
weet wat besmetting is	11
weet wat een infectie is	11
weet hoe je moet handelen als iemand een wond heeft	11
weet welk verband je op welke plaats en bij welk letsel gebruikt	11
weet waarmee en hoe je verbanden aanlegt	11
weet wat je met een klein wondje moet doen	11
kan een knieverband aanleggen	12
kan een onderarm verband aanleggen	12
kan een handverband aanleggen	12
kan een vinger verband aanleggen	12
kan een mitella aanleggen	12

Bewegingsletsels

weet wat een kneuzing is	10
weet wat je moet doen bij een kneuzing	10
weet wat een verzwikking is	10
weet wat je kan doen bij een verzwikking	10
weet wat een botbreuk is	10
weet wanneer je met een botbreuk te maken hebt	12
weet wat je moet doen bij een botbreuk	12
kan een brede das vouwen en aanleggen	12

Brandwonden

weet hoe je een eerstegraads brandwond herkent	10
weet hoe je een eerstegraads brandwond moet behandelen	10
weet hoe je een tweedegraads brandwond herkent	11
weet hoe je een tweedegraads brandwond moet behandelen	11
weet hoe je een derdegraads brandwond herkent	12
weet hoe je een derdegraads brandwond moet behandelen	12
kan het gevaar van brandwonden benoemen	12

Vergiftiging

weet wat vergif is	10
kent verschillende soorten vergif	11
weet hoe je een vergiftiging kan oplopen	11
kent de symbolen van bijtende stoffen op een verpakking	12
weet wat te doen bij vergiftiging door bijtende stoffen	12
weet wat te doen bij vergiftiging door petroleumproducten	12
weet wat te doen bij vergiftiging bij niet-bijtende stoffen	12

Vitale functies

weet wat de vitale functies zijn	10
weet welke stoornissen er kunnen zijn	11
weet wat een flauwte is en hoe je het kan herkennen	11
weet wat te doen bij stoornis van de ademhaling	11
weet wat te doen bij een stoornis van de bloedsomloop	11
weet wat te doen bij een stoornis van het bewustzijn	11
kent de stabiele zijligging	11
kan de stabiele zijligging toepassen	12
weet wat verslikken is	12
weet wat te doen bij verslikking	12
weet wanneer je reanimatie toe moet passen	12
weet wat te doen bij reanimatie	12

Waterongevallen

weet waarom je een isolatiedeken moet gebruiken	10
weet hoe je een isolatiedeken moet gebruiken	10
weet wat je moet doen als je zelf te water raakt	11
weet wat je moet doen als iemand door het ijs zakt	12
weet wat je moet doen als je zelf door het ijs zakt	12

Kaarsen maken

Kaarsen- algemeen

kan op de juiste manier kaarsvet resten verwijderen	03
weet dat de kaarsenpannen heet zijn	03

kan zelfstandig een kleur uitgieten op een gietplaat	04
weet wat parafine is	08
weet wat stearine is	08
weet wanneer een dompelbussen/ pan bijgevuld moet worden	09
weet op welke wijze de dompelbussen bijgevuld moeten worden	10

Kaarsen- fakkels van kranten en katoen

weet welke stappen er gemaakt moeten worden	04
kan repen scheuren (katoen)	04
kan de fakkel zelfstandig kleuren	06
kan de repen katoen zelfstandig om de fakkel draaien	07
weet hoe vaak de fakkel gedompeld moet worden	09
Kan zelfstandig een fakkel maken	12
Dompelt zelfstandig fakkels van stof	
Werkt zelfstandig met gietpan, minibain	

Kaarsen- dompelen

maakt een vloeiende beweging met dompelen	03
stopt op tijd zodat het frame niet onder de was komt	04
Geeft aan wanneer er teveel dompelwas uit de waspan is om goed te kunnen dompelen	04
spant met de opspanner de kaarsenlonten voor dompelkaarsen	06
kan zelfstandig knoopjes maken onderaan het frame en laat hier geen lont zitten	08
weet wanneer de kaarsen de juiste dikte hebben met dompelen	09
dompelt zelfstandig kaarsen	10
smelt zelfstandig de kaarsen af in de afsmelter	11
Werkt zelfstandig aan de afwerking van de kaars (pointeren)	12
Bergt de dompelkaarsen op de juiste wijze op	12

Kaarsen- gieten

kan zelfstandig de naalden van de lonten halen	01
kan zelfstandig de stop van de mal verwijderen	01
kan zelfstandig de kaars uit de mal halen	04
kan stapelkaarsen maken	05
weet hoe de lont gecentreerd moet worden	06
weet hoe de kaars aan de onderzijde netjes wordt afgewerkt	07
weet welke soorten kaarsen bij elkaar horen en een setje vormen	08
kan het lont opspannen in de mal	08
Weet hoe het lont gecentreerd moet worden	08
kan zelfstandig de gietmallen afvullen	10
kan zelfstandig drijfkaarsjes maken	10
kan zelfstandig waxinelichtjes maken	10
kan zelfstandig vormpjes stansen uit een plaat	11
Kan zelfstandig de gietmallen afvullen met de juiste was en de juiste hoogte	11
Kan zelfstandig een fantasiekaars maken (lont, centreren, stukjes breken, afvullen)	12

Kaarsen- kleuren

Weet op welke wijze en hoe vaak kaarsen gekleurd moeten worden	06
Kleurt dompelkaarsen met een vloeiende beweging	06
Kleurt eenvoudige gietkaarsen	07
Kleurt alle gietkaarsen	07

Kaarsen- verpakken

Kan alle ingepakte kaarsen voorzien van een sticker	03
Kan eenvoudige kaarsen inpakken in cellofaan papier	05
Kan alle kaarsen inpakken in cellofaan papier	07

Kaarsen- werkhouding

Weet dat niet alles wat je maakt voor jezelf is	03
Kan langer dan een half uur geconcentreerd aan een activiteit werken	04
Kan samenwerken in een kleine ruimte	05
Leert verantwoordelijk te zijn voor zijn/haar werkplek	06
Werkt veilig met de materialen van de kaarsenmakerij	07
Houdt werkplek schoon en overzichtelijk	08

Kas / Tuin

Kas - Basiskennis en vaardigheden

Kleedt zich om voor het werken in de kas	02
Zet planten bij het raam, zodat ze licht en warmte krijgen	04
Kent de veiligheidspictogrammen	05
Verpot plantjes naar een grotere of andere pot	05
Leerling kent 4 soorten kruiden (tijm, peterselie, salie, dille)	05
Leerling kent 5 eenjarigen (zonnebloem, afrikaantje, madeliefje, vergeet-me-nietje, viooltje)	05
Ruimt na de werkzaamheden de werkplek op	06
Zet de ramen open als het te warm is in de kas	06
Weet wat potgrond is	06
Herkent 9 soorten kruiden (tijm, peterselie, salie, dille, basilicum, bladselderij, koriander, oregano, rozemarijn)	08
Herkent 10 eenjarigen (zonnebloem, afrikaantje, madeliefje, vergeet-me-nietje, viooltje, geranium, begonia, petunia, vlijtig liesje, schildzaad)	08

Kas - Gereedschapskennis

Herkent een gieter	01
Herkent een bezem	01
Herkent een bloempot	01
Herkent een stoffer en blik	01
Herkent een tuinslang	02
Herkent een zaaihulp	05
Herkent een water-geef-computer	10

Kas - Zaaïen

Weet wat een zaadje is	05
Weet wat je nodig hebt om te zaaïen	08
Weet hoe je moet zaaïen	08
Weet dat je na het zaaïen regelmatig moet begieten	10
Kan zaaïen	10
Weet wat de levenscyclus is van zaadje tot plant	12

Kas - Verspenen

Weet hoe je moet verspenen	08
Weet wat je nodig hebt om te verspenen	08
Kan verspenen	09
Verpot plantjes naar een grotere of andere pot	09

Kas - Stekken

Weet wat stekpoeder is	08
Kan stekgoed verzorgen	08
Weet wat je nodig hebt om te stekken	08
Weet hoe je moet stekken met gebruik van stekpoeder	10
Kan stekken	11

Kas - Watergeven

Helpt bij het verzorgen van planten (water geven, dode stukken eruit halen)	04
Geeft voeding aan de planten	07
Geeft water in de kas met de gieter	07
Geeft water met de waterslang in de kas	08
Kan de water-geef-computer bedienen	12

Tuin - Basiskennis -en vaardigheden

Maakt kennis met planten en bloemen d.m.v. zintuiglijke waarneming (ruiken, zien, tasten)	01
Benoemt de blaadjes, bloemen, vruchten aan een boom of een plant	02
Kleedt zich om voor het werken in de tuin	02
Onderscheidt planten en bloemen, struiken en bomen door de afbeeldingen bij elkaar te leggen	04
Loopt met volle kruiwagen (lichaamshouding)	05
Herkent 6 bolgewassen (tulp, narcis, hyacint, sneeuwkllokje, krokus, blauwe druifjes)	05
Kent de veiligheidspictogrammen	05
Benoemt verschil tussen een siertuin en een groentetuin	05
Geeft de planten water met een gieter	07
Harkt bladeren bij elkaar m.b.v. een bladhark	08
Geeft de tuin water met een tuinslang	08
Voelt zich verantwoordelijk voor de spullen in de tuin (opruimen en schoonmaken)	08
Ruimt bladeren op m.b.v. een bladblazer	10
Benoemt de functie van de kleur en de geur van bloemen (aanlokken van insecten voor bestuiving)	10
Wijst de wortels, de steel/stam en de bladeren en takken van een boom of plant aan	10
Legt afbeeldingen van de levenscyclus van planten in de juiste volgorde (zaadje, kiempje, bloeien en plant)	10
Benoemt de functie van vruchten aan een plant/boom (verspreiding van de zaden)	10
Wijst de meeldraden aan en benoemt de bestuivingfunctie (welke soorten bestuiving: wind, insecten, kruis en zelfbestuiving)	10
Benoemt vier verschillende vormen van vermeerderen (zaad, stek, afleggen, enten)	10
Spit een stuk grond om met een spade	11
Weet hoe je bollen plant	12
Benoemt verschil tussen plant, struik, boom	12
Herkent organische mest	12
Herkent kunstmest	12
Weet volgorde hoe je een tuin onderhoudt	12

Tuin - Gereedschapskennis

Herkent een bezem	01
Herkent een gieter	01
Herkent en stoffer en blik	01
Herkent een kruiwagen	02
Herkent een bladhark	03
Herkent een schoffel	04
Herkent een tuinhark	04
Herkent een voegenkrabber	04
Herkent een handsnoeizaag	05
Herkent een heggenschaar	05
Herkent een snoeischaar	05
Herkent een takkenschaar	05
Herkent een ballastshop	06
Herkent een bats	06
Herkent een palenboor	06
Herkent een steekshop	06
Herkent een trechter	06
Herkent een grasmaaier	07
Herkent een grasschaar	07
Herkent een graskantensteker	07

Herkent een stokzaag	10
Herkent een topschaar	10
Herkent een bladblazer	10

Tuin - Wieden/onkruid verwijderen

Verwijdert onkruid uit bestrating	04
Verwijdert onkruid uit een tuin door te schoffelen	05
Kent 6 soorten onkruiden (paardenbloem, klaver, madelief, weegbree, boterbloem) en maakt hiervan een herbarium	06
Verwijdert onkruid uit een tuin door te wieden	06
Herkent 17 onkruiden (paardenbloem, klaver, madelief, weegbree, boterbloem, brandnetel, riet, haagwinde, hoefblad, kamille, zevenblad, straatgras, vogelmuur, wilgenroosje, kruiskruid, zuring, fluitenkruid) en maakt hiervan een herbarium	08

Tuin - Snoeien

Snoeit een tak met een snoeischaar	09
Gebruikt een helm bij stokzaag	10
Gebruikt een helm bij topschaar	10
Snoeit een tak met een takkenschaar	10
Zaagt een tak af met een stokzaag	10
Knipt een tak af met een topschaar	10
Zaagt een tak af met een handsnoeizaagje	11
Knipt een heg met een heggenschaar (veiligheid)	12

Tuin - Bomen

Benoemt 5 bomen op straat en in het park (kastanje, beuk, els, berk, eik)	05
Benoemt waarom bomen in de winter hun blad verliezen	08
Benoemt 10 bomen op straat en in het park (kastanje, beuk, els, berk, es, eik, esdoorn, populier, Hollandse iep, wilg, linde)	08
Weet hoe je een boom moet planten	10
Weet hoe je een boom snoeit	12
Benoemt waarom bomen en planten in tropische gebieden het hele jaar door af en toe blad verliezen (blaadjes worden mest, hele jaar genoeg zon)	13

Tuin - Planten

Helpt bij het verzorgen van planten (water geven, dode stukken eruit halen)	04
Benoemt 5 planten in de tuin: Lavendel, Hosta, Vrouwenmantel, Fuchsia, Hemelsleutel	05
Ziet wanneer planten water nodig hebben (droge grond, planten hangen slap)	05
benoemt 5 sierheesters: Hortensia, Chinees klokje, Hazelaar, Boerenjasmijn, Vlinderstruik	05
Geeft wat planten nodig hebben om te groeien (aarde, voedsel, licht, water en warmte)	06
Geeft aan dat planten water drinken met hun wortels	06
Weet hoe je een plant moet planten	07
Benoemt 10 planten in de tuin: Lavendel, Hosta, Vrouwenmantel, Fuchsia, Hemelsleutel, Salvia, Pracht spiraea, Schoenlappersplant, Vlambloem, Maagdenpalm	08
benoemt 10 sierheesters: Hortensia, Chinees klokje, Hazelaar, Boerenjasmijn, Vlinderstruik, Berberis, Dwergmispel, Kornoelje, Spierstruik, Prunus	08
Benoemt het verschil tussen éénjarige, tweejarige en vaste planten	11
Benoemt verschillende vormen van planten en geeft een voorbeeld (kruiden, vaste planten, bomen, struiken, gewassen)	12
Geeft aan dat planten voor zuurstof zorgen (assimilatie)	12

Tuin - Gras

Maait een stuk gras met een handmaaier	06
Knipt de graskanten met een grasschaar	06
Maait een stuk gras met een motormaaier (veiligheid)	08
Steekt graskanten af met een graskantensteker	10

Bemest een stuk gras op aanwijzing (welke mest)	12
---	----

Tuin - De groentetuin

Weet verschil tussen groente en fruit	05
Herkent 5 groentes (aardappel, andijvie, bloemkool, boerenkool, broccoli)	05
Herkent 5 stuks fruit (aardbei, appel, banaan, druif, sinaasappel)	05
Herkent 10 groentes (aardappel, andijvie, bloemkool, boerenkool, broccoli, champignon, komkommer, mais, paprika, prei)	08
Herkent 7 stuks fruit (aardbei, appel, banaan, druif, sinaasappel, kiwi, peer)	08
Herkent 16 groentes (aardappel, andijvie, bloemkool, boerenkool, broccoli, champignon, komkommer, mais, paprika, prei, rode biet, sla, tomaat, ui, witlof, wortel)	10
Herkent 11 stuks fruit (aardbei, appel, banaan, druif, sinaasappel, kiwi, peer, framboos, kers, pruim, mandarijn)	10
Poot planten in de groentetuin	10
Oogst planten in de groentetuin	10
Weet wat uitdunnen is en past dit toe	11
Zaait/legt zaad in de groentetuin	12
Verwerkt groente uit de groentetuin voor consumptie	13

Verbrandingsmotoren

kent de kenmerken van een benzinemotor	12
kent de kenmerken van een dieselmotor	12
kent de kenmerken van een mengsmeringmotor	12
weet wat 1:25 aan mengverhouding betekent (1 liter olie op 25 liter benzine)	12
weet wat een choke is	12
weet wat een bougie is	12
weet wat een verstuiver is	12
weet wat een luchtfilter doet	12
weet dat je een luchtfilter af en toe moet schoon maken	12
weet wat een carburateur is	12
weet dat je de machine mag starten 3 meter van tankpunt	12
weet dat je geen openvuur mag hebben tijdens tanken van een machine	12
weet dat je een trechter moet gebruiken als de vulopening van de tank te klein is	12
weet dat brandstoffen in de zon uitzetten	12
weet dat je olie moet controleren van een motor	12
weet hoe je olie moet controleren van een motor	12

Klussen

Klussen - Schilderij ophangen

kan passend gereedschap uitkiezen voor een uit te voeren opdracht	05
kan de juiste schroef en plug voor de opdracht uitzoeken	07
kan de pluggen en schroefhaken aanbrengen in het geboorde gat	08
kan m.b.v. een boormachine een gat in de muur boren	10
kan m.b.v. een waterpas/rolmaat gaten aftekenen voor het afhangen van een schilderij	12

Klussen - Muurtje behangen

kan een behangtafel opstellen	04
kan behang uitzoeken en daarbij letten op hetzelfde serie/kleurnummer	05
hanteert de picto's voor boven/onder en sluitend of overlappend plakken	06
kan met een behangerskwast de lijm op de baan gelijkmatig aanbrengen	08
kan de muur voorstrijken met verdunde lijm	10
kan volgens de aanwijzing behangplaksel klaarmaken	10
kan het overtollige stuk boven en onder de geplakte baan passend afknippen	10
kan de banen op lengte knippen	10
kan de hoogte van de muur opmeten met een rolmaat	12
kan uitrekenen hoeveel behang ik voor een oppervlakte nodig heb	12

kan een loodlijn waarlangs ik ga plakken aanbrengen op de muur	12
kan de baan na het even in laten werken op de muur langs de loodlijn plakken	12

Klussen - Plafond / muur sausen

kan loszittende delen verwijderen met een plamuurmes	05
kan de te sausen muur repareren met plamuur en plamuurmes	08
kan de te sausen muur voorstrijken met een voorstrijkmiddel	10
kan uitrekenen hoeveel saus ik nodig heb voor het te schilderen oppervlak	12
kan met roller/kwast de muur netjes sausen	12

Klussen - Houten oppervlak egaal verven

kan het oppervlak glad schuren met schuurpapier/vlakschuurmachine	07
kan kleine beschadigingen repareren met plamuur of kneedbaar hout	08
kan de (grond)verf goed roeren en beoordelen of deze dun genoeg is	09
kan te dikke (grond)verf m.b.v. terpentine/water verdunnen	10
kan een laag grondverf aanbrengen met een kwast of roller	10
kan de kwast of roller met het juiste middel reinigen	10
kan indien nodig afplakken met schilderstape	11
kan bepalen of het verf op olie of op waterbasis is	12
weet of ik de verf met terpentine of met water moet verdunnen	12
kan na licht schuren een tweede laag opbrengen met roller of kwast	12

Klussen - Dakgoot schoonmaken

kan het afval opruimen in de container of in de tuin	01
kan m.b.v. een ladder, schepje en emmer de dakgoot leeg en schoon maken	10
kan een ladder uitschuiven en veilig opstellen	10

Klussen - Hang en sluitwerk gangbaar houden

kan de deuropening schoonhouden opdat de deur goed sluit (drempelgoot)	01
kan een slecht gangbaar deurslot inspuiten met siliconenspray	08
kan scharnieren van piepende deuren inspuiten met siliconenspray	08
kan een deur die klemt afschuren opdat hij weer dicht kan	10
kan het geschuurde stuk weer bijschilderen	10
kan kastdeurtjes weer recht hangen d.m.v. de verstelschroeven	12

Klussen - Wandje betegelen

kan loszittende delen verwijderen met een plamuurmes	05
kan met een lijmkam de lijm verdelen over het oppervlak	10
kan na uitharding voegenkit aanbrengen en na enige tijd uitwassen	10
kan m.b.v. kruisjes de tegels recht naast elkaar plaatsen	11
kan uitmeten hoe ik de tegels gelijkmatig wil verdelen	12
kan de muur opmeten en berekenen hoeveel lijm en tegels ik nodig heb	12
kan de tegels op de juiste maat afsnijden met een tegelsnijder(machine)	12
kan de kanten afwerken met (overschilderbare) sanitair kit	12

Klussen - Laminaat vloer leggen

kan de ondervloer volgens het voorschrift snijden en leggen	07
kan de ruimte die ik wil leggen uitmeten	12
kan uitrekenen hoeveel laminaat/ondervloer ik nodig heb	12
kan volgens voorschrift de delen zagen en leggen en in verhouding verdelen	12
kan plinten uitmeten, zagen en plakken	12

Klussen - Montage van onderdelen tot één groot geheel

kan het benodigde gereedschap erbij zoeken	07
kan alles geordend neerleggen a.h.v. de montagehandleiding	08
kan de doos met onderdelen uitpakken en controleren op inhoud	08

kan systematisch het te bouwen product in elkaar zetten 09

Klussen - Elektra verwisselen

kan lege batterijen verwijderen en bepalen hoeveel en wat voor soort ik nodig heb 01
weet dat lege batterijen naar een batterijenbak gebracht moeten worden 01
kan een kapotte gloeilamp/spaarlamp uit de fitting draaien 03
kan een nieuwe lamp in draaien en controleren met lichtschakelaar op werking 03
weet dat een TL lamp bij het chemisch afval hoort 04
kan d.m.v. vergelijking een nieuwe lamp kopen met kleine/grote fitting 06
kan een defect snoer vervangen door een nieuwe 09
kan een defecte stekker vervangen 09
kan een defecte contactdoos vervangen 09
kan een defecte TL lamp vervangen en evt de starter 10
kan een nieuwe stop indraaien of aardlekschakelaar weer aanzetten 12

Klussen - Verwarming ontluchten/bijvullen

kan van onder naar boven de radiatoren ontluchten met een ontluchtingsleutel 08
kan aan de manometer bij de ketel zien of er moet worden bijgevuld 12
kan de waterslang aansluiten 12
kan de ketel, -en waterkraan openen en de ketel bijvullen tot de gewenste druk 12
kan de kranen weer afsluiten en de slang afkoppelen 12
kan na controle op de manometer alles opruimen of nog een keer herhalen 12

Klussen - Deurklink herstellen

kan een loszittende deurklink demonteren 06
kan het euvel opsporen en de klink weer monteren 07

Klussen - Verstoppingen verhelpen/bevriezing voorkomen

kan een slecht lopende douchebak/ bad/ wastafel ontstoppen met een ontstopper 04
kan tegen de vorst de buitenkraan ontluchten 07
kan een verstopte zwanenhals demonteren 08
kan de zwanenhals schoonspoelen, weer monteren en controleren op werking 08

Klussen - Auto schoonhouden

kan het interieur van de auto zuigen met een stofzuiger 03
kan het interieur afstoffen en schoonmaken met een sopje 04
kan m.b.v. water, shampoo en spons de auto aan de buitenkant wassen 05
kan de autoruiten van binnen en buiten schoonmaken met schoonmaakmiddel 06
kan met cleaner de auto poetsen en evt. in de was zetten 08

Technisch onderhoud

maakt een bewegend bouwwerk (ophaalbrug) van divers materiaal (papier, stokjes, rietjes, touw, lijm en splitpennen) en gebruikt bogen en driehoeken om de stevigheid te vergroten (constructies en overbrengingen) 13
maakt een stevig bouwwerk van hout of metaal met gebruik van schroeven, spijkers, bouten, moeren en soldeertin (constructies) 14
maakt een hefboom die met weinig kracht omhoog kan (goede balans tussen korte en lange arm) (overbrengingen) 14
maakt een bewegende verbinding met gebruik van een scharnier (constructies en overbrengingen) 15
maakt een stroomkring bestaande uit een stroombron, aanvoerdraad, stroomafnemer en afvoerdraad (energie) 15
maakt een stevig bouwwerk van hout metaal waarbij hij erop let dat verschillende vormen goed in elkaar passen (constructies en overbrengingen) 16
maakt een stroomkring bestaande uit een stroombron, aanvoerdraad, stroomafnemer, afvoerdraad en schakelaar (energie en besturing) 16

Technische toepassingen in en om het huis

vertelt dat apparaten in het huis werken op energie	13
weet dat een batterij een plus- en een minkant heeft	13
vertelt hoe de energieomzetting bij een fiets werkt (bewegingsenergie)	14
vertelt hoe stroomvoorziening in een apparaat werkt (werken op batterijen of op stroom)	15
vertelt hoe de stroomvoorziening in het eigen huis werkt (elektriciteitsnet, stoppenkast)	15
vertelt hoe de warmwatervoorziening in het eigen huis werkt (transport van water, kennis van geiser of boiler)	16
vertelt hoe de gasvoorziening in het eigen huis werkt	16

Koken en Catering

Koken

Kent de functie van de waterkoker door samen thee en cup-a-soup te maken	05
Snijdt groente zoals paprika, komkommer of prei in plakjes of reepjes	05
Wast groenten en aardappels schoon	05
Kneedt deeg met zijn handen en roert ingrediënten door elkaar	06
Snijdt groente zoals courgette en aubergine in stukjes	06
Legt de benodigde spullen klaar voor het maken van een tosti	06
Smeert zijn eigen boterham voor de tosti	06
Stopt eten in de oven/magnetron en zet hem aan	06
Benoemt vijf voorwerpen uit de keuken (weegschaal, (koeken)pan, pollepel, oven)	06
Roostert brood in de broodrooster	07
Opent pakken, potten en flessen met schroefdop	07
Snijdt groente op verschillende manieren (broccoli in roosjes, tomaat in partjes)	07
Stelt een tijd in op de magnetron/oven	07
Noemt de basis ingrediënten van de avondmaaltijd (aardappels (rijst of pasta), vlees, groente)	07
Benoemt het eten bij het zien van de verpakking (pak rijst, blik bonen)	07
Ziet en beseft dat een pan, schaal of apparaat heet is en gaat daar voorzichtig mee om	08
Maakt een tosti in het tostiapparaat m.b.v. een stappenschema	08
Leest tijd en temperatuur van een simpel geschreven instructie en voert dit in de magnetron (eenvoudig stappenplan)	08
is voorzichtig met scherpe messen, zowel voor zichzelf als in de buurt van anderen	08
Gaat voorzichtig om met scherpe messen tijdens het snijden	08
Geeft het verschil aan tussen gezonde en ongezonde voeding met voorbeelden van eten	09
Bakt brood in een broodbak-machine met een kant en klaar pak (met een simpel geschreven instructie)	09
Benoemt de regels rondom hygiëne bij het koken (schoon mes, schort, muts, schoon aanrecht)	09
Vertelt hoe er zorgvuldig en veilig kan worden omgegaan met apparaten die heet worden	09
Werkt veilig met een elektrisch fornuis (evt. met hulpmiddelen)	09
Roert met een garde een mix of sausje totdat de klonten helemaal weg zijn	10
Gebruikt de mixer om ingrediënten te mengen en te kneden	10
Stelt m.b.v. een (kook)wekker de gewenste kooktijd in en houdt deze bij	10
Snijdt het vlees en gebruikt hiervoor een aparte plank	10
Bepaalt de stand van een elektrisch fornuis	10
Bedient adequaat een gasfornuis met automatische ontsteker	11
Controleert altijd na het koken of het gas uit staat	11
Opent blikken met een blikopener	11
Bakt eieren in de pan	11
kookt eieren	11
ruimt de werkplek elke keer weer netjes op	11
Benoemt dat ijzeren voorwerpen nooit in een magnetron mogen	11
Bereidt kant-en-klaar producten met een stappenschema (oven en/of magnetron)	11
Frituurt snacks in een frituurpan en kan zonder gevaar het mandje bedienen	11
Bakt vlees, aardappeltjes in een pan (regelmatig omdraaien en redelijke in kunnen schatten of het	

gaar is)	12
Kookt groente, aardappels, rijst en pasta's m.b.v. een stappenschema (inclusief afgieten in een vergiet)	12
Bereidt drie warme gerechten met behulp van een recept uit een kookboek of van een verpakking (geschreven)	12

Tafeldekken

Legt zijn eigen placemats / tafellaken op tafel	02
Legt borden, bestek en bekers op tafel	03
Benoemt vijf voorwerpen die op tafel staan bij de lunch (boter, brood, hagelslag)	03
Verdeelt de borden over de tafel één op één met de stoelen die er rond de tafel staan	04
Legt het tafelkleed op tafel	04
Pakt genoemde spullen voor op tafel (brood, boter, beleg, melk, etc) en zet deze op tafel	04
Pakt evenveel borden als er eters zijn en zorgt dat er bij alle borden een mes en een vork ligt	05
Pakt de gebruikelijke spullen voor de lunch (weet waar ze staan) en verdeelt ze over de tafel (brood, boter, beleg, melk)	06
Dekt de complete tafel voor de lunch (mes en lepel rechts, vork links)	07
Kan uitgedeelde koffie voorzien van suiker en melk en een lepeltje	07
Benoemt vijf voorwerpen die op tafel staan bij het avondeten (pan, bord, opscheplepel, onderzetter, kaarsen, servet, bestek, glazen)	08
Vertelt het verschil tussen het tafeldekken voor het ontbijt, de lunch en het avondeten (wat staat wanneer op tafel)	09
Dekt de tafel voor de hoofdmaaltijd voor meerdere personen en verdeelt de spullen over tafel (servet, onderzetter, opscheplepel, glazen)	09
Benoemt de volgorde van een meergangen menu (koud voorgerecht, soep, hoofdgerecht, nagerecht, koffie)	10
Brengt koffie en thee rond	10
Dekt de tafel voor een chique maaltijd (volgorde van het bestek voor meerdere gangen, wijnglazen, kaarsen)	11
Deelt opgeschepte borden (ook soep) uit aan mensen aan tafel (rechts uitserveren)	11
Schenkt drinken in voor mensen aan tafel (rechts van de persoon uitserveren)	11

Afwassen

Ruimt de tafel af en brengt de spullen naar de keuken	05
Droogt de niet-breekbare spullen van de vaat af	05
Haalt de etensresten van zijn bord en gooit het in de vuilnisbak	05
Droogt breekbare maar hanteerbare spullen van de vaat af (bord en een beker)	06
Spoelt bekers om	06
Ordent de vaat (glazen of bekers bij elkaar, pannen, bestek)	06
Doet het tafel(kleed) af met een doekje	07
Zorgt dat zijn kleren bij het afwassen schoon en droog blijven	07
Vertelt waarom sommige vaat gespoeld moet worden (water wordt vies)	07
Zet de geordende vaat in volgorde waarop het afgewassen wordt (eerst glazen/bekers, pannen op het laatst)	07
Droogt spullen met moeilijke randjes goed af	08
Maakt de vaat schoon met een borstel of een sponsje (borden, bestek en bekers)	08
Gebruikt een vaatdoek/ schuurspons om het aanrecht en fornuis mee schoon te maken/ te drogen	08
Maakt het putje van de wasbak leeg	08
Maakt een sopje voor de vaat (adequate hoeveelheid sop en juiste temperatuur)	08
Hangt het vaatdoekje en de theedoek na gebruik uit	09
Vult de vaatwasser en ruimt hem leeg	09
Wast en droogt ook grote pannen af	09
Schat in welke spullen gespoeld moeten worden	09
Bedient de vaatwasser (tablet, temperatuur instellen en aanzetten)	10
Zorgt ervoor dat de wasmachine vol zit, voordat hij gedraaid wordt	10
Schat in wanneer hij een droge theedoek nodig heeft	10
spoelt met een grote spoelkop de vaat voordat deze in de bedrijfsmatige vaatwasser gezet wordt	

	13
vult de bedrijfsmatige vaatwasser	13
poleert de vaat	14
ruimt de schone vaat op in de professionele keuken	14
weet welke materialen niet in de vaatwasser gewassen mogen worden, maar met de hand	14
zorgt dat de bedrijfsmatige vaatwasser vol zit, voordat hij gedraaid wordt	15
houdt rekening tijdens het werken met de draaitijd van de bedrijfsmatige vaatwasser (alvast de vaat voorspoelen)	15
bedient de bedrijfsmatige vaatwasser zelfstandig	16

Boodschappen doen

Speelt boodschappen doen na in de klas	05
Haalt boodschappen bij een winkel door een boodschappenlijst af te geven (zonder betalen b.v. in een winkeltje op school)	06
Sluit achter aan in een rij bij de kassa en wacht rustig	07
Leverd de lege flessen in en levert het statiegeldbonnetje bij de kassa in	07
Doet producten op een goede manier in het mandje/ karretje (groente niet onderop)	07
Doet producten op een goede manier in de boodschappentas (groente niet onderop)	07
Neemt van thuis alle benodigdheden mee (geld, lege flessen een boodschappentas en lijst)	08
Bewaart het bonnetje op een veilige plek	08
Vraagt hulp als hij ergens niet bij kan	08
Vindt de producten van de boodschappenlijst in de supermarkt	08
Bestelt bij een aparte afdeling door te vertellen wat hij wil	08
Werkt de hele boodschappenlijst systematisch af	09
Schat in wat een boodschap ongeveer kost (ruime schatting 1-2 t.o.v. 10 euro)	09
Vraagt aan het personeel waar een product ligt in de supermarkt	09
Begrijpt welke van twee vergelijkbare producten goedkoper is (verschil min. 50 eurocent)	09
Controleert of er geld in de portemonnee zit	09
Betaalt met zijn chipknip de boodschappen	10
Pakt zijn boodschappen thuis uit en ruimt ze op de juiste plek op (in de koelkast, keuken of andere plek)	10
Leest en begrijpt hoeveel iets kost (tot 20 euro)	10
Maakt samen een boodschappenlijst voor 1 gerecht	10
Bedient de groenteweegschaal in de winkel	10
Bekijkt de datum van producten in de koelkast en gooit alles over datum weg	10
Verwacht wisselgeld als hij teveel geld heeft gegeven	11
Betaalt contant de boodschappen (met strategieën zoals altijd een euro meer betalen)	11
Vertelt welke informatie op de etiketten staat (datum, hoeveelheid, kilo/literprijs)	11
Bekijkt een boodschappenlijst en kiest de juiste winkel	11
Bekijkt en zoekt naar aanbiedingen in folders	11
Bekijkt en zoekt naar aanbiedingen in de winkel	11
Betaalt met zijn pinpas de boodschappen (inclusief pincode)	12
Maakt een keuze tussen verschillende merken (kwaliteit/prijs)	12
Maakt een boodschappenlijst op basis van de benodigdheden en de aanwezige voorraad	12
Kijkt in de winkel bij aanschaf van producten naar de houdbaarheidsdatum	12
Kiest prijsbewust een winkel om de boodschappen te doen	12

Garneertechnieken

Moet nog ontwikkeld worden

Werken in opdracht (catering)

weet waarom je werkplek schoon moet zijn	10
zorgt voor een overzichtelijke werkplek	10
houdt de werkplek tijdens het werken schoon	10
ruimt de materialen en overgebleven producten op de juiste manier op	10
weet wat er allemaal besteld kan worden bij ons op school	10
kan verschillende soorten hapjes benoemen	10

maakt een hapje na, nadat het is voorgedaan	10
maakt een hapjesschaal op met behulp van leiding	10
weet wat portioneren is	10
kan portioneren	10
gebruikt de juiste gastronom bakken voor de juiste hoeveelheid	11
kan deze bakken op de juiste manier labelen	11
kan een taartdoos vouwen	11
kan een cateringdoos vouwen	11
weet welke schalen gebruikt worden voor een bestelling	11
weet waarom er een gordijntje op een schaal moet	11
kan een bestelformulier lezen	11
kan met behulp van leiding een boodschappenlijst maken	11
kent de benodigdheden van verschillende soorten hapjes	11
weet hoeveel soorten hapjes er op een schaal gaan (6x 12 stuks)	11
weet dan de hapjes diagonaal op de schalen gepresenteerd moeten worden	11
kan al zelfstandig een soort hapje maken	12
maakt zelfstandig verschillende soorten hapjes	12
weet een product goed te presenteren op een schaal	12
kan een schaal zelfstandig opmaken aan de hand van een voorbeeld	12
weet dat de bestellingen binnen een bepaalde tijd klaar moeten zijn	12
kan onder druk werken	12

Hygiëne in de keuken

weet dat je de handen moet wassen in de keuken	01
wast zijn/haar handen voordat er in de keuken gewerkt wordt	01
gebruikt voor het drogen van de handen een torkrol	02
maakt gebruik van een schort / bedrijfskleding	02
gebruikt schone materialen tijdens het werken in de keuken	02
leegt dagelijks de prullenbakken in de keuken	02
weet dat je in de keuken geen sieraden aan de handen mag dragen	03
weet en hanteert de "haar-hygiëne": haren zijn vast, uit het gezicht, m.b.v. elastiekje of haarnetje	03
reinigt de materialen na gebruik	03
wast de handen regelmatig; zeker na rauw vlees en na toiletgebruik	04
wast alle materialen na gebruik goed af	04
weet dat er niet met de vingers geproefd mag worden	05
proeft niet met de vingers; weet dat hiervoor schoon bestek wordt gebruikt	05
plakt op aangebroken producten een datumsticker	05
weet waar alle producten horen te staan; kent hun vaste plek in de keuken	06
controleert de producten op houdbaarheidsdatum	06
weet dat een product niet te lang buiten de koelkast mag liggen	06
weet waarom de keuken dagelijks goed gereinigd moet worden	06
weet dat producten die niet (meer) gebruikt worden, moeten worden afgedekt en opgeruimd	07
weet dat een aangebroken product niet langer dan 3 dagen bewaard mag worden	08
weet waarom de producten niet op de grond mogen staan	08
weet dat de verse producten niet bij de oude producten mogen worden opgeruimd	09
kent het systeem FIFO	10
weet dat je rauwe producten niet bij bereide producten moet neerleggen	10
weet hoe de keuken dagelijks gereinigd moet worden	11
weet dat de koelkast maximaal op 7 graden mag staan	12
weet dat de temperatuur van de vriezer minimaal -18 graden moet zijn	12
weet dat gerechten warm gehouden moeten worden bij een minimale temperatuur van 65 graden.	12

Oven

kent de functie van een oven	07
weet dan een oven heet wordt	07
weet dat je passende materialen moet gebruiken om iets uit een hete oven te halen	07

weet welke schalen/blikken geschikt zijn voor een oven (en wat niet..)	08
gaat zorgvuldig om met bakblikken	08
weet hoe een rooster in de oven moet	08
weet op welke hoogte het rooster moet	08
kan onder begeleiding de oven bedienen (temperatuur, tijd)	08
kan een oven uitzetten	08
kan ovenstanden lezen / begrijpen	09
weet wat voorverwarmen is	09
weet wat een kookwekker/timer is	10
kan deze op de oven instellen	10
laat de oven schoon en netjes achter	11
kan zelfstandig de oven bedienen (temperatuur, tijd)	12

Bakblikken

kan verschillende bakblikken benoemen (springvorm, bakplaat, cakevorm, tulbandvorm, siliconebakvorm)	07
weet waarvoor deze gebruikt kunnen worden	07
weet dat je een bakblik in moet vetten	07
doet dit met de juiste materialen	08
weet wat bakpapier is en waarvoor je het kunt gebruiken	08

Overige materialen

kan verschillende materialen benoemen die je nodig hebt bij het bakken van een product (bv mixer, spatel, beslagkom)	08
weet waarvoor je deze materialen moet gebruiken	08
kan deze materialen op de juiste wijze gebruiken	09
kan omgaan met een weegschaal	10
kan omgaan met een handmixer	10
kan omgaan met een keukenmachine	12
kan omgaan met een broodbakmachine	12

Ingrediënten

herkent de verschillende ingrediënten die je nodig kunt hebben bij het bakken van een product	12
kan verschillende ingrediënten benoemen die je nodig kunt hebben bij het bakken van een product	12
benoemt het verschil tussen boter en margarine	12
benoemt het verschil tussen basterdsuiker en poedersuiker	12
benoemt het verschil tussen bloem en meel	12

Bakken van producten

weet welk bakblik nodig is voor het product	08
weet welke materialen je nodig hebt bij het bakken	09
weet welke ingrediënten je nodig hebt	09
legt alle materialen klaar	10
legt de ingrediënten klaar	10
weet de volgorde van het te bakken product	11
kan het bakken ook in de juiste volgorde uitvoeren	11
weet wanneer het product klaar is	11
kan zelfstandig een product bakken aan de hand van een mix uit de winkel	12
kan zelfstandig een product bakken aan de hand van een recept uit een kookboek	12
kan zelfstandig een product bakken aan de hand van een recept van het internet	12

Media

TV

herkent de verschillende zenders	06
----------------------------------	----

benoemt meerdere TV-gids-merken (omroepen)	08
herkent de zendersymbolen in de tv-gids	08
kent de kijkwijzersymbolen	09
kan in een tv-gids opzoeken wat voor programma's er komen	10
kan in een tv-gids opzoeken hoe laat een programma komt	10

Krant

benoemt verschillende soorten namen van kranten	08
benoemt de verschillende onderdelen van een krant	09
weet wat een krant kost	09
weet hoe een krant gemaakt wordt	10
kan de krant op internet vinden	11

Fotocamera

kan de camera aan- en uitzetten	08
kan een foto maken	08
kan filmen met een fotocamera	10
kan een foto/film terug vinden op het toestel	10
kan in- en uitzoomen	10
kan een foto / film verwijderen	10
kan een fotocamera opladen	11
kan de batterijen verwisselen	11
kan de foto's / film op de computer zetten	12
kent de term sd-kaart	12

Filmcamera

kan de filmcamera aan- en uitzetten	08
kan film opnemen	09
kan film wissen	10
kan terugspoelen	10
kan de film vooruit spoelen	10
kan in- en uitzoomen	10
kan een bandje verwisselen in de filmcamera	11
kan een filmcamera opladen	11
kan de batterijen verwisselen van de filmcamera	11
kan de filmcamera aansluiten op de computer/tv	12

Mobiele telefoon

weet wat een mobiele telefoon is	05
benoemt verschillende soorten merken van mobiele telefoons	08
weet hoe een mobiele telefoon aan- en uit moet	09
kan met een mobiele telefoon bellen	09
kan een mobiele telefoon opladen	10
kan foto's maken met een mobiele telefoon	10
kan met een mobiele telefoon sms'en	11
kan telefoonnummers opslaan in "contacten"	11
kan filmen met een mobiele telefoon	11
kan beltegoed op een mobiele telefoon zetten	12
kan internetten met een mobiele telefoon	12

Nieuws

weet dat je nieuws via verschillende soorten media tegen kan komen (tv, krant, radio, internet)	08
weet dat er verschillende soorten nieuws zijn (sport, weer, actueel, financieel etc.)	09
kan in de krant het belangrijkste nieuws vinden	10
kan op internet het belangrijkste nieuws vinden	11
kan op internet de meest recente nieuwsuitzending vinden	11

Sociale Media

kent verschillende soorten social media.	08
weet hoe social media werkt	10
kan chatten	10
weet het verschil tussen privé en zichtbaar voor iedereen op Social Media	11
weet dat mensen zich ook wel eens voordoen als vrienden maar dat helemaal niet zijn	12
weet dat niet iedereen is wie hij/zij zegt dat hij/zij is	12
weet dat je NIET je adres, telefoonnummer of school moet vertellen aan vreemden op social media	12

Alfabet gebruiken

Vertelt wat het alfabet is en dat de letters een vaste volgorde hebben	08
Weet bij opzoeken van een woord op alfabet dat de 'a' vooraan te vinden is en de 'z' achteraan	09
Weet bij opzoeken van een woord op alfabet ongeveer de plaats van de letters (zoekt de 'b' niet aan het eind, de 'm' in het midden)	10
Zoekt bij de juiste beginletter bij het zoeken van een naam in een adressenboekje	11
Zoekt een woord op in het woordenboek als dat op de juiste pagina ligt opengeslagen	11
Zoekt gericht op alfabetische volgorde woorden op (telefoongids, bibliotheek, woordenboek)	12
zoekt gericht op alfabetische volgorde woorden ook op 2/3 letter op (telefoongids, bibliotheek, woordenboek)	13
zet woorden/namen op alfabetische volgorde	13
Archiveert boeken of documenten op alfabetische volgorde	14

Relevante informatie zoeken en gebruiken

gebruikt verschillende informatiebronnen om informatie te zoeken voor een spreekbeurt of werkstuk	13
geeft voor en nadelen bij verschillende informatiebronnen (betrouwbaarheid, snelheid, hoeveelheid)	13
benoemt dat niet alle informatie op internet betrouwbaar is	13
laat zien hoe je snel een onderwerp vindt in een boek (gidswoorden, tabbladen, inhoudsopgaven, register)	14
zoekt in de krant voor hem interessante stukken	14
kent gidsen als encyclopedie, reisplanner, telefoonboek, catalogus, register en vindt hierin de gewenste informatie	14
maakt onderscheid tussen een informerende en wervende folder (informatie over de wijk/ school of een advertentie)	14
vindt gericht informatie op Internet zoals betekenis van woorden, treintijden, telefoonnummers, adressen	15
weet zoekopdrachten te verfijnen of te verbreden met de juist zoektermen	15
beoordeelt of er voor hem relevante informatie in een (internet)document staat	15
legt informatie met behulp van verschillende soorten apparatuur vast (foto, film, dvd, tape)	16
toont informatie met behulp van verschillende soorten apparatuur (dvd, computer, iPod, telefoon)	16

Metaal

Metaal - Kennis

kan 5 metalen herkennen en benoemen (Staal, Koper, Aluminium, Messing en Zink)	03
kent de eigenschappen (zwaar/licht, zacht/hard, sterk/zwak) en weet waar het voor gebruikt wordt	04

Metaal - Zagen

weet dat ik een metaalzaag voor metaal moet gebruiken	01
kan met een metaalzaag metaal doorzagen	06
kan een zaagblad vervangen	06

kan met een elektrische figuurzaag vormen uit metaal zagen 10

Metaal - Boren

weet dat je een spiraalboor voor boren in metaal nodig hebt 01
weet dat je langzaam en met een laag toerental moet boren 04
weet dat je bij het boren van dik metaal moet koelen 04
kan veilig een gat in metaal boren 05
kan een gat verzinken met een verzinkboor 05
kan zelf een boor inspannen 05
kan de boortafel op hoogte instellen 10
kan de boormachine op diepte instellen 12

Metaal - Knippen

kan met een zijknijptang, kopknijptang, combinatietang draad doorknippen 04
kan met een plaatschaar rechte stukken uit metaal knippen 06
kan met een hefboomplaatschaar metaalplaat en draad doorknippen 07
kan met een latoenschaar, bliksschaar figuren uit metaal knippen 07
kan met een elektrische knabbelschaar figuren uit metaal knippen 12

Metaal - Vijlen

weet welke vorm vijl ik voor m'n werkstuk moet gebruiken 01
kent het verschil tussen een grove en fijne vijl en weet deze goed te gebruiken 02
kan met een vijlborstel de vijl weer schoonmaken 02

Metaal - Omzetten / Buigen

kan met een platbektang, telefoontang en combinatietang metaaldraad ombuigen 06
kan met een rondbuigtang, rondbektang metaaldraad rond buigen 06
kan met een zetbank een stuk metaal in een hoek ombuigen en metaaldraad in een hoek ombuigen 07
kan met een wals een stuk metaal rond buigen 07

Metaal - Drijven

kan op een tas een aambeeld metaaldraad/plaat vlak slaan 07
kan met een kunststofhamer metaal weer vlak slaan zonder het oppervlak te beschadigen 07
kan m.b.v. een drijfmal en een bolhamer een bolle vorm in metaal drijven 08
kan m.b.v. een rekhamer metaal oprekken 08
kan m.b.v. een stuikhamer metaal stuiken 08
kan m.b.v. een bolstaak en bolhamer hamerslag aanbrengen 08
kan m.b.v. een speerhaak / hoorn van het aambeeld ronde vormen in draad / plaatmateriaal maken 09

Metaal - Draad snijden

kan met een wringijzer en draadtap schroefdraad tappen in een voorgeboord gat in metaal 12
kan met een wringijzer en draadsnijplaat schroefdraad op een metalen asje draaien 12

Metaal - Afwerking

kan metaal nat glad schuren 02
kan metaal polijsten m.b.v. polijstpasta en de polijstmachine 06
kan m.b.v. letterponsen m'n naam in metaal ponsen 06

Metaal - Solderen

weet dat ik soldeervloeistof moet gebruiken om de soldeertin beter te laten vloeien 10
kan de juiste hoeveelheid tin toevoegen om een keurige en sterke verbinding te krijgen 11

kan met een soldeerbout / pistool dunne metalen aan elkaar solderen	11
Metaal - Lassen	
kan met een puntlasapparaat dunne stukken plaatstaal aan elkaar lassen	10
kan m.b.v. een lastrafo en elektrode dikke stukken staal aan elkaar lassen	12
Metaal - Klinken	
kan voorgeboorde platen metaal d.m.v. klinknagels of popnagels met elkaar verbinden	11
Metaal - Felsen	
kan twee platen metaal d.m.v. een felsnaad verbinden m.b.v. een felsijzer	11
Metaal - Klemmen	
kan met spanplaatjes (ter bescherming) mijn werkstuk inspannen in een bankschroef	02
kan mijn werkstuk met een plaatklem in de bankschroef inspannen	02
kan met een handklem en kantklauw mijn werkstuk in de bankschroef inspannen	03
kan mijn werkstuk in een boorklem inspannen bij het boren in metaal	03
kan met een griptang mijn werkstuk klemmen zonder er daarna kracht op uit te hoeven oefenen	04
Metaal - Meten en aftekenen	
kan met een kraspen langs een stalen rij een lijn in metaal krassen	06
kan met een centerpons een putje in metaal slaan	06
kan met een blokhaak / winkelhaak een haakse hoek meten of uitzetten	07
kan met een metalen liniaal een maat opnemen / uitzetten	08
kan met een steekpasser een cirkel in metaal aftekenen	08
kan met een schuifmaat een binnen-, buiten- en dieptemaat opmeten / uitzetten	10
kan met een hoogtekraas een lijn in metaal krassen	12
kan met een graadmeter een hoek overnemen of uitzetten	12
Metaal - Veiligheid	
gebruikt uit zichzelf de veiligheidsmiddelen	02
Metaal - Slijpen	
kan met een doorslijpschijf metaal doorslijpen	12
kan met een afbraamschijf metaal afbramen	12
kan een slijptol van slijpschijf verwisselen	12

Repro/ Administratie

Repro Papier

weet hoe papier gemaakt wordt	10
weet papierformaten (A3, A4, A5, A6)	10
kan d.m.v. vouwen en scheuren van een A3 een A6 maken	11
weet voorbeelden te noemen van toepassingen van verschillende formaten (kaart, boek, etc.)	11
weet dat je verschillende soorten en gewichten papier hebt	12
kan m.b.v. de papiersnijder verschillende papierformaten snijden	12

Repro Kopiëren

kan enkelzijdig kopiëren	09
weet hoe gekopieerd moet worden met automatische invoer	10
kan dubbelzijdig kopiëren	10
kan A3 / A4 kopiëren	11

weet hoe sorteren moet worden ingesteld	11
kan verkleinen/vergroten	12
kan werken met handinvoer (gekleurd papier)	12
kan kopie donkerder/lichter instellen	12
kan m.b.v. een kopieer-opdrachtformulier zelfstandig een opdracht verwerken	12
kan een boekje kopiëren	12

Repro Kopieerverwerking

kan 2 bladzijden vergaren (rapen)	09
kan meer dan 2 bladzijden vergaren	09
weet hoe je een paperclip gebruikt	09
kan meerdere vergaarde stapels samenvoegen	09
kan enkelvoudig nieten	10
kan dubbel nieten	10
kan 1 blad netjes vouwen met vouwplank	11
kan 1 blad netjes vouwen zonder vouwplank	11
kan boekje vouwen	12
kan Z vouw vouwen	12

Repro Snijden

kan onder toezicht werken met snijmachine	10
kan van A3 A4 maken	11

Repro Inbinden

kan 2 gaats perforeren	11
kan 23 gaats perforeren	11
kan 4 gaats perforeren	12
kan inbinden in ringband	12
kan papier in lamineerhoes steken	12
kan lamineren (A4)	12
kan lamineermachine in stellen	12

Repro Werkoverzicht

schept orde	10
werkt in logische volgorde	10
ruimt de werkplek op	11
kan omgaan met werkdruk	11
voert controle (kopieën) goed uit	12
ziet wanneer het fout is gegaan	12
geeft aan wanneer het fout is gegaan	12
lost zelfstandig de fouten op	12

Repro Versnipperen

weet hoe de versnipperaar aan moet	06
weet hoeveel blaadjes er tegelijk maximaal door kunnen	06
weet dat je eerst de nietjes moet verwijderen	06
weet dat je eerst de paperclips moet verwijderen	06
kan onder begeleiding met de versnipperaar werken	07
kan zelfstandig met de versnipperaar werken	08

Repro Printen

weet hoe een all-in-one printer moet worden ingesteld voor een zwart/wit print	10
kan zelfstandig met een all-in-one printer een zwart/wit print produceren	11

Repro Scannen

weet hoe je moet scannen met een all-in-one printer	12
---	----

Administratie Stickers

weet wat stickers zijn	09
weet dat er verschillende soorten stickers zijn	10
weet dat er verschillende formaten stickers zijn	10
kan stickers netjes plakken	11
kan op de juiste plaats stickers plakken	12
kan schrijven op stickers	12

Administratie Brieven

kan een papier vouwen	08
kan een brief vouwen	08
kan een brief in een envelop stoppen	09
kan een envelop sluiten	09
weet dat er verschillende formaten enveloppen zijn	10
weet dat er verschillende formaten papier zijn	10
kan verschillende formaten enveloppen herkennen	11
kan verschillende formaten papier herkennen	11
kan een envelop openen	11
kan een envelop netjes openen	12
kan meerdere papier van verschillend formaat in één envelop stoppen	12

Administratie Labelprinter

kan een labelprinter herkennen	09
weet wat een labelprinter is	09
kan een labelprinter aan/uit zetten	09
kan tekens/getallen invoeren op een labelprinter	10
kan teksten invoeren op een labelprinter	10
kan een spatie uitvoeren op een labelprinter	10
kan geschreven stukken tekst/tekens/getallen invoeren op een labelprinter	11
kan wissen op een labelprinter	11
kan een hoofdletter maken op een labelprinter	11
kan printen met een labelprinter	11
kan een geprint stuk tekst afsnijden met een labelprinter	11
weet dat er labeltape in een labelprinter zit	12
weet wáár de labeltape in een labelprinter zit	12
kan labeltape uit een labelprinter halen	12
kan labeltape in een labelprinter plaatsen	12
weet wanneer er nieuwe labeltape in een labelprinter moet	12

Administratie Telefoon

Drukt nummers in op een speelgoedtelefoon en houdt de hoorn bij zijn oor	02
Herkent het geluid van de telefoon	02
Herkent een telefoon in alle vormen, kleuren, afmetingen, namaak of echt	03
Belt en spreekt door de hoorn met een speelgoedtelefoon (iemand in dezelfde ruimte)	04
Spreekt met een ander door een telefoon	05
Drukt aangewezen nummers in op een telefoon	05
Herkent de kiestoon en de ingesprektoon	05
Herkent een bekende aan zijn naam en zijn stem en houdt een kortgesprek aan de telefoon	06
Neemt de telefoon op met "hallo" en zijn naam	06
Houdt er rekening mee dat degene aan de andere kant van de lijn niet kan zien wat hij ziet	06
kan verstaanbaar praten door de telefoon	06
Laat de ander uitpraten	07
Belt een bekende op en zegt hallo/goede morgen, middag, avond en zijn naam	07
kan de telefoon naar de persoon waarom gevraagd is, brengen	07
Zet een mobiele telefoon aan en uit	07

Vraagt met wie hij spreekt	08
Vraagt beleefd "wat zegt u" als het onduidelijk is	08
Zegt beleefd "een ogenblikje alstublieft ik haal even iemand" als iemand gehaald moet worden	08
Vertelt dat bellen geld kost en je niet te lang mag bellen	08
Belt een bekende op met het gebruik van snelkeuzenummers	09
Gebruikt de menu's van een mobiele telefoon	09
Stuurt een sms met mobiele telefoon	09
Tikt een telefoonnummer van schrift in op de telefoon	09
Voert een door de telefoon gegeven opdracht uit	09
Luistert een antwoordapparaat/ voicemail af	09
Zoekt een nummer op in een eigen telefoongids en belt (op eigen initiatief) een bekende op	10
Geeft een door de telefoon gestelde vraag door aan de juiste persoon	10
Spreekt een voicemail of antwoordapparaat in na de piep	10
Belt een bekende op om een vraag te stellen	10
Neemt de telefoon op met "hallo", zijn naam en de naam van de school	10
Laadt een mobiele telefoon op voordat de telefoon leeg is	11
Verbindt de telefoon door aan de juiste persoon in een (school)centrale	11
Zet een gesprek in de wacht en meldt dit aan de beller	11
Zet een mobiele telefoon uit en aan met zijn pincode	11
Vertelt het verschil tussen zakelijke en privégesprekken	12
Zoekt een nummer op in de telefoongids	12
Vult het beltgoed op een mobiele telefoon aan	12

Administratie Memo

kan een memo herkennen	09
weet wat een memo is	09
kan uitvoeren wat er op een eenvoudige memo staat	10
kan een memo maken	11

Administratie Magazijn

kan een magazijnvoorraadlijst herkennen	10
weet wat een magazijnvoorraadlijst is	10
kan een magazijnvoorraadlijst controleren	11
weet wat hij op een magazijnvoorraadlijst moet invullen	11
kan een magazijnvoorraadlijst invullen	11
kan d.m.v. een magazijnvoorraadlijst artikelen bestellen	12
kan een magazijnvoorraadlijst maken	12

Administratie Adressen

weet wat een postzegel is	08
weet waar een postzegel toe dient	08
weet waar een postzegel op een kaart/envelop/pakket geplakt moet worden	08
kan een postzegel plakken	08
kan een postzegel op de daarvoor bedoelde plek plakken	08
kan een adres herkennen	09
weet wat een adres is	09
weet wat het eigen adres is	09
weet dat een adres in een bepaalde volgorde geschreven/getypt moet worden	10
kan een adres in de goede volgorde schrijven/typen	10
weet dat je een adres op verschillende producten kan zetten (brief, pakket, formulier, kaart, etc.)	10
weet op welke plek op een kaart/envelop/pakket je een adres moet zetten	10
kan een adres op een kaart zetten	11
kan een adres op een envelop zetten	11
kan een adres op een pakket zetten	11
weet dat op een brievenbus van de post postcodes verdeeld zijn in 2 groepen	12
kan adressen sorteren op basis van die 2 postcode groepen	12

Veilig werken met de Bosmaaier

Veiligheid en ergonomie

weet hoe oud je moet zijn als je zelfstandig wil werken met de bosmaaier (18 jaar)	10
weet dat de lengte van de maaiboom te maken heeft met de lengte van het lichaam	10
weet waarom er een verstelbare stuurboom op de bosmaaier zit	10
weet welke PBM je nodig hebt bij het bosmaaien en waarom	10
weet dat je een signaalvest moet dragen bij het werken aan de weg	10
weet wat de ARBO inhoudt	10
weet wat de letters VWGM in de Arbowet betekenen	10
weet wat CE markering betekent	10
weet dat je eerst het gras moet afzoeken op zwerfafval en stenen	10
weet dat je stevig moet staan als je maait	10
weet als er gras rondom je maaigarnituur vastzit, dat je eerst de motor uitzet en dan pas het gras weghaalt	10
weet dat je een transportkap moet gebruiken bij het vervoeren van een bosmaaier	10
weet hoe je de stuurboom moet instellen op het eigen lichaam (armen licht gebogen en de polsen recht)	11
weet waarom er AV (anti vibratie) rubbers op de bosmaaier zitten	11
weet dat je de AV rubbers op scheurtjes moet controleren	11
weet waarom er verschillende gaten zitten in het ophangstelsysteem	11
weet hoeveel meter de mensen uit de buurt van een werkende bosmaaier moeten zijn (15 meter)	11
weet wat ergonomisch werken met de bosmaaier is	11
weet dat je bij het bosmaaien de rug niet mag draaien	11
weet wat de belangrijkste veiligheidseisen van de bosmaaier zijn	11
weet waarom je een zaagoveral moet dragen bij gebruik van slagmes, zaagblad en grasblad	11
weet waarom er een dikke heupslab aan het draagstel zit (trillingen tegen te gaan)	11
weet welk noodzakelijk onderhoud er gedaan moet worden aan de bosmaaier	11
weet hoe je een bosmaaier bedrijfsklaar maakt	11
weet hoe en je aan de weg moet werken	12
kan een draagstel afstellen op eigen lichaam	12
maakt de bosmaaier bedrijfsklaar	12
weet welke kant je op maait (dit i.v.m. met gebouwen, auto's, mensen etc.)	12

Onderdelen en techniek

weet wat een bosmaaier is (motorzeis)	10
benoemt 3 soorten bosmaaiers (rugmaaier, grastrimmer, bosmaaier)	10
weet dat de gegevens van de bosmaaier in het instructieboekje staan	10
benoemt de onderdelen van de bosmaaier en wijst ze aan	10
weet waarvoor de beschermkap dient	10
weet welke sturbomen er zijn (recht en gebogen)	10
weet waar de choke voor dient	10
weet waar de benzinetank zit	10
weet wat voor brandstof er in de bosmaaier gaat (mengsmering)	10
weet dat er een beschermkap om de uitlaat moet zitten	10
benoemt de 4 maaigarnituren (draadkop, slagmes, zaagblad en grasblad)	10
weet wanneer je een draadkop gaat gebruiken (obstakels in het gras, onkruid uit bestrating maaien)	10
weet wanneer je een slagmes gaat gebruiken (ruig gewas)	10
weet wanneer je een zaagblad gaat gebruiken (omleggen van jonge boompjes)	10
weet wanneer je een grasblad gebruikt (fijn jong gras, bijv. voor het voeren van beesten)	10
weet hoe je kunt horen als het slagmes, zaagblad en grasblad goed zijn en geen gebreken vertonen	10
weet waarom er een mesje zit in de beschermkap van draadkop	10
weet dat je de bosmaaier na gebruik schoonmaakt	10
weet wat voor motor er op een bosmaaier zit (2takt)	11
weet dat een lange maaiboom is om te maaien	11

weet dat een korte maaiboom is om zaagwerk uit te voeren	11
weet waar de bougie voor dient	11
weet wat mengverhouding 1:25 betekent	11
kan het draad in de maaikop onder toezicht vervangen	11
kan een ander maaigarnituur op de bosmaaier zetten	11
weet welke draagstellen er zijn (schouder en rugzakmodel)	11
weet wat er in het tandwielhuis gebeurt	12
weet welk vet er in het tandwiel huis moet (hitte bestendig)	12
weet hoeveel vet er in het tandwielhuis mag en waarom (smering en koeling)	12
weet wanneer je het beste de vetcontrole kan doen (als de machine op bedrijfstemperatuur is)	12
kan het draad in de maaikop zelfstandig vervangen	12

Startprocedure en maaien

weet hoe de aan en uitknop werkt	10
weet dat je 3 meter vanaf de tankplaats moet starten	10
weet dat je het starterskoord moet controleren voor je aan het werk gaat	10
weet dat je het starterskoord niet mag loslaten als de motor draait	10
weet hoe je vol gas start	10
weet dat je, nadat de motor is gaan draaien, een paar keer flink gas moet geven om de motor warm te draaien.	10
weet waarom er een gasbeveiliging op de gashendel zit	11
weet dat de gasknop moet terug veren	11
weet wanneer je een choke gebruikt	11
weet waar het luchtfilter voor dient	11
weet hoe vaak je een luchtfilter schoonmaakt	11
weet hoe je een luchtfilter schoonmaakt (van binnen naar buiten uitblazen)	11
weet waarom er een antidecompressie knopje op de bosmaaier zit	11
weet dat je de koelopeningen schoon moet houden	11
weet de startprocedure van de bosmaaier geheel zelfstandig	12
weet dat je bij de maaibeweging vol gas moet geven en bij de beweging terug gas los	12
weet dat je een klein stukje overlap moet maaien	12
weet hoe je bij een draadkop je draad langer maakt	12
weet dat je bij het maaien van een talud van onder naar boven werkt	12
kan onder toezicht veilig bosmaaien	12
kan zelfstandig veilig bosmaaien	13

ZeDeMo

Begrippen

kent het begrip bankschroefhand	10
kent het begrip voorkeurshand	10

Motorische handvaardigheden

kan hanteren	05
kan selecteren	05
kan plaatsen	05
kan linksom draaien	05
kan rechtsom draaien	05
heeft een goede oog-/handcoördinatie	06
kan voorwerpen vastdraaien met de hand	06
kan voorwerpen losdraaien met de hand	06
kent de basisbeweging reiken	07
kent de basisbeweging grijpen	07
kent de basisbeweging verplaatsen	07
kent de basisbeweging loslaten	07
kan een enkelvoudige beslissing nemen	07
kan op de juiste manier hergrijpen	08

kan voorwerpen vastdraaien met gereedschap	08
kan voorwerpen losdraaien met gereedschap	08
kan een meervoudige beslissing nemen	09
heeft ruimtelijk inzicht	11
heeft krachtbeheersing	12
kan met twee handen tegelijk werken	12
kan op diepte plaatsen	12
kan tweehandig symmetrisch werken	12
kan tweehandig asymmetrisch werken	12
kan hanteren en selecteren	12
kan met gereedschap werken	12

Leskist 105 Sorteren

kan sorteren op kleur 105-B 105-F 105-H 105-L	06
kan sorteren op nummer 105-A 105-L	07
kan sorteren op vorm 105-D 105-J	08
kan sorteren op waarde 105-C 105-I	09
kan sorteren op alfabet 105-G	10
kan sorteren op lengte 105-K	11
kan sorteren op verbinding 105-E	12

Leskist 106 Inpakken en wegen

kan inpakken op kleur 106-A 106-F	08
kan met handschoenen aan werken 106-H	08
kan analoog wegen 106-B	09
kan plastic gripzakjes sluiten 106-E 106-H 106-I	10
kan digitaal wegen 106-C 106-D 106-G	11
kan inpakken naar voorbeeld 106-J	11
kan plastic gripzakjes met 1 hand openen 106-E 106-H 106-I	12

Leskist 107 De- en monteren

kan vleugelmoeren met de hand aanslaan 107-A 107-B	07
kan kruiskopbout met de schroefmachine in- en uitdraaien 107-C	08
kan zaaggleufbout met de schroefmachine in en uitdraaien 107-G	08
kan tegelijk met links en rechts moeren aan en losdraaien 107-D 107-E 107-F	10
kan kruiskopbout met de handschroevendraaier in en uitdraaien 107-H	10
kan blind bouten en moeren monteren 107-I	10
kan zaaggleufbout met de handschroevendraaier in en uitdraaien 107-M	10
kan verticaal de assortiment montage uitvoeren 107-J	11
kan borgmoeren met behulp van de ratelsleutel aan en losdraaien 107-K 107-L	11
kan met behulp van voorbeeld de montage opberg box in en uit elkaar halen 107-N	12
kan met behulp van tekening de montage alu-flat in en uit elkaar halen 107-O	12

Leskist 108 De lopende band

kan een fitting na montage plaatsen 108-B 108-C	09
kan houten ballen grijpen en plaatsen 108-A	10
kan 2 onderdelen van de fitting monteren 108-B	11
kan 4 onderdelen van de fitting monteren 108-C	12

Opruimen

kan spullen na gebruik weer op de juiste plaats opruimen	12
kan de werkplek netjes achterlaten	12

Arbeidsvaardigheden

kan staand werk een uur volhouden	08
kan een uur werken aan dezelfde activiteit	10

kan de duurtraining volhouden	10
levert een goede kwaliteit van werk af	10
kan zich concentreren op zijn werk	10
kan nauwkeurig met het materiaal omgaan	10
kan nauwkeurig met gereedschap omgaan	10
heeft een acceptabele werkhouding	11
is gemotiveerd bezig met het werk	11
kan zelfstandig werken	11
heeft een regelmatig werktempo	11
toont initiatief tijdens het werk	12
heeft een goede werkhouding	12
kan tekening lezen	12

Leskist 113 productielijn

kan de moer op de goede bout plaatsen	08
kan het gripzakje op de goede manier openen	10
kan het gripzakje sluiten	10
kan zich aan de opdracht houden	10
is collegiaal	10
kan de werkplek ordenen	11
kan de werkplek voorbereiden	12
kan werkleider zijn	12

Leskist 114 meten

kan meten met de rolmaat 114-01	08
kan meten met de duimstok 114-02	09
kan meten met de winkelhaak 114-03	10
kan meten met de digitale schuifmaat 114-05, 114-07	12
kan meten met de stalen meetlat 114-06	11
kan meten met de waterpas 114-08	11
kan meten met de hoekmeter 114-09	12
kan meten met de digitale afstandsmeter 114-10	12

Trainingsdomein 600 vliegengordijn

kan de juiste materialen klaarzetten	08
kan een koker om een gordijnhaak doen	08
kan de volgende haak hieraan monteren	08
kan een streng monteren	08
kan de streng afmaken en ophangen met een eindhaak	08
kan globaal inschatten hoeveel nodig is	09
kan werken met hele en halve kokers	09
kan het opzetplankje tweehandig vullen	10
kan het hakenplankje vullen	10
kan volgens kleurstructuur werken	10
kan een patroon uitzetten op het opzetplankje	12
kan een patroon uitwerken in een vliegengordijn	12

Onderdeel 700 nummerplaatsing en montage

kan opdracht 700-1 kleurpenningen op nummer ophangen	08
kan opdracht 700-1 de carrossereringen op nummer plaatsen	08
kan opdracht 700-1 de sleutelhangers op nummer ophangen	08
kan opdracht 700-1 de penningen, sleutelhangers en ringen ophangen op nummer	10
kan opdracht 700-2 volgens opdrachtkaart ophangen	11
kan opdracht 700-4 monteren	11
kan opdracht 700-3 volgens opdrachtkaart ophangen	12
kan opdracht 700-5 volgens voorbeeld monteren	12

Niveau 1000 montage

kan draaiknoppen bevestigen	07
kan moeren bevestigen	07
kan kruiskopbouten bevestigen	08
kan zaaggleufbouten bevestigen	09
kan torkschroeven bevestigen	10
kan het hele paneel bevestigen	11

Trainingsdomein 1100 kastplankdragers

kan omgaan met gevoelens van frustratie	10
kan de 3 verschillende maten onderscheiden	10
kan in 1 vlak de kleinste maat plaatsen	11
kan in 1 vlak de middelste maat plaatsen	11
kan in 1 vlak de grootste maat plaatsen	11
kan 1 vlak volledig vullen	12
kan 2 vlakken volledig vullen	12
kan 3 vlakken volledig vullen	12

Zelfverzorging en Hygiëne

De Hygiëne

wast de handen voor het eten	05
weet dat je een tandenborstel niet deelt met een ander	06
weet dat je moet douchen voor het slapen gaan	07
weet dat je elke dag een schone handdoek moet nemen	08
trekt elke dag een schone onderbroek aan	09
verschoont elke week 1x het bed	10
weet wat bacteriën zijn	11
wast na wc-bezoek de handen	11
weet dat het prettig is voor jezelf en de ander, wanneer je jezelf goed verzorgt.	12

Mijn persoonlijke verzorging

weet dat persoonlijke verzorging noodzakelijk is	05
kan zich onder toezicht uitkleden	06
kan zich onder toezicht douchen, maakt daarbij gebruik van de juiste producten	06
kan zich na het douchen onder toezicht aankleden + deodorant gebruiken	07
kan zich zonder toezicht uitkleden	07
kan zich zonder toezicht douchen, maakt daarbij gebruik van de juiste producten	08
kan zich zonder toezicht aankleden + deodorant gebruiken	09
weet wanneer je er verzorgd uitziet	10
kan onderscheid maken tussen reclame van producten	11
weet wanneer je zweet en wat je daarvoor kan gebruiken	11
weet dat het belangrijk is om jezelf goed te verzorgen	12
kleedt zich gepast voor een arbeidssituatie	13

Je uiterlijk

weet dat niemand hetzelfde is	06
kan de kleur van eigen ogen benoemen	07
weet eigen lengte en gewicht	08
kan benoemen of hij/zij gewoon, mager of dik is	09
kan aangeven hoe iemand anders zich voelt (boos, blij, verdrietig, vriendelijk)	09
weet dat door emoties je uiterlijk verandert	10

De huid

verzorgt zichzelf na een inspanning (lichamelijk)	07
---	----

weet waarom er deodorant gebruikt wordt	07
gebruikt deodorant	07
houdt eigen huid schoon en soepel	07
weet waarom de huid belangrijk is	07
wast zichzelf / smeert elke dag met hulp (in)	08
wast zichzelf / smeert onder begeleiding (in)	08
kan zichzelf wassen (insmeren)	08
kan zorgvuldig omgaan met zeep	09
weet dat het voor je huid niet verstandig is om veel zeep te gebruiken	10
wast het gezicht niet met zeep	10
weet dat wanneer je een bad neemt, je je daarna nog even kort af moet spoelen	10
weet de noodzaak van zonnebrandcrème	10
weet dat zonnebrandcrème een beschermingsfactor heeft	11
kan de beschermingsfactor ook benoemen	11
weet dat de huid kan verbranden	11
smeert zich in wanneer hij/zij gaat zonnebaden	11
weet dat onbeschermd zonnebaden gevaarlijk is	12
weet dat je aan puistjes en acné niet moet peuteren	12

Haar

kan met hulp het haar wassen	05
kan onder begeleiding het haar wassen	06
kan zelfstandig het haar wassen	07
borstelt onder begeleiding het eigen haar	08
kan zelfstandig het eigen haar borstelen	09
houdt kam en borstel schoon	10
leent kam en borstel niet uit	11
kamt het haar niet op plaatsen waar anderen er last van hebben	12

Luizen

weet dat er luizen in je haar kunnen gaan zitten	11
weet dat je deze moet behandelen	11
kent het verschil tussen roos en een "neet"	12
weet dat je tegen luizen en neten een stofkam of lotion moet gebruiken	12

De handen

weet dat er bacteriën aan je handen gaan zitten	06
ken het begrip bacteriën en weet wat bacteriën zijn	06
kan de handen zelfstandig wassen en afdrogen	07
weet wanneer je de handen moet wassen	07
kent het gebruik van een nagelborstel	07
kan zelfstandig de nagels knippen	08
weet wat nagellak is en hoe je dit moet gebruiken	08
weet dat je werkhandschoenen kan gebruiken bij vies werk zoals in de tuin, met verf of vet (plastic handschoenen)	08
kent het gebruik van handcrème	09
kent de manieren om iemand te begroeten met een hand	10
weet dat je met je handen ook gevoel kunt uitdrukken	11
weet dat je met gebarentaal je handen moet gebruiken	12

Voeten

kan zelfstandig de schoenen uittrekken	05
weet wat je moet doen om je voeten goed te verzorgen	10
kent het begrip voetschimmel	11
weet dat er een voetbed in een schoen moet zitten, dat steun geeft	11

weet wat een doorgezakte voet is (platvoet)	12
weet wat een likdoorn is	12
kent het begrip pedicure	12
weet wat een pedicure allemaal doet	12

De baard

weet wat baardgroei is	09
kent de middelen om de baard te verzorgen	10
kent het gebruik van after shave	11
weet dat de scheerspullen hygiënisch moeten zijn	12

Het gebit

weet waarvoor we tanden en kiezen gebruiken	05
weet dat je een gebit moet verzorgen	06
kent het begrip melk gebit	07
weet dat je naar de tandarts moet om een verzorgd gebit te houden	08
weet dat snoepen slecht is voor je gebit	08
weet dat voedsel waar je goed op moet kauwen goed is voor je gebit	09
weet dat fluor bescherming geeft voor je tanden	09
weet wat er nodig is voor een goede mondhygiëne	10
weet dat tandbederf cariës heet	11
weet wat tandplak is	11
kan een aantal schoonmaakmethoden voor het tandvlees opnoemen	11
weet wat flossen is	12
weet wat tandenstokers zijn	12

Menselijk lichaam

vertelt wat genotsmiddelen zijn (ook koffie en thee) en weet dat ze verslavend werken	13
heeft een mening over roken en kan deze uiten	13
oefent vaardigheden om weerstand te bieden aan druk van anderen die hen aanzetten tot gebruik	13
benoemt verschillende oorzaken van ziek worden (kou vatten, besmetting, bedorven voedsel)	13
benoemt de functie van de huid (bescherming tegen uitdrogen)	13
benoemt lichamelijke veranderingen die horen bij de puberteit	13
benoemt waarom mensen wel of geen genotsmiddelen gebruiken	14
benoemt welke factoren de mening over roken kunnen beïnvloeden	14
benoemt wat de persoonlijke gevolgen en risico's van roken en alcohol zijn voor de gezondheid en het uiterlijk	14
benoemt activiteiten die verslavend kunnen werken (computeren, gokken)	14
benoemt de functie van hart, longen en spieren	14
benoemt welke weg voedsel aflegt in het lichaam	14
vertelt over zwangerschap en geboorte: baby groeit in baarmoeder, via navelstreng gevoed, geboorte na 9 maanden)	14
vertelt dat spieren groter en sterker worden door training	14
benoemt wat de persoonlijke gevolgen kunnen zijn van verslavende activiteiten (sociaal isolement door computeren, schulden door gokken)	15
benoemt zaken die invloed hebben op hun eetgewoonten (eigen invloed, ouders, klasgenoten, vriendjes en reclame)	15
vertelt wat er bij inspanning met het lichaam gebeurt (versnelde ademhaling, stijgen hartslag)	15
vertelt wat vertering is en waar verteerd voedsel wordt opgenomen en onverteerd voedsel wordt verwijderd	15
vertelt welke factoren een positieve invloed hebben op de conditie van het hart en bloedvaten (te weten niet roken, gezonde voeding, voldoende bewegen en zo ontspannen mogelijk leven)	15
vertelt wat overmatig alcoholgebruik is	16
vertelt wat drugs is en wat het met je doet op korte en langere termijn	16
vertrouwt in eigen mogelijkheden om genotsmiddelen te weigeren	16
benoemt de functie van het skelet (stevigheid, bescherming, beweging)	16
wijst drie typen gewrichten in het lichaam aan	16

benoemt dat je met de Body Mass Index kunt kijken of je op een goed gewicht zit en wat het betekent als je onder of boven de grenswaarden zit	16
benoemt het verschil tussen ingeademde en uitgeademde lucht (zuurstofgehalte)	16

Zorg voor Wonen

Zorg voor het vuil

ziet wanneer er een vuilniszak vol is	09
gooit oud papier apart weg	09
leegt en maakt de groencontainer schoon	09
weet wanneer de containers aan de weg gezet moeten worden en voert dit uit	09
weet hoe je een vuilniszak moet vervangen	11

Basiskennis en vaardigheden

ziet dat een ruimte opgeruimd moet worden	09
legt gebruikte spullen terug op de plek	09
brenkt orde in de ruimte	09
kies geschikte spullen om een schoonmaakklus uit te voeren	09
begrijpt met welke regelmaat iets schoongemaakt moet worden	09
kan het werk zelfstandig controleren	09
gebruikt de juiste kleur doekjes bij het schoonmaken	13
houdt overzicht bij wat er schoongemaakt moet worden in een arbeidssituatie	14

2.1 Basiskennis van schoonmaakmateriaal

herkent een handdoek	07
herkent een theedoek	07
herkent een vaatdoek	07
herkent een afwasteil	07
herkent een bezem	07
herkent een emmer	07
herkent een stoffer en blik	07
herkent een stofzuiger	07
herkent een dweil	07
herkent een schuurspons	07
herkent een spons	07
herkent een zeem	07
herkent een vloerwisser	07
herkent een raamwisser	07
herkent een vloertrekker	07
herkent afwasmiddel	07
herkent schuurmiddel	07
herkent schoonmaakmiddel (citronella, allesreiniger)	07
herkent bleekmiddel	07
herkent spiritus	07
herkent schoonmaakazijn	07
weet waarvoor een handdoek wordt gebruikt	08
weet waarvoor een theedoek wordt gebruikt	08
weet waarvoor een vaatdoek wordt gebruikt	08
weet waarvoor een afwasteil wordt gebruikt	08
weet waarvoor een bezem wordt gebruikt	08
weet waarvoor een emmer wordt gebruikt	08
weet waarvoor een stoffer en blik worden gebruikt	08
weet waarvoor een stofzuiger wordt gebruikt	08
weet waarvoor een dweil wordt gebruikt	08
weet waarvoor een schuurspons wordt gebruikt	08
weet waarvoor een spons wordt gebruikt	08
weet waarvoor een zeem wordt gebruikt	08

weet waarvoor een vloerwisser wordt gebruikt	08
weet waarvoor een raamwisser wordt gebruikt	08
weet waarvoor een vloertrekker wordt gebruikt	08
weet waarvoor afwasmiddel wordt gebruikt	08
weet waarvoor schuurmiddel wordt gebruikt	08
weet waarvoor schoonmaakmiddel (citronella, allesreiniger) wordt gebruikt	08
weet waarvoor bleekmiddel wordt gebruikt	08
weet waarvoor spiritus wordt gebruikt	08
weet waarvoor schoonmaakazijn wordt gebruikt	08
weet hoe je de werkmaterialen weer moet opruimen	11

2.2 Basiskennis van schoonmaakmiddelen

kent de kleurcodes binnen de schoonmaak	11
gebruikt de kleurcodes op de juiste manier	11
weet welk schoonmaakmiddel voor welk doel geschikt voor is	11

2.3 Basiskennis klaarmaken van een emmer sop

vult de emmer met de juiste hoeveelheid water	11
gebruikt de juiste dosering van schoonmaakmiddelen	11
kan een emmer op de juiste manier leeg gieten	11

2.4 Basiskennis van groot huishouden

weet wat groot huishouden is	11
ent het verschil tussen een klein en een groot huishouden	11
weet waarom je van boven naar beneden werk	11
werkt van boven naar beneden	11
weet waarom je van buiten naar binnen werkt	11
werkt van buiten naar binnen	11
weet waarom je van schoon naar vuil werkt	11
werkt van schoon naar vuil	11

3.1 Schoonmaken NAT: gootsteen en aanrecht

vult de emmer met warm water	10
controleert de juiste temperatuur	10
voegt de juiste hoeveelheid schoonmaakmiddel toe	10
pakt een schuurspons en schuurmiddel	10
poetst de gootsteen op de juiste wijze schoon (en maakt deze weer droog)	10
stopt de vaatdoek in de emmer	10
wringt de (vaat)doek op de juiste manier uit	10
maakt het aanrecht schoon op de juiste manier	10
controleert het eigen werk	10
ruimt alle gebruikte spullen weer netjes op	10
kan een doekje op de juiste manier uitwringen	11
vouwt de werkdoek op de juiste manier tijdens het schoonmaken	11
weet hoe je een wasbak moet schoonmaken	11
kan een wasbak op de juiste manier schoonmaken	11

3.2 Schoonmaken NAT: de wastafel

pakt de juiste middelen voor het schoonmaken van de wastafel (doekje of schuurspons, allesreiniger of schuurmiddel)	10
poetst de wastafel schoon, spoelt en droogt deze na	10
maakt de kraan weer glanzend	10
controleert het eigen werk	10
ruimt de gebruikte spullen netjes op	10
weet hoe je een wasbak moet schoonmaken	11
kan een wasbak op de juiste manier schoonmaken	11

3.3 Schoonmaken NAT: de vloer

vult de emmer met warm water en het juiste schoonmaakmiddel	10
bevestigt de doek aan de vloerwisser	10
haalt de doek met regelmaat van de wisser	10
spoelt de doek uit in de emmer, wringt deze uit en bevestigt de doek opnieuw op de wisser	10
dweilt de vloer langs de kanten, langs de objecten en zigzaggend in een vaste lijn	10
controleert het eigen werk	10
ruimt de gebruikte spullen netjes op	10
weet welke materialen je nodig hebt voor het moppen (dweilen)	11

3.4 Schoonmaken NAT: de WC

pakt de juiste middelen voor het schoonmaken van de WC (speciaal doekje of schuurspons, allesreiniger of schuurmiddel)	10
poetst de wc-pot van buiten schoon, droogt deze na	10
doet WC-reiniger in de wc-pot en borstelt deze schoon met de Wc-borstel en trekt de WC door	10
maakt de bril en het deksel schoon	10
controleert het eigen werk	10
ruimt de gebruikte spullen netjes op	10
weet hoe je een toiletpot moet schoonmaken	11
kan een toiletpot schoonmaken	11

3.5 Schoonmaken NAT: de ramen

vult een emmer met water en het juiste schoonmaakmiddel	10
pakt een spons en zeem en een ramenwisser	10
neemt de kozijnen af met de spons en droogt deze met de zeem	10
maakt de ramen schoon met de spons (in regelmatige stroken)	10
trekt de ramen droog met de wisser	10
droogt de restanten vocht met de zeem	10
controleert het eigen werk	10
ruimt de gebruikte spullen op de goede plek op	10
weet welke materialen je nodig hebt voor het ramen zemen	11
zeemt de ramen op de juiste manier	11

3.6 Schoonmaken NAT: het sanitair

weet welke materialen je nodig hebt voor het schoonmaken van het sanitair	11
maakt het sanitair op de juiste wijze schoon	11

4.1 Schoonmaken DROOG: vegen

pakt het juiste gereedschap voor de veeg-klus (veger, bezem, swiffer)	10
veegt de vloer langs de kanten, langs de objecten en zigzaggend in een vaste lijn	10
veegt de rommel / stof op een hoop	10
veegt met stoffer en blik de rommel op en gooit dit in de afvalbak	10
controleert het eigen werk	10
ruimt de gebruikte spullen netjes op	10

4.2 Schoonmaken DROOG: stoffen

kan stof afnemen met een stofdoek	10
klopt de stofdoek uit	10
controleert het eigen werk	10
ruimt de gebruikte spullen netjes op	10
weet welke materialen je nodig hebt voor het stofwissen	11
is op de juiste manier aan het stofwissen	11

4.3 Schoonmaken DROOG: stofzuigen

weet dat verschillende onderdelen (borstels, mondstukken) gebruikt kunnen worden voor verschillende vloeroppervlakken	10
---	----

stofzuigt de vloer langs de kanten, langs de objecten en zigzaggend in een vaste lijn	10
controleert het eigen werk	10
rolt het snoer op de correcte wijze op	10
ruimt de stofzuiger op de juiste plek op	10
kan een stofzuigerzak vervangen	11
kan op de juiste manier stofzuigen	11

4.4 Schoonmaken DROOG: moppen

De leerling controleert de vloer op vocht of grof vuil	10
De leerling controleert de lengte van de steel	10
De leerling legt de droogmop op de vloer en plaatst de wingvoet	10
De leerling drukt met zijn voeten de droogmop vast aan de wingvoet	10
De leerling houdt de steel losjes vast op ellebooghoogte	10
De leerling begint aan de kant en loopt naast de wisser	10
De leerling zorgt dat de wingvoet contact houdt met de vloer	10
De leerling doet na de kanten de vrije ruimte	10
De leerling loopt in de vrije ruimte in banen achter de mop	10
De leerling houdt hierbij zijn rug recht	10
De leerling controleert zijn werk na afloop	10
De leerling verwijdert de wingvoet door op de droogmop te gaan staan	10
De leerling zakt door zijn knieën om achtergebleven vuil op te vegen met veger en blik	10

5.1 Afwassen met de hand

De leerling verzamelt alle vuile spullen aan één kant van het aanrecht	06
De leerling spoelt de erg vieze of vette spullen voor met heet water	06
De leerling vult de afwasbak met heet water en voldoende afwasmiddel	06
De leerling wast in de goede volgorde af (glas, kopjes/beker, borden, bestek)	06
De leerling zet de afwas in het afdruiprek of schone werkdoek	06
De leerling droogt af met een theedoek	06
De leerling ruimt de droge spullen op	06
De leerling maakt het aanrecht schoon met de werkdoek	06
De leerling droogt het aanrecht na met de theedoek	06
De leerling controleert zijn eigen werk	06
De leerling bergt het afwasmiddel veilig weg i.v.m. kleine kinderen	06
De leerling wast zijn handen als hij klaar is	06

5.2.1 Vaatwasmachine: Onder begeleiding in- en uitruimen

pakt de vaatwasmachine op de juiste manier in	07
vult het zeepbakje op de juiste manier	07
stelt de vaatwasmachine in op het gewenste programma	07
ziet (of hoort) wanneer de vaatwasmachine klaar is	07
ruimt de vaatwasmachine uit	07
ruimt het servies op de juiste plaats op	07

5.2.2 Vaatwasmachine: Zelfstandig in- en uitruimen

pakt de vaatwasmachine op de juiste manier in	08
vult het zeepbakje op de juiste manier	08
stelt de vaatwasmachine in op het gewenste programma	08
ziet (of hoort) wanneer de vaatwasmachine klaar is	08
ruimt de vaatwasmachine uit	08
ruimt het servies op de juiste plaats op	08

6.1 Verzorgen van de was: Vouwen

kan een vaatdoek vouwen op de juiste wijze	10
kan een handdoek op de juiste wijze vouwen	10
kan voetbalshirts vouwen op de juiste wijze	10
kan voetbalbroeken vouwen op de juiste wijze	10

kan voetbalkousen vouwen op de juiste wijze	10
kan andere stukken vouwen, zoals slabben, washandjes, dweilen	10
kan stapeltjes maken van de gevouwen was	10
kan de gevouwen was opruimen op de daarvoor bestemde plaats in de kast	10

6.2 verzorgen van de was: Strijken

zet de strijkplank op de juiste hoogte	11
kent het gebruik van het strijkijzer	11
vult het strijkijzer met water (in geval van een stoomstrijkijzer)	11
kent het gevaar van het strijkijzer en weet waarop gelet moet worden	11
kan een theedoek strijken	11
kan andere (kleding)stukken strijken (schorten)	11

6.3 Verzorgen van de was: onder begeleiding bedienen van de wasmachine en de droger

kan de was sorteren (donker, licht en bont)	10
controleert of de zakken van de kleding leeg zijn	10
stopt de was in de wasmachine	10
stelt het gewenste wasprogramma in	10
voegt wasmiddel toe	10
zet de wasmachine aan	10
ziet of hoort wanneer het wasprogramma klaar is	10
haalt het wasgoed uit de wasmachine	10
weet welke kleding er wel / niet in de droger mag	10
hangt gewassen kleding op een wasrek of waslijn	10
slaat schone was uit en stopt deze in de droger	10
kan het juiste programma kiezen	10
zet de droger aan	10
ziet (of hoort) wanneer het programma van de droger klaar is	10
ruimt de droger uit en stopt de was in de wasmand (voor schone was)	10
maakt de pluifilter na elke droogbeurt schoon	10
leegt het waterreservoir van de droger na elke wasbeurt	10

6.4 Verzorgen van de was: zelfstandig bedienen van de wasmachine en de droger

kan de was sorteren (donker, licht en bont)	11
controleert of de zakken van de kleding leeg zijn	11
stopt de was in de wasmachine	11
stelt het gewenste wasprogramma in	11
voegt wasmiddel toe	11
zet de wasmachine aan	11
ziet of hoort wanneer het wasprogramma klaar is	11
haalt het wasgoed uit de wasmachine	11
weet welke kleding er wel / niet in de droger mag	11
hangt gewassen kleding op een wasrek of waslijn	11
slaat schone was uit en stopt deze in de droger	11
kan het juiste programma kiezen	11
zet de droger aan	11
ziet (of hoort) wanneer het programma van de droger klaar is	11
ruimt de droger uit en stopt de was in de wasmand (voor schone was)	11
maakt de pluifilter na elke droogbeurt schoon	11
leegt het waterreservoir van de droger na elke wasbeurt	11

7 Bed afhalen en opmaken

haalt het (hoes)laken en dekbedhoes af en stopt dit in de wasmand	10
haalt het sloop van het kussen en stopt dit in de wasmand	10
kan een schoon (hoes)laken om het matras doen	10
kan een sloop om het kussen doen	10
kan een dekbedhoes om het dekbed doen	10

maakt het bed op de juiste manier op	10
controleert of het werk goed is uitgevoerd	10

8 Interieuronderhoud

kan het interieur aan de buitenkant schoonmaken	11
kan het interieur aan de binnenkant schoonmaken	11

9 Omgaan met elektrische apparaten

De leerling kan een ander woord voor elektriciteit noemen	12
De leerling kan vertellen wat een elektrisch apparaat is	12
De leerling kan een aantal apparaten noemen die op elektrische tijd werken	12
De leerling gebruikt alleen een geaard stopcontact	12
De leerling controleert op de draad en stekker veilig zijn	12
De leerling trekt NOOIT aan het snoer de stekker uit het stopcontact	12
De leerling is voorzichtig met water en elektriciteit	12
De leerling is voorzichtig met vuur en elektriciteit	12

10 Voorraad bijhouden

Werken in de winkel

Artikelpresentatie aanvullen

weet wat er met het begrip artikelpresentatie bedoeld wordt	13
weet wat er met het begrip transportmiddel bedoeld wordt	13
weet wat er met het begrip lichaamshouding bedoeld wordt	13
weet wat een schap is	13
weet wat er met het begrip omverpakking bedoeld wordt	13
weet wat ompakken is	13
weet wat er met het begrip vakken vullen bedoeld wordt	13
weet dat er regels zijn voor de artikelpresentatie	13
weet wat er met het begrip spiegelen bedoeld wordt	13
kan enkele transportmiddelen noemen	14
kent de tips voor het tillen van artikelen	14
kent de tips voor het dragen van artikelen	14
kan de punten opnoemen waar op gelet moet worden bij een artikelpresentatie	14

Omgaan met klanten

Weet het verschil tussen de klant en het personeel	13
Weet hoe een klant aangesproken moet worden	13
Weet wat er met het begrip informeren wordt bedoeld	13
Weet wat er met het begrip doorverwijzen wordt bedoeld	13
Weet wat documentatie is	13
Weet het verschil tussen een open en een gesloten vraag	13

Schoonmaken

Weet wat er met het begrip schoonmaken bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip derving bedoeld wordt	13
Weet dat vuil onderverdeeld kan worden in zichtbaar en onzichtbaar vuil	13
Weet dat zichtbaar vuil onderverdeeld kan worden in droog en aangekleefd vuil	13
Weet wat er met het begrip reinigen bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip reinigingsmiddel bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip desinfecteren bedoeld wordt	13
Weet dat voor onzichtbaar vuil desinfecteermiddel gebruikt moet worden	13
Weet wat er met het begrip gevarensymbool bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip schoonmaakplan bedoeld wordt	13

Kent drie verschillende reinigingsmiddelen	14
Kent een aantal schoonmaakmaterialen	14
Kent een aantal tips voor het verwijderen van aangekleefd vuil	14
Kent drie verschillende manieren voor het schoonmaken van een vloer	14

Artikelen controleren

Weet wat er met het begrip artikelen bedoeld wordt	13
weet wat er met het begrip houdbaarheid bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip vakken vullen bedoeld wordt.	13
Weet dat de datum bestaat uit een dag , maand en jaar	13
Weet wat er met het begrip houdbaarheid bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip houdbaarheidsdatum bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip ruiltermijn bedoeld wordt	13
Weet wat er met de afkorting FIFO bedoeld wordt	13
Kent de procedure van FIFO vullen	14

Pakbon controleren

Weet wat er met het begrip pakbon bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip levering bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip leverancier bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip vrachtbrief bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip artikelgroep bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip lossen bedoeld wordt	13
Werkt zorgvuldig, veilig en gezond én gebruikt de juiste hulpmiddelen	13
Weet hoe een controle van een pakbon wordt uitgevoerd	14
Weet wat er moet gebeuren als de pakbon niet klopt	14

Afval en Emballage

Weet wat er met het begrip afval bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip emballage bedoeld wordt	13
Weet wat met het begrip hergebruik bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip statiegeld bedoeld wordt	13
Kent de afkorting GFT-afval	13
Kent de afkorting KCA	13
Weet wat er met het begrip retourgoed bedoeld wordt	13
Kent een voorbeeld van afvalscheiding	13
Weet wat er met het begrip recyclen bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip duurzaam bedoeld wordt	13
Kan de zes soorten afval noemen	14
Kan het verschil tussen emballage en retourgoed noemen	14
Kan een voorbeeld noemen van een duurzaam artikel	14

Artikelen prijzen

Weet wat er met het begrip prijzen bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip artikelgroep bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip prijslijst bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip ompakken bedoeld wordt	13
Kan vier manieren noemen hoe een artikel geprijsd kan worden	14
Kan de vijf manieren van prijzen noemen	14
Kan een aantal tips noemen bij het prijzen van artikelen	14

Werken achter de kassa

Weet dat een kassa ook wel een afrekensysteem wordt genoemd	13
Weet wat er met het begrip elektronische kassa bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip computerkassa bedoeld wordt	13

Weet wat er met het begrip streepjescode bedoeld wordt	13
Weet dat een streepjescode ook wel een barcode wordt genoemd	13
Weet wat er met het begrip scanner bedoeld wordt	13
Weet dat er echtheidskenmerken op biljetten zitten	13
Weet wat er met het begrip uv-lamp bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip afrekenen bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip contant bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip afrekensysteem bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip barcode bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip echtheidskenmerk bedoeld wordt	13
Weet dat een pinpas nodig is om te pinnen bij een betaalautomaat	13
Weet dat de pincode geheim moet blijven	13
Weet wat er met het begrip wisselgeld bedoeld wordt	13
Weet dat er drie manieren zijn waarop artikelen gescand kunnen worden	14
Kan een aantal echtheidskenmerken noemen van biljetten	14
Weet dat biljetten gecheckt kunnen worden met een money checker of UV-lamp	14
Kan de tips voor het geven van wisselgeld ook zelf toepassen	14

Cadeautjes inpakken

Weet dat er voor iedere gelegenheid ander inpakpapier is	13
Kan redenen noemen waarop een artikel wordt ingepakt	14
Kan een cadeau met rechte vormen inpakken	14
Kan een cadeau met een andere vorm inpakken	14

Werken in het (school)magazijn

Het magazijn

Weet wat er met het begrip magazijn bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip voorraad bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip artikelen bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip goederen bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip gebruiksgoederen bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip verbruiksgoederen bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip groothandel bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip afnemer bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip leverancier bedoeld wordt	13
Kan het verschil tussen gebruiksgoederen en verbruiksgoederen uitleggen	14
Kan verschillende soorten magazijnen noemen	14

Werken in het magazijn

Weet wat er met het begrip magazijnmedewerker bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip beheren bedoeld wordt	13
Kan de drie taken van een magazijnmedewerker noemen	14

Houding

Weet wat er met het begrip verantwoordelijkheid bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip samenwerken bedoeld wordt	13
Weet dat je feedback van collega's moet accepteren	13
Weet wat er met het begrip huisregels bedoeld wordt	13

Praten en luisteren

Weet wat er met het begrip communicatie bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip lichaamstaal bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip miscommunicatie bedoeld wordt	13

Kan het verschil tussen verbale en non-verbale communicatie noemen	14
Kan het verschil tussen mondelinge en schriftelijke communicatie noemen	14
Kan een aantal tips geven om goed te (leren) luisteren	14

Welke baan past bij jou?

Weet dat functie-inhoud is wat er gedaan moet worden	13
Weet dat functie-eis is wat er verwacht wordt	13

Veilig werken

Weet dat je moet letten op je lichaamshouding	13
Weet wat er met het begrip ergonomie bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip persoonlijke beschermingsmiddel (PBM) bedoeld wordt	13
Weet dat verbodsborden iets verbieden	13
Weet dat waarschuwborden waarschuwen voor gevaar	13
Weet dat reddingsborden belangrijk zijn als er een ongeluk gebeurt	13
Weet dat een brandbestrijdingsbord aangeeft waar een brandbestrijdingsmiddel hangt	13
Weet dat een behandeling etiket aangeeft hoe je het product moet behandelen	13
Kan de tips van het tillen van artikelen toepassen	14
Weet wat RSI is	14
Weet wat de Arbowet inhoudt	14

Hulpmiddelen

Kan het verschil tussen intern en extern transport noemen	13
Kan een aantal soorten hulpmiddelen in een magazijn noemen	14
Kan een aantal tips voor het omgaan met hulpmiddelen noemen	14

Opslagmiddelen

Weet wat er met het begrip opslagmiddel bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip stelling bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip staanders bedoeld wordt	13
Weet dat een artikel een locatiecode heeft	13
Kan een aantal opslagmiddelen noemen	14

Milieu

Weet wat er met het begrip milieu bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip afvalscheiding bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip emballage bedoeld wordt	13
Kan een voorbeeld noemen van emballage	13
Kan een aantal tips voor zuinig energiegebruik noemen	14
Kan een aantal logo's voor recycling herkennen	14

Derving

Weet wat er met het begrip derving bedoeld wordt	13
Kan het verschil tussen bekende en onbekende derving noemen	13
Weet dat criminele derving diefstal genoemd wordt	13
Weet dat je derving moet melden aan de leidinggevende	13

Werken met de computer = optioneel

Het schoolmagazijn

Weet wat er met het begrip gebruiksgoederen bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip verbruiksgoederen bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip stelling bedoeld wordt	13
Weet dat een magazijnbak voor kleine artikelen is	13

Weet wat er met het begrip voorraad bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip inventariseren bedoeld wordt	13
Weet wat de taak is van de order Picker	13
Weet wat er met het begrip expeditie bedoeld wordt	13
Kan het verschil tussen gebruiksgoederen en verbruiksgoederen uitleggen	14
Kan de drie soorten bonnen noemen (pak-, retour-, uitleen bon)	14
Kan een aantal werkzaamheden noemen in het magazijn	14

Voorraad

Weet wat er met het begrip voorraad bedoeld wordt	13
Weet wat de taak van de magazijnbeheerder is	13
Weet dat een voorraad niet minder mag zijn dan de minimumvoorraad	13
Weet wat er met het begrip tel bon bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip steekproef bedoeld wordt	13
Kan het verschil tussen grijphoogte en ooghoogte noemen	14

Ontvangst en opslag

Weet wat er met het begrip opslagsysteem bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip locatiesysteem bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip omzetsnelheid bedoeld wordt	13
Kan het verschil tussen slow mover en fast mover noemen	14

Artikelen uit het magazijn

Weet dat een bestelling en order hetzelfde is	13
Weet wat er met het begrip bestelformulier bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip artikelomschrijving bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip expeditie bedoeld wordt	13

Een dagje schoolmagazijn

Weet wat er met het begrip pakbon bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip uitleen bon bedoeld wordt	13
Weet wat er met het begrip retour bon bedoeld wordt	13

Veiligheid

Veiligheid: ARBO

houdt bij het verwijderen van een stekker uit het stopcontact de stekker vast en trekt niet aan het snoer.	06
zorgt voor een opgeruimde werkplek en houdt deze zo	07
als de leerling met elektra bezig is, haalt hij de stroom eraf	07
tilt zoveel mogelijk met 2 handen	08
zet machines uit wanneer ze er niet meer mee werken	08
haalt de stekkers uit het stopcontact als ze het gereedschap niet gebruiken	08
is tijdens het werken gericht op zijn werk	08
zorgt ervoor dat hij zijn werk kan zien	08
zorgt ervoor dat er geen loshangende of losliggende snoeren zijn	08
bergt materialen veilig op	08
stapelt materialen veilig op	08
wanneer de leerling laag bij de grond moet zijn, zakt hij door zijn knieën	09
legt een veiligheidsbril niet op de glazen	09
zorgt voor voldoende licht bij zijn werkplek	09
kan gereedschap veilig transporteren	09
draagt goed passende kleding, aangepast aan het seizoen	09
weet wat signaalkleding is en past dit zo nodig toe	09
weet wat de betekenis is van CE-marketing (het product voldoet aan de Europese wet)	10
controleert de machine voor het werk begint	10

beseft dat fout tillen slecht is voor je rug, ivm klachten op lange termijn	10
legt materialen en gereedschappen op verhogingen en voorkomt zo dat hij veel moet bukken	10
houdt het bovenlichaam rechtop bij het tillen	10
zorgt ervoor dat de werkplek (indien mogelijk) op navelhoogte is	10
werkt zo min mogelijk boven zijn macht	10
zorgt dat BPM schoon zijn	10
weet dat BPM persoonlijk zijn	10
weet dat het maximale gewicht dat hij mag tillen 23 kg is	10
rijken zo min mogelijk, maar werken juist dicht bij het lichaam	10
passen hun werkzaamheden aan, aan hun lichamelijke mogelijkheden	10
geeft het bij de leidinggevende aan wanneer een opdracht of activiteit onveilig is om uit te voeren	10
vraagt om hulp bij opdrachten of activiteiten die veiliger uit te voeren zijn in tweetallen	10
weet dat men geluid uitdrukt in decibel en kent de afkorting Db	10
is bekend met de gevolgen van langdurig geluid boven de 80 Db	10
gaat bij een defect van een elektrische machine (en bij twijfel) niet zelf aan de gang maar zal een leidinggevende of deskundige raadplegen	10
voordat de leerling met een elektrisch- of brandstof aangedreven machine gaat werken zal hij eerst de veiligheidsvoorschriften raadplegen	10
weet dat bij het dragen van de last, je de last zo dicht mogelijk bij je lichaam draagt	11
is zich bewust van zijn lichaamshouding bij de activiteit en zorgt er tijdens de activiteit voor dat hij zijn lichaam zo verantwoord mogelijk belast	11
is bekend met de gevolgen van langdurige trillingen aan je handen	11
gebruikt bij het werken met elektra deugdelijk en goed geïsoleerd materiaal	11
weet dat bij het werken op hoogte van 2 meter of hoger, hij een valbescherming moet gebruiken(hekwerk/lijnen/etc.)	12
onderhoudt machines conform de aanwijzingen in de gebruikershandleiding	12
heeft besef van ergonomisch werken: dat wil zeggen dat hij de omgeving indien mogelijk zodanig aanpast waardoor ze zijn lichaam zo verantwoord mogelijk wordt belast.	12

Veiligheid: Veilig werken met een ladder

gebruikt bij het beklimmen en afdalen van de ladder beide handen en houdt het gezicht naar de ladder gekeerd	07
voorkomt inklappen van de trap door te controleren voordat ze een trap beklimmen of het bordes volledig is uitgeklapt en geborgd	07
staat niet op de beugel van een trap maar beseft dat de maximale stahoogte het bordes of een aangegeven gekleurde sport is	07
beseft dat een trap maar aan één kant te beklimmen is en staat niet op het achterrek van een trap	07
houdt bij het beklimmen de sporten vast en niet de ladderbomen	07
beseft dat hij niet met meer dan één persoon op een ladder mag (max. 150 kg)	07
werken met twee personen (laat één persoon de ladder tegenhouden)	08
zorgt ervoor dat wanneer hij alleen met een ladder moet werken de ladder niet kan wegschuiven	08
zorgt ervoor dat hij stevig staat op de ladder (zet je hak goed tegen de sport)	08
houdt een ladder of trap schoon en vrij beklimbaar (verwijder vuil, vet e.d.. Plaats geen gereedschappen onder de ladder)	09
maakt gebruik van caddies om gereedschap mee te nemen	09
reikt nooit te ver opzij (een ladder of trap verliest balans wanneer je je gewicht opzij brengt. Verplaats de ladder liever wat vaker)	09
zorgt ervoor dat het boveninde van de ladder met beide bomen kan steunen of gebruik een muurafstandhouder	10
zet de ladder nooit voor een deur, indien mogelijk sluit de leerling de deur dan af	10
draagt zorg voor de goede staat van de laddervoet bij metalen ladders	10
zet een ladder altijd onder een hoek van 75°. Hierdoor is het sta vlak van de sporten horizontaal	11
gebruikt opsteekladders met een schuivend deel aan de voorkant en zorgt voor een overlap van minimaal 5 treden	12

Veiligheid: Pictogrammen 1

kent het veiligheidspictogram: 'je moet een veiligheidsbril dragen' en past toe indien nodig	07
kent het veiligheidspictogram: 'je moet gehoor bescherming dragen' en past toe indien nodig	07
kent het veiligheidspictogram: 'je moet een veiligheidshelm dragen' en past toe indien nodig	07
kent het veiligheidspictogram: 'je moet veiligheidsschoenen dragen' en past toe indien nodig	07
kent het veiligheidspictogram: 'je moet veiligheidshandschoenen dragen' en past toe indien nodig	07
kent het veiligheidspictogram: 'je moet een veiligheidsoverall dragen' en past toe indien nodig	08
kent het veiligheidspictogram: 'je moet luchtwegbescherming dragen' en past toe indien nodig	08
kent het veiligheidspictogram: 'je moet gelaatsbescherming dragen' en past toe indien nodig	08
kent het veiligheidspictogram: 'raadpleeg voor gebruik de gebruiksaanwijzing' en past toe indien nodig	08
kent het gevarenpictogram: 'roken verboden'	08
kent het gevarenpictogram: 'open vuur verboden'	08
kent het gevarenpictogram: 'brandbaar'	09
kent het gevarenpictogram: 'elektriciteit'	09
kent het gevarenpictogram: 'schadelijk voor het milieu'	10
kent het gevarenpictogram: 'niet mengen'	10
kent het gevarenpictogram: 'ontpofbaar'	10
kent het gevarenpictogram: 'gevaar'	10
kent het gevarenpictogram: 'bijtende stoffen'	11
kent het gevarenpictogram: 'giftig'	11
kent het gevarenpictogram: 'schadelijk irriterend'	12
kent het gevarenpictogram: 'oxiderend'	12

Veiligheid: Pictogrammen 2

kent het reddingsbord: 'te volgen richting' en volgt deze instructie op	07
kent het reddingsbord: 'vluchtweg links/vluchtweg rechts' en volgt deze instructie op	07
kent het reddingsbord: 'nooduitgang' en volgt deze instructie op	08
kent het reddingsbord: 'richting nooduitgang' en volgt deze instructie op	08
kent het reddingsbord: 'verzamelplaats bij calamiteit' en volgt deze instructie op	09
kent het reddingsbord: 'telefoon voor redding en eerste hulp' en volgt deze instructie op	09
kent het reddingsbord: 'arts' en volgt deze instructie op	09
kent het reddingsbord: 'eerste hulp' en volgt deze instructie op	09
kent het brandbestrijdingsbord: 'alarmeringslicht'	09
kent het reddingsbord: 'brancard' en volgt deze instructie op	10
kent het reddingsbord: 'vluchtweg via de trap' en volgt deze instructie op	10
kent het reddingsbord: 'noodladder' en volgt deze instructie op	10
kent het brandbestrijdingsbord: 'brandblusser' en volgt deze instructie op	10
kent het brandbestrijdingsbord: 'brandslang' en volgt deze instructie op	10
kent het brandbestrijdingsbord: 'noodtelefoon' en volgt deze instructie op	10
kent het brandbestrijdingsbord: 'brandladder' en volgt deze instructie op	10
kent het reddingsbord: 'veiligheidsdouche' en volgt deze instructie op	11
kent het reddingsbord: 'vluchtweg gehandicapten' en volgt deze instructie op	11
kent het brandbestrijdingsbord: 'brandmelder' en volgt deze instructie op	11
kent het brandbestrijdingsbord: 'alarmhoorn' en volgt deze instructie op	11
kent het reddingsbord: 'AED'	12
kent het reddingsbord: 'oogdouche' en volgt deze instructie op	12
kent het brandbestrijdingsbord: 'blusdeken' en volgt deze instructie op	12

Burgerschap

Burgerschap Wonen

weet welke verschillende woonsituaties er zijn (bij je biologische ouders, adoptie, internaat)	08
kent gevolgen van een lichamelijke handicap of ziekte op de woonomgeving (dag roosters,	

begeleiding, woongroep)	08
benoemt verschillen tussen ontwikkelingslanden en Nederland (arm/rijk, huisvesting, gezondheid, etc.)	09
benoemt de kenmerken van verschillende culturen en de invloed op de omgeving (feesten, kleding, inrichting, etc.)	09
weet in welke woonsituatie hij na school terecht komt	10
weet wat zwervers zijn en dat deze mensen op straat wonen	10
weet dat vluchtelingen in een opvangcentrum wonen	10
verschil tussen rijk en arm en de gevolgen voor de directe omgeving van mensen (grootte van de auto en het huis, (merk) kleren, vakanties)	11
weet bij welke stichting financiële ondersteuning aangevraagd kan worden (om een woonomgeving aan te passen)	12

Burgerschap Bestuur en Besluit

geeft zijn mening of kiest voor een optie bij beslissingen in de klas (waar gaan we heen, waar iets komt te staan)	09
zit in een leerlingenraad, groepsraad of een commissie	09
vertelt dat mensen boven de 18 jaar mogen stemmen	09
vertelt dat de burgemeester de baas van de staf of het dorp is	09
vertelt dat de koning(in) de baas van Nederland is	09
vertelt dat Nederland een regering heeft	10
benoemt regels (wetten) en afspraken die de regering maakt voor heel Nederland (snelheid, niet stelen, school, uitkering)	10
vertelt dat in een democratie dat iedereen mag zeggen wat hij wil	10
vertelt dat in een democratie er gekozen wordt wat het beste voor de meeste mensen is	10
vertelt dat er landen zonder democratie zijn, waar soms één iemand alles beslist (dictator)	10
vertelt dat belasting geld is dat de regering mag uitgeven	11
benoemt 4 dingen die door de belasting worden betaald (politie, wegen, scholen, lantarenpalen)	11
benoemt regels en afspraken die de gemeente maakt (parkeerplekken, winkels, parken, vuilnis)	11
vertelt wat een mening is (een opvatting van iemand die kan verschillen tussen mensen)	11
vertelt dat de regering bestaat uit ministers	12
vertelt dat de Europese Unie regels en afspraken maakt voor Europa	12
vertelt dat een politieke partij een groep mensen is met dezelfde ideeën/mening	12
vertelt dat partijen met veel stemmen in de regering komen	12
vertelt dat de regels en afspraken worden nagekeken door de eerste en tweede kamer	12
gaat in gesprek met iemand die een compleet ander standpunt heeft	13
spiegelt zijn eigen opvattingen aan wetten, normen, regels en rechten	13
kent globaal de rechten van burgers	13
weet dat men in een democratie conflicten oplost door er over te praten	13
weet dat de kabinetsverkiezingen de basis zijn van het Nederlandse parlement	13
weet dat er om de vier jaar verkiezingen zijn en elke twee jaar gemeentelijke verkiezingen	13
vertelt welke punten van een partij voor hem belangrijk zijn bij het maken van een keuze (onderwijs, militairen, ontwikkelingshulp)	13
vertelt dat de partij met de meeste stemmen niet altijd zijn zin krijgt in het parlement	13
verplaatst zich in het standpunt van een ander	14
benoemt een aantal rechten van de mens (bijvoorbeeld: vrijheid van meningsuiting, vrijheid van religie)	14
weet dat de Eerste Kamer niet door het volk wordt gekozen	14
kent de taken en rechten van het parlement	14
kent de verschillende politieke partijen en weet belangrijke standpunten	14
kan op een standpunt van een ander voor- en tegenargumenten verzinnen	15
helpt op een eigen manier mee aan het opkomen voor de rechten van burgers (doet mee met staking, doneert geld aan goede doelen, houdt zich aan de geldende wetten en regels)	15
weet welke mensen minister zijn en van welk portfolio	15
respecteert en accepteert de diversiteit aan culturen in Nederland	16
stemt weloverwogen op een politieke partij	16

Vorbereiding op dagbesteding en arbeid

1.1. Verkennen van mogelijkheden voor toekomstig werk

benoemt taken van zijn praktijkklas	07
benoemt de taken die hij bij een interne stage mag uitvoeren	08
benoemt de taken die in een activiteitscentrum dagelijks worden uitgevoerd	09
vertelt dat de school na het VSO overgaat in een werkomgeving	09
benoemt verschillende beroepen waarmee hij in het dagelijks leven wordt geconfronteerd	09
onderzoekt tijdens een externe stage met vaste begeleiding welke taken er op de stageplaats worden gedaan	09
benoemt verschillen tussen school en werk (werktijden, collega's, loon, contract)	10
benoemt verschillende vormen van werk die voor iemand uit het VSO haalbaar zijn (in een activiteitscentrum, in een sociale werkplaats, in het vrije bedrijf)	10
benoemt de belangrijkste producten of diensten die het stagebedrijf levert	11
benoemt taken die de werknemers in het stagebedrijf uitvoeren	11
benoemt voorbeelden van stagetaken waarbij zorgvuldigheid belangrijk is	11
benoemt voorbeelden van stagetaken waarbij samenwerken met collega's belangrijk is	11
benoemt voorbeelden van stagetaken waarbij tempo belangrijk is	11
heeft inzicht in wat een reële uitstroombestemming voor hem is	11
benoemt de taken die hij naast de huidige taken als werknemer in het stagebedrijf uit kan gaan voeren	12
benoemt voorbeelden van stagetaken waarbij praktische vaardigheden van belang zijn (bij het onkruid wieden moet ik kunnen schoffelen)	12
benoemt voorbeelden van stagetaken die hij zelfstandig uit moet kunnen voeren	12
benoemt twee voor hem haalbare werkplekken in de regio	12
benoemt verschillende vormen van werk die hem aanspreken	13
benoemt op welke wijze schoolvakken terugkomen in verschillende werkplekken (als bakker moet je recept kunnen lezen, in magazijn moet je kunnen rekenen)	13
benoemt vanuit een gewenste branche wat voor taken en functies hij zou kunnen uitvoeren	13
benoemt voorbeelden van betaald en onbetaald werk wat hij kan uitvoeren	14
benoemt verschillende beroepssectoren (zorg, horeca, tuinbouw)	14
benoemt op welke wijze hij schoolvakken nodig heeft in het dagelijks leven (Engels spreken op vakantie, plaatsen in Nederland kennen op reis)	14
benoemt een voor hem haalbare opleidingsmogelijkheid in de regio	15
benoemt verschillende functies binnen één bedrijf	15
benoemt bij een beroep de sector waartoe het behoort (ober hoort bij horeca)	15
stelt een werknemer in een bedrijf vragen over zijn werkzaamheden om te kijken of de baan wat voor hem is	15
benoemt dat vaardigheden op het werk kunnen verschillen van op school geleerde vaardigheden (andere zaagtechniek, andere bereidingswijze van een gerecht)	15
benoemt voorbeelden van taken op een genoemde werkplek	15
benoemt bij een functie naar welke functie hij door zou kunnen groeien	16
benoemt bij een sector verschillende beroepen die ertoe behoren	16
benoemt wat hij moet investeren om een bepaalde opleiding/werktraject te voltooien (tijd, geld, doorzetten)	16
zoekt informatie (op het internet) om meer te weten te komen over een bedrijf waar hij wil werken	16

2.1. Beeld van eigen mogelijkheden

geeft (op zijn stageplaats) bij een vrije keuzemogelijkheid aan wat hij wil gaan doen	04
geeft, indien relevant, aan dat een stage/werkplek een fijne werkplek is voor hem	05
vertelt welke taken hij wel en niet leuk vindt om te doen	05
geeft aan wanneer een taak voor hem te moeilijk is	06
vertelt aan het einde van de (stage)dag wat hij heeft gedaan en wat hij daarvan vond	06
vertelt wat hij een leuke werkplek vindt	07

legt uit waarom hij zou kiezen voor een bepaalde werkplek	08
vertelt van een taak of hij die lichamelijk aan kan	09
geeft aan welke taken hij leuk vindt bij het stagelopen of in het activiteitscentrum (bij het proefdraaien)	09
geeft aan waarom een bepaalde werkplek bij hem past	10
maakt na afweging van positieve en negatieve punten een keuze voor een stageplaats	10
benoemt zijn taken en verantwoordelijkheden in het stagebedrijf	10
zit op één lijn met zijn begeleiders of hij de benodigde praktische vaardigheden bezit	11
zit op één lijn met de begeleiders welke praktische vaardigheden nodig zijn in het bedrijf	12
vertelt van een beroep/functie of hij dit lichamelijk aan kan	12
vertelt van een taak of hij die cognitief aan kan	13
benoemt bij een taak (achteraf) welke vaardigheden hij wel en niet beheerst	13
benoemt dat vaardigheden aan te leren zijn en eigenschappen niet	13
noemt vakken waar hij goed en waar hij minder goed in is	13
vertelt van een beroep/functie of hij die cognitief aan kan	14
benoemt bij een taak (vooraf) welke vaardigheden hij wel en niet beheerst	14
vertelt van een beroep/functie of hij die sociaal aan kan (klantgericht werken)	15
benoemt bij een werkplek vaardigheden die hij al kan en dingen die hij nog moet leren	15
onderscheidt eigenschappen en vaardigheden (sterk zijn versus een bepaalde techniek kunnen toepassen)	15
benoemt bij een taak of hij in staat is deze zelfstandig uit te voeren	15
benoemt welke aanpassingen voor hem nodig zijn om op een bepaalde werkplek te kunnen werken	15
benoemt bij een vaardigheid of hij in staat is deze aan te leren	16
benoemt bij verschillende functies binnen één bedrijf welke voor hem haalbaar zijn	16
schat bij een functie in of hij voldoende zelfstandig is om deze uit te kunnen voeren	16
benoemt op welke wijze (bij welke instantie) benodigde aanpassingen zijn te realiseren	16
benoemt welke activiteiten hij naast het werk kan ondernemen om uitgerust op zijn werk te komen (balans tussen werk en privé)	16
benoemt een vaardigheid, die hij op school leert en die niet direct op zijn werk toepasbaar is (in dagelijks leven, in andere functie)	16

2.2. Algemene procedures op en rondom het werk

begint na de pauze weer op tijd met zijn taak	07
benoemt hoe laat er begonnen wordt en wanneer de pauzes zijn	08
benoemt dat je altijd moet komen op je werk, je werk af moet maken en je netjes moet gedragen	08
komt op tijd op zijn stageplek	09
benoemt dat er een beperkt aantal vakantiedagen is	09
benoemt dat vakantiedagen van tevoren moeten worden aangevraagd	09
benoemt bij welke persoon (de begeleider, de docent of de vertrouwenspersoon) hij terecht kan om problemen te bespreken	10
meldt zich bij ziekte bij de juiste persoon ziek	10
benoemt dat niet iedereen evenveel betaald krijgt	11
benoemt dat als je goed je werk doet, je soms kunt leren voor een andere taak binnen het bedrijf	12
benoemt dat je voor werk (vrije bedrijf, SWZ) betaald krijgt	12
benoemt het verschil tussen een werkgever en een werknemer	13
benoemt verschillende redenen waarom mensen willen en moeten werken (geld verdienen voor basisbehoeften, jezelf ontwikkelen, sociale contacten, iets doen voor de maatschappij)	13
noemt enkele belangrijke rechten op het werk (niet zomaar ontslagen kunnen worden)	14
benoemt bij een bedrijf globaal de hiërarchie	14
benoemt dat het loon van mensen afhangt van de functie die ze uitvoeren	14
benoemt welke activiteiten je kunt ondernemen om werk te vinden (uitzendbureau, advertenties lezen, sollicitatiebrief schrijven)	14
vraagt hulp aan de juiste persoon bij het regelen van uitkering en werk	14
geeft in een sollicitatiegesprek antwoord op de vragen van de werkgever (vertelt wat hij leuk vindt, wat hij goed kan)	15

benoemt hoeveel salaris hij ongeveer kan verwachten binnen het vrije bedrijf/sociale werkplaats	15
benoemt de globale organisatie van een bekend bedrijf (leidinggevende, projectleiders, werknemers)	15
toont betrokkenheid bij zijn bedrijf (niet te negatief over praten, trots vertellen over wat bedrijf levert)	15
benoemt het verschil tussen betaald werk en werk met behoud van uitkering	15
neemt deel aan een vergadering (niet steeds aan het woord, eigen inbreng, bij onderwerp blijven)	16
benoemt onderdelen van een bedrijfsstructuur (hoofdkantoor, distributiecentrum, andere filialen)	16

2.3. Belangenorganisaties en officiële stukken

weet wat een stageovereenkomst is	09
neemt (indien relevant) deel aan een leerlingenraad, groepsraad of een commissie	09
benoemt de functie van een stageovereenkomst (dat er afspraken in staan over tijden, taken en geld waaraan iedereen zich aan moeten houden)	10
controleert de eigen naam en adresgegevens op de stageovereenkomst (na hardop voorlezen)	10
benoemt dat het belangrijk is om eerst de stageovereenkomst door te lezen voordat hij akkoord gaat	11
bergt het stagecontract en andere belangrijke papieren netjes op	11
is zorgvuldig met belangrijke papieren wanneer hij ze ergens mee naar toe neemt (het stagecontract)	11
vraagt ondersteuning bij het lezen en invullen van formele stukken en papieren	11
vertelt wie formele zaken voor hem regelt	11
vult zelf zijn naam en adresgegevens op officiële stukken in (de stageovereenkomst)	12
benoemt dat hij zelf mag tekenen als hij 18 is	12
vertelt in hoofdlijnen over de functies van aanvraagformulieren rond stage en werk (dat er geld mee aangevraagd wordt om te zorgen dat hij op dit bedrijf kan werken)	12
herkent aanvraagformulieren rond stage en werk	12
benoemt een voor hem belangrijke organisatie (bijvoorbeeld MEE)	12
noemt een organisatie die zijn belangen kan behartigen (UWV)	13
benoemt wat er in een contract staat	14
begrijpt wat het ondertekenen van een contract inhoudt	15
vraagt een DigiD aan	15
zoekt zijn BSN op	15
vult formulieren op het werk zelfstandig in	16

2.4. Persoonlijk (stage)ontwikkelingsplan

stopt op aanvraag relevante documenten in zijn portfolio	04
laat een ander zien wat er in zijn portfolio staat	05
stopt na afronding van een taak relevante documenten in zijn portfolio	06
geeft aan of hij voldoende of onvoldoende wordt begeleid	07
vertelt wat er in een portfolio hoort	07
geeft aan wat hij nodig heeft aan begeleiding bij een bekende activiteit/ taak	08
vertelt over de functie van het portfolio	08
vertelt tijdens een introductiegesprek op een stageadres dat hij graag stage wil lopen	09
benoemt het belang van begeleiding bij het stagelopen/werken of proefdraaien	09
houdt zijn portfolio bij (stopt er recente dingen in, houdt het ordelijk)	09
zorgt dat hij zijn portfolio mee terug neemt naar school	09
benoemt het belang van leerafspraken met de begeleider	10
weet welke leerafspraken hij gemaakt heeft en houdt zich aan de leerafspraken	10
geeft aan wat hij nodig heeft aan begeleiding gedurende de stagedag	10
maakt gebruik van zijn portfolio om zich aan een stagebedrijf te presenteren	10
vertelt in een introductiegesprek over zijn competenties	11
vertelt in een introductiegesprek welke taken hij op school of stage leuk vond om te doen	11
benoemt het belang van stagelopen	11

vertelt in een begeleidingsgesprek wat hij makkelijke en moeilijke werkzaamheden vindt van de stage	12
geeft in een begeleidingsgesprek aan wat hij al kan en wat hij nog wil leren in de stage	12
geeft aan wat hij nodig heeft aan begeleiding gedurende de stagedag en/of stage	13
bespreekt met een leidinggevende/leerkracht op welke wijze hij nieuwe dingen gaat leren	14
raadpleegt verschillende bronnen om meer kennis over de werkplek op te doen	15
doet een voorstel over wat hij wil leren of verbeteren en op welke wijze hij dat wil doen	16

3.1. Samenwerken en overleggen

voert samen met een ander een eenvoudige, korte opdracht uit (handdoeken halen)	04
hanteert de afgesproken regel om een ander om hulp te vragen	04
werkt 5 minuten met een ander samen aan een bekende taak, op basis van een gegeven taakverdeling	05
spreekt een vooraf afgesproken persoon aan als hij een probleem met een taak heeft	05
weet wanneer de ander beschikbaar is voor hulp en wanneer niet	05
werkt 10 minuten met een ander samen aan een bekende taak, op basis van een gegeven taakverdeling	06
weet in elke situatie wie en wanneer hij om hulp mag vragen volgens de afgesproken regels	06
werkt 20 minuten met een ander samen aan een bekende taak, op basis van een gegeven taakverdeling	07
zoekt een ander op om hem aan een afspraak te herinneren als deze zich hier niet aan houdt	07
maakt voor een bekende taak (3-4 stappen) met een ander een taakverdeling en voert de taak samen uit	08
maakt voor een bekende taak (3-4 stappen) met meer dan twee anderen een taakverdeling en voert de taak samen uit	09
geeft in een gesprek met leerkracht of stagecoördinator aan welke werkzaamheden hij graag wil doen	09
overlegt met anderen als hij vastloopt bij een taak	09
wijkt af van de taakverdeling als hij merkt dat de ander hulp nodig heeft	10
geeft aan zijn collega's aan welke werkzaamheden hij graag wil doen	10
zit op één lijn met de begeleiders of hij een recent uitgevoerde taak goed gedaan heeft	10
wijkt af van de taakverdeling om te zorgen dat hij beter gelijk loopt met de andere leerling om te kunnen samenwerken	11
durft voor zichzelf op te komen in een stagesituatie (zeggen dat je aan de beurt bent)	11
vraagt gericht naar hoe een ander zou handelen in een meegemaakte situatie (wat zou jij doen?)	11
heeft besef van zijn positie als stagiair (niet te amicaal doen)	11
maakt een taakverdeling waarbij hij rekening houdt met de kwaliteiten van zichzelf en van een ander	12
vraagt gericht naar hoe een ander zou handelen in een situatie die hij binnenkort gaat meemaken (eerste dag op stage, nieuwe sport)	12
maakt een praatje met collega's tijdens pauzes	12
stelt collega's vragen over het werk	12
zit op één lijn met de begeleiders over goede omgang met zijn collega's	12
geeft aan waar een ander goed of minder goed in is	13
spreekt een ander er op aan als deze zich niet aan de afspraak houdt zonder ruzie te maken	13
geeft feedback op werk van anderen	14
vraagt collega's/medeleerlingen om hun mening over zijn werk	15
bespreekt met anderen hoe hij zijn project heeft aangepakt	16

3.2. Procedures en instructies opvolgen

kan m.b.v. stappenplannen (foto's, pictogrammen) bekende handelingen uitvoeren	04
volgt een drievoudige instructie op voor bekende handelingen	04
houdt zich aan een nieuwe regel die de begeleider vooraf aan een taak (met hem) bedenkt	04
kan m.b.v. stappenplannen (foto's, pictogrammen) onbekende handelingen uitvoeren	05
volgt een drievoudige instructie op voor onbekende handelingen	05
past een bekende regel toe in meerdere situaties als hem dat vooraf wordt gevraagd	05
kan eenvoudige verbale instructie voor bekende en concrete taken uitvoeren	06

luistert naar de gehele instructie van de begeleider voordat hij aan een concrete taak begint	07
kan met visuele ondersteuning aangeven wat goed en fout ging bij een taak	07
kan verbale instructie voor onbekende taken en moeilijkere opdrachten uitvoeren	08
kan eigen handelen evalueren (zonder visuele ondersteuning)	08
volgt een instructie op volgens 'Denken, Doen en Nakijken' bij bekende taken	09
benoemt op welke wijze hij op tijd op zijn werk komt of kan komen	09
vertelt wie in het stagebedrijf aan hem opdrachten geeft en voert die opdrachten uit	09
houdt zich aan kledingvoorschriften op het werk (muts, overall)	09
wijst aan waar hij de veiligheidsvoorschriften kan vinden op zijn stageplaats	09
controleert of hij de instructie goed begrepen heeft	10
volgt een instructie op volgens 'Denken, Doen en Nakijken' bij onbekende en nieuwe taken	10
houdt zich bij het uitvoeren van de taken aan regels binnen het bedrijf	10
draagt (werk)kleding die schoon en heel is	10
blijft af van apparaten waar hij niet aan mag komen	10
vertelt welke veiligheidsmaatregelen hij op zijn stage in acht moet nemen (bril op, handschoenen aan)	10
verzorgt zijn lichaam goed zodat hij fris ruikt en er verzorgd uit ziet	10
zit op één lijn met de begeleiders of hij er verzorgd uit ziet	11
zit op één lijn met de begeleiders of hij de juiste kleding draagt	11
zit op één lijn met de begeleiders of hij zich aan werktijden houdt	11
vertelt hoe er zorgvuldig en veilig om moet worden gegaan met gevaarlijke apparaten (apparaten die heet worden of scherp zijn)	11
herkent onveilige, niet-milieubewuste of onhygiënische situaties en meldt deze bij leidinggevende	11
benoemt waar in het bedrijf/school vluchtwegen en branduitgangen zijn	11
gaat zorgvuldig en milieubewust om met de apparaten in een bedrijf (deuren dicht, kraan dicht, machines uit)	12
benoemt het belang van meedoen aan een brandoefening	12
tekent op een lijst af of afgesproken werk is uitgevoerd	13
benoemt enkele bedrijfsvoorschriften	13
benoemt bij welke persoon hij terecht kan voor veiligheid bij een calamiteit (leerkracht, leidinggevende, bhv-er)	13
registreert werkzaamheden (in logboek handelingen noteren)	14
benoemt criteria waaraan het werk of product moet voldoen	14
verbetert onveilige, niet-milieubewuste of onhygiënische situaties	14
meldt mogelijke verstoringen van de voortgang van zijn werk bij de juiste persoon	15
benoemt de betekenis van veelvoorkomende milieukeurmerken en -logo's	15
benoemt wie in het bedrijf / op school eerste hulp kan verlenen	15

3.3. Materialen, middelen en gereedschappen

verkent de mogelijkheden van materialen met zijn zintuigen	01
gaat voorzichtig met materiaal om	02
bedenkt één voorwerp dat hij nodig heeft bij een bekende taak en pakt dit	03
pakt meerdere voorwerpen die hij nodig heeft bij een bekende taak en pakt deze	04
pakt meerdere voorwerpen voor een onbekende taak aan de hand van een materiaallijst (in pictogrammen/foto's)	05
pakt voor twee onbekende taken alle voorwerpen aan de hand van materiaallijsten (in pictogrammen/ foto's)	06
kiest geschikte materialen om een bekende taak mee uit te voeren	06
pakt voor een willekeurige onbekende taak alle benodigde voorwerpen aan de hand van een materiaallijst	07
kiest juiste materialen om een bekende taak mee uit te voeren	08
bedenkt een oplossing voor een materiaalprobleem	08
gebruikt het materiaal dat nodig is voor de taak (dus niet teveel verf, of meer papier dan noodzakelijk)	08
weet met welke verbruiksmaterialen hij zuinig om moet gaan (spijkers, afwasmiddel)	09
benoemt verschillende schoonmaakmiddelen en het doel waarvoor ze gebruikt worden (afwas- en schuurmiddel, allesreiniger, wc-eend)	09
kent de functie van apparatuur/machines	10

schat in hoeveel hij van materialen nodig heeft om een taak uit te voeren	10
benoemt welke apparaten gevaarlijk zijn om te gebruiken (strijkijzer, elektrische nietmachine)	10
doseert onbekende (schoonmaak)middelen	11
kiest passend materiaal/gereedschap bij een nieuw uit te voeren opdracht	11
doseert onbekende (schoonmaak)middelen volgens voorschrift	12
verzamelt en sorteert afval en restmateriaal op de juiste wijze	12
beseft dat je machines en apparaten met mate moet gebruiken omdat ze het milieu vervuilen	13
benoemt welke materialen hergebruikt kunnen worden	14
vertelt hoe er zorgvuldig en veilig om moet worden gegaan met gevaarlijke apparaten (apparaten die heet worden of scherp zijn)	15
benoemt welke beschermingsmiddelen (helm, handschoenen, oordoppen) bij welke werkzaamheden horen	15
gaat zorgvuldig en milieubewust om met de apparaten in een bedrijf (deuren/kraan dicht, machines uit)	16
gaat hygiënisch om met de apparaten en spullen in een bedrijf (vleesplank en groenteplank, doekjes)	16
zorgt voor voldoende voorraad van de materialen die hij nodig heeft (niet te veel en niet te weinig)	16

3.4. Plannen en organiseren

rondt een taak af als de begeleider het signaal geeft te stoppen	05
werkt korte tijd zelfstandig aan een bekende, terugkerende taak	05
rondt een taak af als de tijd verstreken is, bij een afgesproken tijdsplanning	06
weet wat hij moet doen als hij vastloopt (hanteert de afgesproken regel in plaats van afwachtende houding aan te nemen)	06
doet langere tijd zelfstandig een bekende, terugkerende taak	06
bedenkt hoe hij een bekende taak gaat aanpakken en maakt een stappenplan (max. 3 stappen)	07
wisselt, tijdens het doen van twee taken, van taak op een afgesproken tijdstip	07
onderscheidt bij twee taken welke het belangrijkste is	07
doet zelfstandig twee bekende, samenhangende taken achter elkaar	07
bedenkt hoe hij een bekende taak gaat aanpakken en maakt een stappenplan (max. 4-6 stappen)	08
wisselt, tijdens het doen van drie taken, twee keer van taak op twee afgesproken tijdstippen	08
onderscheidt bij drie taken welke het belangrijkste is	08
doet zelfstandig meerdere bekende, samenhangende taken achter elkaar	08
beschrijft hoe hij twee taken achter elkaar gaat doen in een taakplanning	09
schat in hoeveel taken hij kan doen in een half uur	09
begrijpt met welke regelmaat verschillende taken gedaan moeten worden	09
doet zelfstandig twee op zichzelf staande bekende taken na elkaar	09
schat in hoeveel taken hij kan doen in een bepaalde tijd en maakt een taakplanning	10
voert afgesproken taken uit binnen een van tevoren bepaalde tijdsplanning	10
doet zelfstandig meerdere op zichzelf staande, bekende taken achter elkaar	10
zet bij het maken van een tijdsplanning taken in een logische volgorde van uitvoering	11
voert gedurende een ochtend zelfstandig de taken die op zijn rooster staan achter elkaar uit	11
zit op één lijn met de begeleiders over uit zichzelf beginnen aan een nieuwe taak	12
schat in hoeveel taken hij kan doen in een ochtend en maakt een taakplanning	13
schat bij onbekende taken in welke taak het belangrijkste is	14
kiest bij het werken een lichaamshouding waarmee hij de taak langere tijd kan uitvoeren	15
houdt rekening met het feit dat hij moet werken (gaat niet tot laat stappen doordeweeks)	15
houdt overzicht in een werksituatie en stuurt de anderen aan	16

3.5. Kwaliteit leveren

vertelt hoe hij een taak heeft aangepakt en geeft zijn mening (goed/fout)	04
voert een taak netjes uit	04
geeft aan of hij alle stappen (3) van een bekende taak heeft doorlopen en vertelt per stap hoe dat ging (goed/fout)	05
voert meerdere taken netjes uit	05

geeft aan of hij alle stappen (4-6) van een bekende taak heeft doorlopen en vertelt per stap hoe dat ging (goed/fout)	06
controleert met een voorbeeld of zijn werk goed/netjes is gedaan	06
benoemt van een grote, bekende taak (meer dan 6 stappen) welke stappen er goed gingen en welke stappen er beter konden	07
beoordeelt eigen werk aan de hand van een (foto)stappenplan	07
probeert de taak nog een keer als het resultaat de eerste keer niet aan de eisen van de taak voldoet	07
controleert achteraf zijn werk en geeft aan of zijn werk/ taak goed en netjes is uitgevoerd	08
geeft van alle stappen (3) van een onbekende taak aan wat er goed ging en wat er niet goed ging	08
controleert achteraf of zijn werk aan meerdere kwalitatieve (subjectieve) eisen voldoet	09
geeft van alle stappen (4-6) van een onbekende taak aan wat er goed ging en wat er niet goed ging	09
levert na een afgesproken tijd het aantal producten af dat hij vooraf had afgesproken als hij ruim de tijd krijgt	09
kiest uit verschillende oplossingen om een taak uit te voeren de beste en voert die uit	09
beoordeelt van een taak die hij al eerder heeft gedaan of het resultaat beter is dan het vorige	10
past zijn werkwijze aan na advies van een begeleider en vertelt na afloop wat er beter ging	10
levert na een afgesproken tijd het aantal producten af dat hij vooraf had afgesproken bij een hogere tijdsdruk	10
bedenkt een andere oplossing als zijn gekozen werkwijze niet werkt	10
vertelt wat hij de volgende keer aan het resultaat wil verbeteren	11
bedenkt zelf hoe hij zijn gehanteerde aanpak verder kan bijstellen	11
zit op één lijn met de begeleiders over taken netjes en of snel uitvoeren	11
levert na twee uur het aantal producten af dat hij vooraf had afgesproken	11
zoekt bij een fout naar de oorzaak	11
vertelt of zijn aangepaste aanpak geleid heeft tot een beter resultaat	12
vertelt of zijn aangepaste aanpak geleid heeft tot een betere werkwijze	12
stelt zijn vooraf gemaakte stappenplan bij tijdens het werk als hij merkt dat deze niet helemaal goed is	12
levert na een dagdeel het aantal producten af dat hij vooraf had afgesproken	12
meldt fouten en afwijkingen in eigen werk- of productieproces	13
controleert tijdens de uitvoering van zijn werk de juistheid van de door hem gehanteerde werkwijze	14
vertelt achteraf waarom iets fout is gegaan en hoe dat de volgende keer voorkomen kan worden	14
stelt zijn handeling bij als hij fouten en afwijkingen signaleert in zijn eigen productieproces	14
beoordeelt of hij de juiste prioriteiten heeft gesteld	15
verbetert zijn werk na evaluatie (balans tussen positieve en negatieve punten)	16

3.6. Ethisch en integer handelen / klantgericht werken

benadert nieuwe mensen op een gepaste manier	05
past veelvoorkomende sociale regels toe (kloppen op de deur voor binnenkomst, iemands naam noemen voor het aanspreken)	06
weet hoe hij zich op de werkvloer moet gedragen en heeft goede omgangsvormen	07
past verschillende manieren waarop je iemand kunt aanspreken toe (formeel - informeel)	08
maakt onderscheid tussen wat hij aan klanten en collega's vertelt	09
luistert naar de vraag of opdracht van een klant	09
is beleefd tegen een klant (u zeggen, aankijken)	09
uit zijn gevoelens alleen tegen personen bij wie dat gepast is in een stagesituatie (verdriet uiten bij leidinggevende of collega)	10
laat op passende wijze zijn afkeur blijken van gedrag van een collega	11
uit gevoelens bij werkproblemen adequaat, soms dus door zich in te houden	11
geeft netjes antwoord op vragen van een klant	11
stelt het uiten van zijn gevoelens even uit tot een geschikt moment (niet boos worden in aanwezigheid van klanten, tijdens de pauze even spuien bij een collega)	12
verwijst een klant naar een ervaren collega wanneer hij zelf niet kan helpen	13
toont een correcte houding naar een klant	14

blijft beleefd wanneer een klant iets moeilijks vraagt	14
vraagt hulp aan een collega om zelf een klant verder te kunnen helpen	14
blijft beleefd wanneer een klant onaardig doet	15
kent de codes van het bedrijf voor klantvriendelijkheid (deur openhouden, koffie aanbieden)	15
sprekt zich tegenover klanten niet negatief uit over zijn werk	15
begint met een klant niet over het eigen werk	16
is een klant van dienst, ook wanneer hij bezig is met andere werkzaamheden	16
komt afspraken met klanten na	16
benoemt of hij een klant goed heeft geholpen en waarmee	16

3.7. Omgaan met veranderingen

accepteert dat de begeleider even de ruimte verlaat (blijft rustig)	01
accepteert het als er in een andere ruimte gewerkt moet worden	02
blijft rustig als er nieuwe mensen komen	03
blijft rustig als hij ziet dat er andere begeleiders zijn dan verwacht	04
blijft rustig als er onduidelijkheid is over welke begeleiding er die dag zal zijn	05
luistert naar nieuwe ideeën van anderen	06
accepteert het als zijn begeleider een nieuw idee introduceert	07
neemt een opdracht aan van een nieuwe begeleider/collega	08
blijft rustig als er even onduidelijkheid is over wat hij moet gaan doen	09
luistert goed als zijn werk ineens verandert, zodat hij weet wat hij moet gaan doen	10
zet zich in voor nieuwe taken als zijn takenpakket verandert	11
geeft aan welke veranderingen hij wel of niet aan kan	11
stelt zich flexibel op bij regelmatige wisseling van taken	12
geeft aan wat hij nodig heeft om veranderingen aan te kunnen	13

3.8. Omgaan met druk en tegenslag

maakt zijn taken af, ook als hij ze niet leuk vindt	05
probeert zijn taak nog een keer als het de eerste keer niet lukt	06
zet zich in om zijn taak goed af te ronden	07
gaat harder werken als hij zijn werk niet af dreigt te krijgen	08
zet zich langere tijd in voor werk dat hij niet leuk vindt	09
kan omgaan met eigen fouten door dit met de coach te bespreken	09
blijft beleefd als hij kritiek krijgt op zijn functioneren	10
wordt niet humeurig wanneer hij lang achter elkaar moet werken	11
voert een taak zonder problemen opnieuw uit als deze niet goed is uitgevoerd	11
geeft het aan als de werkdruk voor hem te hoog wordt	12
geeft aan hoe hij het best om kan gaan met een hoge werkdruk	13
reageert op negatieve feedback (door (te zeggen) iets te proberen te veranderen)	14

Seksuele vorming

1. Lichamelijke ontwikkeling en lichaamsbeeld

herkent zichzelf in de spiegel en van een foto	01
wijst bij zichzelf de verschillende lichaamsdelen aan als hier naar gevraagd wordt, inclusief de geslachtsdelen (hoofd, benen, armen, oren, ogen, neus en mond, penis, vagina)	01
wijst bij anderen de belangrijkste lichaamsdelen aan als hier naar gevraagd wordt (armen, benen, mond)	02
wijst op een foto de belangrijkste lichaamsdelen aan, inclusief de geslachtsdelen (van voren gezien)	02
wijst op een foto de belangrijkste lichaamsdelen aan (van achteren gezien)	03
benoemt de verschillende lichaamsdelen bij zichzelf, inclusief de geslachtsdelen	03
herkent verschillende lichaamsvormen (andere kleur haar, huidskleur, groter/kleiner)	03
benoemt meer specifieke lichaamsdelen (elleboog, scheenbeen, schouder)	04
herkent en benoemt functies van verschillende lichaamsdelen	04
weet dat sommige delen van het lichaam fijn zijn om aan te raken	04

weet dat lichamen groeien en veranderen gedurende het leven	04
herkent van afbeeldingen de verschillende stadia van lichamelijke ontwikkeling (van baby tot bejaarde) en geeft aan waar hij zelf zit	05
benoemt dat er verschillen tussen mensen zijn in de lichamelijke ontwikkeling (groot/klein, dik/dun)	05
weet wat er lichamenlijk verandert in de puberteit (schaamhaar, baardgroei, borstgroei, menstruatie, stemverandering)	06
weet dat er verschillen tussen mensen zijn in de lichamelijke ontwikkeling en weet dat dit normaal is	06
herkent en benoemt de lichaamsdelen die te maken hebben met de seksuele ontwikkeling (borsten, penis, vagina)	07
benoemt dat er verschillen tussen mensen zijn wat betreft deze lichaamsdelen (grote/kleine borsten/penis, wel/niet besneden)	07
weet qua hygiëne hoe om te gaan met eigen geslachtsdelen	07
herkent de voortplantingsfuncties van de uitwendige geslachtsorganen van mannen en vrouwen	08
weet dat hij trots mag zijn op zijn eigen lichaam	08
weet dat de puberteit ook voor veranderingen in je gevoel zorgt (onrustig gevoel, meer interesse in de andere sekse, schaamte)	09
weet dat het aanraken van (secundaire) geslachtsdelen en andere gevoelige lichaamsdelen en/of het zien van seksueel getint materiaal (erotische plaatjes) gevoelens van (seksuele) opwindning kunnen oproepen	09
benoemt de voortplantingsfuncties van de uitwendige geslachtsorganen van mannen en vrouwen	10
herkent de functies van de inwendige geslachtsorganen van mannen en vrouwen	11
weet dat mensen in de media mooier gemaakt worden dan dat ze in het echt zijn (onrealistisch beeld)	11
weet dat meningen van anderen invloed kunnen hebben op je eigen lichaamsbeeld (negatief zelfbeeld, eetstoornissen)	11
benoemt de functies van de inwendige geslachtsorganen van mannen en vrouwen	12
weet waar hij hulp of steun kan zoeken als hij problemen heeft met zijn eigen lichaam	12
weet hoe hij er zelf goed uit kan zien en heeft hier een reëel beeld van (gebruik kleding en make-up; niet iedereen lijkt op een fotomodel)	12
weet dat alle lichamen uniek en speciaal zijn, met of zonder (zichtbare) beperking	13
geeft aan dat hij trots is op (een deel van) zijn eigen lichaam	13
kent de risico's van extreem lijngedrag (anorexia, boulimie, extreem sporten)	14
heeft een mening over lichaamsversieringen (tatoeages, piercings)	14
weet wat besnijdenis is (verschil cosmetische, religieuze en hygiënische reden; verschil jongens en meisjes) en dat dit voor meisjes niet toelaatbaar is	15
heeft een mening over de cosmetische industrie m.b.t. niet medisch noodzakelijke lichamelijke ingrepen (borstvergroting, facelift) en weet dat dit niet toelaatbaar is voor het 18e jaar	16

2. Voortplanting

weet dat hij/zij een jongen of een meisje is	01
wijst naar eigen geslachtsdeel als hier naar gevraagd wordt	01
herkent verschillen tussen jongens en meisjes	02
herkent bij zichzelf maandelijks bloedverlies, een erectie, een zaadlozing of een natte droom (nat zijn) en vraagt om hulp bij verschonen (van bijvoorbeeld ondergoed)	02
benoemt verschillen tussen jongens en meisjes	03
benoemt eigen geslachtsdeel op eigen manier	03
weet dat maandelijks bloedverlies bij vrouwen voorkomt en dat (spontane) erecties en zaadlozingen bij mannen voorkomen	04
weet dat een man en vrouw samen een kind kunnen krijgen	04
heeft een basale notie van menselijke voortplanting (baby komt uit buik van vrouw)	04
weet wat een erectie of een 'stijve' is	05
heeft een basale notie van menselijke voortplanting (een zwangerschap kan volgen als een man en een vrouw seksuele gemeenschap hebben)	05
benoemt dat alleen vrouwen kinderen kunnen krijgen	05
heeft basale kennis van bevruchting en voortplanting (weet dat een zaadje van de man en een	

eitje van de vrouw bij elkaar komen)	06
weet dat maandelijks bloedverlies, (spontane) erecties en zaadlozingen te maken hebben met kinderen kunnen krijgen	06
weet dat als hij seks heeft, dat er anticonceptiemiddelen gebruikt moeten worden om niet zwanger te worden	06
kent verschillende vormen van anticonceptie (condoom, pil, spiraaltje, prikpil, pessarium)	07
weet waar anticonceptie verkregen kan worden	07
kan hulp en advies vragen voor het adequaat gebruiken van anticonceptie	07
herkent dat er verschillende manieren zijn om kinderen te krijgen (geslachtsgemeenschap, adoptie, pleegkind, ivf)	07
kent de signalen en symptomen van zwangerschap (over tijd zijn, misselijkheid)	08
kent onbetrouwbare methoden van anticonceptie (voor het zingen de kerk uit, zwanger raken tijdens menstruatie en de eerste keer)	08
weet wanneer een vrouw vruchtbaar is en hoe de menstruatiecyclus verloopt	08
kent de voor- en nadelen van verschillende vormen van anticonceptie	09
weet dat anticonceptie een wederzijdse verantwoordelijkheid is, voor jongens en meisjes	09
kent oorzaken van ineffectief anticonceptiegebruik (alcoholgebruik, vergeten, condoom kapot)	09
weet wie te raadplegen bij (ongewenste) zwangerschap (ouders, verzorgers, arts)	09
benoemt wanneer hij/zij zelf vruchtbaar is (tijdens eerste zaadlozing, voor eerste menstruatie)	10
kent het begrip ontmaagding (met fabels en feiten rondom maagdenvlies(herstel))	10
kent verschillende noodmiddelen om te gebruiken na onveilige seks om zwangerschap te voorkomen (hormoonspiraaltje of morning-afterpil)	10
heeft uitgebreidere kennis over anticonceptie (noodpil, sterilisatie)	11
weet wat mogelijkheden zijn bij ongewenste zwangerschap (abortus, draagmoederschap)	11
benoemt welke verantwoordelijkheden het hebben van kinderen met zich meebrengt	12
kan aangeven in hoeverre hij deze verantwoordelijkheden aankan, rekening houdend met de eigen verstandelijke beperking	12
vertelt uitgebreid over zwangerschap en geboorte (baby groeit in baarmoeder, via navelstreng gevoed, geboorte na 9 maanden)	12
weet wie te raadplegen bij een kinderwens	12
vertelt over hoe een eigen toekomst met wel of geen kinderen eruit kan zien	13
kent de voor- en nadelen van jong ouderschap	13
heeft kennis van vruchtbaarheid en ouder worden en onvruchtbaarheid	14
spreekt met respect over verschillende vormen van ouderschap, ook in homoseksuele of lesbische relaties	14
weet dat tienerzwangerschap niet wenselijk is	15
spreekt met respect over verschillende vormen van gezinsplanning (adoptie, draagmoederschap)	15
kan een verantwoorde keuze maken m.b.t. anticonceptie en (ongewenste) zwangerschappen	16
heeft kennis van alternatieve vruchtbaarheidsmethoden en medische hulp bij kinderloosheid (ivf)	16

3. Seksueel gedrag en seksuele weerbaarheid

geeft met een reactie aan wat bij aanraking een fijn en een vervelend gevoel geeft (non-verbaal of met geluiden)	01
geeft aan dat niet iedereen zijn lichaam mag aanraken ('mijn lichaam is van mij'-houding)	01
zegt duidelijk 'nee' wanneer hij iets niet wil	02
kan uit een voor hem vervelende situatie weglopen	02
weet bij wie je naakt kunt zijn en wanneer (in de badkamer, tijdens verkleiden in zwembad)	02
weet wie je aan mag raken en waar je deze personen aan mag raken (zoenen, knuffelen)	03
aanvaardt het als een ander 'nee' zegt als je hem aanraakt	03
weet waar en wanneer het wel of niet gepast is om je geslachtsdelen aan te raken (masturbatie in bed en in bad/douche)	03
herkent dat het aanraken van het lichaam van anderen mag als de ander het goed vindt en van dezelfde leeftijd is	04
weet dat er mensen (volwassenen en jongeren) zijn die aardig doen, maar seksueel overschrijdende bedoelingen kunnen hebben	04
weet dat wanneer iemand hem heeft aangeraakt terwijl hij dit niet wilde, hij dit moet vertellen aan een ouder of leerkracht (ook als diegene zegt dat het geheim is)	04

heeft kennis van verschillende vormen van seksueel gedrag (zoenen, knuffelen, vrijen, gemeenschap)	05
benoemt dat het laten zien van eigen geslachtsdelen aan anderen in het openbaar niet gepast is (privé)	05
kent de grenzen bij het experimenteren met seksualiteit (dwang, pijn, machtsmisbruik)	05
gaat niet over de grenzen van een ander heen op seksueel gebied	05
benoemt en herkent gevoelens van seksuele opwindning (vlinders in de buik, erectie, stijve tepels, nat worden)	06
weet wat er bedoeld wordt met seksueel misbruik	06
reageert op een adequate manier wanneer onbekende volwassenen vreemde vragen stellen (beleefd zeggen dit niet te willen, weglopen)	06
weet bij wie hij hulp kan vragen bij seksueel overschrijdend gedrag/ervaringen	06
weet waar en hoe seksueel gedrag met een ander gepast is (zoenen, vrijen en gemeenschap)	07
weet dat seks bestaat uit verschillende onderdelen (voorspel, geslachtsgemeenschap)	07
heeft kennis over masturbatie (sociale regels, hygiëne)	07
weet wat een orgasme of klaarkomen is	07
weet dat seks op televisie of op internet onrealistisch is en vraagt een betrouwbare volwassene om uitleg (wat is seks, welke beelden zijn onrealistisch)	07
weet dat seksueel getinte kleding door sommige mensen anders geïnterpreteerd kan worden (bijvoorbeeld als seksueel beschikbaar)	08
benoemt dat seksuele gevoelens normaal zijn en dat je hiervan mag genieten	08
kan zelf een keuze maken om wel of geen seks te hebben (seksuele carrière)	08
weet dat eigen (seksuele) tekstberichten via social media anders geïnterpreteerd kunnen worden	08
weet op welke manier(en) je veilige geslachtsgemeenschap kunt hebben	09
plaatst geen seksueel getinte foto's of filmpjes op social media	09
zegt nee wanneer er op internet seksuele vragen gesteld worden door onbekenden en meldt dit bij een vertrouwde volwassene	09
weet dat er op internet ook volwassenen zijn met grensoverschrijdende bedoelingen	10
weet dat er sekssites zijn op internet en kan hier op een adequate manier mee omgaan (bijvoorbeeld met medeweten van ouders)	10
weet geschikte websites over seksualiteit bij jongeren (met een beperking) te vinden	10
kan aangeven wat hij wel en niet fijn vindt op seksueel gebied	11
herkent riskante situaties op seksueel gebied zowel in het echt als op de computer (situaties die verkeerd zouden kunnen aflopen) en weet hier mee om te gaan	11
heeft kennis van de invloed van ziekte of een beperking op seksualiteit (zoals een lichamelijke beperking)	12
weet dat niet iedereen op seksueel gebied hetzelfde fijn vindt en dat dit per keer kan veranderen (seksuele beleving en verschillen tussen jongens en meisjes)	12
heeft kennis over de ongewenste vormen van seksueel gedrag (loverboys, gedwongen prostitutie)	13
weet waar hulp te krijgen is bij ongewenste seksuele benaderingen (zoals door een loverboy)	13
kan fantasie (porno) en realiteit scheiden	13
kan rekening houden met eigen (seksuele) wensen en grenzen en die van een ander	14
kan bij een beschrijving van een geval van seksueel ongepast gedrag (van een ander/van zichzelf) aangeven hoe het anders aangepakt had kunnen worden	14
kan verschillende seksuele emoties benoemen en kan praten over seksualiteit	15
uit de eigen wensen en grenzen op het gebied van seksualiteit op een respectvolle manier en houdt hierbij rekening met de wensen en gevoelens van een ander	15
sprekt met respect over seksuele verschillen tussen mensen	16
wijst seksueel geweld en discriminatie af	16

4. Relatievorming en seksuele diversiteit

herkent gezins- en familieleden	01
geeft door middel van 'ja' of 'nee' aan of hij iemand aardig/lief vindt	01
benoemt gezins- en familieleden	02
weet dat fysieke nabijheid (knuffelen, troosten) prettig kan zijn en dat dit normaal is	02
kent tederheid en fysieke nabijheid als uitingen van liefde en affectie	02
benoemt hoe zijn gezin/systeem eruit ziet	03

gaat op een vriendelijke manier om met leeftijdsgenoten	03
benoemt de verschillende banden binnen de eigen familie (vader, moeder, oom, tante, broers en zussen)	04
benoemt verschillende soorten relaties (familie, vriendschap)	04
weet dat je verliefd kunt worden op jongens én meisjes	04
weet het verschil tussen verliefdheid en iemand aardig/lief vinden	05
kan zijn eigen gevoelens rondom verliefdheid en vriendschap uitdrukken in woorden en affectie (iemand heel lief vinden, kriebels in de buik hebben, compliment geven)	05
benoemt activiteiten die meestal door jongens of meisjes gedaan worden	05
weet dat je vrienden kunt zijn met iemand van het eigen en het andere geslacht	06
weet dat gedrag wat bij een jongen of meisje 'hoort' niet vastligt	06
vraagt op een adequate manier aan een ander of deze verkering zou willen met hem	06
weet dat er verschillende soorten relaties, gezinnen en samenlevingsvormen bestaan (gezinnen met een vader en/of moeder, gezinnen met twee vaders/moeders)	06
kent de begrippen vriendschap, verliefdheid, verkering, en liefde	07
weet wat de begrippen homoseksualiteit en lesbisch inhouden	07
reageert respectvol op verschillen in rolgedrag van jongens en meisjes (niet lachen om jongens die meisjesachtig spelen en andersom)	07
kent de verschillen tussen vriendschap, verliefdheid, verkering en liefde en herkent dit ook bij zichzelf	08
kent de begrippen trouwen, scheiden en samenwonen	08
weet dat je verliefd kunt worden op iemand die niet verliefd is op jou	08
weet dat jongens en meisjes dezelfde seksuele rechten hebben	08
uit op een adequate manier gevoelens van verliefdheid (loopt niet de hele tijd achter diegene aan, houdt het soms voor zich)	09
kan globaal vertellen over een eigen toekomst met betrekking tot relaties en kinderen krijgen	09
benoemt wat het eigen gezin van hem/haar verwacht als jongen/meisje (= genderrol, zoals ten aanzien van gezin, studie en werk)	09
weet dat hij in relaties te maken kan krijgen met teleurstellingen, jaloezie, boosheid of verdriet	10
weet dat hij hulp kan krijgen in de ondersteuning van relaties	10
gaat op een respectvolle manier om met mensen die een andere seksuele voorkeur hebben (luistert, dringt eigen wensen niet op, reageert niet afwijzend)	10
weet dat hij niet-prettige vriendschappen of relaties kan beëindigen en hoe dat kan	10
vertelt of hij/zij zelf aan de verwachtingen van jongens/meisjes wilt voldoen	10
weet dat eerlijkheid en respect belangrijk zijn in een relatie	11
kent de begrippen vrije en gedwongen partnerkeuze (uithuwelijken)	11
benoemt overeenkomsten en verschillen tussen huwelijk, scheiding en samenleven	11
weet dat je moeite moet doen om een liefdesrelatie op te bouwen	12
weet welke invloed de eigen beperking kan hebben op het aangaan van relaties (moeite met inleven in een ander, wel/geen mogelijkheid tot zelfstandig- of samenwonen)	12
gaat op een respectvolle manier om met mensen die zich niet conform de eigen genderrol gedragen	12
weet dat je eventuele verwarring over de eigen seksuele oriëntatie bespreekbaar kunt maken met een vertrouwd persoon	12
praat bij moeilijkheden in een relatie, zoals teleurstellingen, jaloezie, boosheid of verdriet, met de ander of met een vertrouwd persoon	13
weet wat het begrip bisexualiteit inhoudt	13
kan eigen seksuele voorkeur (hetero/bi/homo) en eventuele verwarring hierover bespreekbaar maken met een vertrouwd persoon	13
weet dat homoseksualiteit in sommige gezinnen niet geaccepteerd wordt	14
weet dat discriminatie, uitschelden of uitsluiting van homoseksuelen niet toelaatbaar is	14
benoemt hoe misverstanden of ruzies in een relatie opgelost kunnen worden (praten met de ander, hulp vragen aan een vertrouwd persoon)	15
weet dat in Nederland seksuele verschillen mogen bestaan en praat hier met respect over	15
benoemt welke relatie- en woonvormen mogelijk zijn in de eigen toekomst, rekening houdend met de eigen beperking en eigen seksuele oriëntatie	16
reageert respectvol op anderen (o.a. met betrekking tot seksuele diversiteit, dringt eigen wensen niet op)	16

5. Veilige seks

weet dat het veilig is om zelf de eigen geslachtsdelen aan te raken	04
weet dat er besmetting plaats kan vinden als een ander intiem aangeraakt wordt die ziek is (zoenen met een koortslip)	05
weet wat een seksueel overdraagbare aandoening (soa) is	06
benoemt op welke manieren je een soa kunt krijgen (orale seks, geslachtsgemeenschap)	06
weet welke middelen beschermen tegen een soa (condoom) en welke niet (anticonceptie)	06
kent de risico's van onveilige seks (zwangerschap, oplopen soa)	07
kan condooms op een goede manier omdoen bij zichzelf en/of bij een ander	07
weet waar condooms verkrijgbaar zijn (drogist, apotheek)	07
heeft kennis van fabels rondom veilige seks	08
noemt enkele symptomen van verschillende soa's, waaronder herpes, syfilis, gonorroe, druiper, chlamydia, schaamluis	08
weet wat te doen bij herkenning van deze symptomen bij zichzelf (iemand in vertrouwen nemen, samen naar de huisarts)	08
benoemt dat hij zijn partner moet waarschuwen wanneer hij symptomen van een soa bij zichzelf herkent	09
kent regels van hygiëne voor en na geslachtsgemeenschap	09
benoemt dat veilige seks een gezamenlijke verantwoordelijkheid is voor jongens en meisjes	10
benoemt dat het belangrijk is om altijd een condoom te gebruiken	11
weet wat de lichamelijke gevolgen (kunnen) zijn van soa's (onvruchtbaarheid, pijn)	12
geeft aan dat eigen gezondheid voor alles gaat	12
weet dat hij zichzelf en de ander moet laten testen in een vaste relatie op soa's voordat er zonder condoom seks plaats vindt	13
weet met wie (ouder, vertrouwd persoon) en waar hij zichzelf kan laten testen op soa's (huisarts, soa poli)	13
kan duidelijk aangeven aan de ander een condoom te willen gebruiken	14
kan benoemen dat hij zich niet laat verleiden of dwingen tot onveilige seks	14
kan seks zonder condoom weigeren	14
heeft kennis van riskant seksueel gedrag en de gevolgen (kan komen door alcohol, drugs, sociale druk, media)	15
weet wat psychische gevolgen kunnen zijn van soa's (onzekerheid en schaamte)	15
benoemt wat hij zelf onderneemt op het gebied van de eigen seksuele gezondheid (condoomgebruik, anticonceptie) en wat hij verwacht van de ander bij seksueel contact	16

Leerlijn SBO – LEERROUTE 6 VOOR SO

niveau 1 – 8, staat voor leerstofjaar 1 t/m 8 (dus dit zijn geen CED-

niveaus!!)

Zintuiglijke en motorische ontwikkeling - SBO

Grove motoriek

loopt stabiel	01
loopt op de tenen	01
loopt een trap afwisselend met rechter- en linkervoet op en af	01
maakt symmetrische bewegingen vanuit schouder en elleboog (rondjes draaien met twee armen tegelijk)	01
heeft een correcte zithouding	01
loopt op hakken van de voet	02
heeft correcte teken- en schrijfhouding (onderarm van voorkeursarm op tafelblad, onderarm naar buiten gekanteld, afstand tussen oog en papier is ca. 30 cm, beide ellebogen op het tafelblad)	03

Fijne motoriek

"speelt piano" op de tafel door afwisselend met de vingers te tikken	01
toont de getallen 1 tot en met 5 met de vingers	01
heeft een duidelijke voorkeurshand	01
tikt duim en wijsvinger tegen elkaar (bladzijde omslaan)	01
maakt fijne draaibewegingen vanuit de pols (windt garen op een klos)	01
gebruikt een enkele vinger om kleine knoppen in te drukken (telefoon, toetsenbord, deurbel)	01
tikt afwisselend alle vingers van een hand tegen de duim	02
gebruikt duim en wijsvinger om variërende groottes van voorwerpen aan te duiden	02
tikt met de tenen op de grond en houdt de hak op de grond	02
stopt kleine voorwerpen met één hand in een doosje (lucifers, rozijnen)	02
voert nauwkeurige handeling uit met zwaar voorwerp (inschenken, plant water geven)	02
maakt verschillende bewegingen met linkerhand en rechterhand (één hand knijpt, de ander zwaait)	03
pakt een voorwerp met zijn tenen op (doekje, potlood)	03
doet klapspelletjes zonder kruisende beweging met een ander	03
slaat vanuit de pols gericht op een voorwerp (spijker inslaan, vliegenmepper)	04
voert een precieze handeling gelijktijdig met beide handen uit (ei breken, ketting vastmaken)	04
doet klapspelletjes met kruisende bewegingen met een ander	04

Voelen

wijst na geblinddoekt voelen van voorwerpen aan welk voorwerp hij gevoeld heeft	01
geeft de plek aan waar hij wordt aangeraakt als zijn ogen dicht zijn	01
geeft na voelen aan of iets koud/warm, nat/droog, hard/zacht, groot/klein of ruw/glad is	01
beschrijft geblinddoekt hoe een voorwerp voelt (glad, koud, harig, zacht)	02
wijst bij geblinddoekt voelen aan welke bakjes met materialen hetzelfde voelen (2 bakjes zand, snippers, slijpsel, woldraadjes, watjes)	02
vertelt na geblinddoekt voelen welk voorwerp hij voelt (puzzelstukje, gieter, schoen)	03

Proeven

benoemt bij geblinddoekt proeven vijf verschillende bekende etenswaren	01
benoemt na proeven of iets zoet of zout smaakt	01
benoemt na proeven of iets zuur smaakt	02
onderscheidt verschillende smaken in een gerecht (wortel en vlees in de soep)	02
benoemt na proeven of iets bitter smaakt	03

Ruiken

wijst na geblinddoekt ruiken van vier bekende geuren de juiste aan (soep, zeep, koffie, snoep)	01
benoemt na ruiken of iets zoet of zout is (soep, snoep)	01
benoemt bij vijf verschillende geuren welke hij heeft geroken (jam, zeep, soep, koffie, boter)	02
benoemt na ruiken of iets zoet of zuur is (siroop, citroen)	02
benoemt welk gerecht hij ruikt (appeltaart, gebakken ei)	03

Luisteren

kiest bij het luisteren naar geluiden uit zes plaatjes, drie plaatjes die horen bij de geluiden	01
geeft aan of een geluid dat hij hoort uit de klas komt of daarbuiten (dichtbij of veraf)	01
benoemt geluiden uit de directe omgeving als de telefoon, piano, water dat uit de kraan stroomt, fluitketel	01
zet tijdens het luisteren naar een serie geluiden bijbehorende plaatjes in de juiste volgorde (bijv. dierengeluiden, geluiden van vervoersmiddelen)	02
zet na het luisteren naar een serie geluiden bijbehorende plaatjes in de juiste volgorde (bijv. dierengeluiden, geluiden van vervoersmiddelen)	03
wijst na het luisteren naar een serie geluiden die samen een verhaaltje vormen de juiste reeks plaatjes aan	03

Zien

sorteert basisvormen (rond, vierkant, driehoek)	01
sorteert vijf concrete voorwerpen van groot naar klein	01
sorteert de primaire kleuren (rood bij rood)	01
wijst de juiste secundaire kleuren aan, die de leerkracht benoemt	01
wijst de juiste figuur aan als een vorm en kleur worden genoemd (blauwe driehoek)	01
geeft in een reeks van vier symbolen aan welk symbool hetzelfde is als het voorbeeld	01
wijst de juiste vorm aan als de leerkracht een rechthoek of ovaal benoemt	02
legt gekleurde papieren op volgorde van licht naar donker in drie toonwaarden	02
sorteert de secundaire kleuren (legt groen, oranje, paars, roze en grijze papiertjes bij elkaar)	02
benoemt gecombineerd de vorm en kleur van een voorwerp (rode ovaal)	02
geeft bij vier blokjes in een rij aan welk blok het verst weg is en welke het dichtst bij	02
geeft een verschil aan tussen twee dezelfde afbeeldingen, waarvan bij één afbeelding iets is weggelaten	02
legt gekleurde papieren op volgorde van licht naar donker bij meer dan drie toonwaarden	03
wijst een voorwerp aan tegen een onrustige achtergrond (verscholen voorwerpen in drukke plaatjes)	03
benoemt drie verschillen tussen twee (dezelfde) plaatjes waar kleine verschillen op te zien zijn	04
wijst het juiste plaatje in een serie plaatjes aan als hij een stukje ervan te zien krijgt	04

Sociaal-emotionele ontwikkeling

Jezelf presenteren

vraagt in de klas op een adequate manier aandacht (vinger opsteken, naar leerkracht lopen)	01
wacht op zijn beurt (in de kring, bij een werkje)	01
kan aangeven waar hij trots op is	01
vraagt in verschillende situaties op een adequate manier aandacht (iemand aantikken, vragen of je mag storen)	02
vertelt wat hij leuk vindt om te doen	02
vertelt een idee aan een medeleerling (nieuw spel, activiteit)	02
gaat adequaat om met gevoelens van trots	02
stelt zichzelf netjes aan een ander voor in een bekende omgeving (hand geven, naam zeggen)	03
vertelt over zichzelf in een groep (hobby's, familie)	03
vertelt een idee aan een groepje medeleerlingen (nieuw spel, activiteit)	03
denkt van te voren na over wat hij wil vertellen	03
kijkt anderen aan wanneer hij iets vertelt in de kring	03
vertelt wat hijzelf en wat een ander goed kan	04

treedt in een toneelstukje of bij voorlezen zeker op voor een groep medeleerlingen (houding en beweging, spreekvolume)	04
praat duidelijk wanneer hij iets vertelt of vraagt in de kring	04
vertelt een idee aan de klas	05
presenteert een idee aan iemand die hij niet goed kent binnen de school	05
reageert op positieve feedback (kijkt trots)	05
vertelt wat bij het geven van een presentatie belangrijk is (luid genoeg en rustig praten, aankijken)	05
gaat adequaat om met gevoelens van nervositeit/onrust (heeft geduld, zoekt een oplossing om rustig te worden)	05
stelt zichzelf voor aan onbekende leeftijdgenoten	06
geeft zijn mening over een onderwerp uit het nieuws (geen jacht op zeehonden)	06
houdt een presentatie voor de klas	06
geeft feedback op een prettige manier (bij iets negatiefs ook iets positiefs noemen)	07
treedt zeker op bij een presentatie voor de klas (houding, niet steeds wegstijven, hardop spreken)	07
reageert op negatieve feedback (door (te zeggen) iets te proberen te veranderen)	08
geeft een presentatie voor een willekeurige groep (ouders, andere klassen)	08
vertelt of en waarom hij zelf graag in het middelpunt staat	08

Een keuze maken

kiest tussen twee of drie aangeboden voorwerpen (bal – pop, jam – kaas)	01
kiest wat hij wil doen op basis van eigen voorkeuren (binnen of buiten spelen)	01
maakt een keuze en blijft daarbij	02
vertelt dat hij een andere keuze wil maken dan de ander (hij wil naar buiten, ik niet)	02
denkt na voor hij een keus maakt	03
durft een andere keuze te maken dan een vriend	03
gaat soms mee in de keus van een ander (spelmateriaal)	03
kiest een activiteit die op dat moment mogelijk is (niet zwemmen, maar knutselen)	04
durft een andere keuze te maken dan een dominant persoon in de klas	04
legt een bekende zijn keuze uit (ik doe het liever niet, omdat)	04
benoemt keuzes waar je kort of juist langer over na moet denken (buiten/ binnen spelen, aanschaf duur speelgoed)	04
legt aan een ander uit dat hij op een keuze wil terugkomen	05
heeft respect voor de keuze van een ander (blijft vriendelijk)	05
benoemt voor- en nadelen bij een keuze waar alleen hijzelf belang bij heeft (nu trakteren of na de pauze)	05
benoemt dat je een dilemma kunt hebben (wie nodig je uit op je verjaardag, wat doe je met een gevonden voorwerp dat je wilt houden)	05
houdt rekening met de wensen van een ander bij het maken van een keuze	06
vraagt de mening van een ander als hij moeilijk een keuze kan maken	06
vraagt bedenktijd als hij het moeilijk vindt om te kiezen	06
geeft de ander de tijd om over een keuze na te denken	07
voorspelt welke keuze een ander zal maken	07
zorgt voor extra informatie om een keuze te kunnen maken	07
differentieert in de manier waarop hij een keuze maakt (kort of juist lang nadenken)	07
benoemt voor- en nadelen van snel en minder snel kiezen	07
benoemt dat er situaties zijn waarin je niet wil of kan kiezen	08
maakt een afweging bij een dilemma of complexe keuze en komt tot een standpunt (besluiten dat hij een gevonden voorwerp teruggeeft)	08
noemt argumenten waardoor een ander tot een andere keuze komt dan hijzelf	08

Opkomen voor jezelf

loopt weg als een ander onaardig tegen hem doet	01
vraagt om hulp als iets hem alleen niet lukt (aan- en uitkleden)	01
vraagt aan een medeleerling of hij mee mag doen met een spel	01
zegt nee als hij iets niet wil	02
zoekt de leerkracht op om te vertellen dat hij niet mee mag doen	02

maakt aan de leerkracht duidelijk dat een ander onaardig tegen hem doet	02
vraagt hulp als het doen van een werkje alleen niet lukt	02
komt voor zichzelf op bij ongewenste aanrakingen of uitingen (weglopen, nee zeggen)	03
maakt onderscheid tussen iemand die de baas speelt en echt gezag	03
vertelt het als hij wordt overgeslagen of als iets dat beloofd is vergeten wordt	03
komt voor zijn mening uit in een één op één gesprek zonder deze te motiveren (ik vind voetbal stom)	03
kiest als hij niet mee mag doen uit twee door de leerkracht aangereikte oplossingen	03
toont gevoelens van schaamte	03
zegt nee tegen een onredelijk verzoek	04
geeft de ander aan te stoppen (geeft stopteken) als die iets doet wat hij niet leuk vindt	04
vertelt de een ander als diegene iets heeft gedaan dat hij niet aardig vindt (iets dat eerder gebeurd is)	04
blijft bij zijn mening wanneer hij heeft gezegd dat hij iets niet wil	04
geeft een motivatie voor zijn mening in een één op één gesprek (ik heb er geen zin in, ik vind dat spel te moeilijk/ niet leuk)	04
vertelt als hij niet mee mag doen zelf een oplossing	04
verwoordt gevoelens van schaamte	04
spreekt een medeleerling er op aan als deze zich niet aan de afspraken houdt	05
komt voor zichzelf op als hij onterecht wordt beschuldigd	05
vertelt wat hij voelt als een ander onaardig doet of hem ten onrechte beschuldigt	05
verwoordt gevoelens van schaamte over zijn uiterlijk (kleren, haren)	05
zegt het als hij op dat moment niet over zijn gevoelens wil praten	06
vertelt een vriend(in) wat hij wel en niet fijn vindt in de vriendschap	06
zegt op een adequate manier tegen een volwassene dat hij aan de beurt is (in een winkel, aan een loket)	06
geeft in een één op één gesprek een afwijkende mening	06
vraagt hulp over hoe hij iets kan aanpakken	07
vraagt hulp aan de juiste persoon (iemand die hem echt kan helpen)	07
verwoordt gevoelens van schaamte over zijn innerlijk (een gemaakte blunder)	07
komt voor zichzelf op bij ongewenste aanrakingen of uitgingen door dit te zeggen	08
spreekt een volwassene er op een adequate manier op aan als deze zich niet aan de afspraken houdt	08
zoekt hulp wanneer een ander niet reageert op eigen pogingen om voor zichzelf op te komen	08
geeft zijn mening over een onderwerp wanneer een meerderheid een andere mening heeft	08

Ervaringen delen

vertelt in de kring over iets dat hij zojuist op school heeft meegemaakt (korte tijd ertussen)	01
geeft aan wat hij leuk/lekker/mooi/interessant vindt (smaak/voorkeur)	01
toont gevoelens van blijdschap, angst, boosheid en verdriet	01
toont teleurstelling	01
vertelt wat hij die dag op school heeft meegemaakt (aan het einde in de kring)	02
toont verbazing	02
neemt afscheid in verschillende situaties (tot straks, fijne vakantie)	02
deelt een soortgelijke ervaring met anderen (ik ben daar ook geweest)	02
luistert wanneer een medeleerling vertelt dat hij iets anders wil	02
herkent basale gevoelens bij een ander (verdriet, blijdschap, boosheid, angst)	02
vertelt over grappige situaties die hij heeft meegemaakt (in kring, aan juf, aan medeleerling)	03
vertelt een ander dat hij ergens teleurgesteld over is	03
heeft 'geheimpjes' met een ander	03
luistert wanneer een medeleerling vertelt dat hij iets anders voelt	03
herkent gevoelens van blijdschap, angst, boosheid en verdriet bij een ander	03
maakt grapjes	04
vertelt dat je verschillende gevoelens tegelijk kunt hebben en geeft voorbeelden (boos zijn en lachen tegelijk)	04
merkt of iemand de situatie grappig vindt of niet, en stemt zijn gedrag hierop af	04
herkent complexere gevoelens bij zichzelf	04
praat met een ander over een afspraak die misliep	05
geeft aan dat hij het merkt als een ander iets naars heeft meegemaakt	05

helpt iemand die iets naars heeft meegemaakt om te vertellen wat er is gebeurd (vragen stellen, rustige plek opzoeken)	05
kiest als gespreksonderwerp iets wat hij samen met de ander heeft meegemaakt	05
maakt onderscheid tussen wat hij aan bekenden en onbekenden vertelt	06
benoemt verschillende factoren die inwerken op hoe iemand zich voelt (eerdere ervaringen, humeur)	06
gaat adequaat om met gevoelens van verlegenheid en onzekerheid	06
maakt samen goede afspraken over ruilen en lenen en houdt zich hieraan	06
herkent verschillende gevoelens bij een ander (nervositeit, schaamte, jaloezie)	06
toont interesse als iemand iets vertelt (luisterhouding, knikken, vragen)	06
vertelt welke onderwerpen wel/ niet geschikt zijn om grapjes over te maken	07
weet dat iemands persoonlijkheid een rol speelt bij het inschatten van de gevoelens van een ander	07
geeft een ander de ruimte om zijn eigen mening te vertellen over iets dat ze samen hebben meegemaakt	07
toont belangstelling voor een ander door vragen te stellen	07
voelt aan wat 'foute' grapjes zijn en stemt zijn gedrag hierop af (over iets dat voor iemand gevoelig ligt of belangrijk voor hem is)	08
vertelt anders over een belevenis aan een vertrouwd dan aan een minder vertrouwd persoon (zakelijker)	08
gaat adequaat om met gevoelens van eenzaamheid (praat erover, zoekt gezelschap)	08
geniet samen met anderen van een gedeeld succes	08
valt iemand die iets vertelt niet in de rede met eigen ervaringen	08

Aardig doen

troost iemand die gevallen is	01
zegt dankjewel als reactie op het woord alsjeblieft	01
zegt sorry als er door hem per ongeluk iets misgaat (drinken valt om, tekening raakt zoek)	01
luistert als iemand iets vertelt (is stil)	01
vraagt aan een ander of hij een voorwerp van hem mag gebruiken (pakt het niet af)	01
troost iemand die bang of verdrietig is	02
helpt een ander als die daar om vraagt	02
geeft een compliment over iets dat een ander gemaakt heeft	02
feliciteert een ander met zijn verjaardag	02
houdt zich aan een afspraak met een medeleerling (samen knikken op het plein als je dat hebt afgesproken)	02
helpt een ander als hij merkt dat iets niet lukt	03
bedankt als een ander hem iets geeft of iets voor hem doet	03
luistert actief naar een ander (aankijken, knikken, een vraag stellen, stil zijn)	03
trekt zich terug (accepteert het) als een ander niet geholpen of met rust gelaten wil worden	03
heeft besef van 'goed en kwaad' in eenvoudige situaties (stelen en klikken mag niet, je hoort fatsoenlijk en beleefd te zijn)	03
laat een ander meespelen	03
maakt afspraken met een medeleerling over om beurten een voorwerp gebruiken waar je beiden mee wilt spelen	03
blijft vriendelijk wanneer een ander een aanbod van hulp afslaat	04
geeft een compliment over iets dat een ander goed kan	04
reageert aardig op een voorstel van een ander	04
doet bewust iets aardigs voor een ander (iets pakken, iemand verrassen)	04
houdt rekening met de mogelijkheden van een ander (een jonger iemand laten winnen)	04
houdt rekening met de wensen van een ander (soms doen waar de ander zin in heeft)	04
zegt een afspraak op tijd af	04
benoemt het verschil tussen ruilen en lenen	04
helpt uit zichzelf iemand die iets minder leuks moet doen	05
reageert adequaat als door hem iets is misgegaan (excuses aanbieden, proberen oplossing te verzinnen)	05
vertelt wat je kunt doen als je een geheim verklapt hebt (spijt tonen, zeggen het nooit meer te doen)	05
vraagt een kind dat niemand heeft om mee te doen met een groepsactiviteit	05

feliciteert een ander wanneer diegene wint bij een spel	05
doet een voorstel om een afspraak af te zeggen en legt uit waarom	05
troost een leerling die gepest wordt	06
onderkent gevoelens van jaloezie	06
gunt de ander iets leuks (spelletje winnen, op verjaardag in het middelpunt staan)	06
reageert op een leuk voorstel van een ander door samen een plan te maken	06
gaat adequaat om met gevoelens van verliefdheid (uit verliefdheid, valt een ander er niet mee lastig)	06
biedt zijn excuses aan als hij een ander gekwetst heeft	06
helpt medeleerlingen die hij minder aardig vindt wanneer dit gevraagd wordt	07
toont respect voor de gevoelens van een ander	07
komt op voor een leerling die gepest wordt	07
gaat aardig om met leerlingen die anders zijn dan anderen (niet pesten, betrekken bij activiteiten, complimenten geven)	07
heeft oog voor ieders kwaliteiten	07
overziet consequenties van eigen gedrag (kattig doen leidt ertoe dat iemand niet met je wil spelen)	07
reageert vriendelijk wanneer een ander hem iets voorstelt wat hij niet leuk vindt	08
merkt het wanneer een ander zich gekwetst voelt en stemt zijn gedrag hierop af	08
zorgt dat hij een ander niet kwetst	08
geeft zijn mening over 'wat hoort en wat niet hoort' (u zeggen/ opstaan voor ouderen, niet voor je beurt gaan)	08
komt op voor een leerling die in groepsverband gepest wordt	08
vervult een leidende of een volgende rol en houdt daarbij rekening met wensen van zichzelf en anderen	08

Omgaan met ruzie

benoemt dat hij een ander geen pijn mag doen	01
reageert bij boosheid op de aanwijzing/correctie van de leerkracht	01
luistert naar een ander als die sorry zegt	02
volgt het advies van de leerkracht op bij een meningsverschil	02
laat non-verbaal/ verbaal merken dat de ruzie voorbij is	02
uit zijn boosheid zonder anderen fysiek pijn te doen of materiaal kapot te maken	02
vertelt na een ruzie wat er gebeurd is	02
kalmeert bij boosheid na een aanwijzing van de leerkracht	02
aanvaardt excuses van een ander	03
schakelt de leerkracht in wanneer hij zelf een ruzie niet op kan lossen	03
herkent bij zichzelf gevoelens van boosheid	03
waarschuwt de leerkracht wanneer een ruzie van anderen uit de hand loopt	03
vertelt waarom hij boos is op een ander	03
probeert een ruzie op te lossen door te praten	04
laat een ander uitpraten bij het oplossen van een ruzie	04
vertoont spijt en maakt het goed met een ander	04
herkent of iets expres of per ongeluk gebeurd is	04
past manieren om rustig te blijven toe wanneer hij boos wordt	04
gaat bij een ruzie in op wat een ander zegt	05
corrigeert zijn gedrag als hij weet dat hij ongewenst gedrag vertoont	05
verzint een oplossing bij ruzie	05
benoemt welke gedragingen bij anderen boze reacties oproepen	05
wacht met het oplossen van ruzie tot zijn emoties zijn bedaard	05
luistert naar een medeleerling wanneer de ander een voorstel doet over een oplossing	06
noemt voor- en nadelen van conflicten	06
toont begrip voor de gevoelens van een ander bij ruzie	06
blijft rustig wanneer een ander boos reageert of hem beschuldigt	06
schat juist in wanneer hij zich beter niet met een ruzie van anderen kan bemoeien	06
gaat adequaat om met een meningsverschil met een volwassene (rekening houden met machtspositie, wel opkomen voor zichzelf)	06

onderhandelt met een medeleerling over een oplossing bij ruzie	07
vertelt bij navraag welk aandeel hij heeft gehad bij onenigheid	07
gaat adequaat om met gevoelens van schuld en spijt (probeert recht te zetten, accepteert situatie waaraan niets te veranderen is)	07
benoemt vormen van hulp bij ruzie tussen anderen (voorstel doen, zeggen wie gelijk heeft, een derde erbij halen)	07
benoemt wat hij bij een ruzie acceptabel gedrag vindt en wat hij te ver vindt gaan	08
bedenkt een compromis	08
benoemt dat een meningsverschil niet tot ruzie hoeft te leiden	08
benoemt hoe iemand die kritiek of een negatieve reactie krijgt zich kan voelen	08
verwoordt beide standpunten bij ruzie tussen zijn partij en een tegenpartij	08
voorkomt ruzie door de ander tijdig aan te geven dat hij te ver gaat	08
bemiddelt bij een ruzie tussen anderen	08

Leren leren

Taakaanpak

luistert en kijkt naar de uitleg van een opdracht in een één op één situatie	01
wijst aan waar hij moet beginnen	01
gaat zorgvuldig met materialen om	01
blijft rustig als hij een fout maakt	01
voert een simpele enkelvoudige taak uit	01
luistert en kijkt naar de uitleg van een opdracht in een groepsinstructie	02
herhaalt de opdracht die hem is gegeven (wat ga je nu doen?)	02
begint na de uitleg met zijn taak	02
voert twee taken achter elkaar uit met behulp van een planner	02
geeft aan dat hij klaar is met een taak (puzzel, werkblad)	02
pakt en ruimt zijn materialen op	02
luistert eerst naar de gehele instructie voordat hij aan de opdracht begint	03
kijkt hoe de leerkracht een taak aanpakt en neemt deze aanpak over	03
werkt van links naar rechts en van boven naar onder	03
plant met hulp van de leerkracht twee taken achter elkaar (binnen één vak)	03
verbetert na aanwijzingen de manier waarop hij een taak uitvoert	03
zorgt voor de juiste materialen, passend bij de opdracht	03
zorgt voor een overzichtelijke werkplek	03
bedenkt en vertelt hoe hij een taak gaat aanpakken	04
kijkt hoe medeleerlingen een taak aanpakken en neemt de strategie over	04
kiest uit twee manieren om een taak aan te pakken de beste manier	04
plant zelfstandig meerdere taken achter elkaar (binnen één vak)	04
zet door bij een taak die hij moeilijk of eng vindt (iets vragen aan andere leerkracht, iets uitleggen aan medeleerling, gymoefening die niet lukt)	04
weet van zichzelf of hij moeilijke taken liever uitstelt of juist niet	04
geeft aan wanneer hij toe is aan een moeilijkere taak	04
geeft aan wat hij wel en niet verwacht te kunnen	05
plant zelfstandig meerdere taken achter elkaar (verschillende vakken)	05
kijkt na een taak of hij alles goed gedaan heeft en herstelt fouten	05
volgt schriftelijke instructies op	05
achterhaalt bij een veel voorkomende (of belangrijke) fout waar de oplossing zit	05
stelt zichzelf bij een bekende taak een tijdsdoel (dan moet ik het af hebben)	06
houdt bij meerdere taken het overzicht van wat wanneer moet gebeuren (agenda, actielijstje)	06
zet door bij tegenslag met een taak (aanwijzingen onleesbaar, spullen onvindbaar)	06
schat in hoeveel taken hij afkrijgt binnen een bepaalde tijd	07
stelt prioriteiten wanneer er meerdere dingen tegelijk moeten gebeuren	07
geeft vooraf aan bij welk resultaat hij tevreden is met zijn werk	07
maakt een plan voor de aanpak van een klein project (volgorde van taken, duur van taken, tijdsindeling, benodigdheden)	08
beoordeelt of hij een uitgevoerde taak goed had voorbereid en uitgevoerd	08
plant taken voor een vakgebied of huiswerk (agendabeheer)	08

Hulp vragen

vraagt hulp aan verschillende volwassenen (de leerkracht, een overblijfkracht)	01
hanteert de afgesproken regel om hulp te vragen (naar tafel van leerkracht lopen, vinger opsteken)	01
wacht rustig enkele minuten op hulp wanneer de leerkracht heeft aangegeven dat hij zo komt	01
wacht rustig totdat de leerkracht aangeeft dat hij aan de beurt is	01
wacht rustig enkele minuten met om hulp te vragen als hij ziet dat de leerkracht in gesprek is	02
vraagt een medeleerling om hulp als hij niet verder kan	03
vraagt van tevoren uitleg wanneer de taak niet duidelijk is	04
geeft aan dat hij een uitleg niet begrijpt	04
schat in wanneer iemand om hulp gevraagd kan worden en wanneer je moet wachten	04

Zelfstandig (door)werken

voert een korte, voor gestructureerde opdracht uit en maakt die af zonder te stoppen	01
werkt 10 minuten zelfstandig aan een bekende taak	02
probeert de taak nog een keer wanneer het de eerste keer niet lukt	02
lost een klein materiaalprobleem op zonder anderen te storen (papier vol, ander potlood nodig)	02
werkt 15 minuten zelfstandig aan een taak	03
maakt een langdurige opdracht af als daar af en toe aanwijzingen voor worden gegeven	03
werkt harder door om een taak af te krijgen als de leerkracht dit aangeeft	03
maakt gebruik van een wachtwerkje als hij vast loopt	03
werkt 30 minuten zelfstandig aan een taak	04
volgt een stappenplan om een grotere taak uit te voeren	04
werkt een uur zelfstandig aan een taak	05
houdt zelf de tijd in de gaten om op tijd het werk af te krijgen	05
begint aan een volgende taak waarvan hij weet dat hij deze zelfstandig mag en kan doen	05
werkt netjes en/of snel afhankelijk van de eisen die aan de taakuitvoering worden gesteld	05
werkt anderhalf uur zelfstandig aan een taak	06
werkt door bij externe afleiding (onderbouw speelt buiten, maken lawaai)	06
zet zich langere tijd in voor een taak die hij niet leuk vindt of die niet lukt	07
werkt door bij interne afleiding (schrijft vragen en gedachten die afleiden op)	07
maakt een overzichtelijk en uitvoerbaar werkplan en brengt dit ten uitvoer	08

Samenwerken

voert met een medeleerling een opdracht uit	01
helpt uit eigen initiatief anderen bij het uitvoeren van een taak (even helpen tillen)	02
vraagt of hij mee mag spelen	02
speelt een leidende en volgende rol in spel	02
doet wat hij belooft (in de klas en op korte termijn)	02
houdt rekening met de beperking van een ander bij het uitvoeren van een taak	02
werkt langere tijd samen met medeleerlingen bij het uitvoeren van een gezamenlijke opdracht	03
spreekt met een ander af wie wat gaat maken	03
voert zonder aansporing zijn deel van de taken uit bij het samenwerken met een medeleerling	03
vraagt of hij iets mag gebruiken van een ander	03
maakt met medeleerlingen een taakverdeling en neemt hierbij ook minder leuke taken op zich	04
doet aan een ander voor hoe de taak gedaan moet worden	04
helpt uit zichzelf een ander die hulp nodig heeft bij het uitvoeren van een taak	04
zegt op een aardige manier dat hij een idee van een ander niet leuk vindt	04
herkent de beperking van een ander bij het uitvoeren van een taak	04
maakt afspraken over wie wat doet en houdt zich hieraan	05
vertelt een medeleerling waarmee hij samenwerkt dat deze een taak nog moet doen	05
geeft aanwijzingen aan iemand die het niet goed doet	05
zoekt een oplossing als hij een afspraak met een ander wil veranderen	05
maakt afspraken over de taakverdeling in een groep	06
helpt een ander om iets in te brengen in de groep (wat vind jij?)	06
legt zich neer bij een groepsbeslissing	06
noemt een aantal van de eigen capaciteiten (wat kan je goed) en kenmerken (wat vind je belangrijk)	07

noemt capaciteiten en kenmerken van medeleerlingen	07
neemt (opbouwende) kritiek in ontvangst zonder boos te worden	07
past zijn gedrag aan na terechte kritiek van een medeleerling	07
wijzigt een afspraak met een motivering	08
neemt bij samenwerken aan een taak een leidende en volgende rol	08
herkent en benoemt naast zijn beperkingen ook zijn capaciteiten bij het uitvoeren van een taak	08

Reflectie op werk

is trots op een taak die hij heeft afgerond	01
vertelt wat hij die ochtend/middag heeft gedaan	01
geeft tijdens een activiteit aan dat hij het (te) moeilijk vindt	01
vertelt wat hij die dag heeft gedaan	02
geeft aan wat hij makkelijk/moeilijk vindt om te doen	02
vertelt in een paar stappen hoe hij zijn taak heeft aangepakt	03
zoekt een fout op als de leerkracht vraagt nog een goed te kijken	03
beoordeelt hoe hij zijn taak gedaan heeft (werkwijze, snel/langzaam, resultaat)	03
onderbouwt zijn mening over de kwaliteit van een gemaakte taak (goed, omdat)	04
kijkt naar en praat over overeenkomsten en verschillen tussen eigen en andermans werk	04
geeft aan op welk gebied zich een probleem voordeed en welke oplossing is gekozen (bij materiaal, taak of samenwerking)	04
reageert zonder boos te worden op kritiek op zijn werk	05
stelt vorderingen bij zichzelf vast (dit ging beter dan vorige keer)	05
geeft aan in welke vakken hij goed en minder goed is	05
evalueert de periode van zelfstandig werken ((proces)heb ik goed doorgewerkt?)	05
geeft aan waar een medeleerling goed of minder goed in is	06
geeft feedback op werk van medeleerlingen	06
evalueert eigen werk (hoe heb ik het aangepakt?)	06
stelt zonodig zijn tijdsplanning bij (meer/minder tijd nodig)	07
beoordeelt of hij de juiste prioriteiten heeft gesteld	07
evalueert zijn eigen werkdag (zijn alle opdrachten goed uitgevoerd)	07
bespreekt met anderen hoe hij zijn project heeft aangepakt	08
evalueert eigen werk (balans tussen positieve en negatieve punten)	08

Omgaan met media en technologische hulpmiddelen

Omgaan met de computer

zet de computer aan en uit (wanneer dit mag)	01
speelt eenvoudige spelletjes met het toetsenbord	01
stuurt de muis naar de gewenste plek op het beeldscherm en klikt (oog- handcoördinatie)	01
speelt eenvoudige spelletjes met de muis	02
speelt eenvoudige spelletjes door te reageren met de pijl- en cijfertoetsen	02
start zelfstandig een spel vanaf een icoon op de desktop	02
gebruikt letters van het toetsenbord om simpele woorden in te vullen (naam)	03
sluit de computer op de juiste wijze af	03
doet een cd-rom/dvd of usb-stick op de juiste wijze in de computer	03
verwijderd de USB stick netjes door het USB apparaat te stoppen	04
kent de basale functies van een tekstverwerkingsprogramma (nieuw bestand, printen, opslaan)	04
start programma's op vanuit het startmenu (Windows en/of educatieve software)	04
verstuurt korte e-mail naar familie of vrienden	04
weet waar te klikken bij bekende (kinder)pagina's/spelletjes op het internet	04
vindt op een internetpagina zijn weg door te klikken op linken	04
vindt en opent een bestand op de harde schijf (browsen)	05
hanteert enkele bureauaccessoires uit Windows	05
verstuurt berichten met een chat-programma	05
zoekt met kernwoorden naar nieuwe websites (google/startpagina)	05

vertelt dat hij nooit de eigen naam of het eigen telefoonnummer/ adres in een chatruimte mag gebruiken	05
weet welke pagina's wel of niet geschikt zijn voor kinderen	05
kent binnen Office programma's enkele functies van de standaard en opmaak werkbalk (printen, nieuw document, knippen-plakken, vet, kleur)	06
voegt in Word plaatjes in (in werkstuk)	06
controleert werkstukken met de spellingscontrole	06
zoekt via verschillende zoeksites meer informatie over een onderwerp	06
begrijpt wat persoonlijke veiligheid op internet is (junkmail, virussen, cyberpesten)	06
kent de enkele functies in Office programma's van de werkbalk tekenen en afbeelding (tekstvlak, WordArt, pijlen)	07
ordent bestanden in mappen op de computer door naamgeving en sorteerfunctie (muziek, foto's)	07
slaat favorieten op in Internet Explorer en ordent deze	07
zoekt gericht informatie over een nieuwsitem	07
verstuurt e-mails met bijlagen	07
kent de enkele functies om een tabel (op) te maken	08
maakt een groot document overzichtelijk op in Word (inhoudsopgave, koppen)	08
breidt zoekopdrachten uit of verfijnt zoekopdrachten naar aanleiding van het resultaat	08
maakt een eenvoudige PowerPointpresentatie	08

Relevante informatie zoeken en gebruiken

herkent logo's/tunes van bekende bedrijven/merken (Mac Donalds, Albert Heijn)	01
herkent pijlen en veelvoorkomende logo's (wc, uitgang) in openbare gelegenheden	02
zoekt in tijdschriften plaatjes voor een werkstuk	02
zoekt in kranten geschreven woorden ('woorden met een b')	03
zoekt in folders de prijs op bij speelgoed/ artikelen	03
vindt in een index een onderwerp	04
bekijkt nieuwtjes op een favoriete internet- of krantenpagina (voetbalpagina, kinderpagina)	04
maakt in de bibliotheek onderscheid tussen informatieve en strip/leesboeken	04
gebruikt verschillende informatiebronnen om informatie te zoeken voor een spreekbeurt of werkstuk	05
zoekt in een tv-gids op wat voor programma's er komen	05
geeft voor en nadelen bij verschillende informatiebronnen (betrouwbaarheid, snelheid, hoeveelheid)	05
kent de kijkwijzersymbolen	05
laat zien hoe je snel een onderwerp vindt in een boek (gidswoorden, tabbladen, inhoudsopgaven, register)	06
zoekt in de krant voor hem interessante stukken	06
kent gidsen als encyclopedie, reisplanner, telefoonboek, catalogus, register en vindt hierin de gewenste informatie	06
maakt onderscheid tussen een informerende en wervende folder (informatie over de wijk/ school of een advertentie)	06
vindt gericht informatie op Internet zoals betekenis van woorden, treintijden, telefoonnummer, adressen	07
weet zoekopdrachten te verfijnen of te verbreden met de juist zoektermen	07
schat in welke informatie op Internet betrouwbaar is en welke niet	07
weet wat plagiaat is	07
beoordeelt de kwaliteit/betrouwbaarheid van de gevonden informatie	07

Alfabet gebruiken

vertelt wat het alfabet is en benoemt de letters in hun vaste volgorde met visuele ondersteuning	02
weet bij opzoeken van een woord op alfabet dat de 'a' vooraan te vinden is en de 'z' achteraan	03
zegt het gehele alfabet uit het hoofd op	04
weet bij opzoeken van een woord op alfabet ongeveer de plaats van de letters (zoekt de 'b' niet aan het eind, de 'm' in het midden)	04
zoekt bij de juiste beginletter bij het zoeken van een naam in een adressenboekje	04

zoekt een woord op in het woordenboek als dat op de juiste pagina ligt opengeslagen	04
zoekt gericht op alfabetische volgorde woorden ook op 2/3 letter op (telefoongids, bibliotheek, woordenboek)	05
zet/archiveert boeken of documenten op alfabetische volgorde	05

Ruimtelijke oriëntatie en mobiliteit

Lichaamsschema

wijst lichaamsdelen aan bij zichzelf en bij een ander (arm, hoofd, vinger)	01
wijst de voor- en achterkant van zijn lichaam aan	01
benoemt bewegingen en houdingen van een ander (lopen, zitten)	01
imiteert een eenvoudige handeling van een ander (zwaai maar mee)	01
voert een aankleedopdracht uit en benoemt het lichaamsdeel waar hij bij hoort (doe de mouw aan je...)	01
wijst de linker- en rechterkant van zijn lichaam aan	02
maakt de juiste bewegingen bij de begrippen vooruit en achteruit samen met het lichaamsschema (gaat vooruit / achteruit)	02
wijst lichaamsdelen aan op pop	02
wijst lichaamsdelen aan in het platte vlak (afbeelding)	02
maakt de juiste bewegingen bij de begrippen links en rechts (de armen naar links of naar rechts)	03

Routes herkennen en benoemen

benoemt oriëntatiepunten in de school (groep 8 bij de groene deur)	01
benoemt oriëntatiepunten rondom de school (ingang kleuters is bij het grijze hek)	02
kent de routes in de school (weet hoe hij op verschillende plaatsen komt)	02
vindt de juiste plek met één aanwijzing van links en rechts	03
kent routes op het schoolplein	03
vertelt een ander of diegene links of rechts af moet slaan	04
benoemt oriëntatiepunten in de omgeving van het eigen huis/ gebouw (tegenover een park, je komt langs een politiebureau)	05
vindt de juiste plek met aanwijzingen van links en rechts	06
herkent in een onbekende omgeving genoemde oriëntatiepunten (standbeeld, spoorlijn over, langs het water)	07
geeft verschillende routes aan om op een bepaalde plek te komen	07
vindt de juiste plek met meerdere aanwijzingen van links en rechts	07

Mobiliteit en toegankelijkheid

verplaatst zich in de klas	01
kent de toegankelijkheid via hulpmiddelen (lage deurklink, opritje) van bekende gebouwen (thuis, school)	01
verplaatst zich naar het toilet	02
verplaatst zich door de school	02
verplaatst zich in en rond de school	03
doet mee aan bewegingsactiviteiten	03
verplaatst zich via bekende routes buiten de school	04
kent de toegankelijkheid van de supermarkt en winkels	04
verplaatst zich via een onbekende route buiten de schoolomgeving met een hulpmiddel	05
kent de toegankelijkheid van instanties als de bibliotheek, ziekenhuis en postkantoor	05
zoekt verschillende geschikte routes om op plaatsen te komen (met zo min mogelijk hindernissen als stoepranden, zachte ondergronden)	06
kent de toegankelijkheid van openbaar vervoer (manieren om de trein, bus in te komen)	07

Praktische redzaamheid

Eten en drinken

drinkt zelfstandig uit een(aangepaste) beker	01
--	----

eet met gesloten mond	01
eet met een lepel	01
eet brood uit het vuistje	01
wacht op anderen alvorens met eten te beginnen	01
herkent verschillende belegsoorten door smaak	02
eet zijn mond leeg voordat hij praat	02
oefent gelijkmatig smeren met een stokje of speelgoedmes op de eigen hand	02
eet met een vork stukjes brood	02
herkent belegsoorten door vorm of geur	03
pelt een mandarijn en een banaan met de hand	03
pakt zelfstandig broodtrommel uit koelkast of tas	03
doet zelf rietje in pakje drinken	03
schenkt vanuit een pak/fles drinken in een beker zonder te morsen	04
wast zijn handen voor het aan tafel gaan	04
veegt mond en kleren af voor eventuele kruimels en gebruikt spiegel voor controle	04
gebruikt een servet en begrijpt waarom	05
brenghet het eten naar de mond in plaats van de mond naar het eten	05
luistert naar het eigen hongergevoel*	06
herkent hetzelfde product in verschillende vormen (omelet en een hard ei, gesneden stukjes)	06
schilt fruit met een dunschiller waarvan het mesje dwars staat	07
schilt fruit met een schilmesje	08

Opruimen en schoonmaken

doet mee aan opruimspelletjes	02
ruimt spullen op de tafel op (potloden in tekendoos, kleurboek in de la)	03
pakt zelfstandig schooltas in	03
ruimt spullen op een vaste plek in de klas op	04
neemt een groot plat oppervlak (bijvoorbeeld eigen tafel) af met een vochtig doekje	04
ziet wanneer er ergens opgeruimd moet worden en handelt er naar	05
denkt mee waar iets opgeborgen kan worden en zet dingen terug op deze vaste plaats	05
geeft planten water	06
spoelt verkwasten goed uit zonder zelf vies te worden	06
benoemt verschillende schoonmaak- middelen en het doel waarvoor ze gebruikt worden	
(afwas en schuur- middel, allesreiniger, wc-reiniger)	07
neemt de vensterbank af met een natte doek of stofdoek	07
gebruikt een systeem in het schoonmaken (van voor naar achter, van links naar rechts)	08

Persoonlijke verzorging

verkent de badkamer/douche (waar komt water vandaan/ waar gaat het naartoe, welk sop is er? Waar ligt alles)	01
gebruikt spons en handdoek adequaat	02
doseert zeep op de hand	02
trekt toilet door na toiletbezoek	02
doet in toiletruimte broek uit en aan	02
draait bij gebruik van warm water eerst de koude kraan open en vult deze aan met warm water tot de temperatuur aangenaam is	03
veegt zelfstandig de billen af na een bezoek aan het toilet	03
wast de handen na een bezoek aan het toilet	04
kamt eigen haar in model	04
gebruikt pet of zonnebril indien nodig	04
gebruikt een eigen strategie om in een vreemde omgeving het toilet te verkennen	05
wast zijn handen na een activiteit waar ze vies van kunnen worden	05
brenghet eigen haar in model met behulp van gel	05
heeft altijd papieren doekjes bij zich om handen mee af te vegen/ schoon te maken	06
smeert zonnebrand wanneer de zon schijnt	06
controleert regelmatig plekken bij zichzelf waar vuil kan zitten (etensresten tussen tanden, zand van broek)	07
gebruikt deodorant	07

Kleding aantrekken en verzorgen

speelt met de verkleedkist	01
kleedt zich zelfstandig uit	02
hangt jas op aan kapstok	02
kleedt zich zelfstandig aan (vraagt hulp bij moeilijke knoop en ritsluitingen)	03
legt bij het uitkleden de kleren niet binnenstebuiten neer	03
legt kleding en schoenen altijd op een vaste plek neer	03
strikt veters zelfstandig	03
kleedt zich zelfstandig aan	04
gebruikt een strategie om de linker en rechterschoen te onderscheiden (klein pleistertje aan de binnenkant)	04
vraagt of kleren goed staan / er goed uitzien	04
trekt regelmatig schone kleren aan, als dit wenselijk is en doet vuile kleren in tas voor mee naar huis	05
controleert kleding in spiegel	05
legt kleding netjes bij elkaar bij het omkleden voor gymles	06
vouwt kleren op	07
legt kleding op de juiste plek in de kast	07

Vrijtijdsbesteding

vertelt of hij een activiteit leuk vindt	01
speelt zonder problemen naast een andere leerling	01
speelt zonder problemen met een andere leerling	02
houdt variatie in spelen en speelgoed	02
benoemt zijn voorkeur voor bepaald speelgoed of activiteit	03
benoemt drie activiteiten die in de vrije tijd worden uitgevoerd	04
probeert aangeboden onbekende activiteiten uit	05
oefent met verschillende sporten	05
oefent met drama, dans en toneel	05
geeft bij een activiteit of sport niet gelijk op bij tegenslag	06
benoemt wat een hobby is en vertelt over de eigen hobby	06
benoemt dat er verschillende hobby's zijn en geeft enkele voorbeelden	06
ontwikkelt een voorkeur voor muziekgenre	07
zoekt verschillende mogelijkheden om zijn vrije tijd aangenaam in te vullen	07
vertelt dat een club of vereniging inzet, volharding en tijd kost	07
vertelt welke aanpassingen nodig zijn om een hobby met zijn handicap uit te voeren	07
weet dat hobby's geld kosten	08
beseft dat bij een club gaan verplichtingen tegenover andere kinderen met zich mee neemt	08
verzint zelf oplossingen om een hobby ondanks zijn beperking uit te kunnen voeren	08

Spelontwikkeling**Leren (samen)spelen**

doet uit zichzelf mee met het spel van anderen (hoeft nog niet te vragen of hij mee mag doen)	01
speelt functioneel vanuit ervaringen met speelgoed (dieren in de wei zetten, blokken wegbrengen met een auto)	01
gebruikt bekende voorwerpen om een situatie na te bootsen (stoelen als trein, knuffel uitlaten als hond)	01
speelt met een ander kind doe-alsof spelletjes uit de directe beleving (vadertje en moedertje, winkeltje)	01
houdt zich bij eenvoudig spel aan de regels (wel/ niet overlopen)	01
speelt met een volwassene een gezelschapsspel (domino, lotto)	01
wacht op zijn beurt bij een spelletje met één medespeler	01
deelt materiaal met een ander	01

vraagt bij spel of hij mee mag doen	02
spreekt met ander kind af wat ze in een (doe-alsof) spel gaan spelen (we gaan spelen dat we in een boot zitten en dat het waait)	02
neemt bewust een rol aan in spel (ik ben de chauffeur, meester)	02
speelt eenvoudige spellen met medeleerlingen onder begeleiding (tikkertje, samen toren bouwen)	02
speelt gezelschapspelletjes uit met andere leerlingen (memory)	02
verzint eigen regels bij spelletjes	02
wacht op zijn beurt bij een spelletje met meerdere medespelers	02
speelt samen met materiaal dat samen gebruikt moet worden (bal, wip)	02
kiest een leerling met wie hij prettig samenspeelt	03
speelt zonder materiaal, maar met gebaren en verbalisaties (denkbeeldig bloemen plukken, visite binnen laten)	03
vraagt om echte materialen (geen speelgoed) bij fantasiespel (echte bon, geld, boekje)	03
speelt fantasiefiguren na (sprookjes, tekenfilm)	03
benoemt het wanneer een ander zich niet aan de regels houdt (voor de beurt gaan)	03
deelt materiaal waarmee hij eigenlijk zelf wil spelen (nu mag jij even)	03
kiest een ander op basis van gemeenschappelijke interesses (om iets leuks mee te doen)	04
speelt op een ander moment zijn spel verder	04
accepteert winst en verlies in spelletjes met een geluksfactor (mens-erger-je-niet)	04
wijst een ander op de regels als die zich er niet aan houdt	04
kent de basisspelregels van veel gespeelde spellen	04
houdt zich aan de afspraak om eerst iets te doen wat de een leuk vindt, daarna iets wat de ander leuk vindt	04
'onderhandelt' met een medeleerling om een activiteit te vinden die beiden willen uitvoeren	05
bedenkt een eenvoudige spelstrategie en past deze toe (2 zetten vooruit bij dammen, andere route kiezen)	05

Mondelinge taal

Begrijpend luisteren

luistert met aandacht naar de leerkracht als deze een prentenboek interactief voorleest of iets vertelt	01
reageert na herhaald lezen verbaal of non-verbaal op bekende woorden of situaties uit een boek	01
begrijpt een korte tekst (4 regels, (wijst na voorlezen juiste plaatje aan)	01
beantwoordt gesloten vragen (ja/nee, keuzevragen) over een voorgelezen tekst	01
luistert naar en reageert op de leerkracht en andere leerlingen in één op één situaties	01
begrijpt gedragsaanwijzingen	01
begrijpt informatieve mededelingen buiten het hier en nu (morgen gaan we naar de dierentuin)	01
luistert met aandacht naar de leerkracht en medeleerlingen als zij in de groep iets vertellen	02
voorspelt globaal waarover een verhaal zal gaan en het vervolg na deel van het verhaal	02
vertelt een verhaal na met steun van illustraties	02
onderscheidt met behulp van picto's hoofdcomponenten van een verhaal (wie, wat, waar)	02
luistert gericht naar een voorgelezen tekst (beantwoordt een vooraf gestelde luistervraag)	02
voert na het luisteren naar een instructieve tekst de genoemde handeling uit (versje met gebaren, spelregels, weten wat je moet doen als luisterdoel)	02
beantwoordt vragen over een tekst of geeft dit weer (naspelen, tekening, stripverhaal ordenen)	02
stelt vragen over een tekst om beter te begrijpen wat er bedoeld wordt	02
geeft aan wat hij van een gesproken tekst vindt (geeft eigen mening)	02
vertelt een gedeelte van een verhaal na zonder steun van illustraties	03
onderscheidt met behulp van picto's hoofdcomponenten van een verhaal (wie, wat, waar, wanneer, waarom en hoe)	03
vertelt na het luisteren naar een informatieve tekst waar het over gaat of legt dit schriftelijk vast (poster, tekening, informatieverwerking als luisterdoel)	03
luistert tijdens het werken in tweetallen naar zijn medeleerlingen	03
begrijpt instructies voor lees- en rekenopdrachten	03
vertelt een verhaal in grote lijnen na zonder steun van illustraties	04

onderscheidt hoofdcomponenten van een verhaal	04
luistert tijden het werken in groepjes naar zijn medeleerlingen	04
luistert globaal (geeft de hoofdlijnen weer) en precies (geeft details uit een tekst weer)	04
herkent de aangeboden tekstsoorten (verhaal, overtuigende tekst)	05
benoemt na het luisteren naar een overtuigende tekst wat de bedoeling van de spreker is (herkennen van overtuigen als luisterdoel)	05
luistert gericht naar verschillende soorten teksten waarin een volgorde, vraag-antwoord, voorbeeld, middel-doel of oorzaak-gevolgrelatie kan voorkomen	05
herkent de signaalwoorden die kenmerkend zijn voor deze relaties	05
geeft de genoemde relaties aan	05
benoemt na het luisteren naar een mening tekst de verschillende meningen over een onderwerp (herkennen van een mening als luisterdoel)	06
maakt bij het luisteren naar een mening tekst onderscheid tussen feiten, meningen en argumenten	06
vat een voorgelezen tekst samen, mondeling of schriftelijk (schema invullen)	06
luistert globaal, precies en selectief (herhaalt het tekstgedeelte wat voor hem relevant is)	06
geeft bij teksten met een vergelijking- of voorwaardenrelatie aan welke vergelijking of voorwaarden worden genoemd	07
herkent de signaalwoorden die kenmerkend zijn voor deze relaties (2)	07
stelt kritische vragen over een voorgelezen tekst	07
maakt aantekeningen tijdens het luisteren naar een tekst	07
trekt conclusies op grond van de aantekeningen (dit heb ik onthouden)	07
luistert globaal, precies, selectief en kritisch (onderscheidt feiten, meningen, willen overtuigen)	07
past na hierop gericht te zijn zelfstandig de begrijpend luisterstrategieën toe	07
herkent en benoemt de aangeboden tekstsoorten	08
stelt bij verschillende tekstsoorten zelfstandig en op eigen initiatief het luisterdoel (informatie opnemen, mening horen) vast en stemt hier zijn manier van luisteren op af	08
past de begrijpend luisterstrategieën zelfstandig toe	08

Spreken

doet met behulp van gerichte vragen verslag van een zichtbare gebeurtenis	01
doet een mededeling (gebeurtenis of ervaring binnen en buiten het hier en nu)	01
beschrijft concrete voorwerpen en situaties	01
vergelijkt en ordent concrete voorwerpen naar uiterlijke en meer abstracte kenmerken en beschrijft dit	01
druckt n.a.v. vragen zijn gevoelens of mening verbaal correct uit (bang, blij, boos, voorkeur voor activiteit aangeven)	01
geeft in gesprekjes met de leerkracht antwoorden op open vragen	01
vraagt op een eenvoudige manier informatie of uitleg aan de leerkracht	01
gaat door op aangereikte inhoud	01
praat niet voor zijn beurt na een afgesproken concreet signaal	01
spreekt goed verstaanbaar voor onbekenden	01
doet met behulp van gerichte vragen verslag van gebeurtenissen buiten hier en nu	02
geeft de volgorde van gebeurtenissen in een persoonlijk verhaal adequaat weer	02
maakt gebruik van constructies die volgorde aangeven (toen, daarna)	02
druckt gevoelens of een mening op een voor onbekenden begrijpelijke wijze, uit	02
vertelt spontaan of gevraagd over onderwerpen die hem bezighouden	02
vertelt gestructureerd over een gebeurtenis of ervaring door opbouw en verbanden aan te geven met behulp van picto's	02
gebruikt na gerichte vragen van de leerkracht complexe cognitieve functies voor onderwerpen binnen het hier en nu (middel-doel, oorzaak-gevolg, ordenen, concluderen, redeneren)	02
vertelt een voorgelezen verhaal na met behulp van illustraties	02
geeft instructie (voor een spelletje)	02
vraagt en geeft informatie over activiteiten in de groep aan de leerkracht en medeleerlingen	02
beantwoordt vragen over het eigen verhaal en geeft aanvullende informatie	03
heeft inbreng bij het bespreken van een probleem in de groep (het papier is op en wat nu)	03
heeft inbreng bij het maken van een plan in de groep	03
let tijdens het spreken in de groep op de gespreksregels die aan de orde zijn	03

blijft bij het onderwerp	03
laat een ander uitspreken	03
past bij het uitvoeren van taalhandelingen in duo's of groepjes een aantal interactie- en gespreksvaardigheden toe (luisteren naar elkaar, elkaar laten uitpraten, om de beurt praten)	03
legt iets uit (hoe je een som oplost)	03
vraagt en geeft informatie over het werken aan de leerstof aan de leerkracht en medeleerlingen	03
formuleert langere, ook samengestelde zinnen die nog vorm- en structuurfouten kunnen bevatten	03
houdt tijdens het vertellen van een eigen verhaal rekening met voorkennis van de luisteraar	04
vertelt gestructureerd over een gebeurtenis of ervaring zonder hulp van picto's	04
vertelt een (voor)gelezen verhaal in grote lijnen na zonder hulp van illustraties	04
reageert adequaat op response uit de groep	04
haakt aan bij het gespreksonderwerp van een andere leerling	04
houdt een korte, voorbereide presentatie over een eigen onderwerp (hobby, huisdier, ervaringen, gebeurtenissen) voor de groep klasgenoten met als doel informatie	05
verschaffen	
brengt structuur aan in de presentatie (inleiding, kern, slot)	05
spreekt met juist volume en afwisselend tempo	05
maakt gebruik van mimiek, gebaren en houding	05
heeft interactie met het publiek	05
zet aanschouwelijke middelen in (plaatjes, voorwerpen)	05
past bij het uitvoeren van taalhandelingen in duo's en groepjes een aantal samenwerkingsvaardigheden toe (vragen stellen aan elkaar, reageren op wat een ander zegt, een	
ander helpen zonder voor te zeggen)	05
gebruikt na gerichte vragen van de leerkracht complexe cognitieve functies voor meer abstracte onderwerpen buiten het hier en nu (ordenen, concluderen, redeneren)	05
wisselt lange zinnen af met korte	05
houdt een uitgebreide, voorbereide presentatie over een onderwerp (meer beschouwend en wereld oriënterend) voor een groep klasgenoten	06
draagt een gedicht voor	06
heeft inbreng in een discussie	06
maakt in zijn formuleringen nauwelijks nog vorm- en structuurfouten.	06
houdt voor een groep klasgenoten een voorbereid betoog waarin een mening wordt onderbouwd met argumenten (boekbespreking)	07
brengt persoonlijke visie op een onderwerp tot uitdrukking	07
beantwoordt vragen van het publiek	07
past meerdere spreekstrategieën/ presentatievaardigheden toe	07
gebruikt signaalwoorden om structuur aan te brengen in een presentatie	07
leidt een groepsgesprek en een discussie (let op de beurtverdeling, bewaakt de voortgang)	07
houdt een voorbereide presentatie en zet hierbij de geleerde spreekstrategieën/ presentatievaardigheden in	08
presenteert op een persoonlijke manier	08
stemt zijn presentatie af op het publiek (jongere leerlingen, ouders)	08
past bij het spreken in de groep, duo's en groepjes de geleerde interactievaardigheden/ gespreksvaardigheden toe	08

Sociaal taalgebruik

gebruikt specifieke woorden bij iemand begroeten, afscheid nemen, bedanken	01
stelt zichzelf voor met de voornaam	01
neemt een aanbod beleefd aan of slaat het beleefd af (ja, graag, nee, dank u)	02
gebruikt u en jij om iemand aan te spreken in de juiste situatie	02
voert een eenvoudig telefoongesprek met bekenden	02
nodigt iemand uit	02
gebruikt beleefd taalgebruik om iemand te feliciteren (gefeliciteerd met uw verjaardag)	03
nodigt een bekende beleefd uit per telefoon	03
belt een bekende op en voert beleefd een gesprek	03

biedt gepast zijn excuses (sorry, het spijt me) aan bekenden	03
troost een bekende	03
geeft een compliment aan bekenden	04
drukt ontevredenheid op een gepaste manier uit tegenover bekenden	04
geeft bekenden een waarschuwing	04
doet een bestelling bij onbekende volwassenen (in een winkel)	04
doet per telefoon een verzoek aan bekende volwassenen en leeftijdgenoten	05
gebruikt beleefd taalgebruik om welkom te heten en iets aan te bieden	05
legt zijn gevoel richting een bekende leeftijdgenoot uit	05
vraagt beleefd informatie aan onbekende volwassenen	05
geeft kritiek op een correcte manier aan bekenden	05
legt de weg uit aan een onbekende	05
beantwoordt een uitnodiging van onbekenden	06
biedt gepast zijn excuses aan onbekende volwassenen aan	06
reageert correct op een compliment van een bekenden en onbekenden	06
geeft beleefd informatie aan onbekende volwassenen (gegevens verstrekken aan bibliotheek)	06
geeft telefonisch een boodschap door aan bekende volwassenen	07
doet telefonisch een bestelling bij bekende volwassenen (een winkel)	07
komt voor iemand op in een situatie met bekenden	07
overtuigt iemand in een situatie met bekenden	07
uit een klacht in een situatie met bekenden	07
vraagt naar de mening van bekenden	07
geeft zijn mening (met argumenten) aan bekenden	07
geeft beleefd telefonisch informatie aan onbekende volwassenen (gegevens verstrekken aan een openbare instantie)	08
vraagt beleefd telefonisch informatie aan onbekende volwassenen (openbare instantie)	08
uit een klacht in een situatie met onbekenden	08
vraagt naar de mening van onbekenden	08
geeft zijn mening (met argumenten) aan onbekenden	08

Meningen en conclusies over gesproken taal

zegt wat hij ergens van vindt en waarom	02
vertelt of hij het wel of niet eens is met een mening	03
staat open voor de mening van anderen	03
vergelijkt meningen	04
motiveert waarom hij het wel of niet eens is met een mening van de ander uit de groep	04
vraagt aan een ander of hij zijn mening verder wil beargumenteren	05
vraagt in een gesprek naar de gevoelens of de mening van een ander (vind jij dat ook?)	05
geeft argumenten bij de eigen mening	05
onderscheidt feiten en meningen met hulp van signaalwoorden (ik vind, volgens mij)	06
bespreekt meningen globaal vanuit de eigen mening	06
houdt zijn standpunt vast	06
herkent meningen die impliciet in een gesproken tekst voorkomen (zonder duidelijke signaalwoorden)	07
illustreert mening met een voorbeeld	07
heeft een kritische houding t.a.v. informatie in gesproken teksten	07
weet de informatie op waarde in te schatten, in relatie tot de bron	07
vat een ander standpunt in eigen woorden samen	07
vraagt anderen om het standpunt te verduidelijken	07
herkent taaltrucs in reclame	07
uit zijn mening in de groep en luistert naar de ander om zo tot een besluit of compromis te komen	08
weegt argumenten in een discussie tegen elkaar af	08
evalueert meningen en argumentaties	08
formuleert in eigen woorden tegenover elkaar staande gezichtspunten	08

Woordvorming

onderscheidt enkelvoud en meervoud bij zelfstandig naamwoorden	04
--	----

herkent en vormt meervoudsvormen op -en en -s	04
noemt in samenstellingen (zn-zn) de twee woorden en vormt samenstellingen	04
herkent en vormt verkleinwoorden op -je en -tje	04
herkent en vormt verkleinwoorden op -pje en -etje	05
weet aan welke achtervoegsels naamwoorden van vrouwelijke personen of dieren herkend worden en vormt naamwoorden voor de vrouwelijke variant	05
herkent en vormt regelmatige trappen van vergelijking	05
vervoegt werkwoorden in de o.t.t. (regelmatig)	05
weet dat de persoonsvorm overeenkomt met het onderwerp qua enkelvoud en meervoud	05
herkent en vormt meervoudsvormen met 's en onregelmatige meervoudsvormen	06
herkent de verbuiging van en verbuigt bijvoeglijke naamwoorden, inclusief stoffelijke bijv. nw.	06
herkent en vormt onregelmatige trappen van vergelijking	06
herkent en gebruikt een aantal frequent voorkomende voor- en achtervoegsels (-loos, on-)	06
herkent en vormt samenstellingen, opgebouwd uit zelfstandig naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden of werkwoorden	06
herkent en gebruikt scheidbare werkwoorden in zinnen	06
vervoegt ww in o.t.t. (onregelmatig)	06
vervoegt ww in o.v.t. (sterk, zwak)	06
breidt zijn kennis over voor- en achtervoegsels uit	07
kent het verschil tussen samenstellingen en afleidingen	07
vervoegt werkwoorden in de v.v.t. en v.t.t.	07
basisstof woordvorming voor CITO-toets nu aan de orde geweest. Eventuele uitbreiding met het oog op VO: Vervoegt werkwoorden in de o.t.t.t en v.t.t.t	08

Zinsbouw

herkent en benoemt zelfstandig naamwoorden (woorden voor mensen dieren, dingen)	04
herkent en benoemt werkwoorden (doenwoord)	04
weet dat een zin begint met een hoofdletter en kan eindigen met een punt of een vraagteken	04
herkent correcte en niet correcte zinnen (max.9 woorden)	04
herkent en gebruikt vertel- en vraagzinnen	04
herkent en gebruikt bijvoeglijk naamwoorden	05
herkent en gebruikt de juiste persoonlijk voornaamwoorden	05
herkent en gebruikt voorzetsels van plaats en tijd	05
herkent en vormt vraagzinnen met en zonder vraagwoorden (uitbreiding vraagwoorden met welk(e) en woorden als waarmee)	05
maakt samengestelde zinnen samen met een aantal voegwoorden c.q. verbindingswoorden (en, want, maar, dus, omdat, terwijl) en scheidt deze zinnen weer	05
weet wanneer het lidwoord 'een' wordt gebruikt	05
past hetgeen is geleerd over lidwoorden op de juiste manier toe	05
weet dat een zin kan eindigen met en uitroepetekens	05
herkent en gebruikt de juiste bezittelijke voornaamwoorden	06
herkent en gebruikt de juiste aanwijzende voornaamwoorden	06
herkent en gebruikt persoon aanduidende woorden als verwijswwoorden	06
herkent voorzetsels van richting en een aantal andere voorzetsels	06
onderscheidt en benoemt onderwerp, persoonsvorm en hele werkwoord (woordenboekvorm) in een zin	06
herkent en benoemt de persoonsvorm van een zin door de zin vragend te maken	06
herkent en benoemt de persoonsvorm door het onderwerp te veranderen van enkelvoud naar meervoud of andersom	06
herkent en benoemt de tijd van een zin	06
weet dat de persoonsvorm verandert als de zin van tijd verandert en vormt de juiste tijd van de persoonsvorm	06
vormt samengestelde zinnen met de voegwoorden of (onder- en nevenschikkend), toen, wanneer, doordat (onderschikkend)	06
kent enkele toepassingen van een komma	06
herkent bijvoeglijke naamwoorden die van een werkwoord zijn gemaakt	07
vindt de persoonsvorm met de vraagproef, getalproef en tijdproef	07
herkent en benoemt de persoonsvorm en onderwerp in zinnen met een vraagwoord	07
herkent en benoemt het deelwoord in een zin	07
onderscheidt en benoemt werkwoordelijk gezegde in zin	07

verdeelt een enkelvoudige zin in persoonsvorm, onderwerp, gezegde en andere zinsdelen en noemt persoonsvorm, onderwerp en gezegde	07
herkent en gebruikt de juiste woordvolgorde in hoofd- en bijzin	07
leidt de woordenboekvorm af van werkwoorden met een vast voorzetsel	07
benoemt en gebruikt persoonsvorm, hele werkwoord en deelwoord van scheidbare werkwoorden	07
zet zinnen om van directe naar indirecte rede en andersom	07
gebruikt de juiste interpunctie bij de directe rede: dubbele punt, aanhalingstekens en hoofdletters	07
past de leerstof over ontleden en benoemen van zinsdelen veelvuldig toe (herhaling)	08
herkent de verwijswwoorden 'die', 'deze', 'dat', 'dit' en bepaalt waar het verwijswoord naar verwijst	08
herkent en benoemt lijdend voorwerp en meewerkend voorwerp	08
maakt van passieve zinnen actieve zinnen en andersom	08
gebruikt en kiest de juiste verwijswwoorden (woorden als waarmee, daarop, daarmee, erop e.a.)	08
ontleedt bevelende zinnen	08
herkent persoonsvorm in zinnen met -er	08
gebruikt aanhalingstekens anders dan in directe rede	08

Woordenschat en woordleerstrategieën

breidt zijn woordenschat uit met woorden voor een taalniveau van 4/5 jaar	01
wijst juiste plaatje aan na noemen van een woord	01
wijst juiste plaatje aan na omschrijving van een woord	01
benoemt voorwerpen en plaatjes van aangeboden dagelijkse concrete inhoudswoorden	01
breidt zijn woordenschat uit met woorden voor een taalniveau van 5/6 jaar	02
breidt zijn woordenschat met begrippen voor beginnende geletterdheid en beginnende gecijferdheid	02
wijst het juiste plaatje aan na noemen of omschrijving van een woord	02
beschrijft de juiste betekenis van de aangeboden woorden	02
gebruikt aangeboden woorden actief tijdens de taallessen (met lidwoorden)	02
gebruikt de aangeboden woorden actief buiten de taallessen (met lidwoorden)	02
breidt zijn woordenschat uit met woorden voor een taalniveau van 6/7 jaar	03
breidt zijn woordenschat uit met meer functiewoorden	03
breidt zijn woordenschat met woorden die nodig zijn bij het lezen en het rekenen	03
leidt de betekenis van een woord af uit een plaatje	03
vraagt hulp en uitleg als hij een woord niet weet	03
breidt zijn woordenschat uit met woorden voor een taalniveau van 7/8 jaar	04
breidt zijn woordenschat met uitdrukkingen die meestal letterlijk zijn te interpreteren	04
leidt de betekenis van eenvoudige samengestelde woorden af uit de woordbouw	04
leidt de betekenis van een aantal woorden af uit de context van het woord	04
maakt een tekening bij woorden om ze te onthouden	04
groepeert woorden om ze te onthouden	04
maakt associaties bij woorden (woordveld) om ze te onthouden	04
breidt zijn woordenschat uit met woorden voor een taalniveau van 8/9 jaar	05
breidt zijn woordenschat uit met schooltaalwoorden	05
breidt zijn woordenschat uit met uitdrukkingen en gezegden (figuurlijk taalgebruik)	05
breidt zijn leeswoordenschat uit	05
leidt de betekenis van een aantal leeswoorden af uit de context	05
leidt de betekenis van een woord af uit de woordbouw (voorvoegsel, verbuigingen, samengesteld woord)	05
breidt zijn woordenschat uit met woorden voor een taalniveau van 9/10 jaar	06
kent diverse uitdrukkingen en gezegden	06
gebruikt een eenvoudig woordenboek om woorden te leren	06
maakt bij het afleiden van de betekenis gebruik van relaties tussen woorden (tegenstellingen, synoniemen, gradaties in sterkte in context)	06
past geleerde woordleer- en onthoudstrategieën zelfstandig toe na hierop gericht te zijn	06
breidt zijn woordenschat uit met woorden voor een taalniveau van 10/11 jaar	07

breidt zijn woordenschat uit met vaktaalwoorden (verdampen, gewassen)	07
breidt zijn woordenschat uit met signaalwoorden	07
gebruikt een woordenboek om woorden te leren	07
kiest de juiste betekenis in het woordenboek	07
maakt een eigen woordenlijst / woordkaartjes om woorden te onthouden	07
past geleerde woordleer- en onthoudstrategieën zelfstandig toe	07
breidt zijn woordenschat uit met woorden voor een taalniveau van 11/12 jaar	08
breidt zijn woordenschat uit met spreekwoorden	08
definieert de betekenis van woorden op verschillende manieren (onder- en bovengeschiedte begrippen, letterlijke en figuurlijke betekenis, synoniem, homoniem)	08
gebruikt met hulp een tweetalig woordenboek om woorden te leren (betekenis opzoeken van leenwoorden)	08
kiest de juiste betekenis in het tweetalig woordenboek	08

Taalbegrippen

werkt met woordvelden	04
werkt met verzameltermen(categorienamen)	04
werkt met gradaties in sterkte van betekenis	04
werkt met tegenstellingen de betekenis van een aantal uitdrukkingen die meestal letterlijk zijn te interpreteren	04
werkt met het zelfstandig naamwoord	04
werkt met het werkwoord	04
werkt met het lidwoord	04
werkt met het vraagwoord	04
werkt met synoniemen	05
werkt met collocaties	05
kent de betekenis van een aantal frequent voorkomende uitdrukkingen en gezegden met en figuurlijk deel	05
werkt met het verwijfwoord	05
werkt met het verbindingswoord	05
werkt met het bijvoeglijk naamwoord	05
werkt met het voorzetsel	05
werkt met andere talen	05
werkt met homoniemen	06
werkt met het enkelvoud en meervoud	06
werkt met het onderwerp	06
werkt met de persoonsvorm	06
werkt met het hele werkwoord	06
kent de betekenis van en aantal spreekwoorden	07
werkt met het voltooid deelwoord	07
werkt met het werkwoordelijk gezegde	07
werkt met jongerentaal	07
werkt met dialect-standaardtaal	07

Schriftelijke taal

Technisch lezen

deelt een zin op in woorden	01
deelt samengestelde woorden op in afzonderlijke componenten	01
deelt woorden op in klankgroepen	01
verbindt klankgroepen tot woorden	01
zegt samen met iemand anders rijmpjes op	01
herkent eindrijm	01
past eindrijm toe: ontdekt en produceert zelf eindrijm	01
herkent beginrijm in langgerekte woorden	02
herkent beginrijm in gewoon uitgesproken woorden	02
past beginrijm toe	02
maakt de beginklank een woord los van de rest van het woord	02

synthetiseert drieklankwoorden (mkm)auditief	02
benoemt een aantal letters correct	02
herkent direct de lidwoorden de, het en een	03
herkent simpele woorden, zoals teen, boom, boot, auto, etc.	03
benoemt vlot alle grafemen	03
leest vlot klankzuivere (M)K(M) (aap, om, af, in, peen, baas)	03
leest korte zinnen met één zin per regel (met hoofdletters)	03
leest woorden met één medeklinkercombinatie MMKM/ MKMM (slak/ baars)	03
leest vlot samengestelde zinnen over twee regels verdeeld	03
leest vlot eenlettergrepige woorden eindigend op dt, ng of nk	03
leest vlot twee en drie medeklinkers vooraan en/of achteraan MKMM/ MMKM/ MMKMM, MMMKM MKMMM	03
leest vlot tweelettergrepige of samengestelde woorden (ro-ver, voet-bal)	03
leest vlot verkleinwoorden	03
leest vlot korte zinnen die betekenisvol zijn afgebroken en doorlopen op de volgende regel	04
leest vlot alle typen eenlettergrepige en tweelettergrepige woorden	04
leest alle typen twee, drie- en meerlettergrepige woorden (te-le-vi-sie)	04
leest leenwoorden zonder afwijkende tekenklankcombinaties (portemonnee, diskette)	04
leest zinnen met 6-8 woorden met de juiste intonatie	04
leest met een middelgroot lettertype	04
leest zinnen met 7-9 woorden met de juiste intonatie	05
leest vlot diverse vierlettergrepige woorden	05
leest waar nodig de klanken -c- als /k/, ch als /sj/ en g als /zj/	05
leest meerlettergrepige woorden met het voorvoegsel ge- , be-, ver-	05
leest eenvoudige leenwoorden flat, computer	05
leest woorden die eindigen op -y	05
leest vlot diverse vijf of meerlettergrepige woorden	05
leest woorden met een trema	05
leest meerlettergrepige woorden met -tie erin (vakantiepret)	05
leest meerlettergrepige woorden met -i als /ie/ (sigaretten)	05
leest zinnen met 8-10 woorden met de juiste intonatie	05
leest meerlettergrepige woorden met -ou- als/oe/	06
leest woorden met de lettercombinatie -air-	06
meerlettergrepige leenwoorden	06
leest zinnen met 9-11 woorden met de juiste intonatie	06
leest woorden met meerdere open lettergrepen (materialen)	06
leest meerlettergrepige woorden met -eau erin (bureaustoel)	06
leest meerlettergrepige woorden die eindigen op -ele, eaal, ueel, of iele	06
leest eigentijdse nieuwe woorden (e-mailen)	06
leest zinnen met 10-12 woorden met de juiste intonatie	06

Temporele ordening

zegt een reeks van 3 woorden in de goede volgorde na	01
benoemt het laatste woord van een zin of een reeks	01
benoemt het eerste woord van een zin of een reeks	01
wijst een bepaalde letterpositie in een woord aan (een kruisje zetten in het hok waar je de letter hoort)	02
benoemt de eerste klank van een woord	02
benoemt de laatste klank van een woord	02

Auditieve discriminatie

herkent een trefwoord in een reeks of verhaal	01
geeft aan of twee woorden hetzelfde of verschillend zijn	01
herkent afzonderlijke woorden in een zin (legt een blokje voor ieder woord)	01
herkent een klank in reeks losse klanken	01
herkent dezelfde klank in twee woorden	01
rijmt op een éénlettergrepig woord (bus – kus)	02
onderscheidt verschillende klanken (fonemen) binnen een woord	02

onderscheidt de veranderende klank in wisselrijtjes (slechts één klank verandert)	02
hoort het verschil tussen lange en korte woorden	02

Visuele discriminatie

wijst grote verschillen tussen plaatjes aan	01
herkent details in een afbeelding	01
herkent een (afwijkende of gelijke) letter tussen andere letters en in woorden (duidelijk verschil)	01
herkent een bepaald woord tussen andere woorden	01
herkent een bepaalde letter tussen (gelijke en andere) letters en in woorden (gering verschil)	02

Visuele analyse

herkent grafemen van een woord (in een rij losse grafemen het juiste grafeem omcirkelen)	02
deelt een woord op in losse grafemen	02

Leesbegrippen

wijst aan wat een boek is	01
gebruikt de begrippen verhaal/ boek lezen	01
wijst de leesrichting aan (links naar rechts)	01
kent de begrippen: voorste, middelste	01
kent de begrippen: woord, zin, regel en bladzijde	01
kent de begrippen: daarna, ervoor, volgende, erachter, eerste, tweede, klank, letter	02
kent de betekenis van een punt	02
gebruikt de begrippen: woord, zin, regel en bladzijde	02
kent de betekenis van een vraagteken	03
kent de betekenis van een komma en een hoofdletter	03
kent de betekenis van een uitroepteken	04

Auditieve synthese

voegt woorden samen tot één woord (deur-bel)	01
voegt lettergrepen samen tot een nieuw woord	02
voegt woorden samen tot een zin	02
voegt losse klanken van twee- en drie-letterwoorden samen tot een woord	03
voegt losse klanken van woorden met medeklinkercombinaties samenvoegen tot een woord	03

Visuele synthese

leest vlot MKM wisselrijtjes waarbij het eerste cluster gelijk is	03
leest vlot MKM wisselrijtjes waarbij het laatste cluster gelijk is	03
leest vlot wisselrijtjes met medeklinkercombinaties	03

Klank-teken-koppeling

leest de eerste 10 grafemen uit de leesmethode	02
koppelt het juiste foneem aan het waargenomen grafeem (met bekende grafemen)	02
koppelt aan elk grafeem het juiste foneem (36 grafemen)	02

Begrijpend lezen en studerend lezen

begrijpt de betekenis van veel voorkomende logo's en picto's	01
begrijpt dat illustraties en tekst een samenhangend geheel vormen	01
kent de leesrichting	02
sprekt verwachtingen uit aan de hand van omslag en illustraties	02
begrijpt het permanente karakter en communicatieve doel van iets wat geschreven is (bijv. namenlijst)	02
'leest' boeken kranten, tijdschriften	02
'leest' eigen en andermans schrijfproducten/tekeningen/logo's/pictogrammen	02
'leest' eigen naam	02

geeft betekenis aan zelf gelezen woorden en zinnen	03
weet dat de zinnen in een tekst met elkaar verband houden	03
bepaalt in een eenvoudige tekst waarnaar verwijswwoorden verwijzen	03
herkent 2 tekstsoorten waaronder een informatieve tekst	04
past de bij de tekstsoort horende begrijpend leesstrategieën toe bij het lezen van teksten op AVI 2, 3 en 4 (stappenplan)	04
voorspelt de inhoud op basis van titel en illustraties	04
bedenkt wat hij al weet voor de tekst gelezen wordt	04
geeft moeilijke woorden aan en gebruikt enkele manieren om de betekenis te achterhalen (woordhulp)	04
weet enkele vragen over de tekst aan te geven	04
trekt conclusies (afleidingen) en beantwoordt vragen op basis van concrete aanwijzingen in de tekst	04
kent de functie van kopjes	04
herkent in een duidelijk gestructureerde tekst de tijdsopvolging	04
bepaalt de functie van de volgende leestekens: punt, vraagteken, uitroepteken, hoofdletter	04
geeft na het lezen aan waar de tekst over gaat	04
vertelt wat hij van een gelezen tekst vindt	04
herkent 4 soorten teksten (verhalend, informatief, instructief en overtuigend)	05
past de bij de tekstsoort horende begrijpend leesstrategieën toe bij het lezen van teksten op AVI 5,6 (stappenplan)	05
ziet aan het uiterlijk van een tekst waarin hij staat (bijv. boek, krant, internet)	05
voorspelt de inhoud op basis van kopjes, lezen van enkele zinnen etc.	05
herkent alinea's	05
herkent de briefvorm	05
lost het probleem van een moeilijke zin of zinnen op (herlezen etc.)	05
herkent aan de hand van signaalwoorden de volgorde structuur in een tekst	05
herkent aan de hand van signaalwoorden de vraag/antwoord structuur in een tekst	05
visualiseert een tekst (schema, web)	05
bepaalt de functie van leestekens: komma, dubbele punt, aanhalingstekens, puntjes.	05
herkent een mening tekst	06
herkent de inleiding bij een tekst en de opbouw in delen	06
herkent de grafische vormgeving van een tekst	06
past de bij de tekst horende begrijpend leesstrategieën toe bij het lezen van teksten op niveau AVI 7 en 8	06
ziet aan de signaalwoorden dat er sprake is van voorbeeld-, middel- doel- en oorzaak/gevolgstructuren in de tekst	06
geeft het belangrijkste in een alinea aan	06
vindt de hoofdgedachte in een tekst	06
stelt zichzelf vragen tijdens het lezen	06
trekt conclusies op basis van concrete en minder concrete aanwijzingen in een tekst	06
illustreert zijn waardering van een tekst met specifieke passages	06
past zelfstandig en op eigen initiatief de bij de teksten horende begrijpend leesstrategieën toe bij het lezen van teksten op AVI 9 >	07
herkent tabellen en grafieken	07
voorspelt de inhoud van een tekst op basis van meerdere vormkenmerken	07
onderscheidt hoofdonderwerp en deelonderwerpen in een tekst	07
maakt een schriftelijke samenvatting	07
past studievaardigheden toe om informatie te leren onthouden	07
herkent diverse signaalwoorden en verbindingswoorden tussen zinnen	07
herkent diverse verwijswwoorden en waar ze naar verwijzen	07
ziet aan de signaalwoorden dat er sprake is van voorwaardelijke en vergelijkingsstructuren in een tekst	07
leest alle tekstsoorten die aan de orde zijn geweest met zelfstandige toepassing van de leesstrategieën m.a.w. weet hoe hij de verschillende teksten moet lezen en hoe hij hieruit relevante informatie kan krijgen	08
stelt en beantwoordt voor, tijdens en na het lezen zelfstandig en op eigen initiatief een aantal vragen	08

plant, stuurt, bewaakt en controleert het eigen leesgedrag	08
bepaalt de strekking van een tekst	08

Informatie verwerven en weergeven

zegt het alfabet op en wijst de plaats aan van de letters in het alfabet	04
plaatst woorden in alfabetische volgorde op grond van de beginletter	04
plaatst woorden in volgorde op basis van de eerste 2 beginletters	05
zoekt snel informatie op die alfabetisch is geordend	05
zoekt informatie op in een kinderwoordenboek, stukje van een telefoonboek, met behulp van een eenvoudige trefwoordenlijst of inhoudsopgave	05
vindt informatie eenvoudige schema's	05
verzamelt informatie voor een tekst uit aangereikte informatiebronnen bijv. Informatieve boekjes en tijdschriften	05
onderstreept belangrijke informatie	05
geeft de gevonden informatie in een voor gestructureerd schema weer	05
geeft de hoofdcomponenten uit de gevonden informatie weer (W en H vragen)	05
vindt informatie in informatieve boeken en tijdschriften gebruikmakend van de inhoudsopgaven	06
vindt informatie in trefwoordenregisters	06
zoekt voor een werkstuk of spreekbeurt informatie in de schoolbibliotheek of documentatiecentrum	06
verzamelt informatie uit verschillende soorten bronnen (internet, tijdschriften, boeken, interview)	06
vindt informatie in tabellen en grafieken	06
vindt informatie in schema's	06
vindt informatie op het internet met behulp van zoektermen	06
maakt aantekeningen	06
gebruikt een (jeugd)woordenboek	06
vindt informatie in een (jeugd)encyclopedie	07
zoekt gericht informatie in mappen en bestanden op de (bibliotheek)computer	07
maakt een uittreksel of samenvatting van de gevonden informatie	07
vindt informatie in een groot woordenboek of een tweetalig woordenboek	08
vergelijkt informatie uit verschillende teksten en verschillende typen bronnen met elkaar	08

Meningen en info vergelijken

praat mee over bekeken informatieve prentenboeken en foto's in tijdschriften	02
praat mee over de verschillen en overeenkomsten tussen informatieve prentenboeken over hetzelfde onderwerp (wat gebeurt er in het ene boek en in het andere boek)	02
herkent de verschillen en overeenkomsten tussen foto's (in tijdschriften)	02
vergelijkt verschillende boeken en teksten over hetzelfde thema en let daarbij op de verschillen (verschillende invalshoek)	03
vergelijkt een zelfgeschreven tekst over een onderwerp met die van een medeleerling	04
ervaart dat iemand anders een andere invulling van hetzelfde onderwerp kan hebben	04
vertelt wat hij van een tekst vindt	04
ervaart dat iemand anders een ander waardeoordeel over een tekst kan hebben	04
geeft aan wat hij aan bepaalde informatie heeft (wat hij ermee kan)	04
vertelt wat hij van de inhoud van een tekst vindt en illustreert dit met voorbeelden en argumenten	05
vergelijkt gevonden informatie uit verschillende bronnen met elkaar en geeft er een waardeoordeel over	05
herkent het verschil tussen een betogende en een informatieve tekst	06
onderscheidt feiten en meningen in een betogende tekst (vooral met signaalwoorden als 'ik vind')	06
herkent het doel van de schrijver in een betogende tekst (overtuigen en tot actie overhalen in een advertentietekst)	06
vergelijkt eigen mening met de mening in de tekst en formuleert een eigen mening	06
ondersteunt eigen mening met argumenten	06
stelt zichzelf tijdens het lezen vragen over relevantie, betrouwbaarheid, mening of feit (kritisch lezen)	07
merkt onjuistheden of tegenstrijdigheden in een tekst op	07

schat zelfstandig het waarheidsgehalte van informatie in en gaat na of dit uit betrouwbare bron komt (o.a. bij website)	07
herkent technieken om te overreden in reclameteksten	07
analyseert argumenten voor een mening en vergelijkt dit met eigen mening	08
selecteert informatie op internet kritisch met het oog op betrouwbare en onbetrouwbare bronnen	08
geeft in eigen woorden weer wat hem in een tekst wel of niet bevalt	08

Lees en schrijfmotivatie

geniet zichtbaar van voorleesactiviteiten	01
is nieuwsgierig naar lezen en schrijven en stelt daar vragen over	01
kiest aan de hand van het plaatje op de omslag en de illustraties de boeken uit die het leukst lijken	01
begrijpt het begrip bladzijde	01
begrijpt dat illustraties en tekst een samenhangend geheel vormen	01
bekijkt uit zichzelf met regelmaat een (digitaal) (prenten) boek of tijdschrift	02
voorspelt aan de hand van de omslag (het plaatje) van een boek een onderwerp uit het boek	02
is graag actief bezig in de lees/schrijfhoek met lezen en schrijven/heeft plezier in het 'lezen' en 'schrijven' van briefjes, woorden, letters	02
'leest' zelf een verhaal voor aan bijv. klasgenootje of knuffel	02
praat over teksten	02
vertelt wat hij van een verhaal of andere tekst vindt/waardeert een tekst	02
ziet/ervaart taal als een communicatie- en expressiemiddel waarmee je dagelijks omgaat	02
leest dagelijks met plezier ± 15 minuten in zelf gekozen teksten of boeken (vrij lezen)	03
luistert naar voorgelezen verhalen, gedichten en andere teksten	03
herkent enkele verhaalgenres zoals sprookjes, historische verhalen	03
toont belangstelling voor verhalende (waaronder poëzie) en informatieve teksten	03
leest dagelijks met plezier ± 30 minuten in zelfgekozen teksten of boeken	04
leest voor aan klasgenoten	04
praat met klasgenoten over gelezen boeken	04
doet mee aan allerlei activiteiten rond boeken (invullen leeslogboeken, creatieve activiteiten)	04
ziet lezen en schrijven als dagelijkse routines	04
schrijft met plezier verschillende korte tekstjes	04
voorspelt aan de hand van de omslag van een boek een onderwerp uit het boek	04
kiest aan de hand van de samenvatting op de achterkant zelf de boeken uit, die het leukst lijken	04
geeft een beargumenteerd mondeling of schriftelijk oordeel over een gelezen tekst/boek (ik vind het leuk omdat..)	04
bezoekt bibliotheek en schoolmediatheek	04
kiest zelfstandig een geschikte tekst en leest die voor zichzelf	05
herkent verschillend genres waaronder humoristische verhalen en verhalen uit andere culturen	05
heeft enig inzicht in een voorkeur voor bepaalde voor bepaalde teksten en boeken (ontwikkelt leesvoorkeur/literaire smaak)	06
praat en discussieert met klasgenoten over gelezen boeken (aan de hand van stellingen)	06
zoekt zelfstandig boeken en teksten in de bibliotheek	06
beschrijft en beargumenteert eigen voorkeur voor soorten boeken, genre of auteur (ik houd van spannende verhalen/auteur omdat..)	07
kiest boeken op basis van eigen voorkeur voor onderwerpen en/of auteurs	07
oefent het voordracht lezen	07
leest voorbereid een prentenboek voor aan kleuters	08

Strategisch schrijven

begint interesse te krijgen in geschreven taal en de functies daarvan (communicatief en permanent)	01
vraagt de leerkracht om iets op te schrijven	01
"schrijft" d.m.v. tekeningetjes, krabbels, reeksen letterachtige vormen of letters	01
beseft dat je met letters woorden kunt maken	02
schrijft of kopieert enkele letters	02

schrijft herkenbare klank-tekenkoppelingen waarbij één of meer letters staan voor een heel woord	02
legt, schrijft of stempelt woordjes (na) of typt op de computer	02
schrijft (stukje van) eigen naam	02
schrijft woorden bij een plaatje of werkje	03
schrijft eenvoudige korte functionele zinnen bij een plaatje of werkje	03
schrijft korte functionele teksten zoals antwoorden op vragen, briefjes, afspraken, boodschappenlijstje, uitnodiging, lijstjes .	04
schrijft een voorgestructureerde tekst af bijv. verhaaltje afschrijven	04
verzamelt materiaal voor het schrijven van een tekst via brainstormen	04
controleert met behulp van anderen zijn eerste versie op inhoud	04
verwerkt verbeterpunten in zijn definitieve tekst	04
weet dat bij het schrijven de geleerde spellingsregels kunnen worden toegepast	04
verwerkt opmerkingen van de lk over spelling en interpunctie(hoofdletter, punt, vraagteken) in zijn definitieve tekst	04
kent de kenmerken van een aantal tekstsoorten zoals brief, verhaal, informatieve tekst, gedicht	05
schrijft langere verhalende teksten	05
vult een eenvoudig formulier in (bijv. inschrijving Avondvierdaagse)	05
schrijft een tekst met een duidelijke inleiding, kern en slot	05
schrijft eenvoudige informatieve teksten bijv. beschrijving van voorwerp, plaatje	05
stelt voor het schrijven het onderwerp vast (waarover ga ik schrijven?)	05
stelt voor het schrijven het lezerspubliek vast (voor wie ga ik schrijven?)	05
stelt voor het schrijven het schrijfdoel vast (waarom schrijf ik? Wat wil ik met de tekst bereiken?)	05
verzamelt materiaal uit enkele bronnen die beschikbaar zijn en ordent dit	05
past bij het schrijven van een tekst de geleerde spellings- en interpunctieregels toe	05
gebruikt bij de tekst passende woorden en formuleert in hele zinnen (enkelvoudig)	05
besteedt aandacht aan lay-out en vormgeving	05
schrijft verschillende soorten teksten (verhalend, informatief, overtuigend, mening tekst) en kent en gebruikt de kenmerken van deze teksten	06
schrijft een tekst met titel en tussenkopjes	06
verzamelt voor het schrijven van een informatieve informatie uit diverse bronnen en verwerkt zijn aantekeningen	06
vult een formulier in	06
gebruikt bij het schrijven de juiste interpunctie: komma, puntjes	06
stelt voor het schrijven de tekstsoort vast	07
past bij het schrijven van een tekst diverse tekstconventies toe	07
controleert zijn eerste versie zelfstandig op inhoud, zinsbouw en geleerde spelling en interpunctie	07
formuleert in enkelvoudige en samengestelde zinnen	07
gebruikt bij het schrijven de juiste interpunctie: dubbele punt en aanhalingstekens	07
schrijft een instructieve tekst	08
schrijft teksten met een complexere structuur bijv. werkstuk	08
reflecteert voor, tijdens en na het schrijven op de tekst en het schrijfproces	08
gebruikt variatie in zinsbouw, woordkeus, afwisseling beschrijving en handeling, niet clichématig taalgebruik e.d. (stilistische kenmerken)	08

Technisch schrijven

herkent tekensystemen zoals pictogrammen, gebarentaal en mimiek	01
voert symmetrische oefeningen uit vanuit schouder, elleboog, pols	01
voert alle parallelle bewegingen uit in de ruimte en op het platte vlak	01
tekent ontspannen met de voorkeurshand	01
maakt strek-, buig- en draaibewegingen van de vingers in combinatie met zijwaartse polsbewegingen	01
schrijft ontspannen met een driepuntspotloodgreep	02
behoudt tijdens het tekenen een correcte zit- en schrijfhouding	02
schrijft met de voorkeurshand	02
schrijft guirlandes, arcades, rechte-, golf- en zaaglijnen, o-vorm en losse halen	02
coördineert zijn hand, oog, arm en vingerbewegingen	02
behoudt tijdens het schrijven een correcte zit- en schrijfhouding	03
schrijft ontspannen met een driepuntspengreep	03

schrijft woorden met losse letters	03
schrijft met een correcte ligging van het schrijfschrift	04
verbindt met de juiste schrijfbeweging van kleine letters en/of hoofdletters	04
schrijft op kleine liniatuur	04
schrijft 30 letters per minuut	05
schrijft vlot alle letters met correcte verbindingen	05
schrijft vlot alle cijfers en leestekens	05
schrijft op enkelvoudig liniatuur met 2½ mm romphoogte	05
gebruikt de punt, het vraagteken, het uitroepteken en hoofdletters correct	05
schrijft 40 letters per minuut	06
beoordeelt zijn eigen handschrift op leesbaarheid en netheid	06
gebruikt de komma correct	06
schrijft 50-60 letters per minuut	07
schrijft (ook bij andere vakken) net en met een regelmatig handschrift	07
schrijft in blok-, koord- en bandschrift	07
gebruikt de dubbele punt correct	07
schrijft meer dan 60 letters per minuut	08
verbetert zijn eigen handschrift	08
gebruikt aanhalingstekens correct	08

Spelling

analyseert klankzuivere woorden in afzonderlijke klanken in de juiste volgorde (m/a/n, b/r/oe/k)	03
koppelt tekens aan klanken (b, ij, aa, e ... enz.)	03
spelt klankzuivere woorden van twee- en drieklanken: - van medeklinker(s) en korte of lange klank (pen, boom)- van medeklinker(s) en tweetekensklank (pijn, huis)	03
spelt klankzuivere woorden met combinaties van twee medeklinkers: - twee medeklinkers vooraan of achteraan (bloem, kast- twee medeklinkers vooraan en achteraan (Klant, grens)	03
spelt woorden met twee medeklinkers achteraan, die vaak met een tussenklank worden uitgesproken (melk, warm)	03
spelt woorden met meer dan twee medeklinkers achter elkaar (markt, straat)	03
analyseert de afzonderlijke woorden in samenstellingen (straat-hoek)	04
spelt woorden die zijn samengesteld uit 2 eerder geleerde woorden (zwembroek, voetbal)	04
spelt woorden met sch(r) inclusief samenstellingen (school, taalschrift)	04
spelt woorden met ng of nk inclusief samenstellingen (tuinslang, flink)	04
spelt woorden met f,v of s,z inclusief samenstellingen (fietsbel, zwart)	04
spelt woorden met aai,ooi,oei inclusief samenstellingen (nooit, gloeilamp)	04
spelt woorden met eer,oor,eur inclusief samenstellingen (meer, kleurboek)	04
spelt woorden met ij of ei inclusief samenstellingen (klein, schoolplein)	04
spelt woorden met ch(t) inclusief samenstellingen (lach, zonlicht)	04
spelt woorden met d of t achteraan inclusief samenstellingen (hond, kleinkind)	04
spelt woorden met uw,eeuw,ieuw inclusief samenstellingen (nieuw, sneeuwbus)	04
spelt woorden met au of ou inclusief samenstellingen (oud, lichtblauw)	04
analyseert meerlettergrepige woorden, die geen samenstelling zijn, in klankgroepen. (letter-->le/ttur, boter-->boo/tur)	05
spelt verkleinwoorden die bestaan uit een grondwoord en de onbeklemtoonde lettergreep je,tje of pje (kusje, treintje)	05
spelt woorden van twee klankgroepen waarvan de eerste onbeklemtoond is (gezin, verhaal)	05
spelt woorden van twee klankgroepen waarvan de tweede onbeklemtoond is: - -e- (goede, buiten) - -ig (aardig, lig)- -lijk (eerlijk, moeilijk)	05
spelt woorden met een lange klank achteraan (ja, nee)	05
spelt woorden van twee klankgroepen met een lange klank aan het eind van de eerste klankgroep (water, molen)	05
spelt woorden van twee klankgroepen met een korte klank aan het eind van de eerste klankgroep (letter, koffer)	05
spelt woorden waar bij verlenging de f in een v of de s in een z verandert (brief-->brieven, boos-->boze)	05
kent de voor werkwoordspelling noodzakelijke begrippen (onderwerp, persoonsvorm)	06
vervoegt en spelt gewone werkwoorden in de onvoltooid tegenwoordige tijd (wij lopen, ik loop, hij loopt)	06

vervoegt en spelt bijzondere werkwoorden in de onvoltooid tegenwoordige tijd (hij heeft, jij bent)	06
spelt woorden aan het begin van een zin en namen van personen met een hoofdletter (Petra, John Demirbas)	06
spelt woorden van meer dan twee klankgroepen (tekenen, hoofdletter, gemakkelijk)	06
spelt woorden waarin de /ie/ geschreven wordt als i. (piloot, uniform)	06
spelt woorden waarin de /s/ geschreven wordt als c (citroen, centrum)	06
spelt woorden waarin de /k/ geschreven wordt als c (camera, risico)	06
spelt woorden waarin de /zj/ geschreven wordt als g (giraf, horloge)	06
spelt woorden die beginnen met 's ('s morgens, 's avonds)	06
spelt woorden die eindigen op 's (auto's, diploma's)	06
vervoegt en spelt werkwoorden op -den in de onvoltooid tegenwoordige tijd (wij vinden, ik vind, hij vindt)	07
vervoegt en spelt werkwoorden met klankverandering in de onvoltooid verleden tijd (wij liepen, wij kochten, hij ging)	07
vervoegt en spelt werkwoorden zonder klankverandering, maar zonder dubbelvormen, in de onvoltooid verleden tijd (ik maakte, zij hoorden)	07
vervoegt en spelt voltooid deelwoorden (gegeten, gepakt, gebeld)	07
vervoegt en spelt werkwoorden op ven, fen of zen, sen in de onvoltooid tegenwoordige en verleden tijd (hij geeft, de juf verbaasde zich)	07
vervoegt en spelt werkwoorden met klankverandering op ten of den in de onvoltooid verleden tijd (hij vond, zij vergat)	07
spelt verkleinwoorden met de uitgangen etje, aatje, ootje, uutje of waarbij het grondwoord verandert (vriendinnetje, autootje, kettinkje, paadje)	07
spelt woorden waarin de /sj/ geschreven wordt als ch (chocola, chef)	07
spelt woorden met de uitgangen: -tie (actie, politie), -teit (kwaliteit, universiteit), -heid (gezondheid, verkoudheid)	07
spelt woorden met moeilijke letters: y (hobby, gymnastiek), q (aquariu), x (taxi, examen)	07
vervoegt en spelt werkwoorden zonder klankverandering, inclusief dubbelvormen, in de onvoltooid verleden tijd (wij antwoordden)	08
vervoegt en spelt voltooid deelwoorden van werkwoorden op ven, fen of zen, sen (beloofd, gereisd)	08
vervoegt en spelt voltooid deelwoorden van werkwoorden op ten of den met dubbelvormen (hij bestelt, hij heeft besteld)	08
vervoegt en spelt bijvoeglijk gebruikte voltooid deelwoorden (een getypt verslag)	08
spelt woorden waarin /t/ geschreven wordt als th (theater, apotheek)	08
spelt woorden met isch(e) (kritisch, logische)	08
spelt woorden met iaal, ieel, ueel of eaal (ideaal, financieel)	08
spelt moeilijke Nederlandse woorden, inclusief moeilijke meervouden en woorden met een b aan het eind of in het midden (lichaam, museum, perziken, ambtenaar)	08
spelt stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden (wollen, zilveren)	08
spelt woorden met een koppelteken in een samenstelling (auto-ongeluk, televisie-uitzending)	08
spelt woorden met een trema (reünie, knieën)	08

Engels

Taalbegrip

begrijpt een eenvoudige korte geschreven Engelse tekst met illustraties (ansichtkaart, stripverhaal)	07
begrijpt korte gesproken zinnen in alledaagse situaties (weg wijzen, vraag in de winkel)	07
begrijpt een eenvoudig geschreven Engelse tekst zonder illustraties	08
begrijpt een eenvoudig gesproken Engelse tekst (lied, gesprek in sociale situatie)	08
begrijpt enkele geschreven en gesproken Engelse uitdrukkingen	08

Mondeling taalgebruik

telt in het Engels tot 12	07
kent Engelse woorden in de categorieën familieleden, dieren, winkels en dagen	07

voert een eenvoudige conversatie (zichzelf voorstellen, boodschappen doen, de weg vragen)	07
spreekt een Engels woord uit nadat deze is voorgezegd (imiteert Engels accent)	07
telt in het Engels tot 100	08
kent Engelse woorden in de categorieën menselijk lichaam, maanden van het jaar, reizen en kleding	08
leest een eenvoudige Engelse tekst voor	08
voert een eenvoudige conversatie (over het weer, de weg wijzen)	08

Schriftelijk taalgebruik

noemt het Engelse alfabet	07
schrijft enkele Engelse woorden (familieleden, dieren, winkels, dagen van de week)	07
schrijft korte Engelse zinnen	07
schrijft Engelse woorden (menselijk lichaam, maanden van het jaar, reizen, kleding)	08
schrijft een korte Engelse tekst (ansichtkaart)	08

Woordenboek

zoekt de betekenis en spelling van een Engels woord in een woordenlijst	07
zoekt de betekenis van een Engels woord in een woordenboek en kiest bij meerdere betekenissen de juiste betekenis aan de hand van de context	08

Rekenen

Orderingsbegrippen begrijpen en hanteren

begrijpt (passief) binnen een aansprekende context wat bedoeld wordt met hoeveelheidbegrippen als alle, geen, niets, veel, weinig, meer, minder, evenveel	01
begrijpt (passief) binnen een aansprekende context wat bedoeld wordt met bewerkingsbegrippen als samen, bij elkaar, verdelen	01
begrijpt (passief) wat binnen een aansprekende context bedoeld wordt met begrippen als lang, kort, groot, klein, breed, smal, hoog, laag, dik, dun, nat, droog, voor, achter, zwaar, licht, vol, leeg, boven, onder	01
hanteert (actief) hoeveelheidbegrippen als alle, geen, niets, veel, weinig, meer, minder, evenveel, één meer, één minder, een paar	02
gaat binnen een context (actief) om met bewerkingsbegrippen als samen, bij elkaar doen, verdelen, eraf doen, eraf halen	02
gaat binnen een context (actief) om met begrippen als snel, langzaam, eerste, laatste, middelste, naast, dichtbij, bovenaan /onderaan, achteraan, vooraan, vroeg, laat, eerder, vroeger, later	02
hanteert rangtelwoorden als eerste, tweede, vierde, tiende	03
hanteert bij het verdelen van hoeveelheden (blokjes, fiches) in groepjes binnen een context de bewerkingsbegrippen eerlijk verdelen, gelijk maken, aanvullen, erbij doen, eraf halen, twee keer zoveel nemen, de helft, splitsen	03
hanteert bij het verdelen van hoeveelheden (blokjes, fiches) in groepjes zonder een context de bewerkingsbegrippen eerlijk verdelen, gelijk maken, aanvullen, erbij doen, eraf halen, twee keer zoveel nemen, de helft, splitsen	03
hanteert begrippen als op één na eerste, op één na laatste, links, rechts, linksom, rechtsom, rechtdoor, bij de derde straat rechtsaf	03

Wiskundige symbolen, schema's en modellen begrijpen en hanteren

begrijpt dat een aantal gerepresenteerd kan worden door een afbeelding en andersom (4 echte kopjes 4 afgebeelde kopjes)	01
begrijpt dat een aantal gerepresenteerd kan worden door vervangers van concrete objecten (vingers, turfstrepjes, blokjes)	02
begrijpt dat een hoeveelheid gerepresenteerd kan worden door cijfersymbolen	02
schakelt tussen cijfersymbool en hoeveelheid: schrijft het juiste cijfer bij een hoeveelheid en legt de juiste hoeveelheid bij een cijfer	03
begrijpt pijlentaal voor optel- en aftreksituaties en gebruikt daarbij het + en - teken	03
begrijpt de somformule voor optellen en aftrekken en gebruikt daarbij de tekens +, - en =	03

begrijpt en gebruikt een T-splitsschema voor het splitsen van getallen	03
begrijpt dat concrete middelen als kaartjesgetallenlijn of kralenketting geschematiseerd kunnen worden (door getallenlijnen met eenheden en tientallen of door lege getallenlijnen)	04
begrijpt dat groepjesmodel een herhaalde optelling of een vermenigvuldiging inhoudt (3 pakjes van 4 krentenbollen)	04
begrijpt rechthoekmodel voor vermenigvuldigen	04
begrijpt somformule bij vermenigvuldigen met x-teken	04
maakt bij het optellen en aftrekken gebruik van de lege getallenlijn als model en uitrekenhulp	05
maakt bij het splitsen in tientallen en eenheden gebruik van schematisch weergegeven tientallen (staven) en lossen (losse blokjes)	05
begrijpt een somformule bij delen met :-teken	06
maakt bij het splitsen in honderdtallen, tientallen en eenheden gebruik van positiekaarten en het positieschema	06
hanteert een vaste notatiewijze bij kolom gewijs optellen en aftrekken	06
begrijpt en hanteert cirkelmodel en strookmodel voor breuken en gebruikt daarbij de breuknotatie	06
begrijpt en maakt gebruik van verhoudingstabel	06
hanteert een vaste notatiewijze bij kolom gewijs vermenigvuldigen	07
hanteert een vaste notatiewijze bij kolom gewijs delen	07
begrijpt en maakt gebruik van de juiste notatie bij kommagetallen	07
begrijpt en gebruikt %-notatie	07
gebruikt strookmodel bij procenten en verhoudingen en bij samenhang tussen breuken procenten en verhoudingen	07
hanteert de meest verkorte notatiewijze bij kolom gewijs optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen of weet de notatiewijze bij cijferend rekenen	08
interpreteert grafieken en tabellen uit boeken, kranten en dergelijke	08

Tellen en plaatsen van getallen op getallenlijn (ordinaal aspect van getallen)

telt akoestisch heen en terug tot 10 aan de hand van een versje/liedje	01
telt voorwerpen asynchroon (doet een poging om te tellen)	01
telt voorwerpen tot 5 synchroon (noemt bij elk geteld object het juiste telwoord)	01
ordent hoeveelheden om ze te tellen (legt de te tellen voorwerpen bijvoorbeeld eerst in een rij)	01
telt voorwerpen synchroon tot 10 (noemt bij elk object een telwoord)	02
noemt als voorwerpen geteld zijn bij de navraag hoeveel er zijn het juiste aantal (resultatief tellen)	02
telt dóór vanaf een willekeurig getal in de telrij tot tenminste 10 (eventueel ondersteund met concreet materiaal als blokjes in een doosje)	02
benoemt omgedraaide kaartjes van een kaartjesgetallenlijn tot 20	03
telt dóór en terug vanaf een willekeurig getal in de telrij tot tenminste 20	03
telt heen en terug tot 20 met sprongen van 1 en 2	03
telt verkort tot 20 door gebruik te maken van 5- en 10-structuur	03
telt een stukje dóór vanaf een willekeurig getal tot 100	03
telt een stukje dóór en terug vanaf een willekeurig getal tot 100	04
hangt kaartjes aan een 100-kralensnoer op de juiste plek	04
geeft op een schematische getallenlijn tot 100 aan waar een getal zich ongeveer bevindt (op een getallenlijn met alleen tientallen)	04
telt heen en terug tot 100 met sprongen van 5 en 10	04
telt heen en terug met sprongen van 10 vanaf een bepaald getal (eventueel gebruik makend van zelfgetekende boogjes-getallenlijn)	04
telt vanaf een bepaald getal tot 1000 een stukje vooruit en terug	05
telt heen en terug met sprongen van 10, 50 en 100 vanaf een willekeurig 10-, 50-, of 100-tal tot 1000	05
positioneert een getal op een gedeeltelijk ingevulde getallenlijn tot 1000 (door steeds preciezer aan te geven waar een getal als 187 ligt: tussen 100 en 200....180-190...)	05
vergelijkt en ordent getallen tot 1000 op grootste, kleinste, middelste	05
positioneert getallen tot 10.000 op de getallenlijn door steeds verder af te palen waar een getal ligt (9.575 tussen 9.000 en 10.000..... 9.500 en 9.600.....9.570 en 9.580)	06
telt heen en terug met sprongen van 100, 500 en 1000 tot 10.000	06
vergelijkt getallen tot 10.000 op grootste, kleinste, middelste	06

positioneert getallen tot 100.000	06
telt heen en terug met sprongen van 100,1000,10.000 tot 100.000	06
vergelijkt getallen tot 100.000 op grootste, kleinste, middelste	07
plaatst meet-kommagetallen als 2,9 vanuit een context op de getallenlijn (km-teller van fiets)	07
plaatst meet-kommagetallen als 2,325 op de getallenlijn	07
plaatst breuken op de getallenlijn	07
plaatst grote getallen op de getallenlijn: duizend, miljoen, miljard	08
vergelijkt grote getallen op grootste, kleinste, middelste	08
plaatst breuken en kommagetallen in relatie tot elkaar op een getallenlijn (1/4 bij 0,25 en 1/10 bij 0,10)	08

Hoeveelheidsbesef, inzicht in getal structuur (kardinaal aspect van getallen)

zegt spontaan naar aanleiding van een gebeurtenis of ergens één, twee of drie van zijn	01
overziet hoeveelheden tot vier ineens zonder te tellen (een stoel met vier poten, je hebt twee benen, klavertje van drie)	01
overziet hoeveelheden tot 5 ineens vanuit een dobbelsteen-patroon en vanuit de vingers	02
overziet hoeveelheden tot 6 ineens vanuit dobbelsteenpatroon en vanuit vingers	02
weet hoeveel voorwerpen er zijn nadat een hoeveelheid geteld is en houdt dit ook even vast (hoeveel waren het ook al weer?)	02
onderscheidt de verschillende getalsbetekenissen: aantal (hoeveelheid van vijf dropjes), telgetal (nummer vijf of vijfde in de rij), meetgetal (de leeftijd van vijf jaar), naamgetal (tramlijn 5)	02
maakt bij gestructureerde hoeveelheden (rekenrek) om het aantal te bepalen efficiënt gebruik van de dubbel-, vijf- of tienstructuur	03
splitst hoeveelheid tot 10 m.b.v. concreet materiaal als fiches vanuit een context (kippen in hok met nachthok en open deel)	03
splitst getallen tot 10 met T-splitsschema met daarbij alleen nog een voorstelling van de context	03
bedenkt zoveel mogelijk getal splitsingen tot 10 zonder ondersteunende context	04
splitst en stelt een getal tot 100 samen vanuit tientallen en eenheden (met eierdozen of staven en 'lossen')	04
splitst en stelt een getal tot 100 samen vanuit tientallen en eenheden zonder concreet materiaal	04
weet het volgend tiental bij een getal tot 100 en kan m.b.v. eierdozen of staven en lossen aanvullen tot volgend tiental	04
noemt het volgende tiental bij een getal tot 100 en kan op mentaal niveau aanvullen tot volgend tiental	05
splitst getallen tot 20 met gebruik van gestructureerd materiaal als rekenrek, eierdozen	05
splitst getallen tot 20 zonder gebruik van gestructureerd materiaal	05
splitst een getal als 148 vanuit honderdtal, tientallen en eenheden met ondersteunend materiaal (geld, MAB-materiaal)	05
splitst en stelt getallen tot 1000 samen vanuit honderdtallen, tientallen en eenheden met ondersteunend materiaal (geld, MAB-materiaal)	06
splitst en stelt getallen tot 1000 samen vanuit honderdtallen, tientallen en eenheden met behulp van positiekaarten en positieschema	06
splitst en stelt getallen tot 1000 samen vanuit honderdtallen, tientallen en eenheden zonder ondersteunend materiaal	06
splitst, stelt samen en kan de waarde bepalen van positiecijfers bij getallen tot 10.000	06
splitst, stelt samen en bepaalt de waarde van de verschillende positiecijfers bij getallen tot 100.000 (eventueel met ondersteunend materiaal zoals positiekaarten)	07
splitst, stelt samen en bepaalt de waarde van de verschillende positiecijfers bij getallen tot een miljoen en daarboven	08

Breuken, kommagetallen, procenten en verhoudingen

verdeelt vanuit een context een banketstaaf (strook papier) of een taart/pizza (cirkel) in 2en, 3en, 4en, 5en, 6en en ziet daarbij onderlinge relaties	05
begrijpt vanuit cirkel (taart) en strook (reep) wat stambreuken als 1/2, 1/4, 1/8 inhouden	06
begrijpt korte benoemingswijze bij breuken zoals 5 stukjes van 1/6 wordt omschreven als 5/6	06
vergelijkt breuken met behulp van stroken (wat is meer 1/4 of 1/8? en 5/4 of 4/8?)	06
ziet vanuit context (zoals limonade in maatbeker gieten) dat 7/6 overeenkomt met 1 1/6	06
redeneert vanuit een context over verhoudingen en noteert dit in een verhoudingstabel	06

begrijpt vanuit context (geld, temperatuur) wat kommagetallen inhouden en plaatst deze kommagetallen op de getallenlijn	07
bepaalt (eventueel met behulp van de strook als model) een deel van een hoeveelheid (5/6 van 120 euro)	07
ziet (eventueel met behulp van de strook als model) welk deel van het geheel iets is (20 van de 100 euro)	07
rekent percentage (12%) van iets uit via ankerpunt (10%) of direct vanuit 1%	07
ziet met behulp van de strook als model samenhang tussen breuken, procenten, verhoudingen	07
drukt een verhouding uit in een percentage (40 van de 200 mensen is...%)	08
ziet verhoudingsaanduiding (als "1 op de 5") in relatie tot breuken (1/5) en procenten (20%)	08
vergelijkt percentages met elkaar en beredeneert ze vanuit een context	08
vergelijkt ongelijknamige breuken met elkaar, telt ze bij elkaar op en trekt ze van elkaar af (eventueel met ondersteunend materiaal en vanuit context)	08
vermenigvuldigt en deelt (op een meer of minder formele manier) met kommagetallen	08

Optellen en aftrekken

zegt in betekenisvolle (eventueel uitgespeelde) contextsituatie bij aantallen tot 5 wat er gebeurt als één erbij komt of als één eraf gaat (of weet wat één meer of één minder is)	01
zegt in betekenisvolle (eventueel uitgespeelde) contextsituatie bij aantallen tot 10 wat er gebeurt als één erbij komt en één eraf gaat (of één meer of één minder)	02
begrijpt in betekenisvolle context een eenvoudig optel- of aftrekprobleempje onder de 10 en lost dit op binnen deze context	02
lost optel/aftreksituaties tot 10 op met gebruik van concreet materiaal	03
lost optel- en aftreksituaties tot 10 op met gebruik maken van structuren (5-structuur, dubbel-structuur, efficiënt vinger rekenen)	03
zet optel/aftreksituatie tot 10 om in formele somnotatie en omgekeerd	03
maakt optel/aftreksommen onder de 10 zonder concreet materiaal en niet tellend	03
lost optel/aftreksommen tot 20 zonder tientaloverschrijding op naar analogie van sommen tot 10	04
lost sommen tot 20 met tientaloverschrijding op met behulp van structuurmateriaal (rekenrek)	04
lost sommen tot 20 op zonder concreet materiaal, niet tellend, eventueel met tussenstapjes	04
maakt sommen tot 100 met behulp van structuur- materiaal (kralenketting, MAB-materiaal)	04
maakt optel/aftreksommen tot 100 zonder concreet materiaal, eventueel wel met lege getallenlijn als uitrekenhulp (rijgaanpak) of met een kladblaadje als uitrekenhulp (bij splitsaanpak)	05
legt bij eenvoudige optel en aftreksommen tot 1000 (250+40, 341+6, 285-50, 269-6) de relatie met een corresponderende som onder de 100	06
maakt optel /aftreksommen tot 1000 en rekent deze meer of minder verkort uit (rijgend met de lege getallenlijn als uitrekenhulp of splitsend met behulp van een kladblaadje om de tussenstappen te noteren)	06
maakt optel/aftreksommen boven de 1000 met ronde getallen	07
maakt optel/aftreksommen boven de 1000 en rekent dit rijgend uit (eventueel met behulp van de lege getallenlijn als uitrekenhulp of splitsend met behulp van een kladblaadje om tussenstanden te noteren)	08

Vermenigvuldigen en delen

verdeelt vanuit een context een concrete hoeveelheid eerlijk tussen twee of meer kinderen en vertelt aan het eind van deze handeling hoeveel iedereen krijgt	02
zegt hoeveel voorwerpen je krijgt als je een hoeveelheid tot 10 verdubbelt of twee keer zoveel neemt	03
zegt hoeveel voorwerpen ieder krijgt als je een hoeveelheid tot 20 tussen twee kinderen verdeelt	03
lost contextprobleem op over eerlijk verdelen en opdelen met hoeveelheden tot 20	03
herkent een vermenigvuldigsituatie en weet welke som bij deze reële situatie past	04
herkent een vermenigvuldigsom in afgebeelde situatie (3 pakjes van 4 krentenbollen: 3x4)	04
begrijpt dat vermenigvuldigsom als 6x3 staat voor allerlei situaties rond 6 groepjes van 3	04
lost een vermenigvuldigsom op via herhaald optellen	04
leidt sommen als 3x7 af uit 2x7 en nog eens 1x7	05
maakt gebruik van de verwisselingswet (7x3=3x7; eventueel met ondersteuning van een	

rechthoekmodel als velletje zegels)	05
zegt tafel van 2, 5 en 10 uit het hoofd op, ook door elkaar	05
beheerst tafels t/m 10 en past deze toe in contextsituaties (eventueel via steunpunten als 9×6 vanuit 10×6 of via verdubbelen of halveren $10 \times 8 = 80$, dus $5 \times 8 = 40$)	05
begrijpt een deelsom vanuit een contextsituatie (24 koeken in pakjes van 6 is $24:6$)	06
ziet de relatie tussen delen en vermenigvuldigen als handige manier om een deelsom uit te rekenen ($24:6=4$ want $4 \times 6=24$)	06
beheerst deeltafels t/m 10 (ook met rest) eventueel via tussenstap van vermenigvuldigtafels	06
lost tafelsommen als 6×24 op door gebruik van splitsaanpak en nulregel ($6 \times 24 = 6 \times 20$ en 6×4 ; $6 \times 2 = 12$, dus $6 \times 20 = 120$)	06
rekent grotere keersommen als 4×235 handig uit (4×200 , 4×30 en 4×5 of via $235 + 235 + 235 + 235$)	07
rekent grotere delingen met ronde getallen als $60:4$, $75:3$, $250:5$, $1200:80$ handig uit (via opvermenigvuldigen)	07

Schattend rekenen

schat bij kleine hoeveelheden tot 10 vanuit een betekenisvolle context (zoals 4 traktaties voor vijf kinderen of 6 traktaties voor 10 kinderen) of er genoeg objecten zijn	02
schat bij twee hoeveelheden welke meer of minder voorwerpen bevat (het onderscheid tussen de hoeveelheden moet groot genoeg zijn)	02
schat vanuit een betekenisvolle context bij hoeveelheden tot 20 of er genoeg voorwerpen zijn voor een bepaald doel (12 traktaties voor 20 kinderen uit de groep)	03
maakt een schatting bij een hoeveelheid tot 100 vanuit een bepaalde context met enig besef van de orde van grootte (zoals aantal leerlingen in onderbouw)	03
maakt een schatting van hoeveel iets kost en heeft daarbij enig besef van de orde van grootte (fiets is duurder dan pak melk)	04
weet bij een getal tot 100 bij welk tiental het in de buurt ligt	04
zegt van een getal tot 1000 bij welk rond getal het in de buurt ligt (895 bij 900 , 438 bij 400 als honderdtal en bij 440 als tiental)	05
maakt alvorens iets uit te rekenen een schatting van de uitkomst van een optelsom en aftreksom tot 100 ($39+39$ is bijna $40+40$, dus bijna 80 ; $61-29$ is bijna $60-30$, dus ongeveer 30)	05
zegt van een getal tot 10.000 bij welk rond getal het in de buurt ligt (7.652 bij 8000 en bij 7.600 en nog preciezer bij 7.650)	06
maakt alvorens iets uit te rekenen een schatting van de uitkomst van een optel/aftreksom tot 1000 ($398+290$ is ongeveer...)	06
maakt alvorens iets uit te rekenen een schatting van de uitkomst van een vermenigvuldiging (7×81)	06
zegt van een getal tot 100.000 bij welk rond getal het in de buurt ligt (89.240 bij 90.000 en preciezer bij 89.000)	07
maakt alvorens uit te rekenen (ook bij werken met zakrekenmachine) een schatting van de uitkomst van een bewerking tot 10.000 door te werken met afronden naar ronde getallen	07
rondt kommagetallen af vanuit context (geld, meten)	07
rondt grote getallen tot in de miljoenen af	08
maakt alvorens uit te rekenen (ook bij werken met zakrekenmachine) een schatting van de uitkomst van een bewerking tot in de miljoenen door te werken met afronden naar ronde getallen	08
rondt kommagetallen af, ook alleen op getalsniveau zonder context	08

Handig rekenen

legt kleine hoeveelheden tot 5 zo neer dat handig geteld kan worden	01
legt bij het vergelijken van kleine hoeveelheden de voorwerpen zo neer dat handig vergeleken kan worden	01
legt kleinere hoeveelheden tot 10 zo neer dat handig geteld kan worden	02
legt bij vergelijken van grotere hoeveelheden de voorwerpen zo neer dat handig vergeleken kan worden	02
maakt bij het bepalen van het aantal gebruik van structuren zoals dobbelsteenstructuur, 5-structuur en dubbelen	02
maakt bij sommen tot 10 op een handige manier gebruik van "weetjes" ($4+5$ wordt afgeleid uit $4+4$ en nog 1 erbij of uit $5+5$ en dan 1 eraf)	03

maakt bij het splitsen, optellen en aftrekken tot 10 handig gebruik van structuren zoals 5- structuur, 10-structuur en dubbelen	03
maakt bij sommen tot 20 op een handige manier gebruik van "weetjes" ($6+7$ wordt afgeleid uit $6+6 + 1$ of $7+7 -1$)	04
maakt bij splitsen, optellen en aftrekken tot 20 handig gebruik van structuren (5 ,10, dubbelen)	04
gebruikt tiental-structuur bij aanwijzen of leggen van een getal als 32	04
kiest bij optel/aftreksommen tot 100 afhankelijk van het type som een handige passende strategie zoals via ronde getallen ($49+36$ via $50+36-1$ en $93-49$ via $93-50+1$) en via dubbelen / halveren ($45+46$ via $45+45+1$; $91-45$ via $90-45+1$)	05
gebruikt strategieën om moeilijker tafels af te leiden uit makkelijker zoals omkeren, $10x$ en $5x$ als steunpunt en verdubbelen	05
kiest bij optel/aftreksommen tot 1000 afhankelijk van het type som een handige strategie zoals via ronde getallen ($399+45$ via $400+45-1$ en $291-49$ via $291-50+1$) en via dubbelen/halveren ($250+258= 250+250+8$ en $125-60=120-60+5$)	06
gebruikt strategieën om moeilijker tafels af te leiden uit makkelijker zoals via verdubbelen, halveren ($8 \times 14 = 4 \times 28 = 2 \times 36 = 1 \times 72$) rekenen via ronde getallen (6×99 via 6 keer 100 min 6 keer 1)	06
kiest bij optel/aftreksommen tot 10.000 een handige strategie zoals rekenen vanuit ronde getallen ($2990+450$ via $3000 +450 -10$ en $4599 - 650$ via het werken met tekorten: $4000-51$; je komt om 650 van 599 te halen 51 tekort)	07
gebruikt strategieën om moeilijker tafels af te leiden uit makkelijker zoals via halveren/verdubbelen ($24 \times 155 = 12 \times 310 = 6 \times 620$ en $1,5 \times 480 = 3 \times 240$), rekenen via ronde getallen ($7 \times 595 = 7$ keer 600 min 7 keer 5)	07
past handige hoofdremen- strategieën toe in relatie tot optellen/aftrekken van grote getallen zoals: halveren en verdubbelen, transformeren (een som als $1980+370$ omvormen tot $2000+350$)	08
gebruikt strategieën om te delen of vermenigvuldigen met grote getallen zoals het verkleinen van de beide termen van een deling met dezelfde factor (een som als $750:15$ omvormen tot $1500:30$)	08

Kolom gewijs rekenen en cijferen

telt driecijferige getallen bij eenvoudige bewerkingen als $560+320$ (waarbij honderdtallen, tientallen of eenheden niet overschreden worden) bij elkaar vanuit het splitsen van honderdjes, tientjes en lossen, noteert daarbij tussenstanden	05
telt driecijferige getallen als $569+170$ bij elkaar vanuit het splitsen in honderdjes, tientjes en lossen, noteert daarbij tussenstanden (op eigen gekozen manier)	05
trekt driecijferige getallen als $567-134$ (zonder tekorten) af vanuit splitsen in honderdjes, tientallen en eenheden, noteert (op eigen gekozen manier) tussenstanden	05
trekt driecijferige getallen als $735-256$ (met tekorten) af vanuit splitsen in honderdjes, tientallen en eenheden, noteert tussenstanden (op eigen manier)	06
redeneert vanuit tekorten ($30-50$, dat wordt -20)	06
telt kolom gewijs op en trekt kolom gewijs af tot 1000 (volgens daarbij horende notatie) waarbij het aftrekken op meer of minder verkorte manier genoteerd mag worden	06
lost vermenigvuldiging van ééncijferig getal met een driecijferig getal op een kolom gewijze manier- van groot naar klein- op	07
telt kolom gewijs op en trekt kolom gewijs af boven de 1000 (volgens daarbij horende notatie) waarbij het aftrekken op meer of minder verkorte manier genoteerd wordt	07
lost vermenigvuldiging van een tienvoud met een driecijferig getal op een kolom gewijze manier- van groot naar klein- op	07
lost deling van meercijferige getallen door een ééncijferig getal op een kolom gewijze manier op via het afschatten van zo groot mogelijke happen	07
lost deling van meercijferige getallen door meercijferig getal op een kolom gewijze manier op	07
telt op de meest verkorte manier kolom gewijs of cijferend op	08
trekt op de meest verkorte manier kolom gewijs of cijferend af	08
vermenigvuldigt op de meest verkorte manier kolom gewijs of cijferend	08
deelt op de meest verkorte manier kolom gewijs of cijferend	08

Rekenmachine

bedient een eenvoudige rekenmachine en rekent hierop enkelvoudige bewerkingen uit met behulp van de meest elementaire operatietoetsen (+, -, x , :)	06
lost elementaire contextopgaven met behulp van een rekenmachine op waarbij de uitkomst door	

een schatting gecontroleerd wordt	06
voert samengestelde berekeningen met de rekenmachine uit, tussenuitkomsten kunnen op papier worden genoteerd	07
past de constante opteller en vermenigvuldiger toe	07
bepaalt met inzicht bij een toepassingsopgave of kale rekenopgave of het gebruik van een rekenmachine passend is	08
analyseert een geboden probleem, noteert dit in een rekenschema, voert de berekening met een rekenmachine uit en controleert de uitkomst schattend	08

Ruimtelijke oriëntatie en ruimtelijk redeneren

benoemt waar iets zich bevindt (voor, achter, onder, boven, dichtbij, ver weg)	01
bouwt iets eenvoudigs na met blokjes	01
herkent basisvormen als vierkant, rechthoek, cirkel	01
construeert door (na)vouwen met vouwblaadjes: schuine vouw, recht kruis, schuin kruis en vouwpatroon dat zestien vierkantjes oplevert	01
maakt bij het vouwen (van grondvormen zoals hierboven) voorwerpen als huis, envelop, vlieger	01
'leest' al doende en met leerkracht overlegend eenvoudige plattegrond en tekent met hulp en steeds overlegend zelf een eenvoudige plattegrond (klaslokaal)	02
construeert vanuit aanwijzingen en voorbeelden iets ruimtelijks met papier (zoals een doosje, hoedje, bootje)	02
zet bij het werken met mozaïeken of bij het afmaken van een kralenketting een bepaald patroon voort	02
'leest' en maakt eenvoudige plattegrond van bekende "loop-omgeving" (van school naar huis)	03
bouwt eenvoudig blokkenbouwsel na vanuit tekening of foto	03
ziet dat bij spiegelen een symmetrisch evenbeeld ontstaat (plaatst spiegel zo dat een gebroken figuur weer heel wordt of figuren verdubbelen)	03
loopt een route door opvolgen van richting aanduidingen als linksaf, rechtsaf, rechtdoor	03
gebruikt bij het vertellen van een route richting aanduidingen als linksaf, rechtsaf, rechtdoor	03
bouwt aan de hand van constructietekening met lego iets na	04
bouwt eenvoudig blokkenbouwsel na vanuit plattegrond met hoogtegetallen	04
maakt een plattegrond met hoogtegetallen van eigen bouwsel	04
ziet zonder gebruik van blokken welke plattegrond met hoogtegetallen bij welk afgebeeld bouwsel hoort	04
bepaalt van welk standpunt een gegeven foto is genomen	04
ziet relatie tussen tekening en bovenaanzicht en tekent zelf bovenaanzicht van voorwerpen	05
ziet relatie tussen luchtfoto en plattegrond	05
maakt plattegrond van eigen klas, eigen kamer	05
tekent gelopen route op een plattegrond van klas of school	05
'leest' plattegrond van een bepaalde streek, provincie, eiland en begrijpt daarbij schaal aanduidingen (1 centimeter is in werkelijkheid 5 kilometer)	06
bepaalt vanuit bovenaanzicht welk standpunt de fotograaf had bij het nemen van foto's van opzij, van voren, van achteren	06
kent windrichtingen en past deze bij het lezen van een kaart toe	06
begrijpt de meer formele schaal aanduiding 1:15	07
tekent plattegrond van eigen klas op schaal	07
begrijpt hogere schaalgetallen als 1: 2.000.000 en bepaalt de werkelijke afstand op basis van de schaal	08
bepaalt op welke schaal een afbeelding is afgebeeld op grond van informatie over de echte breedte of lengte	08
tekent plattegrond van een verdieping van de school op schaal 1:50	08

Meten van lengte, inhoud, gewicht, oppervlakte

ordent voorwerpen van kort naar lang	01
vergelijkt op het oog of via overgieten twee inhouden (weet daarbij waar meer of minder in past)	01
vergelijkt twee voorwerpen op gewicht; weet daarbij dat je bij het vergelijken van gewichten in tegenstelling tot het vergelijken van lengten niet alleen af kunt gaan op de grootte van iet	01

vergelijkt (waar direct vergelijken moeilijker is) binnen een context voorwerpen indirect zoals via een strook of stuk touw	02
meet 'afpassend' met maateenheden als stap, voet en 'meterstrook' of meterlat	02
vergelijkt inhoud via afpassen of uitscheppen met natuurlijke maten als kopje, beker, lepel	02
ordent voorwerpen op gewicht vanuit het wegen met balans	02
leest lengte af met "vijfmeterlint" (vijf aan elkaar geplakte meterstroken met alleen getallen bij hele meters)	03
meet inhoud in liters met behulp van emmer met maatverdeling	03
meet gewicht in kilo's met behulp van balans en kilogewicht	03
heeft referentiematen voor liter, kilo en meter (zoals pak melk, pak suiker, grote stap)	03
vergelijkt en ordent voorwerpen op oppervlakte door daar natuurlijke maten als tegels bij te gebruiken	03
hanteert meetinstrumenten als huishoudcentimeter, duimstok en liniaal; kent daarbij de standaardmaat meter en de centimeter	04
meet gewicht in kilo's met personenweegschaal; kent daarbij de standaardmaat kilo	04
ziet bij het vergelijken van oppervlakten via het leggen van tegels relatie met vermenigvuldigen	04
weet dat een kilometer overeenkomt met 1000 meter (1000 flinke stappen)	05
meet gewicht met instrumenten (personenweegschaal, brievenweger) kent daarbij de maten kilo en gram	05
meet met maatbeker in l en cl	05
bepaalt vanuit 'hokjes-schema' de oppervlakte in aantal hokjes en ziet verband met vermenigvuldigen	05
heeft vanuit context enig schaalbegrip (1 cm op tekening is 100 meter in werkelijkheid)	05
hanteert de maten mm en dm, meet voorwerp met een liniaal in m, cm, dm en mm	06
bepaalt omtrek van een vierkant of rechthoekig voorwerp	06
hanteert de maten dl, ml, ons en pond	06
kent binnen context het begrip vierkante m, dm, cm (m^2 , dm^2 , cm^2) als maat voor oppervlakte	06
kent binnen context het begrip kubieke m, dm, cm (m^3 , dm^3) als maat voor inhoud	06
past grotere lengtematen als km, hm en dam toe (op schaal) binnen een context als werken met plattegrond, kaart	07
rekent binnen context om van ene maat naar andere maat, weet daarbij dat 'centi' honderdste, 'deci' tiende en 'milli' duizendste is	07
kent alle gangbare maten op het gebied van lengte, gewicht, inhoud, oppervlakte en heeft daarbij referentiematen als potloodpunt (mm^2), nagel (cm^2), handpalm (dm^2)	07
begrijpt onderlinge relatie tussen inhoudsmaten als liter en kubieke decimeter; rekent om van de ene maatsoort in de andere	08
ziet rekenkundige relatie tussen lengte/breedte en oppervlakte en tussen lengte/breedte/hoogte en inhoud (oppervlakte vier keer zo groot als l en b worden verdubbeld; inhoud 8 keer zo groot als l/b/h verdubbelen)	08
drukt maten in verhouding tot elkaar uit, ook in kommagetallen ($dm=0,1m$, $1\ dm^3=0,001\ m^3$)	08

Metten van tijd

kent het dagritme (ochtend, middag, avond, nacht) vanuit herkenbare gebeurtenissen (slapen, ontbijten, naar school gaan, avondeten, televisiekijken enz.)	01
kent begrippen: 'duurt lang' en 'duurt kort'	01
begrijpt de betekenis van 'op tijd moeten zijn' en 'te laat komen'	01
legt plaatjes in logische volgorde leggen en vertelt er een (logisch) verhaaltje bij	02
begrijpt dat er een relatie tussen klok en tijd is	02
begrijpt aan de hand van een 'activiteitentijdbalk' (met plaatjes, foto's van vaste gebeurtenissen) dat er een vaste volgorde is in dagen van de week	02
begrijpt de indeling van de week in 7 dagen en het cyclische karakter daarvan; benoemt daarbij dagen van de week en weet bijv. wanneer het weekend is, wanneer vrije middag	03
beseft dat het jaar in maanden ingedeeld is; kan daarbij vanuit de maand die op dat moment gaande is de andere maanden benoemen	03
beseft wisseling van seizoenen, cyclisch karakter daarvan; kan ongeveer aangeven in welke maanden het lente, zomer, herfst en winter is	03
leest maandkalender af aan de hand van de maand die op dat moment gaande is (aantal dagen, aantal weken, op welke dag een bepaalde datum valt)	04

herkent en benoemt hele en halve uren en kwartieren op klok met cijfers; brengt daarbij deze tijden in verband met gebeurtenissen die rond deze tijd plaatsvinden	04
heeft enig besef van hoe lang een uur of half uur ongeveer duurt (rekenles), waar je ± een kwartier mee bezig bent (speelkwartier) en hoe lang een minuut (tandenpoetsen) of seconde(een tel) duurt	04
benoemt de kloktijd vanuit 'ankerpunten' hele en halve uren in aanduidingen als "het is bijna half 6" of "het is zojuist elf uur geweest"	05
herkent en benoemt op cijferklok naast hele/halve uren/ kwartieren ook de minuten en seconden	05
begrijpt datumaanduidingen zoals 7-5-2007 en kan data aan contexten koppelen als geboortedatum	05
zet analoge tijd om in digitale tijd en andersom, begrijpt daarbij dat je door de 24 uren aanduiding aan digitale tijd kunt zien of het bijvoorbeeld ochtend, middag, nacht is	06
berekent tijd in contexten (zoals: het is 's avonds vijf voor half 9, als de trein vertrekt om 20:47, hoeveel tijd heb je dan nog?)	06
zoekt data op kalender en berekent met behulp van kalender hoeveel dagen, maanden iets nog duurt	06
legt uit wat "schrikkeljaar" inhoudt	07
legt uit wat het verschil tussen zomer- en wintertijd is	07
vertelt over de verschillende tijdzones	07
brengt ordening in tijd aan vanuit geschiedenis, denkt van daaruit in eeuwen, jaartallen en rekt met jaren	08

Geldrekenen

betaalt tijdens winkeltje spelen met 1 t/m 5 (namaak) euromunten	01
weet tijdens het winkeltje spelen dat bijvoorbeeld iets van 5 euro duurder is dan iets van 4 euro	01
betaalt tijdens winkeltje spelen bedragen tot 10 euro met losse euro's	02
weet dat er losse euro's en munten van 2 euro's zijn en weet daarbij dat 2-euromunten meer waard zijn dan 1-euromunten	02
betaalt tijdens winkeltje spelen iets tot 10 euro met munten van 1 en 2 euro's	02
stelt tijdens winkeltje spelen bedragen tot 10 euro samen vanuit losse euro's, 2-eurostukken en briefjes van 5	03
stelt tijdens winkeltje spelen bedragen tot 20 euro samen vanuit losse euro's, 2-eurostukken, briefjes van 5 en briefjes van 10	03
betaalt op verschillende manieren (echt of namaakgeld) een bedrag onder de 100 euro vanuit briefjes van 10,20,50 en losse euro's en 2-eurostukken	04
weet dat als je alleen papiergeld in je portemonnee hebt en een bedrag als 7, 17, 27 87 euro moet betalen, hoeveel je geeft en hoeveel euro's je terugkrijgt	04
benoemt de waarde van munten (1 euro, 2 euro, 50-20-10-eurocent en 1-2-5-eurocent) en biljetten van 5,10,20,50,100	05
wisselt munten en biljetten om	05
leest een prijskaartje als € 69,- en betaalt zo'n bedrag	05
betaalt een bedrag als € 245,- op verschillende manieren	05
leest een prijskaartje als € 1,25 ; € 25,50 ; € 0,95 en betaalt zo'n bedrag	06
schat vooraf door globaal berekenen in of er genoeg geld in de portemonnee zit voor een aantal producten (als je €15,- hebt en groenten moet betalen van: €2,75; €3,25 ; €2,95; €3,75 en €1,95)	06
past geld bij om terugkrijgen te vergemakkelijken (geeft bij €38,10 bijvoorbeeld €40,- en ook 10 eurocent)	06
schat vooraf globaal in hoeveel een artikel kost als er bijvoorbeeld 10 of 20 % korting op is (rolschaatsen van €165,- met 20% korting)	07
weet hoeveel je terug moet krijgen bij het betalen (€ 268,25 als je betaalt met € 270,- of met € 300,-)	07
berekent de waarde van een vreemde valuta in euro's en andersom	08

Oriëntatie op Mens en Samenleving

EHBO

vraagt uit zichzelf om een pleister of een andere medische handeling	01
roept om hulp bij een ongeluk	01
vraagt uit zichzelf om een pleister of een andere medische handeling voor een medeleerling	02
geeft bij ziekte aan waar hij pijn heeft en wat hij voelt	02
blijft rustig bij kleine ongelukjes	02
benoemt dat je soms doktershulp nodig hebt bij ziektes of een ernstige wond	03
benoemt de functie van de koortsthermometer	03
weet dat sommige leerlingen medicijnen moeten slikken om gezond te blijven	03
plakt een pleister op een kleine eigen wond	03
waarschuwt bij (kleine) ongelukken direct de juiste persoon	03
gaat voorzichtig met bloed en wondjes van anderen	04
houdt rekening met eigen medicijngebruik	04
benoemt voorbeelden van kleine verwondingen	04
herkent en aanduiden van ziek zijn/ worden (hoofdpijn, buikpijn, misselijkheid)	04
vraagt hulp na een valpartij of botsing en duidt aan hoe en waar het gebeurd is	04
noemt voorbeelden van situaties waarin ongelukken kunnen ontstaan en hoe dat voorkomen kan worden	05
weet het alarmnummer 112 te bellen en doet melding van naam, plaats en gebeurtenis	05
benoemt hoe je een besmetting kan vermijden (handen wassen, niet uit zelfde glas drinken)	05
vertelt hoe te handelen bij ziek zijn/ worden (hoofdpijn, buikpijn, misselijkheid)	06
benoemt vier voorwerpen uit een EHBO-does (pleister, zwachtel, jodium, pincet, handschoenen, steriele gaasjes)	06
schat in wanneer je met een wond naar de dokter moet (verschil schaafwond en gat in het hoofd)	06
verwoordt de handelingen die je moet doen wanneer een ongeluk gebeurt	06
verwoordt aan een derde welke hulp een ander nodig heeft	06
herkent bij anderen symptomen van ziek zijn/ worden en duidt ze aan	07
gaat hygiënisch te werk bij het verzorgen van kleine verwondingen	07
haalt een splinter uit een vinger met een pincet	07
stopt een bloedneus bij een ander (hoog dicht en houdt dit 5 minuten vol)	07
maakt een schaafwond netjes schoon met water en een schoon doekje (steriel gaasje)	07
koelt een brandplek (minimaal 5 minuten) onder koel/ lauw water	07
vertelt hoe hij gevaarlijke situaties kan voorkomen	08
vertelt hoe een slachtoffer gerustgesteld kan worden	08
verwoordt wat er moet gebeuren in een denkbeeldige ongeval situatie	08
vertelt hoe te handelen bij iemand met een botbreuk	08
weet hoe te handelen bij epilepsie (uit de buurt blijven, iemand waarschuwen)	08
vertelt de noodzaak en de gevaren van (verkeerd) medicijngebruik	08

Gezond leven, voeding

benoemt wat gezonde tussendoortjes en broodbeleg zijn	01
geeft verschil aan tussen eigen eten en eten van klasgenoten	01
vertelt wat er gebeurt als je heel veel snoept	02
vertelt het belang van ontbijten	03
geeft soorten producten aan die gezond/minder gezond zijn (fruit is gezond, snoep is ongezond)	04
beseft dat voedsel nodig is om te groeien, te bewegen en gezond te blijven	04
benoemt waarom gevarieerd eten belangrijk is (niet ziek worden, groeien)	04
vertelt waarom het belangrijk is om elke dag groenten en fruit te eten	05
benoemt dat het beter is om maximaal 7 keer per dag te eten/drinken	05
vertelt dat een goede voeding bestaat uit drie hoofdmaaltijden	05
geeft in een actieplan aan wat en hoe ze hun eigen groente- en fruitgebruik willen aanpakken	06
staat positief ten opzichte van het eten van meer groenten en fruit	06
geeft aan hoeveel keer per dag ze iets drinken en vergelijkt dit met de aanbevolen hoeveelheid	06
vertelt de aanbevolen hoeveelheden groente en fruit	06
noemt van enkele belangrijke voedingsstoffen waar ze in zitten (vitamine in fruit, kalk in melk)	06
benoemt dat de behoefte aan voedsel afhankelijk is van lengte, gewicht, leeftijd en activiteit	06

benoemt zaken die invloed hebben op hun eetgewoonten (eigen invloed, ouders, klasgenoten, vriendjes en reclame)	07
vertelt wat gevarieerd eten betekent	07
overlegt thuis om andere soorten groenten en fruit te eten	07
benoemt waarom het soms moeilijk is om goede gewoonten vast te houden	07
zoekt op etiketten naar de ingrediënten	07
vertelt wat (on)verzadigde vetten zijn en zoekt bij producten op of deze vetten aanwezig zijn	07
noemt gevolgen van over- en ondergewicht	07
benoemt wat een diëtist is	08
is zich bewust dat hij keuzes kan maken op het gebied van voeding	08
vindt informatie over gezonde voeding	08
vertelt waaruit een complete maaltijd uit bestaat (150 gr. groente, 2-3 aardappels of 2-3 lepels rijst/pasta, 50-100 gr. vlees)	08
benoemt globaal de functie van koolhydraten, vetten, eiwitten, vitamines en mineralen in eten	08
zoekt het aantal calorieën op bij frisdrank en vruchtensap en vergelijkt dit met de dagelijkse aanbevolen hoeveelheid	08
houdt de hoeveelheid drinken bij op een dag (1.5 l gewenst)	08
controleert kant en klaar maaltijden op de kenmerken van een complete maaltijd	08

Gezond leven, het lichaam

laat zien wat een goede en slechte zithouding is	03
benoemt de basisregels voor een goede persoonlijke verzorging (wassen, tandenpoetsen, kammen)	03
vertelt waarom bewegen gezond is	04
geeft aan waarom je ook moet rusten	04
benoemt dat je minimaal 2 keer in de week moet sporten	05
bedenkt in het dagelijks leven verschillende momenten waarop je kan kiezen voor extra bewegen (fietsen i.p.v. de auto, trap i.p.v. roltrap, buitenspelen i.p.v. de computer, hond uitlaten, glasbak)	06
vertelt welke factoren een positieve invloed hebben op de conditie van het hart en bloedvaten (te weten niet roken, gezonde voeding, voldoende bewegen en zo ontspannen mogelijk leven)	07
berekent op een rekenmachine zijn Body Mass Index en weet dat de uitkomst tussen 14 en 20 moet liggen ($\text{kg}/(\text{m}^2 \times \text{m}^2)$)	08

Gezond leven, genotsmiddelen

vertelt wat genotsmiddelen zijn en weet dat ze verslavend werken	07
benoemt waarom mensen wel of geen genotsmiddelen gebruiken	07
oefent vaardigheden om weerstand te bieden aan druk van anderen die hen aanzetten tot gebruik	07
benoemt welke factoren de mening over roken kunnen beïnvloeden	07
heeft een mening over roken en kan deze uiten	07
benoemt wat de persoonlijke gevolgen en risico's van roken zijn voor de gezondheid en het uiterlijk	07
vertrouwt in eigen mogelijkheden om genotsmiddelen te weigeren	08
benoemt wat hij doet in een situatie om al dan niet te experimenteren met genotmiddelen	08
vertelt welke invloed het gebruik van een genotmiddel op eigen leven zou kunnen hebben	08
vertelt wat overmatig alcohol gebruik is en kent de gevolgen (slechtere concentratie, uitdroging, dik worden)	08
vertelt wat drugs is en wat het met je doet op korte en langere termijn	08

Verkeersregels

kent de kleuren van het stoplicht en hun betekenis	01
benoemt verschillende vervoersmiddelen	01
geeft op plaatjes aan of gedrag wel of niet passend is in het verkeer	01
kijkt links, rechts, links bij het oversteken	02
kent de regels van het oversteken in verschillende situaties (stoplicht)	02
kijkt extra uit bij waarschuwingssignalen zoals bel, toeter, zwaailichten en sirenes	02
kent de begrippen verkeerslicht, zebra, brigadier, links en rechts	02

benoemt welke onderdelen op een fiets zitten waardoor het veilig is (bel, reflector, licht, spatbord)	03
kent de betekenis van de borden verboden toegang, fietspad, wandelpad, woonerf	03
benoemt dat regels in het verkeer voor de veiligheid van zichzelf en anderen zijn	04
kent de betekenis van enkele borden waar je als fietser mee te maken krijgt (voorrangsborden, gebodsborden verbodsborden)	04
kent tekens op de weg waar je als fietser mee te maken krijgt (haaiantanden, stopstreep)	04
kent alle voorrangsborden	05
geeft verkeer van rechts voorrang tenzij borden anders aangeven	05
geeft rechtdoorgaand verkeer op dezelfde voorrang	05
kent de voorrangafspraken van een rotonde	05
kent de verschillende soorten verkeersborden en de bijbehorende kleuren en vormen (rond rood = verbod)	05
benoemt dat voorrangsborden alleen gelden als je bestuurder bent	06
kent de borden van eenrichtingsverkeer en het onderbord met uitzondering voor fietsers	06
vertelt dat invaliden voorrang horen te krijgen en houdt er rekening mee dat dit niet altijd gebeurt	06
kent verschillen tussen verkeer binnen en buiten de bebouwde kom (buiten: soms slecht verlicht, auto's mogen 80, geen stoep)	06
benoemt dat als de stoplichten niet werken, de normale voorrangsregels gelden	07
benoemt dat aanwijzingen van verkeersbrigadiers en politieagenten voor de normaal geldende verkeersregels gaan	07
noemt enkele functies van de politie in het verkeer (verkeerscontrole, begeleiden)	07
kent alle regels die gelden voor voetgangers en fietsers (tekens op de weg, borden, regels)	08

In het verkeer

wacht bij de stoep voor het oversteken (steekt samen over)	01
blijft op de stoep lopen	01
benoemt verschillende vervoersmiddelen	01
zoekt een volwassene op in drukke verkeerssituaties	01
geeft op plaatjes aan of gedrag wel of niet passend is in het verkeer	01
weet op welke plekken hij veilig kan buitenspelen	02
houdt zich aan regels en afspraken van het meerijden op de fiets, auto en bus	02
houdt zich in het verkeer aan afspraken gemaakt met de groep/een volwassene	02
benoemt dat hij niet altijd gezien wordt door grote wagens (vrachtwagens)	03
ziet waar je het veiligst over kan steken in verschillende situaties (rechte straat, obstakels, zebrapad)	03
kiest een veilige plek om te spelen	03
kent de rol van blindengeleidehonden	03
houdt zich bij het fietsen aan afspraken met de groep/een volwassene	04
fietst veilig om een obstakel heen	04
geeft richting aan en fietst veilig een bocht	04
fietst of loopt veilig in slechte weersomstandigheden (houdt afstand, loopt of fietst rustig)	04
speelt op plekken waar hij het verkeer goed kan overzien en waar hij goed gezien kan worden	04
let tijdens het rennen en spelen ook op het verkeer	05
waarschuwt een ander wanneer hij zich niet aan de afspraak houdt bij het samen fietsen (wanneer achter elkaar, met afstand)	05
benoemt welke vervoersmiddelen beter voor het milieu zijn	05
zorgt dat hij in het verkeer goed zichtbaar is (fietslicht, felle kleuren dragen)	05
benoemt waar een fiets aan moet voldoen om veilig te kunnen fietsen (goede rem, licht in het donker)	05
legt uit waarvoor je uit moet kijken bij een bus of vrachtwagen (uitzwenken, dooie hoek)	06
voert eenvoudige reparaties aan de fiets uit (lampje verwisselen, dynamo afstellen)	06
kijkt als hij voorrang heeft goed uit of hij het ook daadwerkelijk krijgt	06
sorteert voor als dat van toepassing is	07
benoemt de invloed van het verkeer op het milieu en de eigen rol hierin	07
vervoert bagage veilig op de fiets	07
reist zelfstandig met het openbaar vervoer met overstappen op een zelfde voertuig	07
zoekt zelfstandig zijn reisplan uit (internet)	07

reist zelfstandig met het openbaar vervoer zonder overstappen	07
benoemt voor- en nadelen van verschillende vervoersmiddelen	08
kent nadelen van teveel verkeer (overlast voor milieu, geluid, dieren)	08
benoemt dat fietsers en voetgangers op de fiets heel kwetsbaar zijn in het verkeer	08
reist zelfstandig met het openbaar vervoer met overstap op verschillende voertuigen	08

Rol als consument

beoordeelt enkele producten op kwaliteit (gaat lang of kort mee)	04
weet wat sparen is	04
herkent waarschuwingstekens op producten	05
vertelt het doel van reclame (bekendmaken)	05
maakt onderscheid tussen basisbehoeften en luxe	05
is zich bewust dat sommige producten ten koste gaan van mensen in arme landen (kinderarbeid, lage inkoopprijs bij boeren)	06
is zich bewust dat sommige producten/entertainment ten koste gaan van het milieu	06
vergelijkt prijs en kwaliteit (dure handdoek gaat langer mee dan gratis handdoek)	06
benoemt dat je de informatie uit reclames niet altijd kunt vertrouwen	07
benoemt enkele maatregelen in het eigen koopgedrag die goed zijn voor mensen in arme landen (Max Havelaar)	07
benoemt enkele maatregelen in het eigen koopgedrag die goed zijn voor het milieu/dieren (eko-keurmerk, recyclede spullen, proefdiervrij)	07
denkt na en benoemt hoe vaak en hoe ze door reclame beïnvloed worden	08
zoekt sluikreclame in een serie	08
legt uit wat de consumptiemaatschappij inhoudt	08
maakt een overzicht van inkomend en uitgaand geld (bij schoolkamp/schoolreisje)	08

Staatsinrichting

benoemt dat Nederland een koning(in) heeft en hoe zij/hij heet	04
benoemt functie en het belang van gemeentediensten (groen, politie, etc.)	04
vertelt wie de minister-president van Nederland is (de belangrijkste minister)	05
vertelt wat wetten zijn (een verzameling regels waar je je aan moet houden)	05
legt uit wat een politieke partij is (een groep mensen met een gezamenlijk idee hoe het beter moet)	06
legt uit wat verkiezingen zijn (de politieke partijen vertellen wat ze gaan veranderen en hoe, de burger kiest iemand van een partij)	06
vertelt wat de grondwet is (de rechten en plichten voor iedereen)	07
vertelt wat belasting is (verplicht geld geven aan de overheid)	07
vertelt waarom het belangrijk is belasting te betalen (voor wegen, zorg aan ouderen, gehandicapten)	07
vertelt dat je stemrecht vanaf je 18e jaar krijgt	07
kent enkele begrippen rondom overheid (ministerraad, parlement, tweede kamer)	08
vertelt welke punten van een partij voor hem belangrijk zijn bij het maken van een keuze (onderwijs, militairen, ontwikkelingshulp)	08
vertelt dat de partij met de meeste stemmen niet altijd zijn zin krijgt in het parlement	08
vertelt in hoofdlijnen de werkwijze van justitie (officier, advocaat, rechter, hoger beroep)	08

Normen en waarden

herkent discriminatie op huidskleur en vertelt dat dit niet mag	03
maakt een keuze in een situatie met tegenstrijdige gevoelens (anderen willen wel, ik niet)	04
benoemt dat verschillen tussen mensen leuk zijn en noemt voorbeelden (ander eten, gastvrij)	05
verplaatst zich in het perspectief van de ander en legt uit hoe de ander zich in die positie voelt	05
maakt een keuze in een herkenbaar moreel dilemma (vriendje pikt iets, wel of niet zeggen)	05
herkent vormen van discriminatie (leeftijd, geslacht, seksuele geaardheid) en vertelt dat dit niet mag	06
geeft een voorbeeld uit eigen beleavingswereld van (menings)vrijheid (mening geven bij schoolraad)	06
verdedigt een keuze in een herkenbaar morele dilemma (vriendje pikt iets, wel of niet zeggen en waarom)	06

herkent vooroordelen en kan deze naast zich neer leggen	07
noemt voorbeelden uit zijn eigen belevingswereld van solidariteit en tolerantie	07
doet mee aan bepaalde vrijwilligers-projecten (kinderpostzegels verkopen, papier verzamelen)	07
kiest en verdedigt een keuze in een dilemma buiten zijn eigen belevingswereld (wel of geen oorlog tegen een dictator)	07
maakt bij een moeilijke keuze een afweging tussen eigen behoeften en die van anderen	07
sprekt een ander erop aan wanneer hij een algemeen geldende regel overtreedt (kauwgum op straat spugen)	07
benoemt enkele rechten van de mens (vrijheid van meningsuiting, vrijheid van religie, recht op leven)	08
benoemt bij een voorgelegde keuze de gevolgen voor verschillende personen (verschillend perspectief)	08
doet mee aan vrijwilligersprojecten bestaande uit activiteiten die minder leuk zijn om te doen (het echt voor de ander doen)	08
geeft bij gepresenteerde normen en waarden zijn eigen mening hierover	08
kiest bij een moeilijk dilemma met tegenstrijdige waarden (brood stelen als je echt honger hebt)	08
schat in wanneer een regel overtreden mag worden (te hard rijden om een leven te redden)	08

Geestelijke stromingen in Nederland

vertelt welk geloof hij heeft	03
vertelt over leuke gebruiken van geloven die in de klas voorkomen	03
benoemt de gebruiken en/of feestdagen van godsdiensten van leerlingen binnen de eigen klas	04
maakt onderscheid tussen een godsdienstig verhaal en andere verhalen	04
vertelt dat mensen een ander of geen geloof kunnen hebben	05
benoemt feestdagen van verschillende godsdiensten (Kerstmis, Suikerfeest, Holi, Chanoeka)	05
benoemt verschillende godsdiensten (Islam, Christendom, Jodendom, Hindoeïsme, Boeddhisme)	06
benoemt gewoontes, gebruiken en verplichtingen bij verschillende geloven	06
plaatst geschriften bij het juiste geloof (Koran bij de islam, bijbel bij het Christendom)	06
legt het begrip Atheïst uit	07
noemt prominente personen bij geloven (paus bij katholieken, Mohammed bij de Islamieten, Boeddha in het Boeddhisme)	07
vertelt wat hij positieve en minder positieve kanten van het geloof vindt	07
benoemt dat geloof uit verschillende stromingen bestaat (islam: Soenni's en Shiïten, Christendom: katholieken en protestanten)	08
noemt de oorsprong van enkele godsdiensten (boeddhisme in India)	08
vertelt wat het wel/niet hebben van een bepaald geloof in zijn eigen leven zal hebben	08

Plezier in en respect voor de natuur

benoemt leuke activiteiten die hij in het bos, park of strand kan doen	01
gaat niet op planten staan om de planten heel te houden	01
doet dieren niet opzettelijk pijn (kat aan staart trekken, spin doodmaken)	01
plukt geen bloemen uit de natuur omdat ze dan langer mooi blijven	02
bekijkt en voelt verschillen tussen bladeren (geribbeld, glad)	02
gaat zorgvuldig om met planten en dieren in de klas (planten water geven, vissen eten geven)	02
vertelt over kenmerken van een natuurgebied waar hij is geweest (planten, geuren, geluiden van vogels)	03
geeft aan welke bloemen hij mooi vindt en lekker vindt ruiken	03
beargumenteert waarom hij het fijn vindt om in een bepaald natuurgebied te zijn (het bos ruikt lekker naar dennen, de wind voelt lekker op het strand)	04
overziet welke consequenties het nemen van een huisdier heeft (altijd uitlaten, verschonen, elke dag voeren)	05
vertelt waarom je in een natuurgebied op de paden moet blijven	05
ontdekt dat natuur overal is (in de stad hoor je vogels, uit het raam zie je een boom)	05
benoemt waarom we natuur nodig hebben (voedselvoorziening, recreatie)	06
noemt natuur in zijn omgeving om te recreëren (meertje, hei, park)	06
ontdekt dat planten op ongebruikelijke plaatsen kunnen groeien (op de trambaan, langs de snelweg)	06

maakt onderscheid tussen onkruid en andere begroeiing	06
benoemt voorbeelden van hoe de mens kan bijdragen om bedreigde dieren en planten in stand te houden	07
benoemt dat onkruid ondanks dat het woekert wel mooi kan zijn	07
benoemt bij zijn vakantiebestemming natuurelementen om daar te bekijken (vulkaan ,waterval, palmboom)	07
beargumenteert gedachten, gevoelens en meningen over gebruik van dieren (jagen, vissen en bio-industrie)	08
benoemt alternatieven voor misbruik van dieren en bio-industrie	08
legt uit waarom vernietigen van regenwouden ernstige gevolgen heeft voor het milieu	08
benoemt maatregelen om de voedselkringloop in stand te houden (vangstquota, uitzetten van bedreigde dieren)	08

Zorgvuldig omgaan met afval en energie

gooit afval op het speelplein/in de klas in de vuilnisbak of bewaart het afval	01
vertelt waarom er prullenbakken in een park of op straat staan	02
scheidt papier afval van ander afval	03
scheidt glasafval van ander afval	03
laat water niet onnodig lang stromen (is zuinig met water)	03
scheidt groenafval van ander afval	04
scheidt batterijen van ander afval	04
doet de lichten uit als hij een kamer verlaat (is zuinig met energie)	04
weet dat in de herfst/winter de verwarming aan moet (en de deuren dicht)	04
vertelt hoe verschillende soorten afval hergebruikt kunnen worden	05
gaat zuinig met papier om, zodat er niet te veel bomen worden gekapt (papier komt van bomen)	05
zet elektrische apparaten uit als ze niet gebruikt worden (is zuinig met energie)	05
geeft voorbeelden van goed omgaan met het milieu (scheiden van afval, afval netjes weggooien, zuinig zijn met elektrische apparaten en zuinig zijn met water)	06
vertelt wat zwerfvuil, vandalisme en graffiti zijn	06
vertelt hoe verontreiniging uit het water wordt gehaald	07
beseft dat machines het milieu vervuilen en gebruikt ze met mate	07
noemt oorzaken van luchtvervuiling (verkeer, fabrieken)	07
benoemt bronnen en gevolgen van bodemvervuiling	08
noemt bedreigingen van bossen (zure regen, verdroging, houtkap)	08
legt uit wat het broeikas effect inhoudt en hoe het voorkomen kan worden	08

Oriëntatie op natuur en techniek

Dieren, planten en mensen

wijst kop, staart en poten aan van dieren	01
plaatst 'vreemde' onbekende dieren in de categorie dier (slang, vleermuis, zeepaardje)	01
wijst de stam en takken aan bij een boom en de steel bij een plant en vertelt dat voedsel en water door de steel/stam naar de bladeren gaat	01
benoemt dat uit zaden en vruchten nieuwe planten kunnen groeien	01
vertelt dat bomen bladeren verliezen en weer nieuwe bladeren krijgen	01
vertelt waarom mensen boerderijdieren houden (koe geeft melk en vlees)	02
vertelt van bekende dieren wat ze eten en drinken en waar ze wonen	02
benoemt bij bekende dieren onderdelen van hun lijf en de functie daarvan (vleugels, poten, staart, snavel)	02
benoemt dat mensen en dieren geboren worden, opgroeien en dood gaan	02
benoemt dat planten mest en water nodig hebben om te kunnen groeien	02
vertelt dat sommige bomen en planten in de winter groen blijven (dennenboom, hulst)	02
benoemt uiterlijke verschillen tussen dieren en vertelt wat deze verschillen tot gevolg hebben (vogel heeft vleugels want hij leeft in de lucht, koe heeft geen vleugels)	03
benoemt hoe jongen van volwassen dieren heten (puppy, lam, veulen, kalf, big)	03
vertelt dat huisdieren tam zijn gemaakt om bij mensen te kunnen leven	03
vertelt dat de lichaamsbedekking van dieren zich aanpast aan het seizoen	03

benoemt de levenscyclus van planten (zaadje, groeien, bloeien, plant, mest)	03
vertelt dat uit dode planten, dieren en uitwerpselen mest ontstaat waar nieuwe planten mee kunnen groeien	03
zet de levenscyclus van dieren in de juiste volgorde (ei-rups-pop-vlinder; ei-kuiken-kip)	04
benoemt de relatie tussen eigenschappen van dieren en leefomgeving (vis met kieuwen in water, uil ziet goed in het donker)	04
vertelt hoe dieren zich aanpassen aan de seizoenen (winterslaap, vogeltrek, eten verzamelen)	04
vertelt dat elk dier vijanden heeft (kat eet vogels, vogels eten insecten)	04
vertelt wat de functie van wortels is bij een plant	04
vertelt waarom bloemen gekleurde, geurende blaadjes hebben (aantrekkelijk voor insecten; bestuiving en nectar maken)	04
benoemt voorbeelden van schimmels (paddenstoelen, voedselbederf)	04
vertelt dat er planteneters, vleeseters en alleseters zijn	05
vertelt dat alle dieren binnen de voedselketen een functie hebben (van mier tot walvis)	05
benoemt signalen waarmee dieren communiceren (geluid, geur, gedrag, gebaren)	05
benoemt de relatie tussen kenmerken van plant en dier en het klimaat (ijsbeer in poolklimaat, cactus in woestijn)	05
benoemt de functies van vruchten aan een plant/boom (vermeerdering, voedsel voor mens en dier)	05
vertelt waarom sommige planten en bomen in de winter groen blijven (energievoorziening)	05
benoemt bij gewervelde en ongewervelde dieren kenmerkende eigenschappen en voorbeelden	06
benoemt waarmee dieren soortgenoten van het andere geslacht aantrekken (pauwenveren, lokroep, geur)	06
vertelt waarom dieren een eigen territorium creëren	06
geeft de globale positie van planten en dieren in een voedselketen aan (insecten onderin, mens bovenin)	06
benoemt de functie van stempel, meeldraden en stuifmeel bij een bloem (voortplanting)	06
benoemt waarom alle planten, dieren en mensen zon nodig hebben om te kunnen leven (zon levert energie)	06
vertelt dat dier- en plantensoorten zijn veranderd over langere tijd (dodo's, mens was vroeger een aap)	06
benoemt bij dieren de functie van een kleur (schut- of afschrikkleur) en soorten lichaamsbedekking (haren, veren, speklaag, schubben en stekels)	07
benoemt waarom sommige dieren meerdere partners bevruchten (zoveel mogelijk voortplanting)	07
geeft aan dat planten energie maken waarbij zuurstof vrijkomt	07
benoemt waarom planten energie opslaan (overwinteren, ontkiemen nieuwe planten uit zaad of bol)	07
tekent een voedselketen	07
benoemt waarom bomen in de winter hun blad verliezen (niet genoeg licht en voedingsstoffen om bladeren te voeden)	07
benoemt dat vegetatie op een plek zonder bemoeienis van mensen door de tijd heen kan veranderen (kale plek wordt bos)	07
vertelt dat schimmels moeilijk verteerbare resten afbreken	07
benoemt specifieke eigenschappen van de diersoorten (zoogdieren, vissen, vogels, insecten)	08
benoemt waarin en waarom de leefwijze van warm- en koudbloedige dieren verschilt	08
benoemt wat er gebeurt als verschillende diersoorten of rassen elkaar bevruchten (muilezel, nieuw hondenras)	08
vertelt hoe verschillende voedselketens met elkaar verbonden zijn	08
benoemt waarom bomen en planten in tropische gebieden het hele jaar door af en toe blad verliezen (blaadjes worden mest, hele jaar genoeg zon)	08
benoemt waarom meer variatie ontstaat als vegetatie in een gebied de kans krijgt om zich te ontwikkelen (kruisbestuiving, meer gevarieerde voedingsstoffen)	08
vertelt dat schimmels schadelijke stoffen afbreken (lood uit uitlaatgassen)	08

Menselijk lichaam

benoemt basale lichaamsdelen bij zichzelf (been, arm, buik, neus)	01
benoemt specifiekere lichaamsdelen bij zichzelf (schouder, pink, grote teen)	02

benoemt verschillen in uiterlijke kenmerken van mensen (lichaamsbouw, haren)	02
benoemt enkele dingen die je kan doen om gezond te blijven	03
benoemt de functie van verschillende zintuigen (proeven, ruiken, zien, horen, voelen)	04
benoemt de functie van de tong (nodig om te praten, proeven, slikken)	04
benoemt verschillende oorzaken van ziek worden (kou vatten, besmetting, bedorven voedsel)	05
benoemt de functie van de huid (bescherming tegen uitdrogen)	05
vertelt waar botten zitten in het lichaam	05
benoemt de functie van hart, longen en spieren	06
benoemt welke weg voedsel aflegt in het lichaam	06
vertelt over zwangerschap en geboorte (baby groeit in baarmoeder, via navelstreng gevoed, geboorte na 9 maanden)	06
vertelt dat spieren groter en sterker worden door training	06
vertelt wat er bij inspanning met het lichaam gebeurt (versnelde ademhaling, stijgen hartslag, zweten)	07
benoemt het verschil tussen ingeademde en uitgeademde lucht (zuurstofgehalte)	07
vertelt wat vertering is en waar verteerd voedsel wordt opgenomen en onverteerd voedsel wordt verwijderd	07
benoemt de functie van het skelet (stevigheid, bescherming, beweging)	08
wijst drie typen gewrichten in het lichaam aan	08
benoemt lichamelijke veranderingen die horen bij de puberteit	08
benoemt welke voedingsstoffen een mens nodig heeft (koolhydraten, eiwit, vet, vitamines, mineralen, vezels en water)	08

Natuurkundige verschijnselen

benoemt dat lucht kan bewegen (wind, blazen)	01
zet met een parasol een voorwerp in de schaduw	01
laat zien dat druppels samen een plasje vormen	01
houdt een magneet tegen verschillende materialen om te ontdekken welke aan de magneet blijven hangen	01
benoemt dat sommige apparaten elektriciteit nodig hebben	02
benoemt hoe je voorzichtig met elektriciteit omgaat (geen vingers in stopcontact, uitkijken met water)	02
vertelt dat sommige voorwerpen blijven drijven en anderen zullen zinken	02
plaatst materialen tussen magneet en voorwerp om te ontdekken door welke materialen de magneetkracht heen gaat	02
ordent voorwerpen van licht naar zwaar door het gewicht te schatten	03
voorspelt en onderzoekt of voorwerpen blijven drijven of zinken (hout-baksteen)	03
benoemt dat ijs en sneeuw bevroren water is en dat het kan smelten	03
houdt materialen tegen verschillende delen van een magneet om te ontdekken dat de magneet niet overal even sterk 'plakt'	03
maakt schaduwen met voorwerpen en lichtbronnen	04
voorspelt welke voorwerpen sneller en langzamer vallen (veertjes, steentje)	04
voorspelt en onderzoekt welke materialen waterdicht zijn (stof, folie)	04
hangt meerdere kleine materialen aan een magneet om te ontdekken dat de magneetkracht zwakker wordt (spijkers, paperclips)	04
houdt magneten op verschillende manieren tegen elkaar om te zien wanneer ze elkaar aantrekken en afstoten (polen)	04
benoemt en onderzoekt voorwerpen die goed warmte geleiden (ijzeren handvat) en die bijna geen warmte geleiden (plastic handvaten, ovenwanten)	05
vertelt bij het mengen van vloeistoffen wat er gebeurt (door elkaar, drijft het op elkaar)	05
benoemt manieren om een vuur te doven	05
benoemt dat warmte nodig is voor verdamping	05
maakt voorwerpen magnetisch door er met een magneet over te wrijven	05
benoemt en onderzoekt welk effect een bril of lens kan hebben (vergroten, verkleinen)	06
benoemt en onderzoekt wat nodig is om stoffen te laten stollen, smelten en verdampen	06
vertelt dat voor verbranding zuurstof en brandstof nodig zijn	06
vertelt dat voor warmte en licht energie nodig is	06
benoemt en onderzoekt wat een kompas doet als hij er de polen van een magneet bij houdt	06
benoemt bij enkele energievormen voorbeelden waar ze gebruikt worden (benzine, olie in de	

auto, gas bij het gasfornuis)	07
vertelt hoe kleuren van de regenboog ontstaan en dat andere kleuren uit wit licht worden geabsorbeerd	07
legt uit waaraan je kunt zien dat er zwaartekracht is (voorwerp valt omlaag)	07
vertelt dat zon de belangrijkste warmtebron is op aarde	08
noemt effecten van warmte op materialen (uitzetten, krimpen, smelten, stollen, verdamping)	08
geeft aan welke metalen oxideren en welke materialen roestvorming bevorderen en voorkomen	08
legt uit waarom twee ongelijkvormige, even zware voorwerpen (velletje, propje papier) niet even snel vallen (luchtweerstand)	08
vertelt dat voorwerpen minder wegen in het water dan op het land (opwaartse kracht van water heft deels zwaartekracht op)	08

Natuurkundige en technische principes onderzoeken

onderzoekt hoe hoog een blokkentoren kan zijn voordat hij omvalt (constructies)	01
laat een wipwap bewegen door verschillende gewichten erop te plaatsen (overbrengingen)	01
ontdekt verschillende knoppen (lichtknopje, koffiezetapparaat) om apparaten aan en uit te zetten (besturing)	01
ontdekt dat apparaten het niet doen wanneer de stekker niet in het stopcontact zit (energie)	01
onderzoekt dat de afstand tussen twee blokjes bepaalt of een plankje of karton er stevig op blijft liggen (constructies)	02
ontdekt hoe de hefboomwerking (notenkraker) een kracht kan vergroten (overbrengingen)	02
onderzoekt dat een zwaar voorwerp met behulp van wielen makkelijker te verplaatsen is dan door te schuiven (overbrengingen)	02
ontdekt dat aan- en uitgaan van bepaalde dingen met elkaar samenhangen (als dat verkeerslicht op groen gaat, gaat de ander op rood) (besturing)	02
ontdekt dat apparaten het niet doen wanneer er geen batterijen inzitten of de batterijen op zijn (energie)	02
ontdekt dat voorwerpen kunnen bewegen door de wind (zeilboot) of stromend water (watermolen) (energie)	02
ontdekt dat opgerold papier meer kracht kan dragen dan een vel papier (constructies)	03
benoemt de relatie tussen vorm en functie van een voorwerp (rechthoekige broodtrommel)	03
onderzoekt hoe twee wielen van een fiets met een ketting zijn verbonden (overbrengingen en constructies)	03
houdt een weegschaal in balans door het plaatsen van gelijke gewichten aan beide kanten (overbrengingen)	03
ontdekt in zijn omgeving mechanismen die reageren op beweging (schuifdeuren) (besturing)	03
ontdekt in zijn omgeving hoe zonlicht voor energie kan zorgen (rekenmachine die werkt op zonlicht) (energie)	03
ontdekt dat constructies van papier steviger worden door stroken te vouwen tot profielen (H,L,T,U,V) (constructies)	04
zet een weegschaal in balans door gewichten dichterbij en verder van het draaipunt te plaatsen (overbrengingen)	04
ontdekt dat de beweging van twee tandwielen tegenovergesteld is (het spel 'onderuit') (overbrengingen)	04
ontdekt in zijn omgeving mechanismen die reageren op licht (lantarenpalen gaan aan als het donker wordt) (besturing)	04
ontdekt tijdschakelaars in zijn omgeving (wekker gaat af op ingestelde tijd) (besturing)	04
ontdekt in zijn omgeving hoe beweging energie op kan wekken (dynamo zorgt voor licht op je fiets) (energie)	04
benoemt constructies die door driehoeken en bogen steviger worden (hijskraan, brug) (constructies)	05
ontdekt dat katrollen de hijskracht kunnen verlichten en waar deze voorkomen (overbrengingen)	05
ontdekt temperatuursensors in zijn omgeving (verwarming slaat aan als het koud is) (besturing)	05
ontdekt dat krachtigere beweging zorgt voor meer energie (hoe harder je fietst, hoe feller het licht, windkracht) (energie)	05
onderzoekt het verschil in draagkracht tussen holle en massieve materialen (constructies)	06
maakt onderscheid tussen functionele en decoratieve onderdelen van een product (constructies)	

	06
ontdekt het effect van het plaatsen van twee katrollen achter elkaar (overbrengingen)	06
ontdekt druksensoren in zijn omgeving (opstapje van de tram)(besturing)	06
noemt verschillende manieren van energieproductie (wind, water, kernenergie, zonne-energie) (energie)	06
herkent verschillende soorten profielen in zijn omgeving (T-profiel, H-profiel) (constructies)	07
benoemt de functie van onderdelen van een product (vleugels van een vliegtuig om te zweven) (constructies)	07
ontdekt dat een vertraging optreedt wanneer een tandwiel met weinig tanden een tandwiel met veel tanden aandrijft (overbrengingen)	07
vertelt dat een detectiepoortje werkt door een magneetsensor (besturing)	07
zoekt in zijn omgeving middelen waarmee energie vervoert wordt (hoogspanningskabels, snoeren) (energie)	07
benoemt verschillende vormen van bewegende verbindingen (scharnieren, rits, gordijnrails) (constructies)	08
ontdekt dat tandwieloverbrengingen haaks op elkaar kunnen staan (slagroomklopper, zonnescherm) (overbrengingen)	08
zoekt in zijn omgeving voorbeelden op waarbij de computer het besturingselement is (voetgangerslicht, bagageband op vliegveld) (besturing)	08
kent de betekenis van symbolen V (Volt) en W (watt) op elektrische apparaten (energie)	08

Soorten weer

begrijpt het woord weer	01
benoemt de regen en de zon	01
benoemt sneeuw, wind en onweer	02
benoemt het globale weertype bij het seizoen (lente/ zomer- warm en zon, herfst- wind en regen, winter- koud, sneeuw)	02
benoemt hagel en mist	03
vertelt wat wel en niet te doen bij onweer (nooit onder een boom, maar een gebouw of een auto binnengaan)	03
brenge nuance in het soort regen (motregen of stortregen)	04
beschrijft welk weer het vandaag is op basis van (globale) kenmerken (warm, bewolkt, zonnig, regen)	04
benoemt dat verschillende weer-kenmerken gelijktijdig kunnen voorkomen (zon, maar koud en regen, maar warm)	05
benoemt de verschillende weerpictogrammen bij het bekijken van een weerbericht	05
benoemt de vier windrichtingen	05
vertelt wat een overstroming is	06
vertelt wat een hittegolf is	06
benoemt bij het noemen van de windkracht of het heel hard of bijna niet waait	06
herkent en vergelijkt het weer van enkele dagen (warmer, meer regenachtig, meer wind)	06
vertelt wat ijzel is en hoe ijzel ontstaat	07
vertelt wat orkaan is	07
vertelt dat een hogedrukgebied samengaat met warme lucht en een lage drukgebied met slecht weer	08
vertelt hoe een regenboog bij regen en zon ontstaat	08

Metten van het weer

herkent een (buiten) thermometer en geeft aan welke functie het heeft	04
gebruikt een regenmeter om de hoeveelheid regen te meten	04
leest een standaard thermometer af en vertelt hoeveel graden het boven nul is	05
benoemt dat hoe groter het tijdsverschil tussen bliksem en donder is, hoe verder de bliksem is	05
leest een standaard thermometer af en vertelt hoeveel graden het beneden nul is	06
leest de hoeveelheid regen af in millimeters	06
leest de temperatuur af van diverse thermometers (digitaal, kwik)	07
meet de regen en de temperatuur gedurende een week en vult de resultaten in op een overzicht	07
berekent afstand van de bliksem aan de hand van tijdsverschil tussen bliksem en donder	08

maakt een eigen regenmeter 08

Natuurkundige en technische principes maken

maakt een bouwwerk van blokken door deze te stapelen (constructies) 01
maakt een wipwap van een plank en een blokje (overbrengingen) 01
zet apparaten aan- en uit door gebruik van de aan- en uitknop (besturing) 01
doet de stekker in een stopcontact om een apparaat aan te doen (energie) 01
maakt een bouwwerk van blokken waarbij hij de basis breder maakt dan de top (constructies) 02
lanceert een voorwerp door gebruik van een wipwap (overbrengingen) 02
bestuurt apparaten op afstand (tv met afstandsbediening, bestuurbare auto) (besturing) 02
houdt een windmolentje in de wind om het te laten draaien (energie) 02
maakt een bouwwerk van blokken waarbij hij de stenen in verband legt ('muur metselen') (constructies) 03
laat een voorwerp rijden door er wielen onder te zetten (overbrengingen) 03
doet een batterij in een apparaat om het te laten werken (energie) 03
maakt een bouwwerk (brug) van divers materiaal (papier, stokjes, touw, lijm en splitpennen) 04
maakt een hijswerktuig door twee katrollen achter elkaar te plaatsen (overbrengingen) 04
stelt de starttijd van een apparaat (wekker) in (besturing) 04
laat een bootje varen in de waterbak (door tegen het zeil te blazen, door het water te laten stromen, schoepenrad) (energie) 04
maakt een bewegend bouwwerk (ophaalbrug) van divers materiaal (papier, stokjes, rietjes, touw, lijm en splitpennen) en gebruikt bogen en driehoeken om de stevigheid te vergroten (constructies en overbrengingen) 05
maakt stenen warm door ze tegen elkaar te wrijven (energie) 05
maakt een stevig bouwwerk van hout of metaal met gebruik van schroeven, spijkers, bouten, moeren en soldeertin (constructies) 06
maakt een hefboom die met weinig kracht omhoog kan (goede balans tussen korte en lange arm) (overbrengingen) 06
gebruikt een loep om met zonlicht een gat in papier te branden (energie) 06
maakt een bewegende verbinding met gebruik van een scharnier (constructies en overbrengingen) 07
maakt een stroomkring bestaande uit een stroombron, aanvoerdraad, stroomafnemer en afvoerdraad (energie) 07
maakt een stevig bouwwerk van hout en/of metaal waarbij hij erop let dat verschillende vormen goed in elkaar passen (constructies en overbrengingen) 08
maakt een stroomkring bestaande uit een stroombron, aanvoerdraad, stroomafnemer, afvoerdraad en schakelaar (energie en besturing) 08

Natuurverschijnselen

vertelt dat in de herfst de bomen hun bladeren verliezen en in de lente ze weer uitgroeien 01
vertelt dat sommige dieren in de lente jongen krijgen (vogels, kikkers) 01
vertelt wat het verschil is tussen dag en nacht 01
benoemt het huidige seizoen 02
benoemt de vier seizoenen op volgorde 02
benoemt de duidelijke kenmerken van de vier seizoenen 02
benoemt de activiteiten die bij een bepaald seizoen horen (schaatsen, zwemmen, bladeren zoeken, bloemen plukken) 03
vertelt dat de dagen in de zomer langer zijn (langer licht) dan in de winter 04
vertelt dat de hoeveelheid zon verschilt per seizoen 04
benoemt dat licht en donker ons dag- en nachtritme bepalen (in het donker word je slaperig) 05
vertelt dat winter- en zomertijd een uur verschillen 05
laat met een schaalmodel van aarde, zon en maan zien dat het nacht is aan de andere kant van de wereld als het hier dag is en andersom 06
benoemt dat de zon opkomt in het oosten en ondergaat in het westen 06
legt uit waarom we niet altijd evenveel zon krijgen (aarde draait om de zon heen) 06
laat met een schaalmodel van aarde, zon en maan zien dat dag en nacht veroorzaakt wordt door de stand van deze hemellichamen 07

benoemt het verschil tussen zon en maan	07
benoemt dat het zomer is op het zuidelijk halfrond als het op het noordelijk halfrond winter is	07
laat met een schaalmodel zien of de lengte van een dag op een plek van de aarde langer of korter is	08
vertelt dat seizoenen ontstaan door de stand van de hemellichamen	08
vertelt waardoor eb en vloed ontstaan	08
benoemt schijngestalten van de maan (eerste kwartier, laatste kwartier, nieuwe maan, volle maan)	08
legt het principe van winter- en zomertijd uit	08

Oriëntatie op ruimte

Wonen en recreatie

benoemt verschillende ruimtes in een huis (keuken, woonkamer, slaapkamer)	01
benoemt de functie van verschillende ruimtes in huis	02
benoemt verschillen en overeenkomsten tussen verschillende woningtypen (flat, rijtjeshuis, vrijstaand huis)	03
benoemt verschillen tussen een stad en een dorp	03
benoemt verschillen tussen woningtypen op de wereld (sloppenwoning, iglo)	04
benoemt voorbeelden van vrijetijdsbesteding in Nederland	04
benoemt voorzieningen op straat die nodig zijn in een woonwijk (verlichting, parkeerplekken, voetpad)	05
benoemt redenen waarom mensen van een dorp naar een stad verhuizen en andersom	05
benoemt enkele bezienswaardigheden en recreatiemogelijkheden in de eigen regio	05
benoemt onderdelen van een stad (centrum, buitenwijken, stadsrand)	06
benoemt een strategische ligging van winkels (in wijk waar veel mensen wonen, met parkeergelegenheid)	06
vertelt op welke plekken in Nederland relatief veel mensen wonen en waarom daar veel mensen wonen (Randstad, veel werkgelegenheid)	06
benoemt enkele belangrijke bezienswaardigheden in Nederland (Rijksmuseum, Madurodam)	06
benoemt verschillen in opbouw tussen buitenlandse steden en steden in Nederland (krottenwijken, genummerde straatnamen)	07
vertelt waarom op sommige plekken op de wereld veel of juist weinig mensen wonen (veel werkgelegenheid, lastig klimaat)	07
benoemt enkele bezienswaardigheden in Europa (Eiffeltoren, Berlijnse muur)	07
vertelt wat een metropool is	08
vertelt wat het groene hart is	08
benoemt basisbehoeften van de mens en hoe de beschikbaarheid per land verschilt (voedsel, woning, kleding, gezondheidsvoorzieningen)	08
benoemt problemen van gebieden met een hoge bevolkingsdichtheid (huisvesting, vervuiling)	08
benoemt enkele bezienswaardigheden in de wereld (Niagara-watervallen, Chinese muur)	08

Infrastructuur

noemt verschillende manieren om ergens naar toe te gaan (met de auto, te voet)	01
vertelt welke manier handig is om ergens naar toe te gaan (lange afstand met de auto, lopend naar de winkel)	02
noemt verschillende vormen van openbaar vervoer (trein, bus, tram)	03
noemt het verschil tussen openbaar vervoer en privé-vervoer	04
noemt verschillende soorten wegen (spoorwegen, waterwegen, autowegen)	05
benoemt manieren om water te overbruggen (brug, tunnel, veerpont)	05
vertelt over actuele problemen in Nederland met het vervoer (fileprobleem, geluidshinder van vliegverkeer, niet op tijd rijden van treinen)	06
benoemt waarom steden vaak aan een grote rivier liggen	07
benoemt op welke wijze afstanden binnen Europa steeds makkelijker te overbruggen zijn	07
benoemt oplossingen voor het fileprobleem (openbaar vervoer, carpoolen)	07
benoemt nadelen van vliegverkeer	08

Economie (werkgelegenheid en productie)

benoemt beroepen waarmee mensen in Nederland geld kunnen verdienen	03
benoemt verschillende soorten winkels	03
benoemt dat mensen geld nodig hebben om te leven	03
benoemt verschillende beroepen binnen één bedrijf (verkoper, vakkenvuller, directeur)	04
benoemt beroepen die niet in Nederland maar wel in het buitenland voorkomen (theeplukkers, straatventers)	04
benoemt dat er verschillen bestaan in hoeveel mensen verdienen	04
vertelt dat in een fabriek grondstoffen worden verwerkt tot een product en noemt voorbeelden (suikerklontjes, kaas)	05
benoemt dat alle producten en diensten betaald moeten worden (melk kopen in winkel, winkel betaalt fabriek, fabriek betaalt boer)	05
noemt landen met grote verschillen tussen arm en rijk	06
benoemt consequenties van kinderarbeid (kinderen minder naar school, wel geld voor het gezin)	06
benoemt sectoren die een land geld op kunnen leveren (mijnbouw, landbouw, industrie)	06
benoemt dat landen producten en grondstoffen bij elkaar afnemen (olie, exotisch fruit)	06
benoemt bekende muntsoorten	06
legt uit waarom sommige producten in lagelonenlanden worden gemaakt	07
benoemt verschillen in voorzieningen voor werkelozen tussen landen (uitkering, leven in armoede)	07
vertelt in welke landen je met de euro kan betalen	07
benoemt beroepen met een grotere en met een minder grote kans op werkloosheid	07
vertelt wat een multinational is en noemt voorbeelden	08
benoemt kenmerken die bijdragen aan de welvaart in een land (bloeiende industrie, goede infrastructuur, grondstoffen aanwezig)	08
noemt kernactiviteiten van enkele landen (Duitsland met industrie, VS met landbouw)	08

Cultuur en bevolkingssgroepen

benoemt verschillen tussen voorwerpen waarmee kinderen in Nederland en kinderen in de Derde Wereld spelen	03
vertelt over enkele gebruiken van klasgenoten uit een andere cultuur	04
benoemt globaal de bevolkingssamenstelling van de eigen buurt (kinderen en bejaarden, familie uit Suriname)	04
vertelt waarom het lastig kan zijn om in een ander land te leven (taal niet spreken, andere gewoontes)	05
benoemt het verschil tussen immigranten en emigranten	05
vertelt dat integratie van twee kanten moet komen (nieuwkomers moeten een taalcursus doen, moslims mogen moskees in Nederland bouwen)	06
noemt Nederlandse gewoontes die buitenlanders vreemd vinden en andersom	06
benoemt verschillende motieven van vluchtelingen om te vluchten (politiek, economisch)	07
benoemt bij een land cultuurverschillen waardoor de leerling het lastig zou vinden om in dat land te wonen (vrouw mag niet werken)	07
vertelt hoofdkenmerken van het Nederlandse immigratiebeleid (inburgeringscursus)	08
vertelt waarom EU-landen aantrekkelijk zijn voor migranten	08
vertelt over verschillen tussen migratie binnen en buiten Europa (open grenzen binnen EU)	08

Nederland waterland

benoemt verschillende plaatsen waar water voorkomt (zee, meer, rivier, kanaal, uit de kraan)	03
benoemt functies van water (vocht voor het lichaam, hygiëne, recreatie)	03
vertelt dat Nederland een waterrijk land is	04
benoemt het verschil tussen zout en zoet water (dieren die er in leven, plaatsen waar het voorkomt)	04
benoemt het belang van schoon water (geen ziektes verspreiden)	04
benoemt de functie van (water)molens	05
benoemt de waterkringloop (verdampen, wolken, neerslag)	05

benoemt het nut van riolering (kan ziektes voorkomen)	05
vertelt hoe duinen worden bedreigd	06
benoemt beschermingsmechanismen tegen overstromingen (duinen, dijken, waterkering, terpen)	06
benoemt de functie van sluizen (verschil in zeespiegel overbruggen)	06
benoemt het verschil tussen eb en vloed	06
benoemt dat rivieren richting de zee stromen	06
vertelt hoe water wordt gezuiverd	06
benoemt waar en waarom in Nederland polders zijn aangelegd	07
vertelt hoe water in de Nederlandse geschiedenis een belangrijke rol heeft gespeeld bij de verdediging (waterlinie)	07
benoemt het verschil tussen een kanaal en een rivier (kanaal is aangelegd)	07
vertelt wat het Deltaplan inhoudt	08
benoemt dat het Deltaplan invloed heeft op het zoete en zoute water	08
benoemt de functie van waterschappen (waterkwantiteit, waterkwaliteit en waterkering regelen)	08

Natuurlandschap

benoemt het verschil tussen een meer en een zee	04
benoemt de inrichtingselementen uit de natuur: water, land en lucht	04
benoemt kenmerken van het Nederlandse landschap (duinen, water, heuvels, weiden)	05
benoemt verschillen tussen Nederlandse landschappen (op grasland leven koeien, in bos groeien eikenbomen)	06
noemt kenmerken (klimaat, planten, dieren) van een woestijn	06
benoemt functies van landschappen (bos zorgt voor houtproductie, recreatie, zuurstofproductie, woonplaats van dieren)	07
benoemt kenmerken (klimaat, planten en dieren) van tropische regenwouden	07
benoemt kenmerken (klimaat, planten en dieren) van een savanne, steppe en toendra	08

Geologie en bodem

benoemt eigenschappen van de grondstof zand (water doorlaten, begroeiing)	05
benoemt verschillende vormen van reliëf; bergen, duinen, heuvels	05
benoemt eigenschappen van de grondsoorten zand, klei en veen (water doorlaten, begroeiing) en waar deze ongeveer in Nederland voorkomen	05
benoemt hoe een eiland en duinen ontstaan (door de stroming van het water en de kracht van de wind)	05
benoemt wat een schiereiland is	05
benoemt dat de werelddelen als een puzzel in elkaar passen	07
benoemt fossiele grondstoffen (turf, kalksteen, zand, grind, aardgas, olie, kolen en zout) en hun toepassingen	07
benoemt dat de aarde bestaat uit platen en schollen	08
benoemt hoe bergen ontstaan (schollen tegen elkaar schuiven)	08
vertelt hoe vulkanen en aardbevingen ontstaan	08
benoemt wat een epicentrum is en waar deze voorkomen	08
benoemt wat verwerking en erosie is en noemt maatregelen om dit te voorkomen	08
benoemt sociale en fysische gevolgen van natuurrampen zoals een vulkaan of aardbeving	08

Klimaat

vertelt dat in andere landen het weer anders is dan in Nederland	03
geeft verschillen aan tussen klimaten en de invloed op activiteiten (warm land kan je zonnen, koud land kan je skiën)	04
benoemt dat het landschap afhankelijk is van het klimaat (in tropisch klimaat groeien cactussen, in poolklimaat leven ijsberen)	05
benoemt dat klimaat het weer over een langere periode op een bepaalde plaats is	05
benoemt verschillen tussen een landklimaat en een zeeklimaat (landklimaat heeft extremere temperaturen)	06

benoemt kenmerken van verschillende klimaattypen (tropisch, gematigd, land-, pool- en droog klimaat)	07
benoemt oorzaken en gevolgen van de klimaatveranderingen op de wereld (broeikaseffect, extremere temperaturen)	08

Topografie

benoemt en wijst de provincies en hoofdsteden van Nederland aan	05
benoemt en wijst grote plaatsen in Nederland aan	06
benoemt en wijst rivieren in Nederland aan	06
benoemt en wijst de Waddeneilanden aan	06
benoemt en wijst de landen en hoofdsteden van Europa aan	07
benoemt en wijst rivieren in Europa aan	07
benoemt en wijst de werelddelen aan	07
benoemt en wijst landen in andere werelddelen aan	08
benoemt en wijst grote steden in de wereld aan	08
benoemt en wijst zeeën en oceanen aan	08
benoemt en wijst eilandengroepen aan	08

Kaartvaardigheden

herkent eenvoudige voorwerpen (tafel, stoel) op een plattegrond	03
maakt een plattegrond van de eigen klas	03
vindt in een doolhof de kortste route	03
volgt een route op een plattegrond op bekend terrein (school, buurt)	03
vertelt dat een globe de aarde in het klein is	04
weet dat de schaal van een plattegrond kan verschillen (wereldkaart versus kaart van de woonplaats)	04
maakt een plattegrond van de eigen omgeving (school, buurt)	04
leest een legenda van een kaart	05
kent de vier richtingen van de windroos	05
zoekt een plaats op in de atlas met behulp van de index	05
ziet overeenkomsten tussen twee verschillende kaarten van hetzelfde gebied of land	05
wijst bij het zien van een foto op een plattegrond van de ruimte aan waar de fotograaf stond	05
zoekt een plaats op een plattegrond aan de hand van een vakkenstelsel	06
ziet overeenkomsten tussen een plattegrond en een loodrechte tekening	06
wijst op een kaart de natuurgebieden en autowegen aan	06
vindt op de kaart van de eigen woonplaats de weg	06
leest kaarten met lucht- en watertemperaturen en met hoogteaanduidingen	07
vindt een route naar een aangewezen plaats op een plattegrond	07
meet/schat de afstand tussen steden op een landkaart	07
bepaalt met de routeplanner de kortste/snelste route tussen twee adressen	07
leest kaarten met demografische gegevens (bevolkingsdichtheid, werkgelegenheid)	08
vindt de kortste route naar een aangewezen plaats op een plattegrond	08
gebruikt het internet om bestemmingen te vinden (map 24, google-earth)	08
vindt een route met een elektronische kaart (tomtom, routenet)	08
vindt op een kaart met een bus- of metronet de juiste route	08

Oriëntatie op tijd

Tijdsordening

gebruikt de begrippen gisteren, vandaag en morgen	01
begrijpt begrippen lang, kort, even, een poos, een hele tijd	01
begrijpt de begrippen nu, straks, vroeg, laat, eerder, later	01
gebruikt de begrippen eergisteren, overmorgen, nu, straks en meteen	02
begrijpt de begrippen dag, nacht, ochtend, middag, avond	02
begrijpt de begrippen vandaag, morgen, overmorgen, gisteren, eergisteren	02
begrijpt de begrippen een hele dag, een halve dag	02
begrijpt de begrippen een week, meer weken, deze week, volgende week, vorige week	02

gebruikt de begrippen heden, verleden en toekomst	03
vertelt dat ieder een eigen levensgeschiedenis heeft	03
begrijpt wat een maand is	03
benoemt de dagen van de week in volgorde	03
benoemt de levensloop van de mens (baby, peuter, kleuter, basisschool, puber, volwassene, opa/oma)	04
ordent dagelijkse gebeurtenissen aan een tijdsbalk	04
plaats hele en halve uren op een tijdsbalk	04
benoemt de seizoenen	04
benoemt de maanden van het jaar in volgorde	04
zet gebeurtenissen uit eigen leven op een tijdslijn	05
maakt een stamboom van de eigen familie	05
weet globaal welke historische gebeurtenissen familieleden hebben meegemaakt (opa heeft de eerste maanlanding meegemaakt)	06
geeft bij gebeurtenissen die ver in tijd verschillen aan welke het eerst plaatsvond (Romeinen eerder dan Tweede Wereldoorlog)	06
geeft bij gebeurtenissen aan welke in hetzelfde tijdvak horen	07
zet de tijdsvakken van de geschiedenis op een tijdslijn	08
vertelt dat er verschillende jaartellingen zijn (christelijk, joods, islamitisch)	08
berekent historische gebeurtenissen van de oorsprong tot nu op de tijdsbalk	08

Klokkijken en agendagebruik

vertelt dat activiteiten aan tijd gekoppeld worden (begin, eind; start, stop)	01
vertelt dat de tijd van een activiteit op een klok af te lezen is	01
koppelt de dagelijkse activiteiten aan de hele uren (b.v. 12.00 uur eten)	02
leest hele uren af	03
kent enkele vaste tijden waarop activiteiten beginnen eindigen op het dagschema	03
koppelt dagelijkse activiteiten, zoals programma's openingstijden aan hele en halve uren (op de tijdsbalk en klok)	04
koppelt (school)activiteiten aan de kwartieren (pauze begint om kwart over drie)	04
leest hele en halve uren af	04
legt de relatie van kleine en grote wijzer (de klok haalt de grote wijzer de kleine wijzer regelmatig in)	04
leest kwart voor en over af	04
ordent gebeurtenissen op een tijdbalk	05
vertelt hoeveel minuten er in een uur zitten	05
leest de klok af op de minuut nauwkeurig	05
leest de digitale klok op de minuut nauwkeurig af	05
zet digitale tijden om in analoge tijden (13.32 = twee over half twee)	06
noteert afspraken in een agenda	06
plant afspraken met behulp van een agenda	07

Historische bronnen

benoemt enkele bronnen waaruit je informatie over vroeger kan halen (foto's, opa/oma)	03
benoemt enkele sporen van het verleden in het heden (hunebedden, kerken)	04
benoemt waarom een museum een bron is om meer te weten te komen over de geschiedenis (oude voorwerpen, schilderijen)	05
benoemt de betekenis van monumenten en noemt enkele voorbeelden	05
benoemt waarom archeologische opgravingen een bron zijn om meer te weten te komen over de geschiedenis (gebouwen, wapens, skeletten)	06
benoemt dat door het opgraven van voorwerpen je meer te weten kan komen over levenswijzen van mensen (munten betekenen dat er gehandeld werd)	06
leest historische jeugdboeken	06
benoemt hoe fossielen gebruikt kunnen worden om meer te weten te komen over de geschiedenis	07
maakt bij teksten onderscheid tussen mythen en sagen, en waargebeurde verhalen	07
benoemt dat je uit bouwstijlen de bouwtijd van een gebouw kan afleiden en noemt enkele voorbeelden (gevels in de 17de eeuw, zuilen in Romeinse tijd)	08

Van prehistorie tot nu

benoemt enkele kenmerken van de prehistorie (geen schrift, geen geld, hunebedden, uitvinding van het wiel)	05
benoemt enkele kenmerken van jagers en verzamelaars (verzamelen zelf voedsel, geen vaste woonplaats, gebruiken stenen gereedschappen, ruilhandel)	05
benoemt enkele kenmerken van het dagelijks leven de Romeinse tijd (handel, wegenbouw, kenmerken van Romeins huis)	05
benoemt enkele kenmerken van het dagelijks leven in de Middeleeuwen (kasteel, bewoners van het kasteel, toernooi)	05
benoemt enkele kenmerken van de Renaissance (boekdrukkunst, ontdekkingsreizigers)	05
benoemt enkele kenmerken van de Gouden Eeuw (kunsten, handel, grote verschillen tussen arm en rijk)	06
benoemt enkele kenmerken van het dagelijks leven in de 18e eeuw (trekschuit, kleding)	06
benoemt kenmerken en gevolgen van de industriële revolutie (minder dienstbodes nodig door huishoudelijke apparaten, trek van platteland naar de stad, aanleg van spoorlijnen, uitvinding stoommachine, elektriciteit)	06
benoemt enkele kenmerken van de Tweede Wereldoorlog (begin en einde, Hitler, Jodenvervolging, NSB, hongerwinter, verzet)	06
benoemt ontwikkelingen in het voeren van oorlogen door de tijd (veldslagen, loopgraven, tanks & machinegeweren, kernwapens)	06
benoemt enkele kenmerken van nu (ruimtevaart, meer vrijheid)	06
benoemt kenmerken van en verschillen tussen de ijstijd, steentijd en ijzertijd	07
benoemt enkele kenmerken van en belangrijke personen in de organisatie van het Romeinse Rijk (omvang vanaf 300 verzwakt, Nero, Augustus)	07
benoemt enkele kenmerken van de organisatie in de Middeleeuwen (gilde-stelsel)	07
benoemt voorbeelden van heersende denkbeelden die in de loop van de tijd zijn veranderd (aarde was plat, heksen bestaan)	07
vertelt over het ontstaan en de verspreiding van het Christendom en het Jodendom (kruistochten, Luther, Calvijn)	07
vertelt over ontdekkingsreizigers (Columbus, Marco Polo)	07
benoemt kenmerken van het ontstaan van de republiek der Nederlanden is ontstaan (van Oldenbarnevelt, Vrede van Munster)	08
benoemt wat een revolutie is (burgers willen meer macht) en noemt voorbeelden (Franse revolutie, Napoleon)	08
benoemt kenmerken van de onafhankelijkheidsoorlog (begon in 1780 in de VS)	08
benoemt kenmerken van slavernij (ontstaan, strijderstegen slavernij, rassen)	08
benoemt enkele kenmerken van de Eerste Wereldoorlog (van 1914 tot 1918, Zwitserland neutraal)	08
Vertelt over de wederopbouw na de tweede wereldoorlog (geld van VS Berlijnse muur)	08
benoemt enkele kenmerken van de Koude Oorlog (VS en Rusland in conflict, 1962, kernraketten)	08

Geschiedenis van Nederland

benoemt verschillen tussen dagelijks leven van opa/oma vroeger en zijn eigen leven (eten, kleding, woning, winkels, school, vervoer)	03
benoemt verschillen tussen dagelijks leven van opa/oma vroeger en het leven nu in de maatschappij (meer elektrische apparaten, vervoersmiddelen)	04
benoemt belangrijke personen uit het huidige Nederlandse koningshuis (Beatrix, Willem-Alexander)	05
benoemt enkele belangrijke Nederlandse schilders (Van Gogh, Rembrandt, Vermeer)	05
vertelt over de afschaffing van kinderarbeid en invoering van de leerplichtwet	06
benoemt kenmerken van de watersnoodramp (1953, in Zeeland)	06
benoemt belangrijke personen uit het vroegere Nederlandse koningshuis (Willem de Zwijger, Koningin Emma)	06
benoemt kenmerken en voorbeelden van Hanzesteden (Zutphen, textiel, graan)	07
benoemt kenmerken van de 80-jarige oorlog (Willem van Oranje, ontstaan republiek, 7 provinciën)	07
vertelt over de reis naar Batavia (17de eeuw, VOC-schip)	08
benoemt dat Thorbecke in 1848 de grondwet opstelde	08

benoemt koloniën van Nederland (Suriname en Indonesië)	08
benoemt gevolgen van de Tweede Wereldoorlog voor Nederland (Rotterdam platgebombardeerd, verhouding tussen Nederland en Duitsland)	08
benoemt de functie van enkele belangrijke historische figuren (van Oldenbarnevelt, Karel de Grote, Piet Hein)	08

Bewegingsonderwijs

Balanceren

loopt over een bank	01
stapt een bank op en af	01
loopt over een halfhoge smalle balk (bijvoorbeeld omgekeerde halfhoge bank)	01
passeert een medeleerling lopend op twee naast elkaar staande banken (breed oppervlak)	01
loopt over een smalle balk (bijvoorbeeld omgekeerde bank)	02
loopt over een wipwap-bank	02
loopt over blokken op de grond	02
loopt achterwaarts over twee naast elkaar staande banken (breed oppervlak)	02
zit met de voeten los van de grond op de rug van een ander die op handen en knieën zit	02
staat 3 seconden op het voorkeursbeen	02
loopt achterwaarts over een bank	03
loopt over een bewegende bank	03
loopt over een schuine bank (op de eerste sport van het wandrek)	03
passeert een medeleerling lopend op een bank	03
staat 3 seconden op het niet-voorkeursbeen	03
loopt over een schuine bank (op eerste sport van het wandrek) naar boven en beneden	04
maakt een halve draai op een smalle balk (omgekeerde bank)	04
komt tot hurkzit en weer overeind op een bank	04
staat 10 sec op een been met de ogen dicht	04
staat stabiel op een leerling die op handen en knieën zit	04
loopt over een bank op 1 meter hoogte	05
maakt met een medeleerling een 'stoeltje' (onderpersoon zit op verlaagde kast, bovenpersoon staat in balans op bovenbenen van de ander)	05
loopt over een evenwichtsbalk van 1 meter hoog	06
loopt over een brug met gelijke leggers van 1 meter hoog	07
maakt met een medeleerling een 'stoeltje': onderpersoon staat, bovenpersoon houdt één hand los	07
loopt over een brug met gelijke leggers van 1,5 meter hoog	08

Klimmen

klimt tot de helft omhoog, opzij en naar beneden in het klimraam in schuine stand	01
klimt alternerend tot de hoogste sport opzij, omhoog en naar beneden in het klimraam in de schuine stand	02
klimt tot de helft omhoog in het klimraam in de rechte stand	02
klimt tot de helft omhoog in het zwengelraam	02
klimt vanaf een bank op de knoop van een touw	02
klimt alternerend tot de helft omhoog, opzij en naar beneden in het klimraam in rechte stand	03
klimt alternerend tot de hoogste sport omhoog in het klimraam in de schuine stand	03
klimt tot de helft omhoog, opzij en naar beneden in het zwengelraam	03
staat op de knoop van een touw	03
klimt alternerend tot de hoogste sport opzij, omhoog en naar beneden in het klimraam in rechte stand	04
gaat halverwege door het klimraam in rechte stand en gaat aan de andere kant weer naar beneden	04
springt vanaf de grond op de knoop van een touw	04
klimt alternerend tot de hoogste sport omhoog, opzij en naar beneden in het zwengelraam	05
klimt zijwaarts via knopen in de touwen	05
klimt over de hoogste sport van het klimraam en gaat aan de andere kant weer naar beneden	06

klimt 2 slagen in een touw met knopen	06
klimt 2 slagen in een touw zonder knopen	07
klimt op een zelf gekozen wijze omhoog en naar beneden in een touw	07
klimt met slagen omhoog in een touw en gaat zonder glijden naar beneden	08

Zwaaien en duikelen

schommelt vanuit achterzwaai	01
duwt met twee handen een medeleerling op de schommel	01
hangt 10 seconden aan de ringen, een trapezestok of een rekstok	02
hangt 3 seconden aan een touw met een knoop	02
zwaait door zelf af te zetten vanaf de grond aan de trapezestok	02
schommelt vanuit achter- en voorzwaai	02
Vergroot de zwaai op een schommel door in de voorzwaai naar achteren te hangen	02
schommelt zittend op een touw met knoop wanneer een ander duwt	02
remt een schommelbeweging af	02
duwt een medeleerling en houdt rekening met wensen van de ander	02
trekt zichzelf op aan een rekstok tot borsthoogte (bruglegger/duikelstang) en blijft 3 seconden hangen	03
hangt 10 seconden aan een touw met een knoop	03
zwaait van mat naar mat (20 cm uit elkaar) aan de trapezestok	03
schommelt staand op een schommel	03
pakt de schommel van een medeleerling vast en loopt mee tot de schommel stil hangt	03
schommelt zittend op een touw met knoop	03
stopt met zittend zwaaien op een touw door uitzwaaien en slepen	03
zwaait met een touw van mat naar mat	03
zwaait van bank naar mat (20 cm uit elkaar) met een touw	03
trekt zich op aan een rekstok (bruglegger/duikelstang) op borsthoogte en blijft 10 seconden steunen	04
trekt zich op aan een rekstok (bruglegger/duikelstang) op borsthoogte en blijft 10 seconden hangen	04
springt uit vanuit zittend zwaaien	04
stopt met hangend zwaaien door slepen	04
zwaait hangend aan de ringen door te lopen en voeten een stukje op te tillen	04
zwaait van bank naar mat (50 cm uit elkaar) aan de trapezestok	04
zwaait van bank naar mat (50 cm uit elkaar) met een touw	04
schommelt staand op een touw	04
voorkomt botsingen tijdens touwzwaaien door een bepaalde richting te kiezen	04
springt op bij hangend zwaaien	05
springt af vanuit hangend zwaaien in het afzetvlak	05
zwaait aan de rekstok (bruglegger/duikelstang) op reikhoogte	05
zwaait van bank naar bank aan de trapezestok	05
zet krachtig af bij hangend zwaaien	06
zwaait van kast naar mat aan de trapezestok	06
duikelt voorover aan de ringen	06
duikelt voorover aan rekstok (bruglegger/duikelstang) op borsthoogte	06
springt af vanuit hangend zwaaien in achterzwaai	07
zwaait in de ringen en maakt een halve draai in de voorzwaai	07
zwaait van kast naar bank aan de trapezestok	07
hangt aan twee knieën aan de rekstok (bruglegger/duikelstang) met handen vast	07
duikelt achterover aan ringen	07
duikelt achterover aan de rekstok (bruglegger/duikelstang) op borsthoogte	07
zwaait in de ringen en maakt een halve draai in en uit in de voorzwaai	08
landt vanuit een zwaai over een lijn	08
hangt aan twee knieën aan de rekstok (bruglegger/duikelstang) met handen los	08
duikelt achterover aan twee touwen	08
zwaait en duikelt aan de rekstok (bruglegger/duikelstang)	08

Rollen

maakt koprol vanuit hurkzit tot langzit vanaf een hellend vlak (verhoging van circa 20 cm onder einde van de mat)	01
maakt een koprol achteruit vanaf een hellend vlak (verhoging van circa 20 cm onder einde van de mat)	02
maakt een koprol achteruit op een vlakke mat	03
maakt een koprol vanuit hurkzit tot langzit op vlakke mat	03
maakt een koprol vanuit hurkzit tot hurkzit	04
maakt een serie koprollen achter elkaar	04
maakt een koprol over een kleine verhoging (touw/stok)	04
maakt een handstand oplopend tegen de muur	05
maakt een zweefrol met aanloop op een dikke mat op banken	06
maakt een handstand tegen de muur	06
maakt een zweefrol zonder dikke mat	07
maakt een radslag	07
maakt een handstand	07
maakt een handstand-doorrol	08

Springen

springt over een lijn (loopspringen)	01
jojoot op een trampoline of minitrampoline (vrije sprongen)	01
springt en landt met twee voeten tegelijk	01
landt op zijn voeten en kan meteen weer verder gaan	01
springt met 2 benen naast elkaar 5 keer sprongen voren	01
springt over een wiegend touw (touwtje springen)	01
maakt spreidsprong op de plaats	02
springt met 2 benen naast elkaar 5 keer opzij	02
springt met 2 benen naast elkaar over een stok op de grond	02
maakt loopsprong (afzetten en landen met één voet, loopspringen)	02
springt bij minimaal 3 matten van mat naar mat (20 cm, loopspringen)	02
veert op een minitrampoline (vrije sprongen)	02
hinkelt 3 keer op het voorkeursbeen	02
springt vanaf een bank (diepspringen)	02
springt over kronkelend touw (touwtje springen)	02
springt met 2 benen naast elkaar 5 keer naar achteren	03
springt vanaf een springplank naar een mat (20 cm, loopspringen)	03
springt op een schuine minitrampoline (vrije sprongen)	03
hinkelt 3 keer op het niet-voorkeursbeen	03
springt van mat tot mat over een slootje van 50 cm (loopspringen)	03
springt vanaf een springplank naar een mat (50cm, loopspringen)	03
springt uit stilstand van de kast op een landingsmat (diepspringen)	03
draait springtouw over eigen hoofd en springt erover (touwtje springen)	03
hinkelt 10 keer (op het voorkeurs en op niet-voorkeursbeen)	04
springt over een slootje van 1 meter vanaf een springplank (loopspringen)	04
springt over banken (loopspringen)	04
springt vanaf een kast van 1 meter hoog (diepspringen)	04
springt op de plaats synchroon met medeleerling (vrije sprongen)	04
springt van een minitrampoline op een mat (50 cm, vrije sprongen)	04
loopt onder draaiend springtouw door (touwtje springen)	04
maakt een wendsprong vanaf de grond over een bank (steunspringen)	05
springt over een elastiek van 50 cm hoog vanaf een springplank (loopspringen)	05
springt 3 keer in een springtouw dat door anderen gedraaid wordt (touwtje springen)	05
springt 3 keer touwtje om zelfgedraaid springtouw (touwtje springen)	05
springt vanaf een hoge kast (diepspringen)	06
maakt een wendsprong vanaf de grond over een lage kast (steunspringen)	06
maakt een radslag vanuit stand over een schuine bank (steunspringen)	06
springt vanuit aanloop over een elastiek van 30 cm hoog (loopspringen)	06
springt kaatsend (met tussensprongetje) in een draaiend springtouw (touwtje springen)	06
springt vanaf een springplank in spreidsprong over een lage bok (steunspringen)	07

springt vanaf een trampoline met een wendsprong over een hoge kast (steunspringen)	07
springt op de (mini)trampoline met trucs als hurk-spreid (vrije sprongen)	07
springt vanuit aanloop over een elastiek van 50 cm hoog (loopspringen)	07
springt samen met een medeleerling 5 keer touw terwijl anderen draaien (touwte springen)	07
springt vanaf een trampoline in spreidsprong over een lage bok (steunspringen)	08
springt met twee voeten van de springplank op de kast (vrije sprongen)	08
springt vanuit aanloop twee meter verder (loopspringen)	08
springt vanuit aanloop over een elastiek van 80 cm hoog (loopspringen)	08

Gooien en vangen

gooit bovenhands met 2 handen	01
gooit een grote, zachte bal richting een ander	01
vangt een zelf opgegooide ballon	01
mept samen met een ander met een ballon	01
gooit onderhands met 2 handen	02
gooit een grote, zachte bal naar een ander zodanig dat die hem kan vangen	02
vangt een met een boog aangegooide pittenzakje	02
gooit met een pittenzakje enkele blikken van een piramide om vanaf 2 meter	02
vangt een naar de borst aangegooide trefbal met 2 handen	02
gooit een bal met een zwaabeweging	03
vangt een met een boog naast het lichaam aangegooide trefbal met 2 handen	03
gooit een trefbal over een lijn van 2 meter hoog	03
vangt zelf opgegooide pittenzakjes	03
wijst geworpen voorwerp na in de juiste richting	04
vangt met een boog naar de borst aangegooide tennisballen met 2 handen	04
vangt een goed aangegooide frisbee	04
gooit een grote bal tegen de muur en vangt deze na een stuit op de grond op	04
laat een frisbee horizontaal zweven	05
gooit een pittenzakje op vanaf een plankje en vangt deze met het plankje op	05
vangt een naast het lichaam aangegooide tennisbal met 2 handen	05
gooit een grote bal tegen de muur en vangt deze zonder stuit op de grond op	05
slingert een slingerbal weg	06
gooit een frisbee zodanig aan dat een ander deze kan vangen	06
vangt een aangegooide tennisbal met 1 hand	06
vangt de helft van de zelf via de muur gegooide ballen met 2 handen op een afstand van 2 meter	06
gooit een grote bal tegen de muur en laat een ander deze vangen en andersom	06
gooit een voetbal bovenhands verder dan 5 meter	07
gooit met een tennisbal enkele blikken van een piramide om vanaf 3 meter	07
gooit bovenhands met 1 hand	07
vangt een zelf opgegooide voetbal met 2 handen	07
speelt kaatseballen met 3 ballen	08

Balspelen

mikt met een bal op een grote opening (hoepel) vanaf 2 meter	01
rolt een pion om met een grote bal	01
houdt een ballon door tikken met de handen 10 sec in de lucht	01
schopt gericht een bal richting doel	01
houdt een ballon met hoofd 10 sec in de lucht (koppen)	02
gooit een trefbal in een kleine opening op de grond (korf/doos)	02
stuitert met een grote bal met de voorkeurshand	02
doet een poging om met de voeten het eigen doel te verdedigen	02
onderneemt pogingen bij trefbal om ballen te ontwijken	03
legt rollende voetbal met de voet stil	03
onderschept als tegenstander rollende ballen	03
mikt met bal op korf van 1,50 meter hoog, vanaf 1 meter	03
stuitert met een grote bal met de niet-voorkeurshand	03
weert een bal af	03

verdedigt met succes een eigen doel	04
gooit een bal naar een medespeler zonder dat de tegenstander de bal onderschept	04
dribbelt met een grote bal	04
mikt met een trefbal op een bewegend doel (medeleerling) vanaf 3 meter	04
onderschept een bal van de tegenspeler	04
schopt, slaat of gooit een bal naar een plaats waar een tegenstander moeilijk bij kan	04
onderneemt na mislukte doelpoging direct een nieuwe doelpoging	05
weet ballen te ontwijken bij trefbal	05
gooit lopers gericht af met een (zachte) bal	05
rolt een bal tegen een bal op 5 meter afstand (jeu-de-boules)	05
passeert een tegenspeler om een doel te raken	05
speelt volgens de regels Jagerbal, iemand-is-'m-niemand-is-'m, chaosdoelenspel en trefbal	05
onderneemt pogingen bij trefbal (met zachte bal) om ballen te ontwijken	05
zoekt vrije positie in het veld op	06
mikt een bal op korf van 2 meter hoog, vanaf 2 meter	06
neemt risico om teamgenoten te bevrijden wanneer hij zelf risico loopt	06
dribbelt met 1 hand met een basketbal	06
speelt ballen over naar spelers in betere positie	07
gooit een voetbal op, maakt een draai en vangt hem op	07
onderschept dribbelend de bal van een ander	07
speelt volgens de regels iemand-is-'m-niemand-is-'m en chaosdoelenspel	07
speelt balspelen (lijnbal, trefbal slagbal, voetbal, basketbal)	08

Ren- en tikspelen

rent bij tikkertje door de zaal heen	01
loopt estafette in een rechte lijn met 1 medeleerling	02
loopt weg voor de tikker	02
huppelt 5 meter	03
loopt een wedstrijdje met 1 medeleerling	03
gaat als tikker een loper in de buurt achterna	03
speelt tikkertje in een deel van de gymzaal	03
durft bij tikker in de buurt te komen	03
loopt estafette in een rechte lijn op-en-neer door de gymzaal met 3 medeleerlingen	04
verandert van looprichting om tikker te misleiden	04
speelt tikkertje met functiewisselingen (degene die getikt is wordt de tikker)	04
loopt estafette in een pionnenparcours	05
loopt wedstrijdje met medeleerling van meerdere banen	05
speelt tikkertje met 2 tikkers	05
speelt tikkertje met extra taak (bijv. blokjes verzamelen, slingertikkertje)	05
loopt estafette in een hindernis parcours (over banken heen stappen)	06
loopt estafette met vliegende wissel	06
loopt een langere tijd achter elkaar (duurloop)	07

Slagspelen

raakt met een racket een zachte grote bal	01
slaat een zachte bal met een racket	02
beweegt met een hockeystick in een rustig tempo een grote bal van de ene naar de andere kant van de zaal	03
slaat een shuttle met een kort badmintonracket	04
beweegt met een hockeystick een hockeybal in een vlot tempo van de ene naar de andere kant van de zaal	04
slaat een tennisbal met een tennisracket met forehand	04
slaat een foambal met een tennisracket met forehand	04
slaat een shuttle met een badmintonracket	05
beweegt met een hockeystick een hockeybal om een paaltje heen	05
slaat een tennisbal met een tennisracket met backhand	05
slaat een foambal met een tennisracket met backhand	05
raakt een tennisbal met een slagplankje	06

slaat een hockeybal in de richting van een medespeler of doel	06
slaat met een tennisracket een tennisbal naar een medeleerling met meerdere keren stuiteren	06
slaat met een tennisracket een tennisbal 5x achter elkaar naar de muur met één keer stuiteren	07
legt een aangespeelde bal stil met zijn hockeystick	07
passeert een medespeler met de bal aan zijn hockeystick	07
speelt tennis, tafeltennis en badminton met een medeleerling	08
past schijnbewegingen toe	08
raakt een tennisbal met een knuppel	08
slaat een shuttle/tennisbal 5 keer over naar een medeleerling	08
slaat tennisbal met tennisracket met back- en forehand	08

Stoeispelen

trekt aan een stok	01
trekt medeleerling over een lijn	01
biedt weerstand wanneer een ander zijn bal af probeert te pakken	01
biedt weerstand wanneer een medeleerling hem over een lijn wil trekken	02
pakt een bal van een ander af die deze in bezit moet proberen te houden op de grond	02
kantelt een ander om van elleboog en knieën naar rug	02
trekt een medeleerling over een lijn met touwtrekken	03
wisselt trekken en duwen om anderen uit balans te krijgen af	03
kantelt een ander liggend van buik naar rug en vice versa	03
biedt weerstand wanneer een ander hem door trekken en duwen uit balans probeert te krijgen	03
duwt een ander van de mat af als diegene staat	04
duwt een ander van de mat af als diegene op zijn knieën zit	04
houdt een leerling vast in een eenvoudige houdgreep	04
trekt touw met 3 medeleerlingen	04
doet een poging anderen uit balans te krijgen terwijl hij zelf uit balans wordt gebracht (door een ander)	04
tilt een medeleerling op	05
houdt een leerling vast in twee verschillende houdgrepen	05
speelt Putjetrek	05
biedt weerstand wanneer een ander hem wil kantelen	05
biedt weerstand wanneer een ander hem van de mat probeert te duwen	05
kantelt een ander met twee simpele kanteltechnieken	06
speelt stokworstelen: een kant van een stok op de grond proberen te drukken	06
maakt een beenworp en houdt daarbij de mouw van de ander vast	07

Pleinactiviteiten

fietst op een driewieler/fiets met zijwielen de bocht om	01
remt op tijd af bij het fietsen	01
loopt op klossen	01
springt op twee benen in de vakken van een hinkelbaan	01
gaat zelf de glijbaan af	01
rijdt op een step	02
springt op één been een vakje verder in de hinkelbaan	02
mikt knikker in een knikkerpotje	02
fietst op een gewone fiets	03
blijft zelf op skeelers/rolschaatsen staan	03
hinkelt volgens een afgesproken patroon op de hinkelbaan	03
skateboardt zittend vanaf een schuin vlak	04
komt zelf op gang op skeelers	04
stuurt met een fiets of step tussen een slalom-parcours	04
hinkelt volgens een afgesproken	04
patroon op de hinkelbaan	04
fietst achtjes op een gewone fiets	05
skateboardt staand op de grond	05
beweegt zich voort op skeelers/schaatsen	05
skateboardt staand op een schuin vlak	06

Zwemmen

gaat zonder tegensputteren het zwembad in	01
is watervrij met hoofd boven water	01
spettert	01
speelt balspelletjes in het water	01
blijft drijven met hulpmiddelen	01
blijft rustig bij onverwacht spetteren	01
speelt zelfstandig in zwembad met laag water met drijfmiddelen	02
springt in het water	02
blijft drijven zonder hulpmiddelen	02
gaat met hoofd onder water	02
laat zich van de kant in het water zakken	02
speelt veilig in zwembad met laag water zonder drijfmiddelen	02
watertrappelt enkele seconden met armen en benen	02
doet schoolslag met benen en drijfmiddelen (plankje)	03
doet rugslag met drijfmiddelen	03
doet schoolslag met benen en armen zonder drijfmiddelen	03
doet rugslag zonder drijfmiddelen	03
klimt zelf uit zwembad	03
watertrappelt 30 sec	03
zwemt 12,5 m schoolslag in diepe bad	03
zwemt 12,5 m rugslag in diepe bad	03
springt in het water vanaf een duikblok	03
duikt onder een lijn door	03
zwemt 12,5 m schoolslag en rugslag met kleren aan in diepe bad	04
duikt onder lijn door met kleren aan	04
klimt met kleren aan uit zwembad	04
zwemt in school- en rugslag 1 baantje	04
zwemt door een gat in een zeil	04
watertrappelt 60 sec	04
zwemt 50 m schoolslag en rugslag in diepe bad	04
zwemt enkele meters in borstcrawl	04
watertrappelt 15 sec met kleren aan	04
zwemt 3 meter onder water	04
zwemt 75 m in school- en rugslag	05
zwemt 25 m schoolslag en rugslag met kleren aan	05
zwemt 75 m schoolslag en rugslag	05
zwemt 6 m onder water	05
watertrappelt enkele seconden zonder armen	05
springt met kopsprong in het zwembad	05
watertrappelt 30 sec met kleren aan	06
watertrappelt 30 sec met armen en benen en aansluitend 30 sec met enkel benen	06
zwemt 10 m borstcrawl	06
duikt voorwerp op van bodem	06

Helpen en opruimen

brengt eigen bal terug naar de aangewezen plaats	01
pakt een eigen bal van een aangewezen plaats	01
helpt de leerkracht met het opruimen van klein materiaal	01
helpt de leerkracht met het opruimen en klaarzetten van lichte materialen (matten, hoepels, pionnen)	02
haalt gericht spullen weg of zet ze erbij na opdracht van de leerkracht	02
controleert de aanwezigheid van materialen die de leerkracht opnoemt	02
ruimt na een precieze instructie een bekende opstelling op	03
zet een specifiek aantal spullen neer na opdracht van de leerkracht (pionnen, max. 5)	03
zet na een precieze instructie zelf een eenvoudige opstelling klaar van 3 elementen (mat, bal, pion)	

	04
legt spullen recht wanneer deze zijn verschoven	04
werkt samen met medeleerlingen bij het uitvoeren van een gymopdracht	05
werkt samen met medeleerlingen bij het maken van een opstelling	05
maakt een bekende opstelling voor een balspel klaar (goals, pionnen)	05
spoort anderen aan om mee te helpen met opruimen of klaarzetten	05
geeft anderen opdrachten wat ze klaar kunnen zetten of kunnen opruimen	06
doet bewegingen aan medeleerlingen voor/geeft uitleg	06
werkt samen met andere leerlingen bij het opruimen van grote en zware spullen (toestellen, dikke mat)	06

Spelregels

stopt en start bij een signaal	01
hanteert eigen regels bij vrijspel	01
houdt zich bij een eenvoudig spel (beer-ben-je-thuis) aan de regels	01
wacht op zijn beurt	01
volgt aanwijzingen van de leerkracht op	01
stelt een eigen partij samen door vriendjes te kiezen	02
houdt zich bij een tikspel aan de regels	02
herkent wanneer anderen zich niet aan de regels houden (voordringen, lopen met de bal)	03
wisselt bij een duidelijk omschreven instructie op tijd en eerlijk van functie	03
geeft een startsein wanneer medeleerlingen klaar zijn om te beginnen	04
stelt even grote groepen samen (t/m 10 spelers)	04
corrigeert anderen wanneer zij zich niet aan de regels houden	04
houdt de tussenstand van doelspel bij	05
houdt zich aan de basisregels van veel gespeelde tik-, slag- en doelspelen	05
maakt eerlijke verdeling om op tijd en eerlijk van functie te wisselen	06
maakt gelijkwaardige teams van 3 personen	06
draagt oplossingen aan bij problemen met de teamsamenstelling	07
speelt met anderen een spel zonder scheidsrechter	07
hanteert als onpartijdige scheidsrechter de regels	08
lost zelfstandig regelovertredingen op	08
maakt afspraken met teamgenoten om scoringskansen te vergroten	08
schakelt soepel om van een spel met en zonder wedstrijdelement	08

Inzicht in en accepteren van eigen mogelijkheden

geeft het aan wanneer hij hulp nodig heeft	01
vertelt welke activiteiten hij niet durft uit te voeren	01
accepteert hulp van de leerkracht	01
doet na aanmoediging van de leerkracht een poging om zonder hulp de opdracht uit te voeren	01
speelt met plezier een spel waarin de kans op verliezen bestaat	02
kijkt oplettend naar de bewegingsactiviteiten van een ander	02
vertelt dat je niet altijd kan winnen	03
geeft zelf aan of hij een beweging correct heeft uitgevoerd	03
moedigt anderen aan	04
beoordeelt bewegingen van anderen (mooi/niet mooi)	04
biedt hulp aan vrienden	04
laat een zwakkere medeleerling winnen	04
accepteert hulp van alle medeleerlingen	05
feliciteert een ander met een overwinning	05
geeft anderen tips/coacht anderen	06
schat in wat hij wel/niet kan tijdens de gymles	06
doseert energie zodanig dat een uit te voeren beweging langere tijd uitgevoerd kan worden	07
bepaalt het juiste tempo om langere tijd hard te kunnen lopen	08

Tekenen en handvaardigheid

Expressie en fantasie

maakt een eigen fantasietekening	01
stelt een vorm samen met materiaal als doosjes, papier en lijm met voorbeeld (paddenstoel)	01
bedenkt vooraf wat hij wil maken en blijft bij zijn idee (ik ga een huis maken, dit is een huis)	02
zoekt knutselmaterialen die vorm geven aan zijn verbeelding (tandenstokers zijn stekels van egel)	02
maakt een werkstuk met een combinatie van werkelijkheid en fantasie (auto met vleugels)	03
maakt een werkje waarin een ander het uitgebeelde voorwerp herkent	03
maakt objecten zo echt mogelijk na (met klei) en gebruikt hierbij de juiste vormen (kop is rond, benen zijn lang)	04
kiest kleuren bij een bepaald gevoel en legt zijn kleurkeuze uit (geel bij vrolijkheid)	05
gebruikt allerlei onderwerpen in zijn werkstuk buiten zijn directe omgeving (planeten, bergen)	05
beeldt een verhaal uit (tekening, knutselwerk)	06
maakt een werkje waarin een ander een uitgebeeld gevoel herkent	06
maakt vooraf een ontwerp voor eigen kunstwerk	07
beeldt een gedicht uit (tekening, knutselwerk)	08

Materialen en technieken

maakt met zachte klei verschillende vormen (grote en kleine bollen, dikke en dunne plakken en rollen)	01
smeert met plakwastje lijm op papier	01
prikt langs een lijn met een prikpen (in papier of karton)	01
scheurt eenvoudige figuren	01
knipt met een (kinder)schaar over een rechte vouw	01
vouwt een schuin en een recht kruis met een groot papier	01
stempelt (met een kurk) op papier	01
rijgt een ketting	01
maakt met (harde) grijze klei verschillende vormen (grote en kleine bollen, dikke en dunne plakken en rollen)	02
plakt een vorm op de juiste plaats	02
prikt langs een kronkelige lijn met een prikpen	02
knipt met een (kinder)schaar eenvoudige figuren uit (vierkant, cirkel)	02
knipt draadjes door	02
vouwt verschillende grondvormen (vlieger, envelop, 16 vierkantjes) met een groot papier	02
stempelt (met een kurk) op stof	02
borduurt op borduurkarton	02
maakt een duimpotje door met zijn duim een holletje in klei te drukken	03
plakt stukjes wol/draad op die hij met lijm heeft ingesmeerd	03
niet papier aan elkaar met nietmachine	03
prikt heel figuurtje uit met prikpen	03
vouwt vormen met een kleiner vouwblad	03
stempelt met propjes papier of stof in verf gedoopt op papier	03
maakt met vingerhaken en/of vlechten een dikker touw	03
maakt een pompoen met behulp van een dubbele mal (zonder losknippen)	03
gebruikt kleigereedschap (kleispatel, toller, mesje) om figuren in de klei te maken (met spatel putjes in klei drukken om ogen te maken)	04
boetseert een figuur uit één stuk	04
maakt een bouwsel met rietjes of lollystokjes en lijm (rond hutje)	04
combineert verschillende vouwlijnen in een papier (schuin kruis, zestien vierkantjes)	04
stempelt met verschillende (natuur) materialen die hij insmeert met verf (schelpen, stukjes hout, stenen)	04
weeft een lapje op een gespannen weefraam	04
boetseert strakke vormen van klei (kubus)	05
maakt bouwsels waarbij hij zelf materialen kiest en combineert (vlot van wc-rollen en lollystokjes)	05
knipt met een schaar moeilijke figuren/ plaatjes uit (uit tijdschrift)	05
gebruikt splitpennen om papier en karton te bevestigen	05
vouwt een vouwwerkje na als de leerkracht dit voordoet	05

krijgt een draad in de naald en borduurt met een rijgsteek	05
smeert klei netjes aan als hij een foutje in kleiwerk heeft gemaakt	06
maakt collage door overlappend te plakken en papier halfruimteliijk te verwerken (papier krullen, buigen, vouwen)	06
maakt een pompoen met behulp van een dubbele mal (met doorknippen)	06
maakt een eenvoudige constructie van hout (zagen, schroeven, timmeren)	06
bevestigt functionele details aan kleiwerken (oor aan kopje)	07
bouwt een potje met ringen van klei (opbouwen van holle vormen)	07
maakt een linodruk met voorgesneden linoleum	07
vouwt een vouwwerkje volgens een werkblad (vogel)	07
naait een knoop op een stuk stof	07
maakt gebruik van verschillende technieken om een vorm/bouwwerk van hout (of ander hard materiaal) te maken (vijlen, zagen, schuren)	07
verbindt op verschillende manieren materialen aan elkaar (met touw stukjes hout aan elkaar)	08
maakt met verschillende materialen gedetailleerde werkjes (borduren, fimoklei, sieraden maken, glas beschilderen)	08
combineert geleerde technieken en materialen bij het maken van een werkstuk	08
werkt aan de hand van een ontwerp/werkwijze (patroon, werkblad)	08
snijdt linoleum uit en maakt afdrukken	08

Tekenen en schilderen

tekent met potlood, viltstift, krijt en (vinger)verf	01
gebruikt cirkels voor van alles in zijn tekening (boom, huis, zon)	01
tekent mens als een koppoter (soort lopend hoofd, benen en armen zitten aan de kop vast)	01
wisselt van kleur bij het inkleuren van een kleurplaat	01
gebruikt de kleuren rood, blauw, geel en groen	01
tekent verdeeld over een vel papier	02
tekent vierkanten bij vierkante objecten (huis)	02
onderscheidt grove details bij het tekenen van mens en andere figuren (romp, handen en voeten)	02
kleurt binnen de lijnen	02
gebruikt de kleuren oranje, bruin, grijs, zwart, wit, roze, paars	02
experimenteert met het mengen met rood, geel en blauw	02
benut de ruimte van het tekenpapier	03
tekent dingen bewust onder of boven op een blad (de zon bovenaan, gras beneden)	03
gebruikt objectkleuren (kleuren passend bij de realiteit)	03
gebruikt patronen en lijnen ter decoratie	03
kleurt egaal een kleurplaat in	03
tekent figuren met details (wenkbrauwen, appels in boom)	04
tekent figuren in proportie (volwassenen langer dan kinderen, kleine handen)	04
brengt symmetrie in tekening (in beide hoeken hetzelfde)	04
mengt met twee primaire kleuren een vooraf bedachte secundaire kleur	04
tekent met Oost-Indische inkt	05
maakt kleuren lichter of donkerder met diverse materialen (zachter of harder drukken, meer of minder water bij waterverf)	05
gebruikt fijnere motieven ter decoratie	05
tekent met houtskool	06
tekent gezichten van opzij (en profile: één oog, helft van de mond)	06
mengt met drie kleuren een vooraf bedachte kleur (rood, blauw en wit = lichtpaars)	06
drukt beweging uit in een tekening (door lijnen)	06
tekent geen voorwerpen meer die je niet kan zien op een tekening (boom half achter huis)	07
geeft diepte aan in een tekening door voorwerpen kleiner en hoger op vel te plaatsen als ze verder weg zijn	07
gebruikt textuur (dikkere laag verf) in een tekening	07
tekent een voorwerp na vanuit een gezichtshoek (oor van de koffiekop dat niet te zien is vanuit zijn gezichtshoek wordt niet getekend)	08
tekent driedimensionale figuren (huis in diepte)	08
past contrastkleuren toe om aspecten in een tekening te benadrukken	08

Werkstukken en kunst bekijken

vertelt zijn verhaal bij zijn werkstuk (wat heb je getekend)	01
houdt vast aan de eerste betekenis van zijn tekening/werkstukje als hem hiernaar gevraagd wordt (boom blijft boom)	02
vertelt waarmee een eigen werkstukje is gemaakt (karton en lijm, kwast en verf)	02
vertelt wat hij van een eigen werkstuk vindt als hem hierom wordt gevraagd (mooi/minder mooi; af/nog niet af)	03
vertelt aan een ander wat hij heeft gemaakt	03
vertelt hoe een eigen werkstuk is gemaakt bij handvaardigheid (met vouwen, kleien, plakken, knippen, stempelen)	03
vertelt wat hij van een werkstuk van de ander vindt als hem hierom wordt gevraagd (mooi/ minder mooi)	04
benoemt het verschil tussen soorten beeldende kunstwerken (beeld, schilderij)	04
vertelt in een paar stappen hoe hij zijn werkstuk heeft gemaakt (de klei moest eerst drogen, toen kon ik hem pas verven)	05
vertelt bij een abstract kunstwerk wat het uit zou kunnen beelden	05
legt uit dat iedereen een andere mening/interpretatie over een kunstwerk kan hebben	05
kiest (passende) werkstukken voor een tentoonstelling uit	06
vertelt uit zichzelf wat hij van een werkstuk van de ander vindt	06
reageert op feedback op zijn werkstuk	06
kijkt naar en praat over overeenkomst en verschillen tussen eigen werk en andermans werk	06
benoemt van welk materiaal een kunstwerk is gemaakt (brons, keramiek)	06
presenteert eigen werk	07
benoemt een herkenbare schildertechniek bij een schilderij (olieverf, ets)	07
vertelt zijn mening bij een bezoek aan een museum, beeld of bouwwerk	07
kijkt naar een praat over relaties tussen eigen beeldend werk en het werk van kunstenaars	08
benoemt bij meerdere kunstwerken van een kunstenaar overeenkomsten tussen de werken	08
vertelt dat het onderscheid tussen kunst en geen-kunst voor mensen kan verschillen	08

Muziek

Zingen

zingt een kort en éénstemmig liedje mee	01
zingt zelfgekozen liedjes mee	01
zingt zelf een refrein van een (kinder)liedje wanneer enkel de startzin wordt voorgezongen	01
zingt liedjes met een beperkte omvang (4-6 tonen)	01
zingt zelf een couplet van een kinderliedje wanneer enkel de startzin wordt voorgezongen	02
zet op het juiste moment in als de leerkracht een startsein geeft	02
zingt een eenvoudig lied bestaande uit meer coupletten (kent de melodie en tekst uit het hoofd)	03
bedenkt andere woorden in een tekst bij een goedgekend lied (springen i.p.v. klappen)	03
zingt liedjes met een uitgebreidere omvang (meer dan 6 tonen)	04
neemt een voorgezongen of voorgespeelde toon over	04
zingt harder als de leerkracht zijn handen omhoog beweegt of uit elkaar en zachter bij omlaag of naar elkaar toe bewegen	04
zingt liedjes met meerdere coupletten mee die moeilijk zijn qua tekst en ritme	05
zingt kinderliedjes uit andere culturen na, bijv. Marokkaans, Turks, Surinaams (doet de woorden qua klank na)	05
zingt Engelstalige liedjes bekend van radio en tv (doet de woorden qua klank na)	06
zingt een eenvoudige canon	07
maakt een nieuwe tekst (passend ritme) bij een bekende melodie	08
heeft een gevarieerd liedrepertoire	08

Muziek maken met muziekinstrumenten

slaat op een instrument als een houtblok, trom of tamboerijn (hoeft niet in de maat)	01
speelt een kort zelfbedacht stukje op een instrument als een houtblok, trom of tamboerijn	02
speelt mee met een eenvoudig ritme op een instrument	02

begint en eindigt met spelen na signaal van de leerkracht	02
speelt mee met een eenvoudige melodie of ritme met twee klankstaven	03
speelt een ritme met afwisseling in sterkte	03
klapt op de maat mee die wordt voor geklapt	03
luistert naar een ander zonder zelf te spelen	03
speelt mee met een eenvoudig melodisch motief of ritme met een melodie instrument (klankstaven, keyboard)	04
speelt een ritme met afwisseling in tempo	04
speelt een eenvoudig ritme met een andere leerling	04
kent 5 verschillende instrumenten bij naam	04
begeleidt melodie met passend ritme	04
speelt een eenvoudige melodische begeleiding bij zang op een melodie instrument	05
speelt een begeleidingsritme met afwisseling in sterkte, tempo en ritme	05
speelt een eenvoudig ritme met twee andere leerlingen	05
kiest passende instrumenten om dieren uit te beelden (grote trom bij beer, fluit bij vogel)	05
speelt een melodisch motief samen met een andere leerling	06
kiest instrument(en) bij een gegeven sfeer (trommels – spanning, harp – rustige sfeer)	06
speelt een melodisch motief met een groepje leerlingen	07
laat een droevige muzikale sfeer horen en een vrolijke muzikale sfeer (bijv. lange tonen bij droevige sfeer en korte tonen bij vrolijke sfeer)	07
maakt kennis met instrumenten uit verschillende instrumentgroepen	07
begeleidt een gezongen liedje met een eenvoudige gegeven melodie op bijvoorbeeld een keyboard (vader Jacob)	08

Muziek luisteren

benoemt dat een klank lang of kort is	01
benoemt dat een muziekstuk hard of zacht is	01
benoemt of een stuk langzaam of snel wordt gespeeld	01
geeft aan of een toon hoog of laag is (benoemt of het klinkt als vogeltje = hoog of beer = laag als deze begrippen worden aangeleerd)	02
benoemt wat door muziek kan worden uitgebeeld of wijst dit aan op plaatjes: omgeving of sprookje (eng bos bij spannende muziek)	02
benoemt of twee stukjes op hetzelfde of op een verschillend instrument gespeeld worden	02
benoemt dat een toon zeer sterk of zeer zacht is	03
benoemt dat klank langer of korter is dan een andere klank	03
benoemt of hij iets dichterbij hoort komen of verder weg hoort gaan bij het horen van muziek (crescendo en decrescendo)	03
benoemt verschil in tonen; hoort sterkere en zachtere tonen	04
geeft aan of een toon hoog of laag is met beweging (hoog is armen omhoog, laag is armen omlaag)	04
benoemt wat hij van een muziekstuk vindt (mooi/niet mooi)	04
benoemt dat een toon hoger of lager is dan een andere toon	05
telt het aantal tellen in een maat bij het horen van muziek	05
benoemt bij welke gelegenheid muziek past (feestmuziek, achtergrondmuziek)	05
vertelt dat iedereen een andere mening over een muziekstuk kan hebben	05
benoemt sterke contrasten in een muziekstukje (hoog- laag, sterk- zacht, lange tonen- korte tonen, versnellen-vertragen)	06
benoemt bij het luisteren naar diverse instrumenten welk instrument hij hoort (piano, fluit, trommel, trompet, viool)	06
benoemt welke variatie hij hoort in een muziekstukje qua verandering van stemmen en instrumenten	06
maakt onderscheid tussen hoge en lage stemmen (sopraan, alt, tenor, bas)	07
benoemt welke variatie hij hoort in een muziekstukje qua sterkere en zachtere klanken en tempo-verandering	07
ordent instrumenten aan hun klank zoals strijk-, slag- en toets- en blaasinstrumenten onderling	07
vertelt waarom hij een muziekstuk wel/niet mooi vindt	07
benoemt verschillende muziekstijlen, hiphop, house, jazz, klassiek	08
herkent instrumenten aan hun klank in een popgroep of orkest	08
benoemt welke variatie hij hoort in een muziekstukje qua ritmewisseling of maatverandering	08

Spel en beweging

Dramatische vorming

gebruikt gebaren die bij een uitdrukking horen (arm uitstrekken bij iets groots)	01
combineert eenvoudige fantasiehandelingen (geeft pop een prik en troost hem)	01
doet beweging en/of houding na (krom lopen bij oude man)	01
doet een eenvoudige pantomime van de leerkracht na (klimmen op een ladder, iets denkbeeldig oprapen)	01
herkent zichzelf en andere bekenden die verkleed of geschminkt zijn (vlinder, clown)	01
gebruikt materialen en geluiden om een situatie uit te beelden (kruk als stuur van auto, op tafel tikken als tikken van de regen)	02
bootst een houding na die hij op een foto ziet (bukken om iets op te rapen)	02
bootst herkenbare situaties na in zijn spel (zegt bijvoorbeeld tegen een knuffel niet bang zijn, papa is hier)	02
beeldt dieren uit met bijbehorende geluiden	02
doet bewegingen van de leerkracht na bij voorgelezen verhaal	02
vertolkt een rol door imitatie en aanwijzingen	03
beeldt een kenmerk van typische personen uit (sterke man)	03
maakt bewegingen bij een voorgelezen bekend verhaal	03
houdt tijdens een korte scène een gerichte aandacht (paar minuten) bij een eigen rol	03
speelt samen met een ander poppenkast met een verhaallijn	03
let met aanwijzingen van de leerkracht bij dramaspel afwisselend op beweging, houding en mimiek	04
speelt voorgelezen verhaal na	04
houdt 1 hoofdkenmerk blijvend vast tijdens een dramaspel van één scène (zachte stem)	04
vertelt wat hij van het toneelspel van een ander vindt als hem hierom wordt gevraagd (mooi/minder mooi)	04
let met aanwijzingen afwisselend op volume, intonatie en tempo	05
verzint een hoofdkenmerk bij een typetje dat hij speelt	05
houdt 1 hoofdkenmerk blijvend vast tijdens het dramaspel (zachte stem)	05
speelt een ervaring van zichzelf na (van de duikplank springen)	05
legt uit dat iedereen een andere mening over een toneelspel kan hebben	05
houdt 2 hoofdkenmerken van een rol blijvend vast tijdens dramaspel (krom lopen, zachte stem)	06
past volume, tempo en intonatie in de stem aan aan typetje dat hij speelt	06
onthoudt meerdere stukken tekst in een toneelstuk	06
houdt bij spelen de aandacht gericht op zichzelf en het speelvlak	06
verzint het verloop van eenvoudig dramaspel	06
vertelt uit zichzelf wat hij van een toneelspel van de ander vindt	06
reageert op kritiek op zijn toneelspel	06
houdt meerdere hoofdkenmerken blijvend vast tijdens dramaspel (krom, langzaam, zachte stem)	07
houdt bij het spelen zijn aandacht gericht op zijn medespelers	07
groeit in zijn rol in een emotionele situatie die de leerkracht stuurt (speelt flink boos, zet emoties in)	07
maakt vooraf een script voor een kort toneelspel	07
zorgt voor aankleding (decor, kostuums bij eigen toneelspel)	07
speelt een rol in toneelstuk gebruikmakend van stem, mimiek en gebaar	08
verwerkt tijdens oefening van dramaspel tips in zijn rol	08
vangt met eigen toneelspel een fout van een ander op in een toneelstuk	08
houdt bij spelen de aandacht gericht op zichzelf, medespelers en het speelvlak	08
benoemt bij eigen spel en andermans spel wat goed ging (mimiek, stemvolume)	08

Dans

reageert met bewegingen op vrolijke muziek	01
marcheert achter de leerkracht aan op tempomuziek (tweekwartsmaat)	01
staat stil als de muziek stopt	01
is in staat één grof motorische handeling uit te voeren in een liedje (handen in de lucht steken)	01

imiteert gekoppelde beweging en klank (omhooggaand geluid = handen omhoog)	01
doet de stoelendans	02
beweegt met de leerkracht mee op een langzame of snelle maat	02
is in staat twee grof motorische handelingen uit te voeren in een liedje (handen in de lucht, stampen met de voeten)	02
danst met verschillende materialen en attributen als hoepels en lintjes	02
voert een bekende handeling zelfstandig uit bij een herkenbaar liedje (zo doet een vogel...)	02
doet mee met een eenvoudige kleuterdans	02
loopt op verschillende aangegeven ritmes	03
doet mee met een reeks eenvoudige bewegingen in stilstaande kring (volksdans)	03
begint aan het begin en stopt aan het eind van een lied met bewegen	03
beweegt met de leerkracht mee bij een geleidelijk sneller of langzamer wordende maat	03
beeldt een tempowisseling in de muziek uit door anders te bewegen (snellere bewegingen als ritme versnelt)	04
herkent herhaling (beweegt alleen bij het refrein en staat stil tijdens coupletten)	04
imiteert eenvoudige danspassen van andere leerlingen	04
houdt bewegingen tijdens muziek vol	05
bedenkt eigen bewegingen passend bij de gedraaide muziek	05
reageert met een eigen beweging op de beweging van anderen	05
varieert met bewegingen tijdens muziek	06
corrigeert eigen bewegingen	06
stapt op gevarieerde ritmes die door een instrument wordt gespeeld (fluitmelodie, piano)	06
doet mee aan een volksdans in de kring met wisselende partners	07
danst passend bij diverse soorten muziek (house, hardrock, slow)	07
voert verschillende dansjes op dezelfde muziek uit	07
zingt en danst tegelijk op een eenvoudig liedje	08
reageert adequaat op muzikale veranderingen betreffende klank, vorm en betekenis (sneller dansen op hoger tempo en sterkere klanken in de muziek)	08
leert anderen een dans(je) aan	08

Doen-alsof-situaties herkennen

raadt bekende gebaren of voorstellingen van de leerkracht (doen alsof je drinkt)	01
benoemt dat getekende figuren niet echt bestaan (Mickey Mouse, Jip en Janneke)	02
vertelt wat hij herkent in spel van een ander (hij speelt een poes, een tovenaars)	02
benoemt in een verhaal welke figuren wel en niet echt bestaan (soldaten en prinsessen kunnen wel echt bestaan, draken en elfjes niet)	03
benoemt dat een stripverhaal niet echt gebeurd is	03
benoemt welk verhaal echt is gebeurd en welk verhaal een sprookje is	04
benoemt dat het jeugdjournaal echt is en schooltv-drama gespeeld	04
kijkt naar spel en benoemt wat niet echt is (iemand doet alsof hij huult, maar is in het echt niet verdrietig)	05
benoemt 3 programma's met echte gebeurtenissen en 3 programma's met nagespeelde gebeurtenissen (journaal, GTST)	05
beseft dat acteurs heel andere rollen kunnen spelen dan ze in een bepaalde soap/ film doen	06